

VYTAUTAS KAZIULIONIS

DAINAVOS APYGARDOS PARTIZANŲ ATMINTIES PAMINKLAI

Vytautas Kaziulionis

**Dainavos apygardos partizan
atminties paminklai**

Vytautas Kaziulionis

Dainavos apygardos partizan atminties paminklai

Lietuvos partizan žties aplinkyb s
Var nos rajone
sovietin s okupacijos metais, j palaik
paieškos ir atminimo amžinimas

Var na
2005

UDK 725:355.1(474.5)

Ka677

Redaktorius *Vytautas Rakauskas*
Viršelio dailininkas *Raimundas Kaziulionis*

Autorius dokoja knygos rėmėjams:
Vytautui Baubliui,
Amerikos lietuviui Stasiui Sulai,
Lietuvos gyventojų genocido aukų fondo *Valdybai,*
Varėnos rajono Savivaldybei,
Tarptautiniam Vilniaus oro uostui,
UAB „Varėnos statyba“

Nuotraukos *Raimundo Kaziulionio ir Vytauto Melešiaus*

Viršelyje: Nežinomojo partizano paminklo fone Rugioburio partizanai.
Iš kairės: *Leonas Kaziulionis-Karžygys ir Juozas Kaziulionis-Klevas, Juozas Kašaitis-Tumas, Petras Leikauskas-Kalavijas*

ISBN 9955-466-27-8

© Vytautas Kaziulionis, 2005

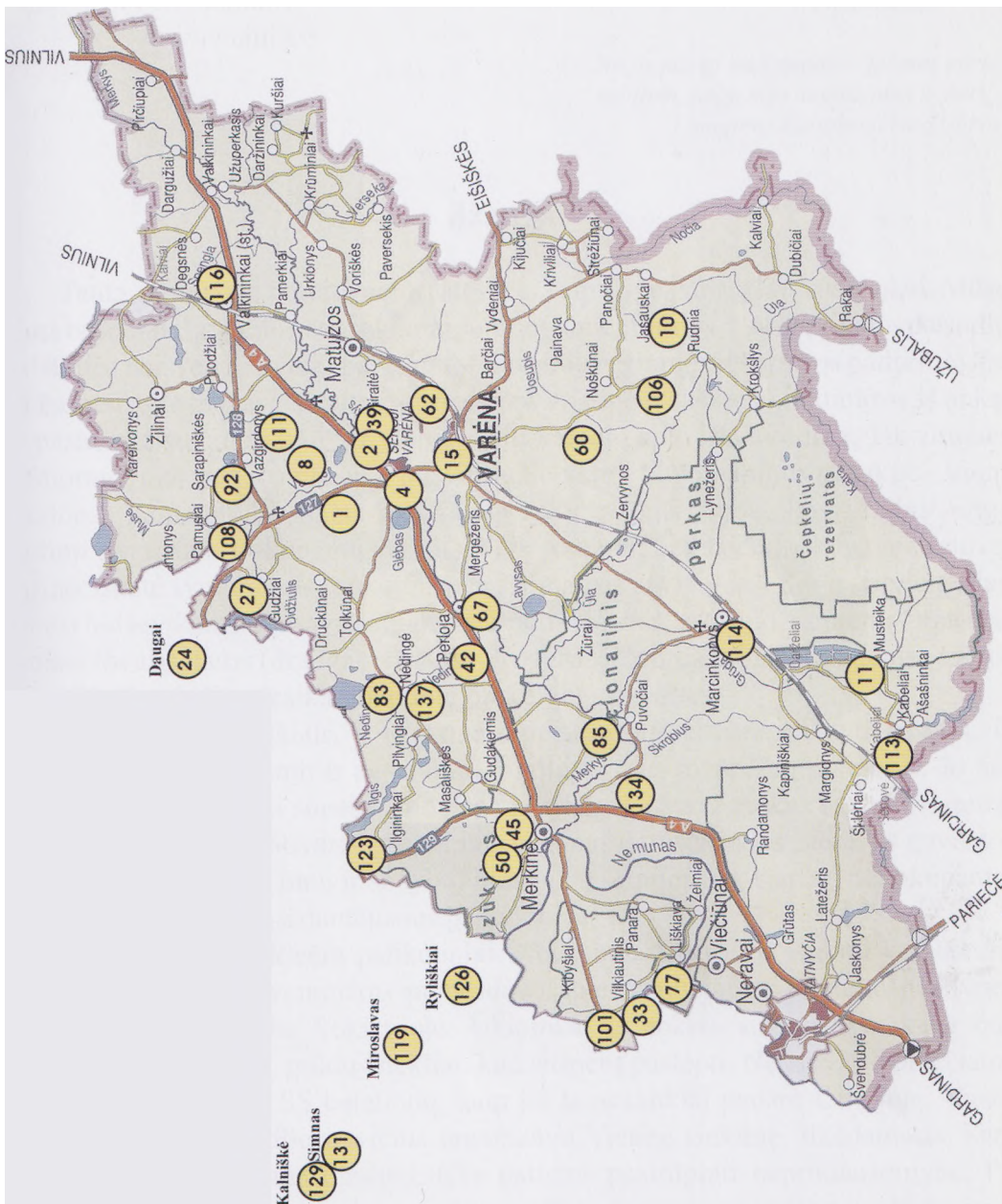
© Algis Kašaitis, str. „Idealistų kartos žmogus“. 2005

Turinys

žanga.....	9
Laiko atodangos.....	11
Andrius Ryliškis - Dievo dovana Var nai.....	16
Pagarba kariams.....	20
Ar buvo reikalinga rezistencija?.....	23
„Likome gyvi, kad b tume laisvi“.....	33
Partizan ž tis G dži kaime.....	36
Nužudyta ir išniekinta aštuoniolikmet	38
Daug srib kimas - ištisas kapinynas.....	39
Valdžios abejingumas.....	41
Palaik perlaidojimas.....	42
Vilkinimo karusel	44
Paminklo atidengimas.....	45
Paminklas G dži kaimo vienkiemyje.....	48
Sugr žimas t višk	51
Dz kijos partizan batalionai.....	52
Var nos partizan batalionas.....	55
Nežinomas partizanas.....	59
Paminklas Dainavos apygardos Merkio rinktin s Var nos bataliono partizanams.....	61
Nežinomojo partizano laidotuv s ir paminklo šventinimas.....	63
Paminklinis akmuo prie „Velnio tilto“	65
Partizanas Gegutis ir jo ž tis.....	66
Paminklas partizan vadui Gegu iui.....	68
Merkin	72
Merkin s partizan bataliono vadas Adolfas Ramanauskas-Vanagas.....	74
Merkin s bataliono partizan kovin veikla.....	77
Merkin s m šis.....	78
Merkin s milžinkapis.....	80
Iš milžinkapio granit	86
„Aukš iausias“ namas Merkin je.....	90
Perloja.....	92
Adolfas Baublys-Merkys.....	93
Merkio b rio tragedija.....	96
Amžino poilsio vieta.....	102
Žuv už Perloj ir vis Lietuv	106
Liškiava.....	112

Memorialiniai ženklai Nedzing je.....	117
Partizan vadaviet Kas i n kaime.....	124
Partizan Motina.....	130
Partizanas Lionginas Baliukevi ius-Dz kas.....	139
<i>Petrauskait A. Laisv s apsupti: apm stymai skaitant L. Baliukevi iaus-</i> Dz ko Dienorašt	145
Merkio rinktin s Šar no b rio partizanai.....	168
Paru i miško prieglobstyje.....	174
Dz kijos šil žmon s.....	178
Partizan Lak no, J reivio ir Laivo tragedija.....	189
Partizan vadas Jonas Jakubavi ius-Rugys.....	194
Partizan vadas Antanas Grušauskas-Siaubas.....	200
Kalnišk s m šis.....	204
Noruli apylinki partizanai.....	212
Jeigu ne jie?.....	214
Laisv s ugnis - ateities kartoms.....	218
Dz k partizan himnas.....	223
<i>Kaš ta A. Idealist kartos žmogus (apie knygos autori).....</i>	224

Dainavos apygardos partizan paminklai Var nos rajone

Skaičiai geltonuose apskritimuose atitinka paminklo paveikslėlio numerą knygoje

*Et si ceux qui vivent s'endorment,
Ceux qui sont morts s'veilleront.
(Kada gyvieji bus bebalsiai,
Numir iš kap pakils.)*

Victor Hugo

*Na, ir kas gi mus nugalės, jei mes mirti
nebijom, jeigu mes nugalėsime ir mirt.
Lionginas Baliukevičius-Dz. kas*

žanga

Tauta, užmiršusi praeitį, neturi ateities. Taip teigė vairi laik istorikai. Mūsų tauta neseniai išgyveno neapsakomai sunkius išmėginimus. Net didžiosios pasaulio valstybės neišvengė dviejų panašių totalitarinių režimų priešpriešos padarinių, taik kalbėti apie mažas tautas, kurias komunistinis ir fašistinis diktatorius iš anksto pasmerkė sunaikinimui? Ir vieni, ir kiti kalbėjo apie išlaisvinimą. Tik žmonės nesuprato, nuo ko juos prirėmė išlaisvinti. Ne veltui buvo paplitęs posakis: „Viens raudonas kaip štonas, kitas rudas kaip šuva“. Todėl šiuos „laisvintojus“ imta vadinti tikraisiais - okupantų vardais. Tiek sovietai, tiek naciai, okupavę Lietuvą, žarijas žarstė svetimomis rankomis per vadinamas savivaldas. Šioje srityje geriau sekėsi bolševikams. Jie savo sumanymus patikėjo vis „skriaudžiamiesiems“ proletarams - tovarišiams (draugams). Šiuk „Tovaris“ (prekių ieškok) kadaise kartodavo Rusijos keliopliškais, užpuolę prekeivius vilkstines.

Bolševikai nešė kiais, o statymais teisino plėšikavimą. Ardyti pasaulį, iš nieko tapti viskuo, atimti ir pasidalinti - atitiko visus tovarišius poreikius. Jie ne domino, kokie aitvarai suneša žmonėms gyrybes. Paėmė rankas šautuvus, uoliai tarnavo okupantams. Suvarė gyvulinius vagonus darbščiausias Lietuvos gyventojus. Griebė viską iš jų, bet ir sodybą, likusi be šeimininko. Kartais net okupantai stabdydavo pernelyg sisiautėjusius parankinius.

Kitokie buvo vokiečiai patikėtiniai. Neteisingai būtų juos vadinti kolaborantais. Jie iš anksto gyventojams pranešdavo apie planuojamas jaunimo gaudynes reicho darbo tarnybų Vokietijoje. Kininkai iš anksto sužinodavo, kada bus surašiniami gyvuliai, grūdai išteklių, kad sustiprėtų paslaptis. Nepavyko vokiečiams Lietuvoje suformuoti SS batalionų, kaip jie tai nesunkiai padarė Latvijoje. Vietoj jų generolas Povilas Plechavičius organizavo Vietininkų rinktinę, tik damasis, kad nusilpus kariaujančioms pusėms, teks patiems pasirinkti nepriklausomybę. Po to, kai vokiečiai sumanė rinktinę pasiųsti Rytų frontą, generolas ją paleido ir už tai atsidūrė koncentracijos stovykloje. Tai rodo, kad vokiečiai okupacijos metais daugeliui rėpė jo ne okupantų reikalai, o Lietuvos ateitis. Be to, nemažai valdininkų sijaugė antinacines pagrindžio organizacijas.

1944 m. antrą kartą „išvadav“ Lietuvą, bolševikai vienodai vertino tarnavusiosioms ir antifašistinėms - pagrindinėms. Jiems buvo pavojingi ir nepatikimi visi Lietuvos žmonės, išskyrus „tovarišius“, nes šitiems nebuvo nieko šventa. Išdavikiškas kolaborantų uolumas okupacinei valdžiai tapo tautos tragedija, per pirmąjį pokario dešimtmetį sunaikinus trečiąją Lietuvos gyventojų. Per 50 metų bolševikai padarė milžinišką žalą tik atsigavusiai mūsų valstybei: klastoję istoriją, griovę Nepriklausomybės kovų paminklus, bažnyčias pavertę sandėliais, niekino tautos papročius, vykdė fizinį ir dvasinį genocidą. Visa tai išnagrinės istorikai. Mūsų tikslas - priminti ateities kartoms, kokia brangi laisvė, kiek už ją pralieta ašarų ir kraujo, kiek gyvybių sudėta ant Tėvynės aukuro. Mes, tautos laikamžininkai, laisvės kovų dalyviai, stebuklingai išlikę ir sulaukę Nepriklausomybės, nepamiršome bendražygių. Statome jiems paminklus ir kryžius, granite iškalame didvyrų vardus.

Būdami tremtyje, kalbėjimo kameroje, atskirti nuo civilizuoto pasaulio bekrasčio Sibiro taigoje, žengdami užpustytomis žvarbaus gyvenimo keliais, niekuomet nepraradome vilties, tikėjome, kad Tėvynė sugrįšime kartu su laisve ir nepriklausomybe. Ir dabar tikime, kad mūsų pastangos amžinant laisvės kovų aukas nenueis veltui. Kovoję, pergali ir praradimų vietas lankys Lietuvos žmonės. Neabejojame, kad mūsų mokyklose atgims kilni tautiškumo dvasia ir mokytojai kartu su mokiniais minės ir gerbs pokario metais ryžtingai kovojusiuosius jaunuosius.

Šio leidinio tikslas - atskleisti netolimos praeities tragiškus vykius. Jis bus lankytinomis vietomis kelrodis. Trumpi istoriniai aprašymai, paminklinės nuotraukos padės suvokti skaudų pokario laikotarpį Varėnos rajone. Dėl Tėvynės laisvės tada kovojo visa Lietuva, tačiau miškingas mūsų rajonas labiau tiko partizaniniam karui. Todėl mūsų krašte okupantai patyrė didžiausius nuostolius, o mūsų žmonės bene labiausiai nukentėjo.

Per pirmąjį Nepriklausomybės dešimtmetį išsivartynė ir žvyrduobi išskelti išniekinti partizanų palaikai, savo vietas sugrįžę sušaudyti kryžiai ir garbingi paminklai ateities kartoms primins mūsų tautos ištvėrį ir gyvybingumą.

Laiko atodangos

Rašytiniuose šaltiniuose Lietuvos vardas pirm kartą minimas prieš tūkstantį metų. Amžiams bėgant mūsų tauta patyrė ir išgyveno klestėjimo bei nuosmukio laikotarpius. Du pastarieji šimtmečiai - patys tragiškiausi, nes buvo peržengta tautos išlikimo riba. Po pragaištingo viduramžių unijonininkams pavyko nutautinti mūsų aukštuomenę - bajorų luomą, o bendri didieji nesutarimai, rietenos, ginai ir besaikis lėlavimas net 123-iems metams lėmė dviejų tautų - Lietuvos ir Lenkijos - valstybingumo praradimą. Tuo pasinaudojo pradžios klestėję Austrijos-Vengrijos, Prūsijos ir Rusijos imperijos ir trečiuoju - paskutiniuoju 1795 m. pasidalijimu užgrobė visą Lietuvos ir Lenkijos teritoriją. Didžioji dalis mūsų šalies atiteko Rusijai. Okupacija buvo ilga ir skausminga: atimtos pilietinės teisės, uždrausta spauda, persekiojama tradicinė religija, jaunimas gaudomas rekrutais, visa valdžia atsidūrė caro patikimi rankose. Bet koks pasipriešinimas buvo žiauriai malšinamas. Po šalį švaistėsi nuogais kardais baudžiamieji kazokai.

1. Paminklas prie plento Varėna-Alytus 10-ajame kilometre Lietuvos savanoriams, žuvusiems kovose su lenkais 1920 m.

Lietuvos teritorija buvo pavadinta „Imperijos vakar pakraščiu“. Nuo tada mūsų protaviai grandinomis sukaustytoji kaimais pramyn Sibiro kaimais ir neveltis takus, kuriais keliavo šimtai tūkstančių mūsų tautiečių bolševik teroro metais. Neveltui Rusija tada ir neper seniausiai buvo vadinama Europos žandarais.

Sunki caro priespauda, slėgusi tautą, atlaik ryžtingai nusiteikę kovoti paprasti kaimo žmonės - tik jie nepamiršo gimtosios kalbos, papročius, išlaikę tradicijas. Paskatinti tautos šviesuoli - M. Valančiaus, S. Daukanto, - vėliau J. Basanavičiaus „Aušros“, V. Kudirkos „Varpo“, milžinišką atliko darbą gelbėdami tautą nuo išnykimo, rizikuodami savo gyvybe knygnešiai, kaimo daraktoriai, blaivybės skatintojai, Katalikų Bažnyčios kunigai ir besiformuojanti inteligentija.

Besiplečianti Rusijos imperija (nuo Baltijos jūros iki Ramiojo vandenyno) pamiršo savo vidaus gyvenimo problemas. Per ilgai užsitęsusi valstiečių baudžiava, išskirtinio luomo valdininkų savavaliavimai, korupcija, demokratijų slopinantis žandaro kumštis, po to Pirmojo pasaulinio karo sumaištis išjudino imperijos pamatus. Laisvės ištroškusių tautos - tarp jų lietuviai - tinkamiausiu laiku pakilo kovą dėl šalies nepriklausomybės ir laisvės. Silpnai ginkluota savanorių kariuomenė atrūmė lenkų, bolševikų ir bermontininkų puolimus. Tautos sąnėnis, paaukoję gyvybes, sugrąžino Lietuvai nepriklausomybę. Be Vasario 16-osios nebūtų ir Kovo 11-osios. Dvidešimt dvejų metų (1918-1940) palaimingas triumfas ir pasididžiavimo kupinas laikotarpis tapo mūsų tautos egzistencijos garantu. Per trumpą laiką gijome atsparumo ir tvirtybės veikti sunkiausi išmėginimų etapai - 50-ies metų bolševik teroro siautėjimą savo tvirtynę.

Praeitą šimtmečio pradžioje kovos dėl nepriklausomybės vyko ir mūsų rajone. Jos aprašomos knygoje „Savanorių žygiai“.

„Atmink, keleivi, kad mes čia žuvome dėl Tvyntės“.

Tokie žodžiai iškalti granite žuvusiems savanoriams kovose su lenkais 1920 m. spalio 3-4 d. Paminklas pastatytas 1933 m. iškilus šviesuolio, karininko ir mokytojo Andriaus Rylišio iniciatyva penktajame kilometre prie plento Senoji Varėna - Alytus prie buvusio geležinkelio sankasos.

Jaunesnysis puskarininkis J. Liutkaitis atsiminimuose rašo:

1920 m. spalio mėn. 3 d., vos tik tai saulei parodžius savo pirmuosius spindulius, aš nuo Marcinkoni stoties pusės nugirdau retus šautuvų švilpukus. Šie viai vis labiau artinosi. <...> Nieko nelaukdamas, prikėliau kelionės nuvargintus kareivius, o vėžikams sakiau pakinkyti arklius ir laukti tolimesnio sakymo.

Tuo metu Varėnos geležinkelio stotyje buvo 1-asis pulkininkų pulko vadas su savo štabu, šarvuotas traukinys „Gediminas“ ir 5 kuopa su mūsų kulkosvaidžiu buriu.

Artinantis šviesuolis, 6-oji kuopa su šarvuotu traukiniu išvyko Marcinkoni stoties link lenkų puolimo atremti. <...> Lenkai vis artinosi, tai nutariau vykdyti pulko štabo nurodymą gauti. Bet, neprivažiavęs štabo, sutikau kuopos vadą Povilaitį, kuris mums sakė <...> vykdyti Varėnos miestelio link.

2. Memorialas S. Var nos kapin se 1933 m. iš m šio lauko perlaidotiems savanoriams

Vos tik pasitrauk apie trejet kilometr nuo stoties, sutikome vien 6-tos kuopos kareivi b r su kuopos vadu kapitonu Plenta. Susitikimo vietoje apsistojome. Tuoj atvyko ir 2-ro bataliono vadas majoras Gaudešius, rait žvalg komandos vadas ir keletas raiteli . Bataliono vadas sak ia pat apsikasti ir laukti...

Nesulaukdami n joki sakym , prad jome nerimauti. Buvo su mumis vadai: kapitonas Plenta, žvalg komandos vadas ir m s kuopos vadas Povilaitis. Pasitar pasiunt viršil Puz ir eilin Bendorait sužinoti, ar dar toli lenkai. Praslinkus dešim iai minu i , pamat me, jog m s pasi stieji raiteliai <...> gr žta:

- Lenkai jau už m Mergežerio kaim ir artinasi prie m s , — tar jie...

Kuopos vadas Povilaitis <...> dav sakym sutvarkyti kulkosvaidžius ir vyk- ti prie Merkio up s ties Var nos miesteliu ir ten apsikasuk laukti lenk , o jiems pasirodžius — atidengti ugn .

Nuvyk min ton vieton, radome apie 2 kuopas p stinink . Tuoj pasirod len- kai, kuriuos ir atideng m ugn . Tuo pa iu atsak ir lenkai ir didžiausiais b riais m mus atakuoti. Atvyk s 1-mos kulkosvaidži kuopos vadas majoras Jackus sek lenk puolim ir nurodin jo man, kiek turi statyti kulkosvaidžio taikikl . Aš kiek tik gal damas guldžiau lenkus.

... Atvyko mano kuopos vadas Povilaitis, kuris pastebėjo, jog lenkai prieš mane stato kulkosvaidą. <...> Nespėjau lenkam pastatyti kulkosvaidžio, aš kaip atsukau juos savo kulkosvaidą, kaip paleidau su iš jimų kulipkas, taip visi lenkai ir krito...

Nors ir laikmą tvirčiau, aš <...> ir daug lenkų krito, bet, esant jį, goms daug didesnį, turėjome pasitraukti per upę Varšos miestelį.

Pasitraukdamas aš gavau sakymą nepraleisti lenkų per tiltą Varšos miestelį. Suradau kulkosvaidžiui ir geriausias vietas: pastačiau jį ant šventoriaus prie bažnyčios, nes iš čia geriausia buvo apšaudyti tiltą. Prisiartinus lenkam prie tilto, tuoj priversdavau juos pasitraukti.

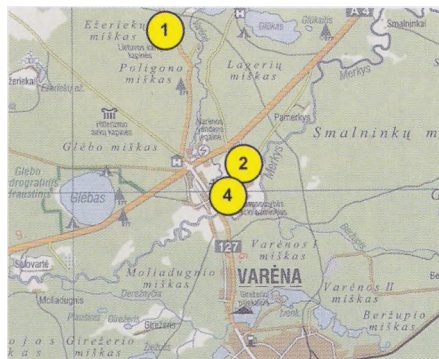
Dešiniajame mūsų sparne lenkų raiteliai perplaukė Merkio upę ir, apšaudė mūsų artileriją, privertė ją pasitraukti. Šaudė jie ir iš mūsų paimto šarvuoto traukinio „Gedimino“...

Mūsų pulkas buvo už mūsų barikadą Valkininkai—Perloja. Ties Varšona mūsų jėgos buvo išsklaidytos, nes lenkai buvo daug stipresni ir, be paliovos puldami, privertė palikti Varšos miestelį.

Traukiantis mūsų jėgos iš miestelio, man nieko nebuvo pranešta, ir aš su savo kulkosvaidžiu pasilikau vienas ant šventoriaus ir gyniau tiltą. Lenkai <...> be atodairės puldavo tiltą. Bet vos tik prisiartinus lenkam prie tilto, aš ir vėl atidarydavau ugnį...

3. Nepriklausomybės paminklo atidengimo šventis S. Varšoje 1990 m.

4. Lietuvos nepriklausomybės paminklas, pastatytas 1928 m. S. Varėnos centriniame aikštyje, atstatytas 1989 m.

Tur damas tok svarb uždavin, be sakymo nesitraukiau. Nežinau, iš kur atb go karininkas Slavinskas. <...>

- Ko grei iausia traukis, nes visos m s j gos iš miestelio jau išvyko- skubiai sako man Slavinskas. <...>

Mes tuomet neužleidome didesni Lietuvos žem s plot tik pulko vado pad j jo majoro Genio d ka. Jis laiku sp jo atvykti iš Perlojos prie Var nos ir, atsistoj s ant plento, einan io Alytaus link (ten, kur pastatytas Atminties paminklas. - V. K.), sulaik visus kareivius, b gan ius iš Var nos. ia privert juos užimti pozicij ir atremti lenk puolim . Iš ši viet nesitrauk me. ia daug teko kovoti (Pozicijos jo iš rank rankas // Savanori žygiai. 2.V., 1991. P.59-61).

Atminimo paminkle, pastatytam didžiausio m šio lauke - rašoma: „ ia 1920-X-3-4 d. 1-2-3 ir 6 pulkai kov si su lenkais, „Atmink, keleivi, kad mes ia žuvom d l T vyn s“.

Iš m šio lauko žuvusi j savanori k nai palaidoti Senosios Var nos kapin se supiltame milžinkapyje. J garbei pastatytas didingas betoninis kryžius, dvylika antkapi su Vy io kryžiaus ženklui ir savanori vardais. Liudytoj tvirtinimu, ia palaidota kelios dešimtys, daugiausia nežinom kari . Paminkl pastat Andriaus Ryliškio ir kit Var nos šviesuoli vadovaujami šauliai ir miestelio gyventojai, kaip ir Laisv s paminkl pagrindin je miestelio aikšt je.

Andrius Ryliškis - Dievo dovana Var nai...

Per 120 met okupant trypta ir niokota Lietuva, atgavusi nepriklausomyb 1918 m. vasario 16 dien , atrod skurdžiai ir apgail tinai. Var na per Pirm j pasaulin kar buvo sudeginta, apgriauta, žmon s nuskurdinti. Dauguma j gr žo iš Rusijos, kur buvo išb g , paveikti carin s propagandos, pag sdinti vokie i okupacija.

jo tretieji nepriklausomyb s metai, o dar nebuvo aišku, kas valdo m s krašt . Tai - lenkai, tai - bolševikai; vieni kitus išstumdami užimdavo Var n . Apylink se siaut jo pl šikai, slankiojo bado šm kla ir infekcin s ligos.

Toki Var n atvažiav s rado Andrius Ryliškis. Kiekvienas turime savo gyve-nimo istorij . Jos labai panašios. Andriaus Ryliškio - išimtin . Kitokia. Jis netur jo šeimos židinio, asmeninio gyvenimo. Var n atvažiavo gydytis, ta iau neatrado tam laiko. Jis suprato, kad tautos ir m s gyvenim reikia prad ti iš naujo. Nuo pat pradžios visur rod iniciatyv , sutelk žmones atstatymo darbams be aimanavim ir verkšlenim , nors laikotarpis buvo kur kas sunkesnis negu dabar.

Trumpai pamin siu svarbiausius šviesuolio mokytojo nuveiktus darbus. Pir-miausia prad ti statyti kult riniai pastatai, Šauli namai, bažny ia. Kapin s tuo laiku buvo tartum pereinamas kiemas, kur knaisiojosi palaidos kiaul s, ir kurias neatid liotinai reik jo tvarkyti. Visk A. Ryliškis dar nuosekliai, apgalvotai, tvirtai. Kiek v liau jis m si perlaidoti apylink se už tautos nepriklausomyb žuvusius savanorius. Kapin se pastat j garbei paminkl . Miestelio centre išaugo Lietuvos nepriklausomyb s ir laisv s paminklas. Patvarkytas ir miestelis, išgr stos gatv s, iškloti šaligatviai. Statant šiuos objektus, vadovaujant A. Ryliškiui, dalyvavo visi Var nos žmon s. Visuotiniuose susirinkimuose buvo vieningai nutarta po kiek dien su arkliais, o kas j netur jo, savo darbu talkininkauti bendram reikalui. Visi žmon s dirbo pakiliai, jausdami atsakomyb ir pareig , aukojosi be atlygio. Visuomen je vyravo patriotinis dvasingumas, buityje - tolerancija. Iki Antrojo pasaulinio karo Var noje niekas nerakino nam , ilgesniam laikui išeidami dur sklend užkišdavo pagaliuku. Tai reišk , kad namuose nieko n ra. Vakaraus jaunimas, susirink s žaliøj aikštel j, po liepa arba prie up s dainuodavo iki sutem .

Daug d mesio mokytojas skyr žmogaus dvasingumui, kult riniam gyvenimui. Jaunim sub r tautines draugijas, k r itin veikli Šauli s jung . Erdv s, didingi išore Šauli namai tapo miestelio centru. ia veik skaitykla, biblioteka, didel je sal je jaunimas linksminosi, švent garbingas datas, reng spektaklius. Su-rinktas pinigines l šas skirdavo miesteliui tvarkyti. Apsieita be policijos prieži ros, nereikjo „banan “. Jeigu kartais atsirasdavo aikštingesnis - jaunimas sugeb davo susitvarkyti, mandagiai išprašydavo nepageidaujam asmen .

Mokytojas A. Ryliškis globojo ne tik jaunim . Tartum t vas mat vargstant , rasdavo priemoni pad ti nelaim je. Kartais tiek mažai reikia, kad žmogaus liki-

5. Var niškis šaulys Juozas Savickas ir Andrius Ryliškis (dešinį) susitikimo metu Amerikoje 1950 m.

mas pakrypt teigiama linkme. Taip vyko mano broliui Petruui, kuris, b damas septyneri, susirgo meningitu ir neteko klausos. 1938 m. aš mokiausi antrame skyriuje. A. Ryliškis paklaus, ar tiesa, kad mano brolis kurias? Paskui liep pranešti, kad ateit t vas. Perskait s laikraštyje žinut, kad Kaune Prezidento žmonos Sofijos Smetonien s iniciatyva atidaroma kur nebyli mokykla, patar mano t vui vežti s n mokytis. Jo d ka mano brolis išmoko rašto ir amato, su-rado viet visuomen je, Kaune suk r šeim, pasistat nam .

...Senyvo amžiaus žmon s prisimena kraupi eisen, kuri doram žmogui išspaud ašar, sugraudino šird. Ji primin ir buvo panaši t, kuri ved Golgotos kal-n . Priekyje arkliuko traukiamame vežime s d jo areštuotas mokytojas Andrius Ryliškis, saugomas ginkluot enkavedist . Šalia - jo medin d žut : visas turtas, kur jis per keliolika met užgyveno Var noje. Iš paskos jo nedidel grup žmoni, rankose jie laik kas kiaur puod, kas sur dijus kibir, kuriuos dauž pagaliais ar akmenimis š kaudami ir dži gaudami - tokiu b du išreikšdami solidarum smurtui, dor Lietuvos žmoni genocidui. J buvo nedaug. Kas gi jie? Jie tartum šaukštas deguto, kuris užteršia vis statin medaus. Šitie žmon s - tai pagars jusi „Juze ki“ kompanija (senamies io žmon ms žinoma apie k kalbama), kuri dar tai, ko reik jo ponui. O ponai ir valdžios keit si, bet koks skirtumas kam tarnauti: naciams ar bolševikams. Paslauga už paslaug . Jie nesvyruodami pasirašin jo aktus, kuriais buvo pasmerkiamas žmogus išgr sti Vokietij darbams ar ištisos šeimos - Sibir . Svarbu tur ti naud apeinant s žin (o gal jos nebuvo). Nepavyd tinai susiklost ši žmoni gyvenimas, ne vienas j pasikor . Toki žmoni atsiradimo priežastis gal buvo ta: tarkim, akmen kertant gelež - skykla kibirkštis. Tai - karai, ypa paskutinis, ne tautos prieš taut, o dviej siaubing sistem, kurios susikibo gerkles trypdamos

visk , kas gražu ir dora, kas buvo kuriama ilgus amžius. Traiškydamos žmonė likimus, pagimd ne tik skurd , bet ir žmogė mankurt .

Vokie i okupacijos metais mano t vas, Antanas Kaziulionis, aplank mokytoj A. Rylišk , kuris tuo metu gyveno Birštone, dirbo pedagogu. Jis su kart liu papasakojo apie vykius po to, kai buvo priverstas palikti Var n . Po su mimo ilgai buvo tardomas. Pak l s marškinius parod spaudus nugaroje, padarytus kaitintu lygintuvu, kadangi neprisipažino šnipin j s naciams. Prasid jus karui, buvo Marijampol s kal jimo r siuose. Ten pat keliose kamerose buvo laikomos moterys. Taip jau likimas l m , kad bolševikai nesusp jo nei išsigabenti, nei išžudyti jiems patik t kalini , matyt, patiems svilo padai. Pirmosios pajuto moterys, kad r sys niekieno nesaugomas. Jos išsiverž iš kamer , po to pad jo išsilaisvinti vyrams.

1944 m. vasar , art jant „išlaisvintoj “ ordoms, Andrius Ryliškis pasitraukė Vakarais. Bet ir ten b damas nepamiršo Var nos žmonė , ilg laik susirašin jo su senamies io gyventoju Antanu Jেকেlevi iumi.

D king žmonė iniciatyva ir darbu buvo pagerbtas šio iškilais patrioto, šviesuolio atminimas: Andriaus Ryliškio vardu pavadinta gatvel , kurioje jis gyveno, ir memorialin lenta, pritvirtinta prie mokyklos, kurioje jis dirbo T vyn s labui, aukl jo jaun j kart , mok b ti dorais pilie aias.

Atsiminim knygos „Fragmentai iš praeities migl “ (Chicago, 1974. P. 368) skyrelyje „Diplomatinis atsakymas“ Andrius Ryliškis rašo:

XIX šauli rinktin s vadas kapitonas Petruškevi ius 1927 m. spalio pabaigoje atvažiavo Var n ir sušauk s jaunim steig šauli b r. Lietuvos nepriklausomyb s pirm j dešimtmet šven iant kažkas pasi l Var nos miestelio tuš ioje aikšt je pastatyti paminkl Lietuvos nepriklausomyb s pirmam dešimtmė iui atminti. Rezoliucija buvo priimta, ir nuo tada prad tas l š telkimas.

Paminklui statyti buvo sudarytas komitetas, kur , be šauli , jo ir visuomen s atstovai: kunigas Merkelis ir vaistininkas Jonas Dabkus.

Skai iavome statyti paminklui pinigų pavasar , bet l šos buvo mažos, vos trys šimtukai lit . Vietiniai šauliai informavo paminklo statymo komitet , kad valstybin s džiovinink sanatorijos rajone (tas rajonas apr p apie 20 ha plot) yra užsilik nuo rus laik 3 granito luitai.

Komitetas nutar prašyti V. D. Sanatorijos direktori perleisti tuos akmenis Var nos miestelio Paminklo statymo komitetui.

Mes, Paminklo statymo komiteto 3 nariai: kun. Merkelis, vaistininkas J. Dabkus ir aš, sileidome pasivaikš ioti V. D. Sanatorij pas direktori . Pakeliui apži r jome akmenis ir juos radome tinkamais paminklui.

Kun. Merkelis išd st V. D. Sanatorijos direktoriui vis reikal ir praš perleisti akmenis komitetui. Dr. A. Grigaitis tyl jo. Pagaliau po dviej sve iavimosi valand atsisveikinant kun. Merkelis dar kart kreip si d l atsakymo.

Direktorius atsak : „Sanatorijos šunes miega iki 6 vai. ryto, o šiaip visi keliam s 7 val. ryto “.

Mes diplomatišku atsakymu buvome patenkinti ir pad kojome.

Informavau Var nos šauliu b rio vad Juoz Lapiniausk , kad kit dien anks-
ti ryt par pint 2 pastotis akmenims parvežti ir des tk vyr jiems pakrauti ir
iškrauti. Eidamas užsukau pas policijos nuovados viršinink Baranausk ir infor-
mavau j .

Kitos dienos 5 val, ryto buvome prie akmen , bet šunes mus sutiko ramia loja.
Pakrovimas užtruko iki 6 val. ryto. Atvež me akmenis pridengtus šiaudais kleboni-
jos daržin prie bažny ios aikšt s ir ten iškrov me.

Sanatorijos ligonys ir policijos pareig nai po pusry i aptiko akmen išvežim
nuo sanatorijos. Jie pasivaikš iodami atvyko Var n pas policij su pranešimu.
Nuovados viršininkas, išklausk j pranešim , paklaus : kokias jie turi pareigas
sanatorijoje? Jie atsak , kad tik ligoniai. Policija jiems patar gydytis sanatorijoje
ir joki pareig neiti. Visais reikalais kreiptis direktori ir paaiškino: jei jis gaus
iš sanatorijos direktoriaus oficial rašt , tuomet prad s tardym .

Mes nufotografavome akmens luitus ir padar me t akmen išmieras. Vis šit
medžiag pasiunt me Šauli s jungos centr Kaune, prašydami prisi sti paminklo
projekt . Po savait s gavome paminklo braižinius. Tuomet iš Alytaus pasikviet me
akmen šlifuotoj ir raidži kal j . Po savait s jie savo darb atliko.

Bešlifuojant akmenis buvo atlieti paminklo cementiniai pamatai. Talkos b du
akmenis suk l me ant pamat ir po savait s paminkl šventinome.

6. Var nos šauli b rio pu iam j instrument orkestras. 1930.....1940 m.

Pagarba kariams

Maždaug už 4 km šiaur nuo Senosios Var nos, kairiajame Var n s krante, akmenine tvora aptvertos Pirmojo pasaulinio karo vokie i kari kapin s. Kelio-
mis eil mis išrikiuota daugiau kaip du šimtai betonini kryži . ia n ra nežinom .
Iki šiol kryžiuose gerai skaitomos žuvusi j kari pavard s, kariniai laipsniai,
gimimo ir ž ties metai. Tai noring politik aukos. Aplankius šias kapines, akis
krinta vokiška tvarka ir pagarba savo pilie iams. M s vyrai T vyn s ginti iš jo
neraginami. mirtin kov juos pašauk T vyn s meil , laisv s troškulys. Tokie
buvo 1918-1920 m. savanoriai, tokie buvo 1944-1954 m. Lietuvos partizanai.

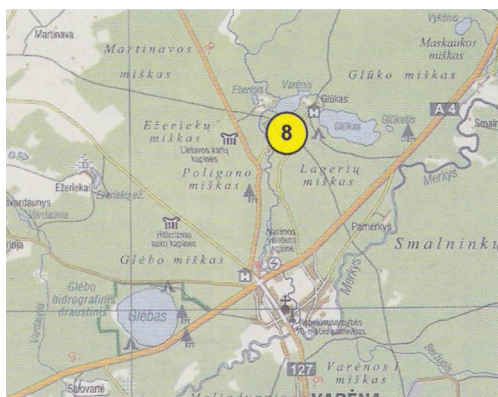

7. Garsus Dainavos apygardos partizan vadas Vaclovas Voveris-Žaibas (iš kair s antras apa ioje) su bendražygiais

Deja, atgavus Nepriklausomybę, menkas dėmesys pas mus skiriamas partizanams, tik po septyneri met jiems pripažintas kario savanorio statusas, nors j žygdarbiai ir bolševik paty ios net iš mirusi j visiems žinomos. Juos guld turgaus aikšt se, užkasin jo s vartynuose, pelk se, žvyrdub se, sumesdavo šulinius. Už tokias piktadarybes n vienas kolaborantas, tiesiogiai dalyvav s egzekucijose, neap kaltintas ir nuteistas. Atvirks iai, kai kurie iš j , padedami draug , siropšt valdžios aukštumas ir toliau ty iojasi iš savo auk .

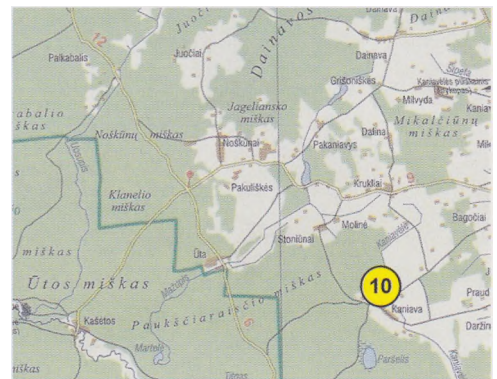

8. Pirmojo pasaulinio karo vokie i kari kapai kairiajame Var n s up s krante. 1936 m.

9. Paminklo žuvusiems vietin s rinktin s kariams Var nos raj. Kaniavos kaime šventinimo iškilms 1999 05 08. Pašventino Raseini klebonas, buv s kari nas.

10. Paminklas Lietuvos vietin s rinktin s kariams, žuvusiems Var nos raj. Kaniavos kaime 1944 05 07. Šalia - paminklo iniciatorius K. Giedraitis.

Ar buvo reikalinga rezistencija?

Savigyna yra gimtas reiškiny, labiausiai išryšk jantis agresijos metu. Lietuva, b dama nepriklausoma valstyb , tur jusi reguliari , gana gerai paruošt kariuomen , 1940 m. prival jo pasipriešinti soviet okupacijai. Istorikai iki šiol ieško priežas i , kod l taip ne vyko...

Po Antrojo pasaulinio karo kitaip susiklost Lietuvos gyvenimas. Mažosios tautos, iš pasaulio galing j laukdamos istorin s teisyb s, prival jo ne tik žodžiais, bet ir veiksmais paneigti soviet skleidžiam melaging propagand apie mums sugr žint laisv ir savanorišk apsisprendim pasilikti „darnioje“ sovietini taut šeimoje. Apie tok „apsisprendim “ Lietuvos žmon s žinojo ir suprato dar prieš kar . Tada dar niekas nesipriešino, tiesiog steb jo, kas bus toliau, naiviai manydami: „Kas gi gali man nutikti, jeigu aš niekam nepadariau blogo“. Tarsi kelios dešimtys t kstan i šeim , kurias per kelias dienas sugr do mirtimi alsuojan ius vagonus, b t kažkuo prasikaltusios. Tada žmon s papras iausiai nesuvok , kad civilizuotame pasaulyje galimi tokie dalykai.

G ris nuo blogio lengvai skiriami. Abejingumas visada nenusp jamas, nepasireiškiantis tiesiogiai. Abejingieji vykius stebi iš tolo, atsargiai aplenkdami tai, kas gal t pakenkti j interesams. Kadangi abejingumas artimas blogiui (o kartais net pavojingesnis), okupantai naudojosi toki žmoni paslaugomis ir nesunkiai juos užverbav , kartais patik dami gana sud tingas užduotis, užtikrindavo jiems visišk slaptum ir už „s žiningai“ atlikt judo darb gausiai atsilygindavo. Kad pelnyt žmoni pasitik jim , slapti agentai buvo skatinami visuomenei prisistatyti uoliais patriotais, kad lengviau b t išprovokuoti bendradarbi , kaimyn ir artim j atvirum , sužinoti, kokiomis nuotaikomis jie gyvena.

Sunku patik ti, k rajono laikraštyje „Merkio kraštas“ 1999 m. kovo 10 d. Nr. 18(6752), remdamiesi rastais KGB dokumentais, rašo buv politiniai kaliniai, tremtiniai ir partizanai (devyni parašai) straipsnyje „Vieni stov jo prie Televizijos bokšto, kiti prie KGB kasos langelio“.

Pateiksiu sutrumpint rašinio tekst :

Prieš devynerius metus priimtas Lietuvos Nepriklausomyb s Atk rimo Aktas prasid jo šiais žodžiais: „Lietuvos Respublikos Aukš iausioji Taryba, reikšdama Tautos vali , nutaria ir iškilmingai skelbia, kad yra atstatomas 1940 metais sve-timos j gos panaikintas Lietuvos valstyb s suvereni gali vykdymas ir nuo šiol Lietuva v l yra nepriklausoma valstyb “.

Šiuos žodžius su džiugiu jauduliu išklausk ir sid jo šird absoliuti lietuvi tau-tos dauguma. Jie ypa prasmingi tiems, kurie už pažangi mint , už pasipriešinim okupantams šalo Sibiro ledynuose, kent jo mirtinink kamerose, buvo sveiki uždaryti psichiatrin se ligonin se...

Šiandien išlik KGB strukt r palikti dokumentai rodo, kad, deja, ši Ne-priklausomyb s Atk rimo Akto žodži m s rajone neišgirdo nemaža grupel

žmoniai ir aktyviai tarnavo okupantui dar pusantr metų po Nepriklausomybės Akto priėmimo. Nepatikėtai rajono žmonėms, jeigu neliudyt dokumentai, kad rajone net 38 KGB agentai iki 1991 m. antro pusmėio pabaigos dar m atlyginim už KGB teikiam informacij . KGB agent s rašai ir algalapiai byloja, kad po 20-45 rublius (vidurkis apie 30 Judo sidabrini - V.K.) per ketvirtį gaudavo ne tik agentai, bet dar ir keturi konspiraciniai but savininkai. 1990 m. gruodžio 12 d. datuoti agent s rašai byloja, kad 9 agentai tur jo aukšt j išsilavinim . Kai kurie agentai tarnavo nuo pat 1964-67 m. Daugumos stažas 2—3 metai, kiti užverbuoti 1987-89 metais —jau užgimus S j džiui...

Matyt, kad dirbo uoliai, nes tuo laiku, kai daugelis stov jo prie Parlamento ir Televizijos bokšto, šie veik jai stov jo prie KGB kasos langelio ir m po 20-40 rubli alg už ketvirt .

Stebim s, kod l taip sunkiai skinasi keli ir gyvendinama tautin s mokyklos koncepcija, kod l išvogta tiek buvusi kol ki turto, kod l l tai jud jo žem s reforma ir nevykdomi statymai vietose. Argi gal jo b ti kitaip, jeigu dažnas, 1991 m. liepos m nes stov j s prie KGB kasos langelio, ir šiandien liko dirbti vadovaujan iuose postuose ir kilo karjeros laiptais...

Šiuo metu sigaliojus Lietuvos Seimo priimtam statymui d l buvusi kadrini KGB darbuotoj veiklos galb t ateityje jis bus papildytas, apims ir KGB agentus, gavusius atlyginim už informacijos teikim , už konspiraciniai but laikym . Bent jau šie KGB informatoriai, buv nuolank s okupant tarnai, dirb iki 1991 m. antro pusmėio, tur t prisiimti moralin atsakomyb ir atsistatydinti iš vadovaujan i pareig valstybin se staigose ir institucijose ir nulipti nuo politin s arenos patys, kol neatiduoti statymo tvarka visuomen s teismui.

Nepasveikinsime š kart (Kovo 11-osios išvakar s. - V.K.) ši neetatini KGB tarn su švente, nes jiems tai gedulo diena. Gal geriau, taip garsiai save vadin „Zorg s“, „Aldonos“, „Sar iai“, „Pedagogai“ tegu sutik buvusias savo aukas pasveikina patys su Nepriklausomyb s Atk rimu švente ir paspaud rank tyliai atsiprašo.

Straipsn pasirašo devyni asmenys, nukent j nuo okupant ir j pagalbinink , kurie savo kail vertino brangiau negu kito žmogaus gyvenim .

Kiek buvo agent ir kolaborant , išryšk jo v liau, kai niekieno nepersekiojami, viens kito palaikomi jie sulindo aukš iausius šalies valdymo postus.

Jeigu anks iau stropiai atliko okupant užduotis, tai, atgavus nepriklausomyb , šantažuojami ar pamaloninami vykd svetimos valstyb s pavedimus.

Šiandien visuomenei jie prisistato t vyn s gelb tojais, meluodami, kad 1988 m. suk r S j d , nors visiems žinoma, kad S j dis prasid jo 1949 m. vasario 16 dien , kai iš visos Lietuvos susirink partizan vadai sujung ginkluot sias pasipriešinimo paj gas ir pavadino Lietuvos laisv s kovos s j džiui. Tada buvo išrinkta pirmoji S j džio Taryba, parengusi 22- punkt deklaracij , kurioje išd styta S j džio

veikla iki Nepriklausomybės atgavimo, kol visa valdžia bus atiduota demokratiškai visuomenės išrinktai vyriausybei. Buvę kolaborantai begdiškai teigia, kad rezistencija — partizaninis karas — buvo beprasmiškas. O kaipgi kitaip pateisinti savo išdavystę, dėl kurios nepaprastai darbšti lietuvių tauta per 14 nepriklausomybės metų taip sujaukta, sukiršinta ir nualinta, kad vargu ar mūsų vaikai ir pavyks išvesti šalį iš aklavietės, kuri buvo stumta su moningai.

Ar buvo reikalinga rezistencinė kova, spraskime susipažinę su Lietuvos pokario situacija, kada per dešimtmetį 1944-1954 m. buvo išžudyta, suluošinta, išvežta Sibiro trečdalis mūsų šalies gyventojų, nukentėjusių nuo okupantų, kolaborantų ir slaptojų agentų.

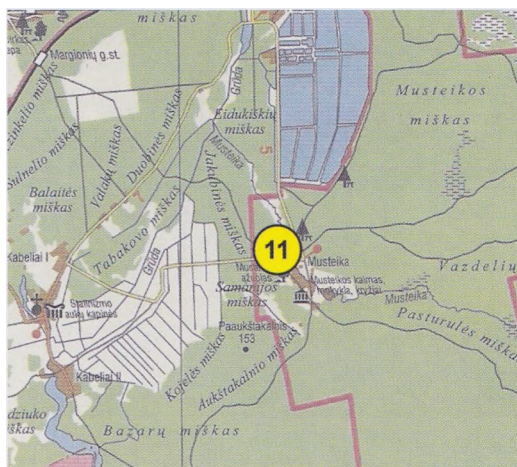
Visos Lietuvos tragedija panašiu vieno kaimo tragedijai kuri remdamasi liudytojų prisiminimais ir paties išgyvenusi, 1988 m. gruodžio 13 d. Varėnos rajono laikraštyje „Merkio kraštas“ Nr. 147(5666) straipsnyje „Atminties paminklai, Musteikos kaimo tragedija“ vaizdžiai su širdgala aprašė Varėnos 1-osios vidurinės (žuolo) mokyklos mokytoja Julija Ilkevičiūtė-Kavaliauskienė:

Kaimas buvo didelis. Gėdžios girios, vadinamos Gudo šalimi, pakraštyje. Kaimynas prie kaimyno - langas su langu namai žvelgdavo. Nieko tie žmonės netroško - tik žem dirbti, apie namus tvarkytis, vaikus auginti.

1943-aisiais man buvo ketveri. Visas mano pasaulis buvo Musteika.

11. Kryžius Musteikos kaime (Varėnos raj.) sovietini partizanų žiauriai nužudytiems kaimo gyventojams

Didelis smilgtas kiemas, kuriame žaisti nebuvo saugu, nes dažnai skraid virš galvos lktuvai, ir aš paklaikusiai bgdavau slptis... Tvo ranka... Par jusi iš lauk sutikdavau tarpdury, griebdavau šiurkšt deln ir nepaleisdavau per vakar <...>.

O toliau buvo ta kraupi diena. Ne, dar negreitai, bet, kas buvo tarp j , neatsimenu.

... 1944 m. birželio 24 d. rytas. Ttis su mamyte išvažiavo žol s. Mes su bobute s din jome po namus. Staiga regime, nuo kalno važiuoja debesis žmoni su šautuvais... Greit užsideg kaimyno namas... Mes su bobute šliaužiame per dirvon miško link... Jis ia pat, bet aš girdžiu, kaip kulkos švilpia virš galv . Mo iut uždengia man akis: „Vaikeli, neži r k in ugn . Tu ir tep sergi išg sciu... “. Mes sugulame raiste. Kiek ilgai? Nesuvokiu. Atrodo, laikas sustojo. Nieko nesuvokiame, net motinos balso neatpažinsiu, kai šauks mus.

Iš motinos pasakojimo, kuris man atminty sir ž s - metai bej giai. O ji man nenor davo pasakoti: „Dukrele, labai skauda, kai primeni “... Mes važiavom nuo Zamieno su žole, o Gaidzo Mikas ajo paskui mus —jis paži r jo bites. Palei Skusc (Volungevi ius Petras gyveno atokiau nuo kaimo, vienkiemy) sustabd ginkluo-

12. Kryžiaus šventinimo iškilms Musteikos kaime minint 50- sias žiauri vyki metines

tas vyras ir užvar pas Petr . Ca susodzino an suolo, o pats atsistojo sargybon prie dur . Greitai atvar ir Gaidzo Mik , Gaidzo Petr . Kitus - Averk Antan , Anuškyno Vlad , Valickien s Kost -paleido. O mus laik . Skuscio Alžbieta adar lang ir sako: „ B k, Mikai, b k — rugiai, miškas - nedasvys... “ —„Aš niekam nieko blogo nepadariau, - ko aš b gsiu“... - atsak t vas, s sdamas antpripe ko. Ilgai s d jom. Regim, kaimas dega, d mai vercas kamuoliais... Aš verkiu: vaikas su senu bobuti - sudegs, laisk... O paskui atajo dar kecvirtas: juodai apsirengis, rankoves pasraitojis, su brau nyku rankon - va, tep neš si... Iššov raket virš kaimo. Jis tadu liep visiem klaupcis palei pe i . Ir patrauk iš automato... T velis ilgai dar buvo gyvas... Vandenio padaviau... Sakau: eisiu namo... O Alžbieta laiko... „Adalia- sakau— neik namopi - nušaus... “ Bet aš rankas ant kr cin s susd jau ir neatmenu, kap namo parojau... Namas dega... Veiziu vaiko, šaukiu bobul s - niekur n r... nor jau ugn n šoke... R kiu - kiek turiu sveikatos, o balso n ra... Pagaliau atsišauk kap iš po žami ... Išajo abi iš miškelio... „ Viešpatie! Griuvau be pom cies... Kiek išgul jau, nežinau... “

... O paskui atsimenu laidotuves: daug daug vežim - pilna kaimo ly ia, ir kiekviename po grab ... Ties kryžiais visi sustojo, žmon s papoteriavo. Mama užk l an vežimo gal galin. Aš atsis dau, o karsto lenta spaud man nugar ... Aš ir dabar jau iu t kietum nugaroje... Bet man supratimas dar nebuvo at j s. Tik buvo baisu: tas mažas pasaulis (kiemas, kaimynai) perplyšo: aš važiavau kažkur, man sak , kad t velio daugiau nebus... Kod l - niekas nepaaiškino. Ir man buvo dar baisiau.

Iš Elžbietos Volungevi ien s, 96 met moters, šviesios atminties (Atleisk, gerbiamiausioji, kad ašar prik liau):

Pamelžiau karves ir nu jau bulvi kapliuoc, kad ciktai girdzu, arr, arr... Atsilankiu: kas ca tokio? Kabrauskas iš Marcinkoni : „Ko, Petrai, ko, tu liksi gyvas, aik pirkion... „ Tep aš sakau: „Ponas Kabrauskai, k tu sakai? “ —„ Ko, tu liksi gyvas, tu nieko nedarai. Mes ca gerai padarysim... “ Aš atsilankiau, kad cik per m s kiem ir per visur aina in sodži . Cik erška cie j erškuliai, arr, arr... „ Mesk kapl ! “ Suvar mus pirkion.

Kas buvo daugiau gird ti kaime t pa i dien - 1944 m. birželio 24- j ? Visas kaimas buvo liudininkas baisaus užpuolimo, kur sureng Kotovskio partizan b rys, o gal ir kiti b riai, nes, mena žmon s, j buvo kaip migla kokia, sako, gal penki šimtai. Buvo net nuo Skidliaus. Buvo daug paž stam iš Jakubovi i , Pagar-endos (Baltarusijoje), buvo iš Marcinkoni ... vairi - baltarusi , lenk , žyd .

Jie ryt (kai pargin karves) apie 11 val. apsupo kaim , apstojo visus kelius, o daug jo per pirkias ir var visus, k rado, prie Trij Kryži ... Averka Jok bas - invalidas nepa jo, tai paliko: „ Vis tiek tu ia gal gausi... “ Adel , Rož Averkaites skubino su šautuvo buože stuks dami nugaron. Albin , Maryt , On ... argi

išvardinsi visus kaimo žmones. Moteris suguld ant kluonienos, šaud padegamom kulkom virš galv , kad nepakelt .

Aš buvau dar vaikas, ir, be to, nesijaut m, ar mes gyvi ar numir . Mes nejaut m to momento... Baisu buvo... Aš negaliu ir dabar televizoriaus ži r c. Man tegu ty ir prieš kankina ar k ... jei pradeda žmog mušc ar k - tuoj iš pirkios - ir ant kiemo girdžiu, ragiu visk . Negaliu. Ir aš savo vaikams sakau: „Sugadzysit širdzis“... O jie sako: „ Tai kokiu b du? “ O nejauca to. Jiej to nepergyven , o aš negaliu ži r c... “ — savo širdies sopul iki dabar nešioja Maryt Gaidien .

Vyrus atskyr ir visus ved pas Tamulevi i Pran pirkion. Ten teism dar : dauž , tard , muš . tariam surado dešimt. Diržus ištrauk , sagas iš kelni išpjaust , kad nepab gt .

Buvo ia toks generolas Kapustinas, kuris vadovavo, I. Filinovas buvo, iš Pagarendos - Uškevi ius Sergejus, iš Gordiš ios - seni no du s n s... Buvo daug Marcinkoni žyd : Mejerio Afroimas, Kabrauskas, Abramk , Eižikas (Mejerio s nus) iš Jakubovi i kaimo.

Ilgai truko teismas - gal dvi valandas. Guld vienus vyrus kair , kitus - dešin . Kuriuos dešin pakreip , tiems jau viskas. Žmogaus kaip ir neb ta... Nu-teistuosius pervar per kiem , sustat prie Stepon kryžkel s ant Bogno. Svirskas Petras pasileido b gti ly li link Stepon , b t jau išb g s, bet priešais ateina Uškevi ius - kr tin n kulka... kiti aštuoni sušaudyti ant Bogno.

Kol vieni teis ir šaud , kiti zujo po atlapotus namus ir krov kaupinus vežimus visko: drapan , maisto, ind , siuvimo mašin ... Visas karves, kiaules var si Gudo šal .

Pus kaimo liepsnoja: Kranausko, Siaurusevi iaus, Tiškevi iaus (pats Tiškevi ius nušautas sudeg name) ir kt. pirkios, sodybos.

M s namas, pasirodo, užsided nuo kaimyno Vidusod j, kur tanku, dar daugiau liepsnojo... „Dar nor jo žmon s gesyt, bet kas lipa gesyt, - prad jo iš miško šaudyt iš šautuv ir automat , nedav gesyt... nukrenti ant žem s ir palieki... tokia tragedija buvo... Na, vaizdas, vienu žodžiu, baisus. Sunku ir da-bar j prisiminti... “ — vyriškai tramdo prisiminim jaudul per stebukl iš mirties nag paleistas Averka Antanas.

Po dviej dien paaišk jo dar vienas nusikaltimas - tai pati Musteikos kaimo preliudija: „Averka Kostas (Kastanta) t birželio 24-osios ryt iš jo šienauti bal už 5 km. Palei Storul j rado nukankint ... Greta gul jo maždaug metro ilgio kruvina alksninis kuolas apsilupusia žieve - muštas tuo pagaliu... Surištos kojos. Buvo vyžom apsiav s. Atpjaustytos apyvaros ir rankos už pe i surištos... Galop durtuvu nudurtas. jo žmogus taku... Ir pri jo mirt . Nes greta daug šak guoliui - ils tasi prieš puolim .

Taigi iš viso keturiolika vyr - keturiolika grab ...

Kada jie šaud , Miškiniui paliko spausdint raštel : lyg tai Aukš iausios Ta-

rybos prezidiumo vardu... es Aukš iausiosios Tarybos nutarimu Musteika tur jo b ti sunaikinta visa -jie net gyr si, kad to neatlik - tik dal sp j .

Jie planavo vis kaim padegti ir sušaudyti (jei kas b t priešin sis). Bet niekas n neman - suimt j niekas neb go, nes nesijaut kalti.

- Ne, ne d l to, kad jie mir , vyrai mini geru žodžiu. Žmon s tiesiog porina garbing ties :

„Gaidys Petras... toksai ramus bernas... ot nepasakysiu, gal dvidešimc koki šešt met buvo vyras... Nei jis kur kišosi... Ramus, žodžiu, bernas buvo... ir t užvar - samanas vež si kloc kraikui... O kuo kaltas nebylys Grigas?“... - mena Gaidys Jonas.

„Noriu paimt nuo jauniausio: Gaidys Vytautas tur jo gal 17 met , dar vaikas - tai kuo jis gali b ti kaltas? Toks senelis Tamulevi ius Šimas tur jo gal 80 met - kuo jis kaltas? Mano uošvis tur jo virš 70 met , gyvenime šautuvo nebuvo mat s ir k jam gal jo prikišti, jis tik meld si “, - t sia Antanas Averka.

„Aš niekam nieko blogo nesu padar s - ir aš neb gsiu... “ - rodos, girdžiu savo t vo paskutinius žodžius. O juos patvirtina Vinco Gaidžio mintis: „ Ot va kad ir Julyt s t velis, mano brolis, - gi jie vargšai, niekuo nekalti... kad nors jie b t kok blogesn žod pasak ... Sušaud ... Na k tu padarysi... “

Gaidys Jonas, tas d d , vaikšto, renka iš deg si tuos gelžgalius... „D dula, na k tu... “ Vargšas žmogus, tur jo vien s n ... Nušov ... Visk sudegino... Sakau,

13. Dainavos apygardos partizanai. 1947 m.

pagalvokit... Tiesiog baisus vaizdas tas... Baisus... Pergyveno žmon s... Atstat ... o vis tiek pamiršt tokios tragedijos negali... “

Kur t žmoni kalt ? Bandau surasti koki priežast .

Vokie iai kaime beveik nesirodydavo. Per seni n - vietin paklusn žmogel - reikalus tvark . dav šautuv , kelias granatas - ginkis, kai gyveni kaime, apsuptame mišk , kur pilna partizan , ar kai važiuosi 12 km per giri Marcinkonis. 1944 m. birželio 3 d. seni n užmuš pasala tokios kelion s metu.

Buvo kaime pora eiguli - Sakavi ius Edvardas, Grinkevi ius Juozas. Eini giri - neškis šautuv . O nakt - ginkis. Iš pradži jiems kažkaip sek si. Apsigin-klavo nuo naktini pl šik . Iššaudavo kelis kartus — išb gioja. O nakt v l...

K turi daryti žmogus, jeigu nakt iš jo tvarto net neatsiklaus išveda karv ar dvi (Averkos Jono išved dvi, Siaurusevi iaus - dvi ir t.t.), grasina mesti granat , jei neatidarys dur , o atidarius - ima kas pakliuvo? Ar jis turi ginti savo turt , namus? Ar jis neturi pasipriešinti prievartai? Ar karo metais kitokie bendražmogiški statymai galiojo?...

Miko s nus mena: „, Berniukas žydas buvo užklyd s, vaikas gal koki 14 met , tai, kai dabar atsimenu, dvi savaites j laik m (viskas, kilpa ant kaklo, jeigu vokie-iai b t rad ... tais laikais tom dienom - viskas). Ne, neži r jo t velis, laik , kol ateis t vas: maitino j - k darysi —žmogus, reikia... O prisi jo - vis tiek neatsižvelg - užmuš t vel “.

Šiurpiai graudi man ta kaimo istorija. Man be galo gaila t žmoni . Mano kaimyn . Tiek iškent jusi , bet savo nekaltybe stipri . Ir kartu apdegint Musteikos liepsn - man gaila, aš j tarpe.

Aš privalau nuimti nuo kaimo d m , kuri jam primet iš šalies neteisingai susiklos iusios aplinkyb s, pikti, paklaik iš keršto žmon s. Negarbingo keršto; juk po poros savai i gr žo Tarybin Armija. Tegul tada b t teisusi Taryb valdžia, jei reikia...

Ištyrusi aplinkybes, viešai pareiškiu, kad 1944 m. birželio 24 d. Musteikos kaime Kotovskio b rio partizanai, buv kaimynai, nekaltai sušaud 14 vyr : Tamulevi i Jon , Tamulevi i Dom , Tamulevi i Petr , Grig Jon , Tamulevi i Sim , Gaid Mik , Gaid Petr , Gaid Vytaut , Averk Martyn , Averk Kost , Ilkevi i Mik , Ilkevi i Karol , Svirsk Petr , Tiškevi i Vlad .

Po karo mano motina sutiko Abramelk (atsiprašau, nežinau, ar tai žmogaus vardas, ar pavard - kaime j šitaip vadino) Marcinkonyse ir klausia:

- Tik pasakyk, ar mano vyras kaltas? Juk buvai, kai Musteik degino!

- Ne, nekaltas!

- Tai parašyk man raštel ... Kad mano vaikui nekenkt .

- Negaliu.

Tas pats Abramelk gal apie šešiasdešimtuosius metus ar anks iau atvažiavo Marcinkonis, apylink n už jo ir reikalauja: „Apsauga kad b t , apsauga kad

*b t ... Mani gali nušauti... Aš gal kaltas žmonėms, tai kad man nenušaut ... ”
Pabuvo kiek ir išvažiavo.*

*Ach, žmogau... N ra m s žmonėse pykio, tik graudu d l tokio bailumo.
Gyvenk, žmogau, tu buvai tik sraigtelis didelės mašinos, kuri vadinas stalinizmas.
O mes nor jome gyventi kaimyniškai.*

*Ivanas Filipovičius Filinovas v liau dažnai svečiuodavosi Musteikoje, po
epkelius kurtinius medžiojo. Kai Vincas Gaidys užsimindavo apie tragiškus
vykius, Ivanas Filipovičius staigiai pakeisdavo pokalbio tem .*

*Jis nespėjo kaimo atsiprašyti. Nusilenkti našlaičiams. K gi - mes buvome
stiprūs savo tiesa, niekam blogo nepadarėme ir esame teisūs - ir mir , ir gyvi.
(J. F. Filinovas - Musteikos kaimo tragedijos vienas iš pagrindinių egzekucijos
organizatorių . Laiko atsiprašyti turėjo iki valiai. Ne tas jam r p jo. Ilgus metus
dirbo rajono r jkoops jungos vadovu. Komunist partijos rajono komiteto narys.
„Nusipelnęs“, nepažeidžiamas ir nepakaltinamas. -V.K.).*

*1989 m. birželio 24 d. (v l šeštadienis) sukaks 45-eri metai nuo tos baisios datos.
Gerbiameji mano kaimo žmonėms, aš žinau, kad Jūs kasmet tą dieną užsakote Mišias
už Musteikos kaimo žuvusius. Vadinas, atminties paminklai dar stovi. O gal užaugo
mūsų girioje žuolas, kur nukirt pastatytume Teisybės paminkl žuvusiems? Kad
mūsų vaikai turėtų k atsiremti.*

14. DLK Vytauto grupės partizanų vadų skrydis Palkabalio miške. 1948 04 23-1948 04 25.

Priaugino krauju ir ašaromis palaistyta mūsų žemė žuol. Atminties ir Teisybės paminklams. Nepamiršo Musteikos kaimo žmonės netekties, skausmo ir savo artimųjų. Praėjus 50-iajai metų susirinko prie Našlaių kryžiaus, kuriame skulptorius Antanas esnulis, pasak J. Kavaliauskienės:

Iškaptavo kryžį, iš našlių ir našlaičių ašarų, iš ilgesio ir sopulio išaugusi. Pastatė me prieš penkerius metus, kad turėtume, kur susirinkti, parymoti, žuvusius parsikviesti. Tame atminimo paminkle rašyti žodžiai: „Broliai, Jaus Kristaus vardu maldauju jus, kad visi vienaip sutartumėte, kad būtumėte vienos dvasios ir vienos minties“. Apaštalo Pauliaus žodžiais mus kreipiasi sušaudytieji.

Jau 50 metų Musteikoje nešvenčiamos Joninės nuo 1944 m. birželio 24 d. Tai kaimo gedulo diena. Metai iš metų tyliai renkamas Kabelių bažnyčios gedulingoms šv. Mišioms, aukojamoms už keturiolikos nužudytų vyrų sielas. Tada, atrodo, visuose riu pareina sušaudyti ir nukankinti namo - kaimą, atsistoja prie žolės apaugusi sodybė, žvelgia savo laukus, palinksta prie nebaigtų darbų. O paskui susėda prie Našlaių kryžiaus. Jie tokie savi, žiūri savo pasenusius vaikus, retai ir giminių, kiekvieno musteikiečio akis.

Tve, ar žinai, kaip man Tavas triko per visus 50 metų! Kiekvieną dieną, kiekvieną akimirklą! Ir aš jaučiu - Tu kas akimirklą šalia, kartu su amžiną atilsi Motina. Tai ne tiesa, kad aš parkeriuoju metus vaikas nesu liudininkas t kraupi Musteikos kaimo žmonėms žudyni, kurias surengė Kotovskio buriu soviet partizanai. Jos mano akyse ir širdyje neišgyjama žaizda kraujuoja.

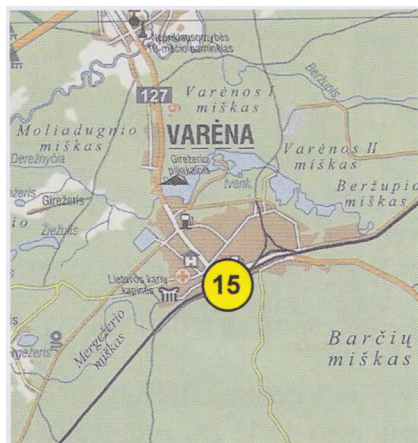
Taip ir jaučiu penkeriu metų mergaitės širdies skausmą ir gėdą. Jai šiurkštaus tavo delno prisilietimo negalėjo atstoti jokie pasaulio turtai.

Supratau mokytojos Julijos Kavaliauskienės išsakyti ir sakomą tiesą. Ir dar kartą cituoju: „Kuri daryti žmogus jeigu naktį, iš jo tvarto išveda karvę - ar dvi... grasina mesti granatą, jei neatidarys duris, o atidarius ima kas pakliuvo? Ar jis turi ginti savo namus? Ar jis neturi pasipriešinti prievartai?“

Ir tampa labai aišku - ar lietuvių tauta privalo ginti? Ar buvo reikalinga rezistencija?

Dar ilgai mūsų šalyje skambės gedulo varpai, dar bus daug statoma Atminties paminklų, kadangi kas trečias mūsų žmogus patyrė fizinį genocidą ir beveik kiekvienas dvasinio genocido auką.

„Likome gyvi, kad būtume laisvi“

15. Paminklas tremtiniam Varėnos geležinkelio stoties aikštėje

Reta Džikijos šeima bolševikų ir nacių okupacijos metais nebuvo kalama prie kryžiaus, vainikuojama erškėtimis.

Pirmieji vagonai, apraizgyti spygliuota viela, prikimšti valdininkais, mokytojais, šauliais ir kitoms organizacijoms priklausiusiais narių šeimomis iš Varėnos geležinkelio stoties rytus pajudėjo 1941 m. birželio 14-15 d.

Birželio 22 d. Varėnoje stovėjo dar vienas paruoštas gyvulinis vagonas ešelonas - lauk naujų aukų. S rašuose buvo kaimo žmonės - pažangūs kininkai. Vien tik iš Varėnos miestelio buvo trauktos 27 šeimos, tarp jų ir mūsų, Antano Kaziulionio, šeima. Apie tai mums netiesiogiai pranešė birželio 22 d. ryt mūsų kaimyno, vadinamo Džikijos komunistų partijos karys, tuo laiku jusio Alytaus apskrities viršininko pareigas, Tomo Tamulevičiaus artimieji. Šį kartą nespėjo. Tos pačios dienos pavakaryje vokiečių lėktuvai subombardavo netoli Varėnos karinį sovietų aerodromą ir kulkosvaidžiais apšaudė Varėnos centrinę gatvę slenkančią sunkvežimių koloną su evakuojamomis Raudonosios armijos karininkų šeimomis.

Su kaupu atsigriebė „išvadotojai“ sugrįžę 1944 m. Liepos mėn. pabaigoje prasidėjo jaunimo gaudynės. Kai kuriuos suimtuosius ekistai veddami savo būstinės dar pakeliui sušaudydavo. Atėjusiai plėšikavo vienkiamiuose, degino sodybas - išstisus kaimus. Neturėdami kur patalpinti suimtus, nes rėšiai visur buvo perpildyti, patardė pakankinamai be teismo jie vežė šiaurę, filtracijos lagerius.

16. Birželio 15-osios Gedulo ir Vilties dienos minėjimas. 1997 m.

Iš Varšavos geležinkelio stoties, jau pasibaigus karui, pirmas tremtinių ešelonas pajudėjo 1945 m. rugpjūčio 15 d. - per Žoliną šventą. 1945-1953 m. vos ne kiekvienas Lietuvos žmogus buvo vežamas į Sibirą. Didžiausios tremtys iš mūsų rajono vyko 1947 m. gruodžio 19 d., 1948 m. gegužės 22 d. ir 1949 m. kovo 31 d. Atrodė, Lietuva liks be lietuvių. Tačiau žmonės tada taip nemanė, pasitikėjo Dievo galybe, Šv. Mergelės Marijos užtarimu. Iš pridususių ar apšarmojusių vagonų sklido maldos ir Marijos giesmės. Žmonės, nepraradę vilties, tikėjo, kad dar iš pusiaukelio grįšit vėlyn, grįš bet kada, pareis pasiūti, - taip manė ir tikėjo net po daugelio tremtyje praleistų metų.

Šiandien pas mus vaizdas kitoks. Daug yra paliekami tie vėlynai, savo noru vykstanti vakarus paieškoti lengvesnio gyvenimo. Tai natūralu. Likusieji kalba, kad nebeliks Lietuvos, bet tai netiesa. Lietuva buvo ir bus, nes vargu ar pasaulyje yra kur nors gražesnis kraštas. Šitai vertinti ar palyginti gali tie, kurie savo noru ar priverstinai į ją neteko.

Mūsų tauta išmąginta - atspari, per amžius užsigrabinusi. Nuostabi mūsų kalba, ji skiriasi nuo kitų. Mūsų papročiai ir tradicijos nepakartojami. Todėl labai susižavėjau laikiniais patogumais ištikimiausieji sugrįš prie tautos kamieno, pajutę savyje sruvenant lietuvišką kraują, pajutę lietuvišką savo prigimtį. Mūsų žmonės ir svetimosiose šalyse skiriasi iš kitų (tai sitikinau 14 m. gyvendamas taip svetimtauti) darbštumu, pareiškumu, pagarba bei tolerancija kitų tautybių žmonėms ir pagaliau veržlumu, užsispyrimu. Tai rodė mūsų Tautos atgimimo metais pirmieji 1990 m. pakilę iš pelenų ir griuvusių, nors buvome daugiau už kitus aplamdyti, bet nepalūžę. Ne mes, o paskui mus - jo tautos išsilaisvinimo keliu. Mes pirmieji ištiesėme rankas kitiems Baltijos kelyje. Ir nugalėjome.

Daug m s t vynaini iš tremties nebegr žo arba buvo parvežti karstuose. Tai n vienas nepamirštas. Tose vietose, kur prasid jo j golgotos keliai, pastatyti obeliskai, atminties paminklai, liudijantys tautos tragedij .

Var nos geležinkelio stoties skverelyje, netoli geležinkelio b gi , stovi kuklus pilko granito paminklas su rašu: „Likome gyvi, kad b tume laisvi“. Antroje paminklo pus je rašoma: „Tremtiniam ir politiniams kaliniams“. Iš šon - 1941 ir 1952 m. Paminklo viršuje iš bronzos išlieta LPKTS emblema. Paminklo autorius -skulptorius Alfonsas Ambrazinas. Statyb organizavo LPKTS Var nos skyriaus taryba (tuo laiku buvo 18 nari), darb prieži rai vadovavo buv s tremtinys inžinierius Petras Šimk nas. Pagrindiniai paminklo statybos aukotojai: Var nos p k plunksn fabrikas „Merkys“, kol kiai bei kelios statybin s organizacijos. Pinigais ir talkomis par m buv politiniai kaliniai ir tremtiniai.

Paminklas atidengtas 1991 m. birželio 14 d. Šv. Mišias aukojo ir paminkl pašventino Vilniaus arkikatedros klebonas Kazimieras Vasiliauskas (buv s politinis kalinys), kur laik vadovav s Var nos parapijai.

Nuo paminklo iki geležinkelio b gi t siasi al ja, pavadinta Atminties taku. Šiame take t vyn laimingai sugr ž politiniai kaliniai ir tremtiniai savo artim j , likusi amžino šalo žem je, vardus rašo granite.

Kasmet nuo Atgimimo pradžios - birželio 14 d. prie paminklo vyksta Gedulo ir Vilties dienos min jimai. Meldžiamasi už žuvusiuosius ir d kojama Aukš iausiajam už sugr žinim t vyn bei suteikt išsvajot laisv .

17. Var nos m. geležinkelio stoties aikšt je prie tremtini paminklo. Iš kair s: pirmas Merkio s n s Vytautas Baublys, ketvirtas Merkio jaunyst s draugas Juozas Petras epulis su artimaisiais

Partizan ž t i s G d ž i k a i m e

Nuo 1988 m. vis labiau ryškėjo bolševikų imperijos pabaiga. Buvę politiniai kaliniai, tremtiniai ir laisvųjų kovotojų dalyviai pirmieji sujungė patriotinį judėjimą. Sukūrė tremtinių klubus. Pradėjo leisti laikraštis „Tremtinys“, realizuoti anksčiau subrandintą planą. Iš amžino šalio žemės Sibiro ir Šiaurės regiono ekspedicijos ir pavieniai asmenys tūkstančius vežė artimųjų palaikus. Tiesiogiai buvo žadėjami mirštantiesiems.

Iš Kazachstano ir mūsų šeima parvežė motinos, o iš Vakarų Sibiro tėvų palaikus. Pribrendo laikas perlaidoti ir dviejų brolių bei jų bendražygių - partizanų palaikus. Paieškas, kur jie pakasti, pradėjo 1989 m. Apklausė daugybę liudytojų. Kai kurie, dar neatsikratę praeities baimės, nedrįso pasakoti, tačiau dauguma kalbėjo, kad jie kartu su partizanais patyrė G d ž i k a i m o kininkas Bronius Krišilevičius pasakojo, kaip 1947 m. jo vieniemyje Jono Jakubavičiaus-Rugio bėrio partizanai iškasė bunkerį ir kaip tragiškai jame žuvo.

ekist raporte, aptiktame KGB archyve, rašoma:

„1949 m. kovo 14 d. NKVD agentas „Patriotas“ pranešė, kad Geidukonių kaime Petro Jaruševičiaus vieniemyje lankosi partizanai“.

Tada paį dieną Daug NKVD pasiuntė leitenanto Bieliausko vadovaujamą sūrių ir ekist grupę. Netikėtai užpulti, partizanai didvyriškai gynėsi. M šio

18. Jono Jakubavičiaus-Rugio bėrio partizanai suguldyti Daug sūrių bėstin s kieme. Iš kairės: Petras Leikauskas-Kalavijas, Jonas Daugirdas-Kovas, Leonas Kaziulionis-Karžygys, Adolfas Gecevičius-Klonas, Placidus Jaruševičius-Dainius, Adomas Daugirdas-Gailius. Žuvę 1949 03 16 Varėnos valsčiuje. G d ž i k a i m e kininkas Bronius Krišilevičius sodyboje (iš KGB archyvo)

metu buvo nukautas Vanago grupės Kazimieraičio rinktinės partizanas Juozas Kašta-Tumas. Sužeistą ranką pa m gyv septyniolikmet partizan Petr Leikausk -Savanor , kuris, neištv r s kankinim , kit dien parod Broniaus Krišileviiaus vienikiemyje partizan sl p t u v . Sl p t u v je buvo jo t vas Petras Leikauskas-Kalavijus, grandies vadas Adolfas Gecevi ius-Klon , Leonas Kaziu- lionis-Karžygys, Adomas Daugirdas-Gailius, Jonas Daugirdas-Kovas ir Placidus Jaruševius-Dainius. Partizanai, keliais žiedais apsupti NKVD kariuomen s, nepasidav , jie pakartojo Pil n žygdarb . Išgird pistolet š vius, ekistai sak sodybos šeimininkui atidaryti bunkerio ang ir leistis sl p t u v . Operacijos va- deiva Bieliauskas rankose laik ryšul granat , kur ruoš si mesti B. Krišilevi iui nusileidus bunker . Tam paprieštaravo Var nos ekist viršininkas vyr. leitenan- tas P. Burinskas, motyvuodamas tuo, kad šis pilietis tardymo organams reikalin- gas gyvas.

Sprogus granatoms, dalis rengto bunkerio landos išl k or . Partizan k nai nuo sprogmens nenukent jo, nes nuo landos iki bunkerio buvo keli metr tunelis.

Partizan k nus ir vienikiemio šeiminink egzekutoriai sunkvežimiu atvež Daug strib b stin s kiem . B. Krišilevi iui sak nuplauti partizan veidus, po to žuvusiuosius suguld vienoje eil je ir daug kart fotografavo su šalia gulin iais ginklais ir asmeniniais daiktais. Fotografavo ir B. Krišilevi i . Nuotraukos kartu su raportu rastos KGB archyve.

1989 m. B. Krišilevi ius mums apytikriai parod , kur buvo pakasti partizanai, nes jam per b stin s lang paž stamas stribas parod kasam duob .

Nurodytoje vietoje atkas me septyni partizan palaikus. Su min tais šešiais partizanais buvo užkastas ir J. Kašta-Tumas. Duob buvo siaura, tod l k nai su- mesti vienas ant kito.

19. Partizan ginklai

Nužudyta ir išniekinta aštuoniolikmet

Tuolaikin Bukau iški pradžios mokyklos mokytoja Zos Dusevi i t papasakojo apie tragišk savo jaunesniosios sesers Anel s likim . J girti sribai nužud gimtajame Poceloni kaime. 1948 m. Anel šienpjoviams kr mais apaugusi piev atneš pietus. Pro šal eidami sribai pamat s din ius šienpjovius ir be persp jimo m šaudyti. Aštuoniolikmet s merginos, stovin ios šalia vyr , šird perskrod kulka. Jos k n žudikai parvež Daug sribyno kiem . Purvyne jinai išgul jo tris dienas kaip partizan bendrinink . Anel s motina verkdamą praš srib viršininko kapitono Surkovo, kad leist bent palaidoti nekaltai nužudyt dukr . Surkovas sutiko, kad mergina nužudyta per klaid , ta iau atiduoti negal s, nes tada prival t vardinti ir nubausti žudikus. Pagaliau nirš s visus lietuvius išvadino banditais ir raudan i motin išgr do iš tabako d m ir alkoholio pridvokusio kabineto. V liau girti sribai pasakojo, kad mergait užkas kieme prie pat b stin s dur .

Negiliai j užkas ir duob buvo nedidel , o kojos per kelius buvo sulenktos. Seserys Zos ir Onut kulk suvarpytus kaulelius sud jo balt šarvon s drobul .

Tuo laiku, kai mes dienos švies k l me neužgin įjamus nusikaltimo faktus, ne vienas nusikalt lis sribas tebeslankiojo Daug gatvel mis. Ta iau nebuvo prasm s sužv r jusi j klausti, kas jiems suteik teis žudyti. Kod l jie tapo budeliais?

20. Anel Dusevičiūtė, Daug srib nužudyta 1948 m.

Daug srib kiemas - ištisas kapinynas

Daug ir Padaug s kaim gyventojus Juoz esnulevi i , Jon Juon ir Juoz Šilansk 1953 m. pasiunt statyti Daug srib kieme vykdomajam komitetui garaž . Kasdami pamatams griovius vyrai aptiko dar nesuirusi žmoni lavonus. Dirbti toliau atsisak . Vykdomojo komiteto pirminink J. Pocevi ien (v liau buvo Socialini reikal ministr) grasindama liep t sti darbus. Darb vykdytojas J. Karieta rado kompromis : griovi negilino, atvež betono ir vert ant žmoni kaul . Po keleri met garažo vietoje reng vaisi ir daržovi parduotuv „Žirnelis“. Lankytojai, at j apsipirkti, nenutuok , kad po parduotuve - kraupi nužudyt žmoni išniekinimo vieta.

Daug miestelio senbuviai pasakojo apie J. Balkaus kieme buvus šulin . Namas iš jo buvo atimtas ir jame kurta srib b stin . Žiemos metu kur pad si nužudyt partizan ar b stin je nukankint nekalt žmog ? Negi kapliuosi šalusi

21. Daug apylink s partizanai ir j vadai. Iš kair s: priklaup J. Makaravi ius-Varpas, J. Baranauskas-Samas, G.Turskas-Bili nas, D. Dobrovolskas-Beržas; stovi A. Kasiulynas-Lak nas, V. Voveris-Žaibas, A. Ramanauskas-Vanagas, P. Savickas-Kregžd , V. Gavelis-Banadas. 1948 m.

žem ? K nas sustagar j s, išsk stos rankos -tam yra kirvis. Nukapojai ir- šulin . Taip ir atsirado naujas „laidojimo“ b das. Panašiam reikalui sribai Dauguose pa-naudojo ir antr šulin šalia buvusio kal jimo. Gyventojai, netek geriamojo vanden s, iškas nauj šulin gretimame vaistin s kieme už trij metr nuo užversto šulinio. Tik tina, kad paviršinis vanduo, išplov s užverstame šulinyje ir sribyn s kieme pakast žmon i kaulus, sutek davo naujai iškast . Kas žino, gal žmon s s m si gyvenimo stipryb s, gerdami gyvybing vanden ...

Tris savaites murkd m s, kol iš šulini iš m me išniekint auk kaulus.

Suskai iavus kaukoles, Dauguose nuo 1990 m. geguž s m nesio pradžios iki rugs jo m nesio pabaigos intensyviai dirbdami iškas me dvidešimt penki žmon i palaikus. Daugiausia - iš srib b stin s kiemo.

22. Bronius Krišilevi ius Var nos vals . G dž i k. kininkas, kurio sodyboje rengtame bunkeryje išduoti žuvo šeši J. Jakubavi iaus-Rugio b rio kovotojai. Bronius Krišilevi ius buvo nuteistas 25 m. lagerio. Nuotrauka surasta KGB archyve

Valdžios abejingumas

Prieš pradami kasinį, partizan artimųjų susirinkime išrinkome palaik perlaidojimo komitetą. Mane, kaip šios akcijos iniciatori, išrinko komiteto pirmininku. Nesitikdami valdžios paramos, per susirinkimą iš anksto surinkome aukas. Dar nepradėjus darbų kreipėmės Alytaus rajono deputatų tarybą, prašydami teisinti paiešką ir perlaidojimo darbus, skirti lėšas iš rajono biudžeto. Netrukus rajone buvo sudaryta septynių narių komisija darbų priežiūrai (buvo traukti sanepidemiologai, prokuroras, vidaus reikalų tarnybos darbuotojai, Sąjūdžio, LPKTS ir demokratų partijos atstovai). Daug deputatų tarybų raštu pareigojo organizuoti palaik perlaidojimą. Deja, neskyrė, nežadėjo ir nepaaiškino, iš kur paimti lėšų gana sudėtingam darbui, nors tuo metu sovietmečiu nuniokotas žydų kapinės tvarką samdomi darbininkai, finansuojami iš rajono biudžeto. Minėtų komisijos nariai ne kartą nepasirodė ir nepasidomėjo, kas vyksta Daugose. Vien tik LPKTS Alytaus skyriaus pirmininkas Kazimieras Savičius ir Nusikaltimų Lietuvai tirti komisijos narys Henrikas Rimkus aktyviai sijungė perlaidojimo darbams. Pastarasis aprašinėjo atkastus palaikus, fotografavo, fiksavo smurtą ir šautines žymes. Nuostabklė ne tik valdininkų abejingumas - nepasirodė istorikai, žiniasklaidos atstovai ir apskritai save laikantys intelektualais ir patriotais. Neatsirado norinčių ir gebančių paaiškinti okupantų ir jų parankinių piktadarybes, nors ši akcija buvo plačiai išreklamuota per Kauno radiją ir televiziją. Kitaip viskas atrodė perlaidojant palaikus, viliu atidengiant paminklą. Prie garsiakalbio susidarė eilutė norinčių kalbėti, pamokančių, kaip reikia mylėti tėvynę, kovoti dėl laisvės, tvirtai laikyti rankose ginklą. Norėjosi siterpti ir paaiškinti, kad tai labai trūkš ranka, laikantį kastuvus. Reikia pripažinti, kad kažkam buvome domš ir mes. Iš tolo spragsdami fotoaparatais užjo KGB pasiuntiniai, nepraradę vilties atgauti turimas pozicijas. Jau tada žinojome, kad sudaromi sąrašai, kurie pastatyti prie tos pačios srib bstin s sienos arba geriausiu atveju pasiomis (taip buvo žadama) palydėti Sibir ...

Viskūnėlė 1991 m. vasarą nepavykė su puošnia Maskvoje, palaidojus paskutines bolševikų viltis.

O mes nesidairydami šalies atkakliai siekėme savo tikslo. Iškastai ir perlaidoti pavyko tik mažą dalį žuvusių ir išniekintų partizanų. Kaip teigė miestelio gyventojai, Daugose ir miestelio priegose galėjo būti pakasta daugiau kaip 300 kovotojų.

Palaik perlaidojimas

Pagaliau at jo laikas palaidoti žuvusi j palaikus amžinojo poilsio vietoje - Daug kapin se. Miestelio mer Maryt Rimkevi ien par pino devynis karstus. Palaikus pašarvojome laidojimo sal je. Karstus gaub trispalv s v liavos, perrištos juodais kaspinais. Žmon s neš g les, pasikeisdami bud jo ištis par . 1990 m. rugs jo 29 d. 12 val. jauni vyrai, lydimi minios, devynis karstus atneš bažny i . S v. Mišias aukojo ir pamoksl pasak Kaišiadori vyskupas Juozapas Matulaitis.

Laidojant oras buvo nepalankus - šaltokas. Vis laik pliaup lietus. Ta iau žmon s neišsiskirst , nors iškilm s truko ilgiau kaip tris valandas.

Devyni karstai buvo išrikiuoti ištisin j duob j. Laisv s kov didvyriai sugul vien brolišk kap . Var nos, Druskinink ir Alytaus tremtini chorai giedojo laidotuvi giesmes, dainavo partizan dainas. Graudžiai vilnijo li dnos melodijos Dz kijos kalneliais ir kloniais, partizan krauju aplaistytais gimtin s laukais, kul-be karst ir šarvon s j išniekintus k nus buvo priglaudusi gimtoji žem .

Perlaidojome tik nedaugel šiose apylink se žuvusi kovotoj , supiltas milžinkapis - tik simbolin atmintis ateities kartoms apie r s i ir tragišk m s šalies epoch . Surasti ir perlaidoti visus, paaukojusius savo gyvyb d l Lietuvos laisv s ir nepriklausomyb s, po tiek met buvo ne manoma. Ta iau tik tina, kad

23. Partizan palaik , iškast Daug miestelio strīb b stin s kieme, laidojimo procesija. 1990 m.

kiekvienas taurus lietuvis pro šal nepraeis nepad j s g l s, neuždeg s žvakel s. Perskait s kryžiaus kopylt l je išskobtus žuole žodžius: „Lietuvos partizanams, kovojusiems ir žuvusiems už t vyn s laisv“, susim stys, kokia brangi laisv , pa-reikalavusi tiek ašar , kraujo ir gyvybi .

Ant k tik supilto partizan kapo laikinai pastat me devynis nedidelius kryželius (tiek buvo karst).

Kiek anks iau buvome užsak tautodailininkui Antanui esnuliui pagaminti žuol memorial : šeši metr aukš io kryži su kopylt le ir dvi stelas, kurias nutar me montuoti iš metalo išlietas lenteles su partizan vardais, pavard mis, slapyvardžiais, gimimo ir ž ties metais. žuolo medien par pino K stutis Dusevi ius iš Kauno eksperimentin s gamyklos „Apvija“.

Kasin jimus ir kitus darbus atliko nedidel grup entuziast . Šiokiadieniais dirbome daugiausia penkiese. Kartu su manimi - Stasys ir Bronius Gecevi iai, Henrikas Rimkus ir mano bendražygis (kartu su juo dalyvavome Norilsko politini kalini sukilime, po to buvome Magadano aukso kasyklose), buv s partizanas Ka-jetonas Kar iauskas. Laisvadieniais gausiai talkino partizan gimin s ir artimieji.

Už aukotoj pinigus samd me ekskavatori paviršutiniam sluoksniui nukasti.

Su skulptorium A. esnuliu už paminkl buvome sulyg keturis t kstan ius rubli , ta iau tuo laiku keit si pinigai ir j vert nuolatos krito. Paminkl pastat me 1992 m. birželio 28 d. Už j A. esnulis pareikalavo 40 000 talon . Kasoje tur jome tik 3 500, tod l teko kreiptis Alytaus rajono savivaldyb . Deja, tarybos pos dyje dviej bals skirtumu (už 17, prieš 19) nuspr sta pinig neskirti. Kaip ir anks iau sunkiais momentais, taip ir š kart mus gelb jo Daug miestelio mer Maryt Rimkevi ien - A. esnulio s skait perved Švietimo ministerijos žem s kio mokyklai skirtus 30 000 talon .

Komunistai, laim j 1992 m. Seimo rinkimus, atkuto ir Dauguose. Už išskirtin d mes ir param m s veiklai apkaltino mer nekompetentingumu ir organizavo priešlaikinius rinkimus. Pakurst ir pag sdin rink jus, išsirinko savo „veik j“. Penki vaik motina ilgam neteko darbo tik tod l, kad steng si bent iš dalies atitaisyti t pa i komunist pokario metais kartu su okupantais padarytas kruvinas klaidas.

Likusi skol tautodailininkui padeng K. Dusevi iaus dukra Sigita ir parti-zano Juozo Danilevi iaus-Girinio brolis Vytautas.

Vilkinimo karusel

Daug pastang , kantryb s ir brangaus laiko at m metalini lenteli su partizan vardais pagaminimas. Tuo laiku dar veik Merkin je merd jantis metalo gamini cech as. Gamyklos vadovai nem gino, o gal ir nenor jo persiorientuoti nuo planin s - komandin s veiklos rinkos ekonomin . Ir toliau tebegamino niekam nereikaling produkcij . Darbininkai pav luotai arba visai negaudavo atlyginim (to neapasakysi apie vadovus). Gamykloje tvyrojo slogi atmosfera, ir ne tik Merkin je. Visoje Lietuvoje didel s ir mažos mon s ty ia buvo žlugdomos, išradingai stumiamos bankrot , kad v liau kaip bevert s b t nupirkto s grup s „draug “.

Panaš s dalykai vyko ir kol kiuose. Pirminink ir partinio aktyvo kiemuose netilpo iš kol ki ir bendrovi išvogta technika, nepanaudotos statybin s medžiagos, sukauptos tr šos ir kuro atsargos. Apynauj gamybin ranga keliavo metalo laužo supirktuves. Naivu manyti, kad tai buvo stichiškas reiškiny s. Parklupdyta blogio imperija suman visiškai sujaukti ir taip jau apmirusi ekonomik . Visuomet ištikima, vis dar Lietuvoje egzistuojanti komunist partija n r si iš kailio vykdydama Kremliaus nurodymus, palankius kiekvienam komunistui. Nuosekliai griov k tik atsik rusios valstyb s pamatus. Greitai m s šalyje atsirado milijonieri ir nesunku atsp ti, kas jie tokie. Tarp j nebuvo ir n ra n vieno buvusio kol kie io, gamyklos darbininko, buvusio tremtinio ar politinio kalinio, palikusio sveikat aukso ir anglies kasyklose.

Lankydamas liejykl supratau, kaip buvau negarbingai suktas vilkinimo karusel . Pirmiausiai pareikalauta liejiniam s žaliavos. Iš Kauno atvežiau 60 kg aliuminio, nors gamykloje toki pat luit buvo pilnas kiemas. Tada „pritr ko“ specialaus formavimo sm lio. V liau „sugedo“ lydymo krosnis. Po to atsirado spec. užduotis. Kas diena - naujiena, - be galo ir be krašto. Supratau, kad vadovai laukia, kol netek s kantryb s pasitraukiu iš žaidimo.

Vaikš iojau vos ne kas antr dien gamykl , sužinojau, kad tekinimo ir frezavimo stakl s stovi be elektros varikli ir, svarbiausia,-kad ponai priversti vaikš ioti p stute, nes trys automobiliai nejuda d l sugedusi akumuliatori . Gamyklos vadovams pasisi liau mainiais už liejinius pristatyti tris naujus elektros variklius ir tiek pat akumuliatori . Be to, per t laik pasikeit cecho viršininkas. At jo dirbti moteris, su kuria greitai sutar me. Po savait s atsi miau dailiai išlietas lenteles. Tik tiek tereik jo, kad b t atliktas visai nesud tingas užsakymas.

Paminklo atidengimas

Žuol memorial Daug miestelio kapin se pastat me 1992 m. birželio 28 d. Kryžiuje ir stelose buvo montuoti metaliniai strypai, juos betonavome duob se. Mediena nesiekia žem s, todėl tai užtikrina paminklo ilgaamžiškum . stelas sud jome 30 lenteli , kuriose rašyti partizan vardai.

1992 m. liepos m n. 5 d. Daugus iš visos Lietuvos suplauk daugyb žmoni paminklo atidengimo švent . Diena pasitaik graži, saul ta. Broliškas partizan kapas skendo g l se ir žvaki liepsnel se. Garb s sargyboje stov jo krašto apsaugos savanoriai, uniformuoti šauliai ir partizan gretos. Vaivorykšt s spalvomis vilnijo Var nos, Druskinink ir Alytaus tremtini ansambli moterys, pasipuošusios tautiniais drabužiais, su bažnytini mis, organizacij ir valstybin mis v liavomis. Ne vienam švent s dalyviui prasminta tautos kan ia suk l rimt ir pasididžiavim . Kunigui pašventinus žuol memorial , tylos minute pagerb me partizanus - laisv s kov dalyvius, amžino šalo žem je su t vyn s ilgesiu mirusius tremtinius, gulaguose sušaudytus ir badu išmarintus kalinius, prie televizijos bokšto ir pasienio užkardose žuvusius tautos gyn jus.

24. Partizan atminties memorialas Daug kapin se. 1992 m.

Stov jome prie iškastos iš žemės, pridvokusi šulini ner dijan ios gyvenimo tiesos. Bažny ios bokšto varp gaudesys ragino atverti sukaustytas širdis, papasakoti vieni kitiems apie tragiškiausius mūsų tautos epochas. Buvo prisiminti partizanai, kurie nesvyruodami aukojo savo gyvastį. Kalbėjo paprasti kaimo žmonės, kartu su jais patyrė kruviną bolševikų terorą. Pasakojo apie ištis dešimtmetį Lietuvoje buvusį dvivaldystį, kada kaimą kontroliavo partizanai, o miestą valdė okupantų divizijos. Tik partizanai, kad bolševikams nepavyko sugriauti tautos pamatą. Jie apgynė kaimą nuo nepageidaujamo „emigrantų“ iš Rusijos, kuriuos okupantai mėgino kurdinti išvežtą kininkų sodybose. Partizanai atliko tai, ko nepadarė 1940 m. d. l. vad. aplaidumo Lietuvos kariuomenė. Pasaulis iki tol neturėjo panašaus analogo, kai nedidelė tauta ištis dešimtmetį kovos dėl laisvės ir nepriklausomybės su šimteriopai gausesniu priešū.

Laisvės Kovos Sąjūdžio dalyviai, laimingai sugrįžę iš sovietinių konclagerių, pasakojo apie partizanų varganą buitį, jų meilę savajam kraštui, apie tikėjimą pergalę.

Savanoriškos krašto apsaugos kariai ir šauliai prie milžinkapio prisiekė reikalui esant ginti tautos laisvę, sekti partizanų pavyzdžiu.

Šventas iškilmingum paryškino partizanų karo metu sukurtas dainas. Jas kartu su ansambliu dainavo visi šventos dalyviai. Tai pokario metų istorijos atspindžiai. Jose motinai raudos, artimųjų netektys, skausmas, praėjusių kovų aidai,

25. Partizanų palaikimo laidotuvių ir žuolėlių memorialo šventinimo iškilmingas Daugų kapinėse

laisv mylin ios tautos godos, siekiai, pasiaukojimas ir tik jimas pergale. Ste-
bint žmoni nuotaikas ir dom jim si, nor josi tik ti, kad takelis prie milžinkapio
neužžels žole, ateities kartos ateis pagerbti laisv s šaukli , atsiras entuziast , kurie
pastatys nauj stel , kad neb t užmirštas n vienas partizanas, paaukoj s gyvyb
ant T vyn s aukuro.

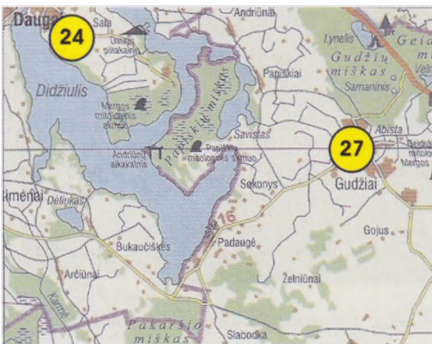

26. Prie memorialo partizanams gimins ir artimieji

Paminklas G dži kaimo vienkiemyje

Daug sribyno kieme iškas me 25 partizan palaikus. Iš j identifiukuoti buvo manoma tik septyni žuvusi j palaikai, kuriuos užkasant mat B. Krišilevi ius. Jis tiksliai nurod t viet , tvirtindamas, kad vienoje duob je buvo užkasti septyni partizanai. Šeši žuv jo sodyboje G dži kaime ir vienas prieš dvi dienas žuv s Geidukoni kaime. Suklysti partizan glob jas negal jo, nepamiršo jis t tragišk dien , ilgam sujaukusi ir jo gyvenim . Atkas sitikinome jo teisumu.

Tik po 40 met partizan palaikai iš purvino buvusios sribyn s kiemo atgul brolišk kap Daug kapin se. Ta iau j krauj sug r neaukšto Dz kijos kalnelio šventa žemel B. Krišilevi iaus sodyboje. Šioje vietoje, 1949 m. kovo 16 d. Rugio b rio partizanai nepasidav priešui, nesulauž priesaikos, savo noru sudeg T vyn s meil s ugnyje. Jie nugal jo mirt .

27. Kryžiai G dži kaime Broniaus Krišilevi iaus sodyboje 1949 03 16 žuvusiems šešiams partizanams. 1999 m.

28. Kryži statytojai. Iš kair s: Jonas Beržanskas, Vytautas Melešius, Bronius Gecevi ius, Stasys Gecevi ius, Bronius Krišilevi ius (sodybos šeimininkas), Vytautas Kaziulionis (paminklo iniciatorius) ir Vladas Milius. 1999 m.

Tod l mes, pasitar su žuvusi j artimaisiais, nutar me partizan ž ties vietoje pastatyti paminkl . pagalb , kaip ir visais kitais atvejais, mums at jo AB „Trobesiai“ direktorius Vytautas Kuklys. Pagal m s projekt iš betono buvo išlieti šeši vienodo dydžio kryžiai, kuriuose montuotos granito plokšt s su partizan vardais. Septinto daug aukštesnio, ornamentais papuošto kryžiaus pap d je granito plokšt je raš me: „Šioje vietoje Broniaus Krišilevi ius sodyboje 1949 m. kovo 16 d. garbingai žuvo už Lietuvos laisv ir nepriklausomyb šeši partizanai“.

Paminkl pastat me 1999 m. pavasar po 50-ies met nuo partizan ž ties. Kryžiuose rašyti j garbingi vardai: Petras Leikauskas-Kalavijas, 1910-1949, Placidas Jaruševius-Dainius, 1927-1949, Adolfas Gecevi ius-Klonis, 1924-1949, Leonas Kaziulionis-Karžygys, 1924-1949, Adomas Daugirdas-Gailius, 1922-1949, Jonas Daugirdas-Kovas, 1919-1949. Paminklo statyboje dalyvavo: broliai Bronius ir Stasys Gecevi iai, Vytautas Kaziulionis, Jonas Paleckas, Jonas Beržanskas, Vladas Milius, Bronius Savickas ir Vytautas Melešius, kuris atliko sienel s apdailos darbus.

1999 m. birželio 17 d. vyko paminklo atidengimo švent , kuri atvyko žym s žmon s iš Vilniaus, Kauno, Panev žio ir aplinkini rajon . Iškilm s prasid jo šv. Mišiomis Senosios Var nos bažny ioje. Paminkl atideng Dainavos apygardos

partizanai, pašventino Senosios Var nos parapijos klebonas Pranciškus ivilis. Žuvusius partizanus garb s saliuo š viais pagerb Var nos bataliono krašto apsaugos savanoriai. Istorikas Seimo narys Algis Kaš ta susirinkusiems papasakojo apie Rugio b rio partizan kovin veikl . Piet Lietuvos srities partizan vadas dimisijos pulkininkas leitenantas Juozas Petraška, aktyvus pasipriešinimo kov dalyvis, primin , kaip sunkiai buvo kovojama d l laisv s, kuri b tina tausoti ir reikalui esant apginti. LGGT centro generalin direktor Dalia Kuodyt pad kojo atminties paminklo iniciatoriams ir statytojams, kurie ne žodžiais, o darbais pagerbia žuvusius kraštie ius. Adolfo Ramanausko-Vanago dukra Auks Skokauskien primin , kad jos t velis kovojo Dz kijos partizan gretose ir savo atsiminim knygoje labai vertino šio krašto žmoni paprastum ir aktyv ginkluot pasipriešinim . Iš Lazdij LPKTS skyriaus tarybos pirminink Jadvyga Sandien atvež grup jaunuoli , kurie skait garsaus partizan vado Liongino Baliukevi iaus-Dz ko dienoraš io ištraukas.

Iškilmi pabaigoje partizan žygi dainas atliko Var nos politini kalini ir tremtini ansamblis, vadovaujamas Gražinos Kuodien s. Iki v lumos netilo dainos ir švent s dalyvi šnekos, nes tokiuose renginiuose dalyvauja partizan glob jai - ryšininkai, laisv s kov dalyviai, j tremties ir gulag siaubo keliais.

29. Kryži šventinimo iškilmi s G dži kaime

Sugr žimas t višk

Partizan palaik paieškas ir perlaidojim Dauguose prad jau gyvendamas Kaune, nes po keturiolikos met sugr ž s iš Sibiro t višk radau sugriaut . Tik po keturiasdešimties trej met 1990-aisiais gr žau gimt j Var n . ia susipažinau su istoriku Algiu Kaš ta. Tuo laiku jis dirbo Var nos rajono paminklotvarkos inspektoriumi ir buvo nusikaltim Lietuvai tyrimo komisijos narys. Vis savo laisvalaik skyr pokario met istorini dokument paieškai, kad gal t objektyviai vertinti sovietin s okupacijos represini strukt r padaryt žal . Lietuvos ypatingajame archyve jam pavyko surasti ekist raportus, kuriuos po kovini operacij ir ginkluot susid rim su partizanais vyriausi j NKVD štab si sdavo apskri i ir vals i MGB skyri viršininkai. Šie raportai atspind jo lietuvi tautos naikinimo metodik ir priemones, agent verbavimo taktik , j pasirinkim ir veikl .

Istorikui A. Kaš tai pavyko sudaryti žuvusi j partizan s rašus. Remdamasis archyviniais dokumentais ir liudytoj parodymais, jis atk r tikr j partizanio karo vaizd aplinkybes ir galimyb kovoti su dešimteriopai didesne okupant kariuomene. Be to, jis KGB archyvuose atrado nemažai partizan vadovyb s archyvini dokument , kurie vairiais b dais pateko ekist rankas. Taip atsirado galimyb patikrinti, kiek b ta melo ir klastos enkavedist raportuose. B davo ir taip, kad ekistai nukov laisv s kovotoj kelet dien niekindavo j vieno miestelio turgaviet je, o paskui perveždavo kit gyvenviet ir raportuodavo. Už tok išrading savo darbdavi mulkinim žmogžudžiai gaudavo dvigub atlyg .

Lietuvos istorikai, remdamiesi dokumentais, paskai iavo apie vienuolika t kstant i didesni ar mažesni okupacin s kariuomen s susir mim su partizanais.

Kartu su A. Kaš ta sprend me Var nos rajone žuvusi kovotoj pagerbimo klausim batalion vienetuose, j veiklos teritorij ribose. Jis sudarin jo partizan s rašus, man teko organizuoti paminkl statyb .

Sugr ž s Var n atradau daug bendražygi bei entuziast , kurie pad jo perlaidoti ir amžinti partizanus ir atlikti nemažai kitoki darb .

Dz kijos partizan batalionai

30. Piet Lietuvos partizan vadas pulkininkas leitenantas Juozas Vitkus-Kazimieraitis

Tai, k atlikome Dauguose, buvo tik m s darbo ir tikslo pradžia. Lauk dar dideli darbai miškingiausiame Lietuvoje Var nos rajone, kur vyko didžiausias pasipriešinimas okupantams. Nuo 1944 m. rudens partizan b riai telk si vi-suose Dz kijos vals iuose. Pagrindin partizan vienijimo darb atliko iškili asmenyb - pulkininkas leitenantas Juozas Vitkus-Kazimieraitis. Garbingas ir atkaklus žemaitis kovai su okupantais pasirinko Dz kijos krašt . J. Vitkus gim 1901 m. gruodžio 10 d. Ket n kaime, Skuodo vals ., Mažeiki apskr. Baig s Tirkšli pradin mokykl , mok si Telši gimnazijoje, po to Kau-no karo mokykloje. 1920 m. dalyvavo kovose su bermontininkais ir lenkais Širvint - Giedrai i fronte. Visas J. Vitkaus gyvenimas susij s su kariuomene. Talentingas ir pažangus kari nas 1929 m. buvo pasi stas Briuselio karo akademij ,

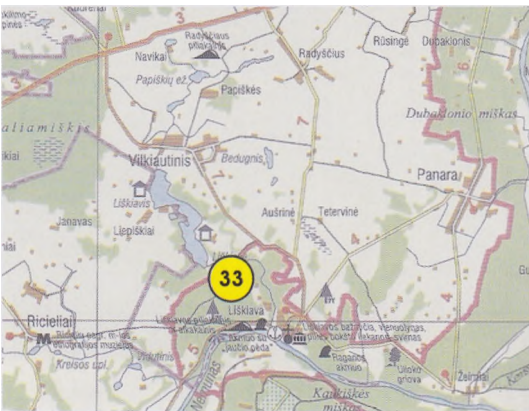
31. Dainavos apygardos partizanai. 1947 m.

kuri baig 1934 m. pagal egzamin rezultatus antruoju po Belgijos karalyst s princo Alberto. ia jam teiktas karo inžinieriaus diplomas. 1938 m., J.Vitkui suteikus pulkininko leitenanto laipsn , jis buvo pakviestas karo mokyklos lektorium. J.Vitkus aktyviai reišk si visuomeniniame gyvenime ir spaudoje. Buvo apdovannotas Nepriklausomyb s medaliu, Gedimino ordinu, Šauli žvaigžde. Vokie i okupacijos metais dalyvavo kuriant pogrindin Lietuvi fronto karin organizacij „K stutis“. V liau, k rus Vyriausi j Lietuvos išlaisvinimo komitet , tapo jo nariu. J.Vitkus nepasek VLIK-o vadov pavyzdžiu - nepasitrauk Vakarus, o liko T vyn je. Persekiojamas NKVD, 1945 m. balandžio m n. pradžioje atvyko Dzikij . Konspiracijos d lei trumpam sidarbino Marcinkoni vais . Kabeli girininkijos buhalteriu. stoj s partizan gretas, pasirinko Kazimierai io slapyvard , tapo Dzik grup s vadu ir veik Var nos, Rudnios, Druskinink , Eišiški ir Valkinink vals iuose. k rus Dzik grup s štab , Kazimieraitis sudar tris skyrius: operatyvin , propagandos ir mobilizacijos. B ri vadams nurod priimti kiekvieno partizano priesaik , sak vadovautis drausm s nuostatais. 1945 m. lapkri io 18 d. Dzik grup s štabas Kazimierai io sakymu pavadintas „A“ apygardos štabu. 1946 m. pavasar , suintensyv jus ryšiams tarp Piet Lietuvoje veikusi kovotoj , Dzikijos rinktin buvo prijungta prie „A“ apygardos. Jai vadovauti Kazimieraitis paskyr kapiton Dominyk J i - žuol .

32. Dainavos apygardos Merkio rinktin s partizan apdovanojimai 1947 m. vasar

1946 m. gegužės 15 d. „A“ apygarda pavadinta Dainavos partizanų apygarda. Kiek anksčiau, dar 1945 m. vasarą, Kazimieraitis pasitarė su rinktinės vadais nutarė kiekviename valsčiuje kurti batalionus, pritrūkus karininkų, leisti vadovauti Lietuvos kariuomenės puskarininkiams. Merkinės batalionui vadovauti paskyrė kapitonas Petr Petras Giraitis. Gana greitai šias pareigas perėmė Adolfas Ramanauskas-Vanagas. Marcinkonių bataliono vadu tapo atsargos leitenantas Lionginas Švalkus-Šernas. Druskininkų batalionui vadovauti patikėta Edvardui Juknaičiui-Juozaičiui. Varėnos bataliono vadu paskirtas puskarininkis Jonas Jakubavičius-Rugys.

33. Paminklas prie Vilkiautinio ežero Varėnos raj., kur 1946 m. buvo paskutinis Juozo Vitkaus-Kazimieraičio bunkeris-vadavietė. 2005 m.

Var nos partizan batalionas

Vokie i okupacijos metais Var nos vals iuje siaut jo raudonieji partizanai. Jie pl šikavo kinink sodybose. Vadovaujami Lietuvos kariuomen s liktini , apsiginklav kaim vyrai prad jo naktimis saugoti savo teritorijas. Raudonieji veng susid rim , ta iau ver iami bado neretai užpuldavo kininkus, keršydavo aktyviems sargybiniams. 1943 m. vasar Druck n kaime jie apsupo Vasiliausk sodyb . K tik gr ž iš naktinio bud jimo Zigmaz Vasiliauskas (buv s pasienio policininkas) su s numi Jonu nesitik jo gaujos antpuolio. Susišaudymas užtruko ilgiau kaip valand , jie nukov kelis užpuolikus, ta iau žuvo ir patys, neatlaik gausnio priešo atak .

Neretai kaim vyrai suvienij paj gas užpuldavo raudonuosius ir taip gydavo kovin s patirties. Nuo ia ir prasid jo Var nos partizan bataliono karin užuomazga.

1944 m. antr kart okupav Lietuv sovietai paskelb vyr iki 35 m. mobilizacij . Norin i tarnauti svetimoje kariuomen je neatsirado. Enkavedistai grieb si smurto, prad jo šaudyti pavienius besislapstan ius vyrus. Druck n kaimo gyventojas Lietuvos kariuomen s puskarininkis Jonas Jakubavi ius pakviet vyrus ginkluotai kovai su okupantais. Jam pritar tarnav s policijoje perlojiškis Adolfas Baublys, Geidukoni kaimo gyventojas atsargos puskarininkas Feliksas Daugirdas,

34. Var nos bataliono Felikso Daugirdo-Šaruno b rio partizanai

buv šauliai var niškiai Juozas Kaziulionis, Stasys Valickas ir kiti jauni vyrai. Jonas Jakubavi ius pasirinko Rugio slapyvard , Adolfas Baublys - Merkio. Pagal vad slapyvardžius imta vadinti partizan b rius. Tik tasi panašios atomazgos kaip po Pirmojo pasaulinio karo, kad didžiosios pasaulio valstyb s, sunaikinusios fašizm , padarys gal ir bolševizmui - didžiausiam žmonijos priešui. Deja, to nepadar ir gana greitai pasigail jo d l savo neapdairumo, nes sovietai, pasigamin atomin bomb , prad jo atvirai grasinti Vakar pasauliui, prad jo šalt j kar .

1945 m. pradžioje partizanai, susijung stambesnius vienetus, puldin jo apylinki centrus, kuriuose šeiminkavo okupant statytiniai, saugomi enkavedist ir strīb .

1945 m. vasario 7 d. ties Migui ioni kaimu J. Jakubavi iaus-Rugio, V. Vove-rio-Žaibo ir J. Matukevi iaus-Vilko b riai, apie du šimtus kovotoj , susikov su didel mis enkavedist ir strīb paj gomis. M šio metu buvo nukauti du aukšto rango rus karininkai, daug kareivi ir strīb . Balandžio m n. tas pats partizan junginys už m Rudni , sudegino vykdomojo komiteto pastat ir išlaisvino suimtuosius. T pa i met pabaigoje už m Perloj , išvaik ekist ir j pagalbinink gaujas.

Var nos bataliono partizanai, vadovaujami J. Jakubavi iaus-Rugio, 1945 m. ties Geidukoni kaimu išlaisvino Var nos geležinkelio stot varomus sugautus

35. Var nos bataliono Jono Jakubavi iaus-Rugio, Felikso Daugirdo-Šaruno skyriaus partizanai

36. Varėnos bataliono Jono Jakubavičiaus-Rugio būrio partizanai

nuo kariuomenės besislapstantius vyrus. Nukovė 2 sriubius ir vien rus kareiv. Kitus apsaugos dalyvius nuginklavo. 1945 m. netoli Babriškių koplyčios ant Varėnos upės kranto Rugio partizanai sunaikino Varėnos 14 sriubius, atvykusi perkraustyti iš Babriškių kaimo jiems palankios šeimos, kuri partizanai ne kartą buvo perspėj nebendrauti su NKVD.

1945-1946 m. žiema Varėnos bataliono partizanams buvo itin sudėtinga. Pasiskirstę mažomis grupėmis jie dienodavo vienkiesiuose ar paskubomis surastose žemėse. Didesni nuostolių pavyko išvengti, nes juos rėmė ir globojo bemaž kiekvienas kaimo žmogus. Vėliau partizanų vadovybė, supratusi, kad laukti pagalbos iš kitur bent artimiausioje ateityje nerealu, sumanė kovotojus paskirstyti mažas grupes ir slapstyti žemėse - bunkeriuose. Vasariniai bunkeriai buvo rengiami miškuose ir taip išradingai maskuojami, kad net vietiniai gyventojai nenutuokė apie jų buvimą tokiose vietose, kur jie vos ne kasdien lankydavosi. Apie juos žinojo tik patikimi rėmėjai. Žieminiai bunkeriai rengti vienkiesiuose - sodybose pas patikimus gyventojus, gimines ir per ilgą laiką patikrintus žmones. Varėnos partizanų batalionas gyvavo nuo 1945 m. vasaros iki 1952 m. pabaigos.

37. Jono Jakubaviiaus-Rugio brio partizanai S. Var nos gyventojai. Iš kairės: Stasys Valickas-Trenksmas, Juozas Kaziulionis-Klevas

Nežinomas partizanas

Pusanthro dešimtmeio t s si Lietuvos gyventoj tr mimai. Gyvuliniai vagonai, apraizgyti spygliuota viela, prikimšti nekalt žmoni , be paliovos ried jo rytus, už Uralo kaln Sibir , tolimiausius bolševik imperijos šiaur s regionus. Tre dalis Lietuvos gyventoj , laikom sovietin s santvarkos priešais, tapo beteise pigia darbo j ga. Pasilikus išvežt žmoni turt (atseit konfiskuot) pasiglemž ir išsidalino (riedamiesi) sribai ir visokio plauko kolaborantai.

1948 m. geguž s dvidešimt antroji - li dni simintina diena, viena iš didžiausi trem i . Lietuvos ypatingajame archyve išliko SSRS MGB 2-sios vyriausios valdybos viršininko pavaduotojo generolo leitenanto Jedunovio pažyma apie Lietuvos gyventoj tr mimo operacij „Vesna“, per kuri iškeldinta 11 233 šeimos, 39 482 gyventojai. Iš j 12 278 vyrai, 16 559 moterys ir 10 645 vaikai. Iš Var nos rajono t syk išvežta 285 šeimos, 976 gyventojai, iš j 292 vyrai, 404 moterys ir 280 vaik . Š tr mim kaip ir visus kitus sankcionavo Lietuvos komunist partijos Centro komitetas.

Partizantai kaip manydami trukd tautos genocido operacijoms. Iš anksto persp davo gyventojus, blokuodavo kelius, apšaudydavo NKVD ir srib b stines. Geguž s 22-osios ankst ryt ties Vazgirdoni kaimu jie užpuol enkavedist sunkvežimi kolon , važiavusi Sarapiniški , Puodži , Žilin , Jak n ir kit kaim link surinkti pasmerkt j auk ir pristatyti jas Var nos geležinkelio stot , kur lauk gyvuliniai vagon ešelonas. Per susišaudym partizantai, nukov kelis ekistus, atitraukdami neš sužeist draug , kuris, netek s daug kraujo, mir Paru i miške. Žuvus kovos draug partizantai ten ir palaidojo.

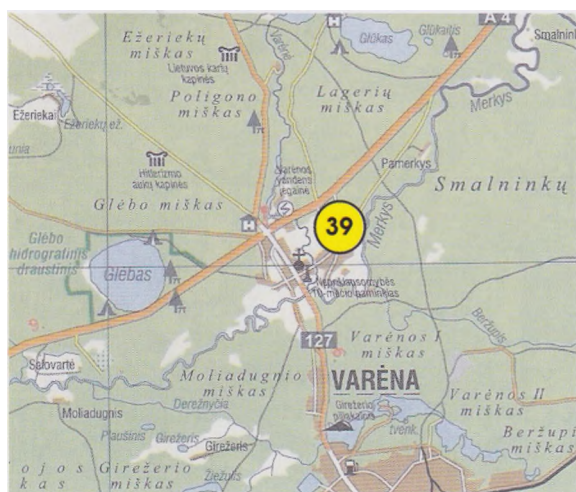
Pra jus 44-iems metams, beišnykstant kaubur l - partizano kap mums parod buv s partizan ryšininkas r m jas, v liau politinis kalinys Jonas Žilinskas, Vazgirdoni kaimo gyventojas. Ta iau nei jis, nei aplinkini kaim gyventojai nepad jo nustatyti žuvusiojo asmenyb s.

Var nos partizan bataliono Atminties paminkl nutar me statyti Senosios Var nos kapin se netoli savanori milžinkapio. Jau tur jome daugiau kaip šimto žuvusi j partizan s raš . Jie visi buvo žinomi, ta iau, kur suguldyti j k nai, niekas negal jo pasakyti. Sovietin valdžia „išradingai“ sl p savo kruvinus darbus. Po nakties durpynuose, s vartynuose, žvyrduose ir ne tikimiausiose vietose atsirasdavo nežymios dubos, kur ekistai užkasdavo miesteli aikšt se išniekintus partizan k nus.

Man kilo mintis iškasti Paru i miške iš nepriži rimo ir beišnykstantio kapo palaikus ir perlaidoti Var nos partizan bataliono paminklo pap d je.

1992 m. vasar , gav vyriausyb s leidim su Henriku Rimkum atidžiai ir neskub dami kas me nežinomo partizano palaikus. Skubotai laidojant partizanas buvo užkastas negiliai. Karsto liekan neradome, nes jo išvis nebuvo. Žuvus

draug partizanai paguld eglī ir puš šakel mis išklot patal , šakel mis j ir užklojo. Sprendžiant iš dant , kurie gana sveikai atrod , vyriškis gal jo tur ti ne daugiau kaip 30 met , buvo vieno metro 80 cm gio, per juosmen gerai išsilaik s platus kariškas diržas, o prie dešinio blauzdikaulio (kelni kišen s lygmenyje) aptikome susipresavusio popieriaus liku ius. Ekspertai nustat , kad tai b ta maldaknyg s. Nors skeletas buvo gerai išsilaik s, ta iau daugiau neradome nieko, visk pasiglemž visagalis laikas.

38. Paminklo Var nos partizan batalionui statyba S. Var nos kapin se. 1992 m.

Paminklas Dainavos apygardos Merkio rinktinės Var nos bataliono partizanams

Paminklo statybos darb organizavimui sudarėme trijų asmenų koordinacinį štabą, kurio sudėtyje buvo istorikas Algis Kaštas, LPKTS Var nos skyriaus tarybos sekretorius Bronius Savickas ir skyriaus tarybos pirmininkas Vytautas Kaziulionis. Kadangi prie paminklo nutarėme palaidoti Nežinomojo partizano palaikus, modelį pasirinkome panašų Kauno Laisvės aikštėje pastatytą paminklą Nežinomajam kareiviui. Projektą be atlygio paruošė Var nos rajono vyriausioji architektė Gražina Petrušienė. Vietą paminklui parinkome Senosios Var nos kapinėse už savanorių milžinkapio, nuo kurio iki paminklo partizanams tiesiasi plotokas takas, simboliškai jungiantis savanorius ir partizanų vienodas idėjas ir siekius kovojant dėl Lietuvos nepriklausomybės. Ir vieni, ir kiti savo gyvybes sudėjo ant Tėvynės aukuro.

Paminklo statybą pradėjome 1992 m. gegužės 22 dieną, neturėdami lėšų, kupini netiek fizinių jėgų (buvome pensijinio amžiaus), kiek entuziazmo. Mes supratome, kad tokie dalykai niekam nerūpi, vis labiau užnešami laiko dulkmis ir nueina užmarštį. Be to, buvo akivaizdu, kaip atkurti kolaborantai mums gina užtušuoti pokario metais visos tautos pasipriešinimo okupantams. Ir tai jiems neblogai sekėsi, nes pilietiškumo jausmą jau daug anksčiau pasistengė išstumti iš visuomenės gyvenimo.

Mums buvo nedaug, tačiau dirbome pasiaukodami be atlygio, neretai iš savo pensijų aukodavome lėšas statybų reikalams. Manau, apsisprendimėm ir tai, kad iš mūsų atminties neišdilo kraupūs bolševikų teroro vaizdai, nes buvome tų vykių dalyviai, tiesiogiai matė, išgyvenė, persekiojami ir ilgą praradimą laisvės. Kaip jaunystėje, taip ir dabar susibūrėme vedami bendro tikslo, tik šį kartą prie atminties paminklo statybos. Aktyviausi buvo tremtiniai Bronius Savickas, Juozas Bušniauskas, Julius Didik, politiniai kaliniai Adolfas Baliukonis, Vytautas Kaziulionis, Vladas Milius ir Vytautas Pigaga. Retkariais talkino partizanų giminaičiai ir artimieji. Sudėtingiems darbams, kuriemsugebėjome atlikti patys, samdėme kvalifikuotus meistrus.

Paminklo statybos technologijai pritaikėme suradusią Šaulių sąjungos žurnale „Trimitas“ smulkų aprašymą, kaip iš akmenų pastatyti simetrišką statinį.

Akmenis rinkome laukuose ir pamiškėse - kas žino, gal kai kurie iš jų buvo aplaistyti partizanų krauju... Juos nemokamai suvežė Var nos gelžbetonio gamyklos sunkvežimiai direktoriaus D. Gaveno leidimu. Betono ir kitokių statybinių medžiagų paaukojo AB „Trobesiai“, kuriemsikursi netoli kapinių. Jai vadovavo mums labai palankus politinio kaliniųs nusi Vytautas Kuklys.

1992 m. vasara buvo labai karšta, tačiau mes atkakliai dirbome kiekvieną dieną. Pamatus leidome giliai žemėn, kad žiemos šalniai neišvartytų paminklo.

Pagal projektą, paminklo apatinėje dalyje palikome keturias nišas granito plokštėms, kuriasrašėme partizanų vardus.

Tuo laiku rubliai buvo pakeisti talonais ir mumsprašymu Var nos rajono

39. Paminklas Dainavos apygardos Merkio rinktinės Var nos bataliono partizanams S. Var nos kapin se. Šalia - paminklo iniciatorius Vytautas Kaziulionis

deputat taryba, tarpininkaujant rajono valdytojui Jonui Kalantai, skyr 50 t kstani talon , kuri kaip tik pakako granito plokšt ms. Jas nupirkome Kauno specialiojoje paminkl mon je.

Partizan vardus, pavardes, slapyvardžius, gimimo ir ž ties datas granite iškal žemesn mis kainomis Gintaras Turonis. Priekin je paminklo nišoje montavome granito plokšt su Šv . Mergel s Marijos atvaizdu. Paminklo statyb baig me 1993 m. pavasar , ta iau amžinome tik 68 kovotojus, tiek, kiek tilpo paminklo nišose, nors istorikas Algis Kaš ta pateik piln Var nos bataliono partizan s raš . D l l š stygiaus amžinimo darbai užsit s iki 1995 m., kada mus prad jo remti Amerikos lietuviai iš Kalifornijos valstijos Stasys Sula. Už jo pinigus nupirkome astuonias granito plokštes, kurias Merkin je gyvenantis paminkl gamybos meistras Jonas Kibildis pusiau labdaringai iškal aštuoniasdešimties partizan vardus. Taigi Var nos bataliono amžinim baig me 1995 m. liepos 1 d., kai Senosios Var nos klebonas Pranciškus Civilis naujai pastatytoje bažny ioje atlaik šv. Mišias už žuvusiuosius ir pašventino granito plokštes, kuriose rašyti 148 Var nos bataliono partizanai.

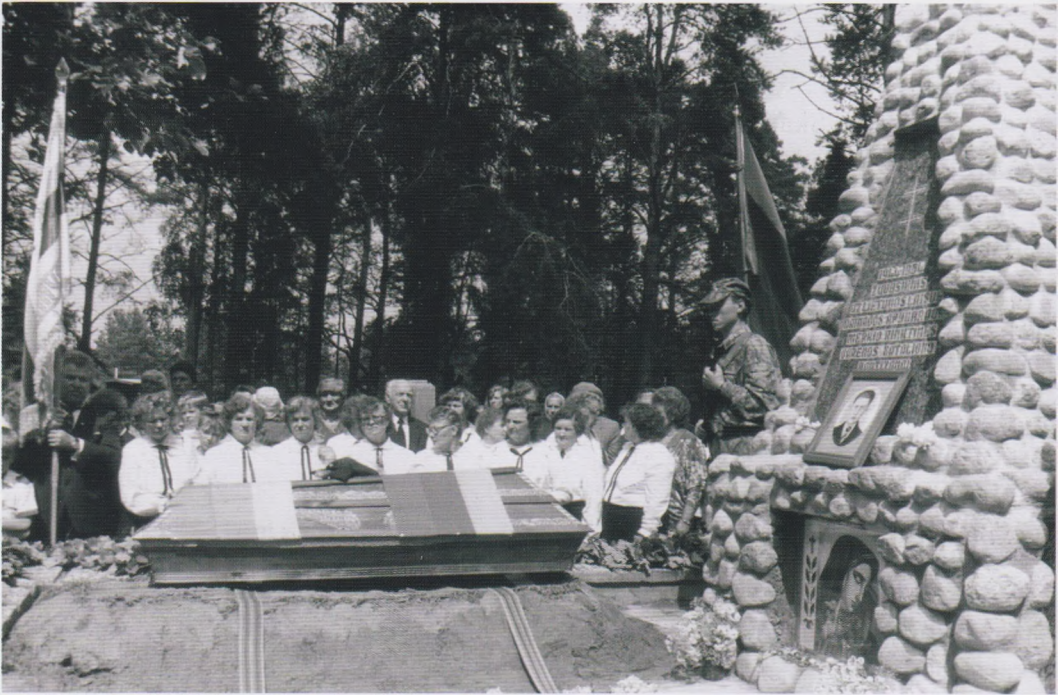
Nežinomojo partizano laidotuv s ir paminklo šventinimas

1993 m. liepos 17 d. vyko Nežinomojo partizano laidotuv s ir Var nos bataliono partizan paminklo atidengimas. Partizano palaikai buvo pašarvoti Var nos miesto laidojimo sal je. Sv. Mišias už žuvusi j kovotoj v les aukojo Merkin s ir Var nos dekanat dekanai Rokas Puzonas, Stanislovas Puidokas ir Marcinkoni parapijos klebonas Valentinas Virvi ius. Krašto apsaugos savanoriai karst neš Var nos gatv mis. Iš paskos lyd jo savanori , šauli ir partizan gretos. Žuvusi j artimieji ir gimin s neš vainikus ir g les. Kunigui pašventinus Nežinomojo partizano amžino poilsio viet ir Var nos bataliono partizan paminkl , žuvusius karžygius garb s saliutu pagerb Lietuvos savanoriai. Prie paminklo nuolat keit si ginkluot kari garb s sargyba.

Man, kaip paminklo iniciatoriui, iškilmi ved ja Var nos kult ros nam direktor Regina Svirskien suteik žod . Aš pad kojau ir paskelbiau pavardes prisid jusi prie paminklo statybos. D kojau visiems švent s dalyviams, kunigams, iškilmingai aukojusiems šv. Miši auk , už pagarb žuvusiems. Lietuvos krašto apsaugos savanoriams palink jau garbingai žengti savanori ir partizan pramintais takais, saugoti T vyn s laisv ir nepriklausomyb . Istorikas Algis Kaš ta savo kal-

40. Nežinomojo partizano palaik palydos Senosios Var nos kapines. 1993 m.

41. Nežinomojo partizano laidotuvės ir paminklo atidengimas S. Var nos kapinėse

boj primin , kad per pokario met partizaninio karo dešimtmet buvo pad ti nesugriaunami Lietuvos valstybingumo pamatai, nul m nors ir pav luot Nepriklausomyb s atgavim . Toliau kalb jo Dainavos apygardos partizan vadai dimisijos pulkininkas leitenantas Juozas Petraška ir Kazimieras Savi ius, krašto apsaugos savanoriai karininkai ir Lietuvos Respublikos Seimo nariai Balys Gajauskas (LPKTS prezidentas), Vanda Briedien (LPKTS tarybos nar).

Prie žuol vainik apjuosto, g l se sk stan io Nežinomojo partizano kapo, partizan dainas dainavo Var nos ir Druskinink tremtini chorai. Senosios Var nos ir G dži kaimo etnografiniai ansambliai.

Var nos bataliono partizan paminkle rašyti 148 kovotojai. akis krenta partizan gimimo ir ž ties metai, daugiausia nuo aštuoniolikos iki trisdešimties met amžiaus savo gyvast atidavusi T vyn s laisvei ir nepriklausomybei. Visi jie amžinai išliks jauni Lietuvos žmoni širdyse.

Paminklinis akmuo prie „Velnio tilto“

Važiuodami iš Senosios Var nos Merkin , 13-ajame kilometre privažiuojame Amarnios upel . Skaidrus jo vanden lis teka vienodai, kaip ir prieš daugel šimtme i , vingiuodamas Dz kijos upeli t vo - srauniojo Merkio gl b . Nuo gili os senov s šiuo keliu iš Vilniaus Merkin , Druskininkus, Gardin , Varšuv ir atgal ried jo kariat os, ketvertu, o gal aštuonetu pakinkytais žirgais. Jas lyd jo šaun s, pasipuoš raiteliai. Aukšti Amarnios krantai, kadagiais apaugusios r vos grožiu patraukdavo keliaunink d mes . Kol žirgai atsip sdami g r tyr Amar-nios vanden , keleiviai, nuo bevardžio tilto žvelgdami virš , grož josi dangaus žydryn je si buojan iomis ištaki puš virš n mis, upelio vingiuose g l mis nu-barstytomis pievomis.

Gr smingais istoriniais laikotarpiais šituo keliu iš ryt vakarus arba iš vakar rytus kelio dulki debesyse žygiavo svetim kariuomeni voros ir vietoje kariat ried jo tankai, ard kelio grindin , lauž pakel s medžius - kaip ir žmoni likimus.

Ne per toliausiai nuo ia, Masališki kaime, kininko Ivanausko šeimoje augo penki s n s. Panašiai kaip rašytojo Vinco Kr v s-Mickevi iaus apsakymuose, - Dainavos šalies žuolai, giliai šaknis suleid gimtosios žem s s iose.

Per dvidešimt dvejus Nepriklausomyb s metus Ivanausk kis tapo pavyzdi-nis. Šiems žmon ms nebuvo sunk s kasdieniniai vargai ir r pes iai, kuri visuomet apstu kaime. Ivanausk šeima, kaip ir visa Lietuva, mat savo ateit , tarsi spalving vaivorykšt . Kas gal jo pagalvoti, kad 1940-ieji metai taip sujauks j šeimos ir vi-sos m s šalies gyvenim . Bet tai buvo tik m s tautos tragedijos pradžia.

Sugr ž Lietuv sovietai 1944 m. paskelb mobilizacij . Ivanauskai, kaip ir dauguma Lietuvos jaunuoli , okupacin je kariuomen je tarnauti atsisak . Vyriausias s nus Vincas buvo ved s antr kart , nes jo pirmoji žmona mir palikusi dukrel , tod l jis iš nam nepasitrauk , neapleido kio darb ir slapstydamasis. Ištikus pavojui, sl pdavosi po virtuv s grindimis nedidel je sl ptuv je. Ta iau vien kart , jam dirbant kluone, vienkiem užpl do rusai su Merkin s sribais. Nelauktus „sve ius“ pirmoji pasteb jo žmona ir nuskub jo persp ti vyr . Rusai pamat b gan i moter ir prad jo supti kluon . Smarkiai apšaudomam Vincui pasisek pasprukti, bet nirš sribai keršydami nušov jo žmon . Nuo tada Vincas Ivanauskas savo namus daugiau nebesugr žo, vienas iš pirm j stojo partizan gretas ir pasivadino Gegu io slapyvardžiu.

Partizanas Gegutis ir jo ž t i s

Garsus Dz kijos, o v liau visos Lietuvos partizan vadas Adolfas Ramanauskas savo prisiminim knygoje „Daugel krito s n ...“ raš :

Neperdedant reikia pasakyti, kad Gegutis, pavarde Vincas Ivanauskas, buvo iš tauri j partizan . Jis buvo uolus, s žiningas ir drausmingas. Kaip b rio vadas buvo gerbiamas ne tik kovotoj , bet ir gyventoj , kurie j labai pla iai pažinojo. Gegutis buvo pasišvent s lietuvis, myl s ties ir pagal gali r pin sis, kad ir kiti jos laikyt si.<...> Gegutis partizan vadovyb s buvo apdovanotas Narsumo ir Uolumo juostel mis...

Tuomet Gegutis ir jo broliai Šturmas su Bevardžiu partizanavo dar tik pirm žiem . Ketvirtasis brolis, vardu Jonas, rus buvo areštuotas ir laikomas Merkin s kal jime. Jono žmona nešiodavo jam maist . Jai pavyko sužinoti, kada vyr perveš Alytaus saugum . Apie tai ji tuoj pat praneš Gegužiui, nes taip jau buvo iš anksto susitarta.

Tada Gegutis, Bevardis, Šturmas ir dar du j pusbroliai Subartoni miške prie plento pasiruoš pasalai, nor dami Jon išvaduoti iš priešo.

Buvo rogi kelias, daug prisnigta. Belaukdami vyrai labai sušalo. Jie netoli plento susik r ugn , kad sušilt . Vieni šild si, o kiti steb jo plent . Jau ir vakaras at jo, bet Jono vis nevež . Vyrai net galvojo nuo plento pasitraukti, nes atrod , kad rusai Jono t dien neveš.

Staiga, beveik nebelaukiant, sargybinis dav ženkl , kad nuo Merkin s artinasi rog s ...Po pirm š vi priešai iššokin jo iš rogi ir sukrito griovius šalimais plento. Pirmieji partizan š viai negal jo b ti lemiamieji, nes rog se, iš vis pusi apsuptas, s d jo areštuotasis. Iki priešai išsid st grioviuose, keli iš j buvo nukauti.

Areštuotasis buvo šaukiamas vardu, ir tuoj pat met si prie sav j . Reikia pasakyti, kad visi pasaloje dalyvavusieji partizanai ir v liau daugel kart pasižym jo dr sa, tad ir š kart pasirod ne kitaip.

Gegutis prieš puol iš šono, o tai tur jo didel reikšm . Jis atideng ugn išilgai griovio ir nukov tuos priešus, kurie buvo lik gyvi...

Tada visi penki partizanai išb go ant plento ir nuo devyni priešo lavon pa m ginklus. Visi džiaug si, nes išvaduotas brolis stojo partizan eiles Rugio slapyvardžiu, o partizanai sigijo nauj ginkl ir šovini ...

Ne, bet dabar jau laikas gr žti prie Gegu io žuvimo aplinkybi , kurias nupasakojo Bevardis su Geniu [Bevardis - Pranas Ivanauskas (1925-1949), Genys - Stasys Klimašauskas (1925-1949)].

Gegutis surinko dal savo b rio vyr ir su jais sureng priešui pasal Var nos - Merkin s plento ruože. Tinkamiausia tam vieta buvo numatyta „ Velnio “ tiltas, kuriam tok vard dav pats priešas, nes ten nuo partizan jam buvo kliuv jau ne vien kart . Tinkama pozicija ten buvo ir tod l, kad priešas, važiuodamas sunkvežimiu, tur davo sumažinti greit ties pos kiu...

Pozicijoje vyrai išsidėstė taip, kaip Gegutis jiems buvo nurodęs, ir laukė nuo Var nos ar Merkinės atvažiuojančių rusų. Pasaloje dalyvavo ir Bevardis su Geniu, nes jie taip pat priklausė Gegutės būriui.

Pozicijose ilgai laukti neteko, nes nuo Var nos pasirodė sunkvežimiai, pilnas pristojusių rusų ir istrebitelių.

Partizanai juos prisileido labai arti ir tik tuomet atidengė ugnį. Pirmasis nepasisekimas buvo tai, kad neveikė partizanų kulkosvaidžiai, nors prieš tai jie buvo išvalyti. Springo ir kai kurie automatai. Reikia manyti, kad partizanai karščiavosi, bet taip pat reikia turėti omeny, kad dauguma automatų šovinių buvo seni, anksčiau būvę vairiose vietose apkasti ir dėl to negarantuoti.

Vis dėlto pirmosios salvos buvo veiksmingos. Dauguma prieš buvo nukauta ir sužeista. Kiti, mašinos tuo metu labai lengvai važiuojant, vertėsi per bortus su ginklais ir pradėjo atsišaudyti - vieni sugulėję grioviuose abipus plento, kiti užsiglaudę už sunkvežimio ratų.

Gegutis suprato, kad nukauti prieš grioviuose bus gana sunku, o partizanų ginkluotumas numušė juos nuotaiką. Kai kurie partizanai, teisindamiesi, kad nešaudė ginklais, iš užimtų pozicijų pasitraukė. Priešas pajuto, kad šaudymas iš partizanų pusės nestiprus, ir todėl dar atkakliau gintis.

Gegutis, norėdamas savuosius paskatinti, sukomandavo pulkui pirmyn ir pats pašoko pirmasis, užsimodamas sviesti prieš granatą. O priešas ištiesė kulkosvaidžio seriją kliudęs Gegutės ir jo nukovė. Partizanai matė, kaip Gegutis krito aukštieji rankas, plačiai atmesdamas rankas.

Vado žuvimas turėjo lemiamą reikšmę kautynėms. Iš anksto nebuvo nustatyta, kas, vadui žuvus, turėtų toliau kautynėms vadovauti. Partizanai vienas po kito mairė trauktis iš pozicijų.

Bevardis su keliais draugais, atrodo, tikrai ilgiausiai kovojo, nes jis vis nenorėjo palikti žuvusio brolio, kurio lavoną paimti nebuvo galima, nes jis gulėjo apšaudomame plote. Bevardis dar sakė, kad jam pavyko nukauti vieną priešą, gulėjusį prie sunkvežimio rato, o po to ir jis pasitraukė iš pozicijos.

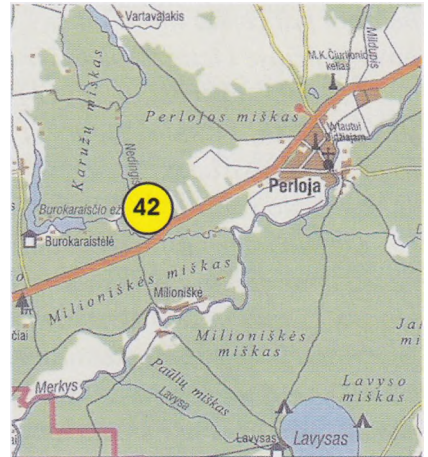
Priešas vis dar šaudė, nors, žinoma, be jokio taikinio. Netrukus jis susilaukė pagalbos, bet partizanai tuo metu buvo pasitraukę iki Milioniškių kaimo.

Rusai nukautuosius ir sužeistuosius dviem sunkvežimiais nugabeno Varoną. Tarp nukautųjų buvo ir Gegutės lavonas, kurį, kaip vėliau sužinojome, rusai visaip išniekino, degino, o kur galiausiai numetė, nežinia.

Gegutis žuvo pirmasis iš keturių brolių, tuo metu buvusių partizanų gretose. Jie visi buvo skirtingo būdo. Drauge negyveno ir todėl, kad galvojo, jeigu vienas ir žus, tai bent ne visi iš karto. Taip ir atsitiko šį kartą. Iki tol buvo kalbama, kad Ivanauskai turi didelį laimėjimą, nes bemaž per trejus partizanavimo metus nė vienas iš keturių brolių nežuvo (V., 1999. P. 487-489, 491-493).

Knygoje „Daugel krito su“ Adolfas Ramanauskas-Vanagas ištiesė mini partizanų Ivanauskų nekainojamą indėlį kovoje dėl Lietuvos laisvės ir nepriklausomybės.

Paminklas partizan vadui Gegu iui

42. Paminklinis akmuo prie „Velnio tilto“ partizan vado Vinco Ivanausko-Geguio žties vietoje. 1995 m.

Pokario metais Varnoje pradėjo veikti gimnazija, kurioje mokėsi kaimo pradinės mokyklas baigę mokiniai. Dauguma jų, kaip ir jų tėvai, palaikė ryšius su partizanais. Vienus saistė giminytė, kitiems nebuvo svetima pilietinė atsakomybė ir tikėjimas ginkluoto pasipriešinimo veiksmingumu siekiant susigrąžinti prarastą laisvę. Panašiai buvo nusiteikę ir mokytojai. Didelis perlojiškio Julijaus Jonio, gimnazijos direktoriaus, nuopelnas, kad iki 1948 m. nebuvo represuoti nė vienas mokytojas ar vyresnysis klasi mokinių. Galima stebėtis, kiek reikėjo sumanumo ir išradingumo atsiskaitant su apskrities partiniais ideologais, kai gimnazijoje iki 1948 m. buvo tik trys komjaunuoliai, bijantys pasirodyti viešumoje, kad nebūtų pasmerkti bendraamžiai.

Po išeigini dien iš kaimo sugrąžę mokiniai pasakodavo apie enkavedistus ir stribus terorizuojamus kininkus, apiplėštas ir sudegintas sodybas, nužudytus žmones. Po dažnų trumimų klasėse bėgdavo tušias suolus, kaip ir areštavus mokinius ar vyresnius brolius. Mokiniai atsinešdavo partizanų leidžiamos spaudos ir atsišaukimus, kuriuos mes klijuodavome miestelyje, retkarbiais ant garnizono ar stribų būstinės sienų.

Mes žinojome apie partizan susidrimus su kariuomene (j ypa bijojo ir veng sribai), apie pasalas, kurias kartais išprovokavo patys partizanai pasi sdami lo- jalius valdžiai pilie ius pranešti, kad pas juos apsistoj partizanai. Tada jie, pasirink užpuolimui patogias pozicijas, neprašytus sve ius vaišindavo švinu.

Panašiai b davo ir prie Amarnios tilto, kur okupantai savo raportuose vadino „ iortovym mostom“ (Velnio tiltu). Ne vien kart ia „pamokyti“ enkavedistai ir sribai dar tolokai nuo tilto lipdavo iš sunkvežimi ir keturp sti ropodami veikdavo vingiuot kelio dal nuo abiej tilto pusi .

Atgarsiai apie š tilt pasiek net Sibir . Tremtin Vladz Makselien , šiuo lai- ku gyvenanti Kazimieravo kaime, taip pat perlojiškis Juozas Ci nys pasakojo, kaip jiems Krasnojarsko krašte priekaištavo rusai, keiksnodami Lietuvoje esant „Vel- nio tilt “. Atrodo, kad Lietuvoje vesti sovietin tvark buvo patik ta sibirie iams. Kiek j žuvo Lietuvoje, pasakyti sunku, žinant, kad „laimingiausioje“ soviet šalyje niekuomet nebuvo avarij , stichini nelaimi , net ernobylio tragedija - tik imperialist melaginga propaganda...

Šiuo laiku Amarnios krantai jau kitokie. Dingo kelio vingiai, žmogaus rankos palyt ti. Ir tiltas, kažkada buv s medinis, prie pat upelio prigul s, nebe tas. Dabar gal net gr smingesnis, iš geležies ir betono, aukštas ir labiau panašus Velnio k rin .

Seniai puosel jau mint prie išgars jusio tilto pastatyti Atminties paminkl ir ateities kartoms palikti r staus partizaninio karo priminimo ženkl .

43. Paminklinio akmens Vinco Ivanausko-Gegu io ž ties vietoje atidengimo iškilm s. 1995 m.

Akmuo nuo pat akmens amžiaus laik išliko kietumo ir stipryb s simbolis. Partizan tvirtumas buvo tai, kad jie savanoriškai pasirinko ištikimyb savo krašto laisvei ir nepriklausomybei. Tod l ir nutar me pastatyti paminklin akmen partizan vado Vinco Ivanausko-Gegu io ž ties vietoje.

Ilgai dair m s tinkamo akmens, ieškojome variose vietose. Kart vienas paž stamas pasi l apži r ti akmen Alytaus rajone, netoli Daug miestelio, Rodžios kaimo pakraštyje jam žinomo kininko valdose. Nuvažiavome su Bronium Savicku. Sodybos šeimininkas, maloniai mus pri m s, gyr si gerai pažinoj s ir tur j s ryš su partizan vadais A. Ramanausku-Vanagu ir V. Voveriu-Žaibu ir mielai sutiko tokiam svarbiam reikalui paaukoti t akmen . Ilg liau pabendravus su kininko šeima, mums kilo abejoni , tod l nutar me dar kart nuvažiuoti ir sitikinti kininko nuoširdumu, suderinti laik , kada gal sime atvažiuoti pasiimti akmens. Š kart tariamas partizan r m jas ir patriotas pareišk , kad akmuo yra jo nuosavyb ir už dyk neatiduosi s. Nepad jo m s tikin jimai, kad iš niekur negauname l š ir patys dirbame be atlygio, tik iš pagarbos žuvusiems partizanams. Nieko nepeš džiaug m s bent tuo, kad neatvar me daugiatonio kranu ir specialaus sunkvežimio.

Pagaliau 1995 m. pavasar Var nos rajono melioracijos mon s vyriausiasis agronomas Alfonsas Škudzinskas patar prie Pano i kaimo apži r ti tris masyvius riedulius. Nuvažiav parinkome mums atrodant pat tinkamiausi , kur jis su melioracijos technika atvež Sen j Var n , Marijono Pekoriaus paminkl dirbtuves. ia išlygino ir nušlifavo vienos pus s akmens pavirši , kuriame merkiniškis paminkl meistras Jonas Kibildis iškal m s parinkt Maironio tekst :

„Daugel krito s n kaip t lap rudens,
Baltaveid s oi verks, nes myl jo,
Bet nei bus, nei tek s Nemune tiek vandens,
Kiek prieš ia kraujo tek jo“

1944- 1954

Dainavos apygardos Merkio rinktin s
partizanai ia pasalose naikindavo enkavedist
ir srib grupuotes. Okupantai
bijojo ir veng šios vietas, ne veltui
pavadino „Velnio tiltu“.

1947.IX.16 per susir mim ia žuvo
partizan b rio vadas

VINCAS IVANAUSKAS-GEGUTIS

Iš dirbtuvi iki tilto paminklin akmen , sveriant apie 22 tonas, atvež UAB „Alytaus kranai“ labdaros b du. Bendrov s direktorius perlojiškis Gediminas Baublys skyr galing technik ir pats prisid jo atliekant sud ting darb . Pastatyti paminkl ir tvirtinti pad jo, kaip visuomet, buv politiniai kaliniai ir tremtiniai.

1995 m. spalio 29 d. vyko paminklinio akmens atidengimas. Šv. Mišias už Vinco Ivanausko-Geguio ir jo bendražygių vėles aukojo Perlojos parapijos klebonas. Jis ir pašventino paminklą.

Iškilmėse dalyvavo Geguio sesuo ir dukra Onutė Ivanauskaitė-Vaitkevičienė. Jos išsamiai papasakojo apie Ivanauskų šeimos tragediją ir indėlį siekiant laisvės ir nepriklausomybės.

Keturi broliai Ivanauskai žuvo su ginklu rankose, o penktasis žuvo beveik nužudytas sugrąžus iš sovietinio konclagerio.

Geguio broliams Mindaugas Ivanauskas kalbamas akcentavo vienybę su tauta. Dėlei tautos santarvės sušilumą užmiršti praeities klaidas ir nesutarimus.

Dainavos apygardos partizanai prisiminę neapsakomai sunkią ir vargingą gyvenimą žeminiams, dėl kojo kaimo žmonėms už nuolatinių pestių ir paramą ginkluoto pasipriešinimo dalyviams, nes tik jie dėjo partizaninį karą su šiais dešimtmečiais.

Prieš pusamžiaus šiose vietose aidą jo mirtį nešantys šviesai, tuo tarpu paminklo atidengimo šventėje skambėjo tremtinių atliekamos partizaniškos dainos, sukurtos tuo laiku, kai vyko didvyriška kova už tautos išlikimą. Dainas dainavo Varėnos tremtinių ansamblis, Alytaus ir Druskininkų tremtinių chorai.

Pasibaigus iškilimams, šventės dalyviai dar ilgai bendravo prisimindami praeitį, kruviną kovos kelią, palaidotą jaunystę tremtyje ir lageriuose - amžino šalo žemėje, toli nuo Tėvynės.

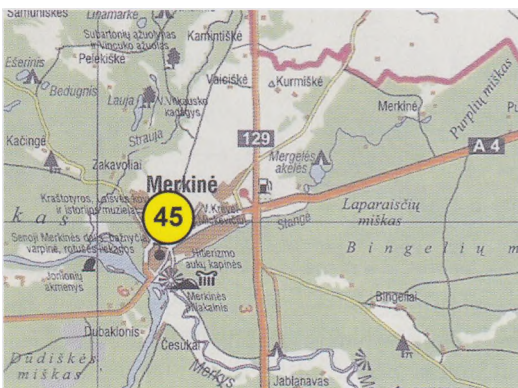

44. gimtinė dažnai sugrąžta po visą Lietuvą išsibarstę, kai aplanko žymias laisvės kovų vietas. Prie paminklo Vinco Ivanausko-Geguio žeminiams Vytautas Baublys (Merkio sūnus) su draugais ir Alis Vidūnas (buv. Vilniaus apskr. viršininkas) su šeima

Merkin

Sen žmoni padavimais ir legendomis apipinta Dainavos šalies sostin Merkin . Stang s, Merkio ir Nemuno santakoje dunkso didingas piliakalnis, svarbiausias šio krašto liudytojas, menantis šloving ir dramatišk Merkin s praeit .

Rašytiniuose šaltiniuose Merkin pirm kart pamin jo Novgorodo metraštininkai, keturioliktojo amžiaus viduryje, kaip vien iš svarbiausi Ryt Europos miest .

45. Paminklinis akmuo negr žusiems iš Sibiro tremtiniams atminti Merkin s kapin se. 1989 m.

1384 m. Didysis Lietuvos kunigaikštis Vytautas Ia pastatė katalikų bažnyčią ir kartu su Lenkijos karaliumi Jogaila Iabent Merkinėje suteikė Vilniaus miestui Magdeburgo teises. Tuo laiku Jogailos rašte Merkinėje paminėta tarp svarbiausių Lietuvos valstybės tvirtovių. Iki šiol nežinoma, kada miestui buvo suteiktos Magdeburgo teisės, žinoma tik tiek, kad 1569 m. Žygimantas Augustas patvirtino anksčiau suteiktas tokias teises ir paskyrė miestui herbą - Vienaragį.

Kadangi miestas stovėjo svarbi keli Vilnius-Krokuva ir Kaunas-Gardinas kryžkelėje, keliaudami Merkinėje apsidodavo ne tik pirkliai ir didikai, bet ir Lietuvos, Lenkijos bei kitų šalių valdovai. 1648 m. gegužės 20 d. kelionės metu čia mirė Didysis Lietuvos kunigaikštis ir Lenkijos karalius Vladislovas Vaza.

Klestėjimo metais miestas užėmė didelę teritoriją. Tai liudija užsilikęs miesto ribas žymintys stulpai.

Deja, Merkinė, kaip ir visa Lietuva, gyveno ne tik žydėjimo laikotarpius. Nuolatiniai priešiški valstybių antpuoliai iš Rytų ir Vakarų, gaisrai, stichinės nelaimės, kaip antai maro epidemija ir užsitęsusi Rusijos imperijos okupacija, apardė mūsų šalies valstybingumo pamatus.

Sugriuvo Merkinės pilies kuorai ir sienos, išnyko didesnioji miesto dalis. Tačiau niekam nepavyko sugriauti ir palaidoti Dainavos krašto žmonių laisvės ir tiesos troškulio, užgesinti širdyse deganios meilės tūvynei ir gimtajai kalbai. Merkinės valsčiaus jaunimas, nepaisydamas žiauraus enkavedistų teroro, drįsiai stojo ginti Lietuvos laisvės ir nepriklausomybę.

46. Varėnos politinių kalinių ir tremtinių dainų ansamblis, nuo Atgimimo pradžios aktyviai dalyvaujantis visuose patriotiniuose renginiuose. 1995 m.

Merkin s partizan bataliono vadas Adolfas Ramanauskas-Vanagas

47. Lietuvos laisv s kov s j džio Gynybos paj g vadas
generolas Adolfas Ramanauskas-Vanagas

Dz k grup s partizan vado Juozo Vitkaus-Kazimierai io sakymu Merkin je, kaip ir kituose Dz kijos vals iuose, buvo kurtas partizan batalionas, Merkin s batalionui trumpai vadovavus kapiton Petr Petr n -Girait 1945 m. rugpj io m nes pakeit Adolfas Ramanauskas-Vanagas. Po keli m nesi jam buvo patik tos dar ir Merkio rinktin s vado pareigos. Šiai rinktinei buvo priskirti Merkin s, Druskinink ir Marcinkoni batalionai. Pad tis buvo sud tinga, reik jo kuo skubiau centralizuoti atskiras niekam nepavaldžias kovotoj grupes, drausminti partizan vardu pl šikaujan ias gaujas, sp ti asmenis, norin ius talkininkauti okupantams, iškelti partizan vaizd ir diegti pasitik jim pasipriešinimo jud jimui. To buvo siekiama organizuojant pagrindin spaud , sukuriant nauj , iki šiol nežinom partizaninio karo strategij . Pagaliau nedelsiant reik jo spr sti daugyb buitini klausim , pavyzdžiui, kaip saugiau pasiruošti ir išgyventi žiemos s lygomis.

Per trump laik A. Ramanausko-Vanago pastangomis Merkin s partizan batalionas tapo ne tik gausiausias, bet ir kovingiausias. Savo vad , griežt ir reikalaujant drausm s, partizanai gerb už teisingum ir paprastum , už netaikym sau iš-

skirtini buitini s lyg . Kiekvienas partizanas jam buvo ne valdiny, o bendražygis, siekiantis to paties tikslo.

A. Ramanausko atsiminim knygos „Daugel krito s n ...“ (1999) pratarm je istorikas Algis Kaš ta rašo: „Adolfas Ramanauskas-Vanagas buvo vienas iš t dešim i t kstan i kovotoj , kurie iš jo kupin pavoj miško gyvenim iš dva-siškai sveiko lietuviško kamieno, atsinešdami geriausias tautos ir valstyb s tradi-cijas, kurios buvo išpuosel tos per Lietuvos nepriklausomyb s dvidešimtmet “.

A. Ramanauskas gim 1918 m. kovo 5 d. Niu Britene, Jungtin se Amerikos Vals-tijose. Lietuv Ramanausk šeima sugr žo 1921 m., sukaupusi santaup , už kurias Biel n kaime, Rudaminos vals iuje, Lazdij apskrityje, nusipirko 6 ha žem s. Nesunku suprasti, kokie jie buvo turtuoliai, sigij Dz kijos sm lyn sklypel , iš kurio reik jo prasimaitinti penki asmen šeimai. Be Adolfo, buvo dar du vaikai - sesuo Aldona ir brolis Albinas.

Adolfo t vai, mat pasaulio, suprato, kaip svarbu gyvenime tur ti žini , tod l iš paskutini j steng si, kad vaikai siekt mokslo. 1936 m. Adolfas, baig s Lazdij „Žiburio“ gimnazij , stojo Klaip dos pedagogin institut . Mokydama-sis Klaip doje kartu su kitais iš visos Lietuvos suvažiavusiais studentais, jis ak-tyviai reišk si prieš r ksmingai fašistuojan ius nacius, kurie Klaip dos krašte kurst vokie i tautyb s gyventojus prieš Lietuvos valdžios sudaryt šio krašto administracij .

1938 m. kovo 17 d. Lenkijos primestas Lietuvai ultimatumas, reikalaujantis užmegzti santykius, ir dar svarbesnis 1939 m. kovo 20 d. Vokietijos pareiškimas atgau-ti Klaip dos krašt nul m A. Ramanausko tolesn apsisprendim - užuot dirb s ra-m pedagogin darb , jis stojo Kauno karo mokykl ir baig paskutin - penkiolik-t j laid .

Lietuvai lemtingais 1940 m. A. Ramanauskas mokytojavo Druskinink krašte, v liau apsigyveno Alytuje ir d st mokytoj seminarijoje. Karo eigoje, sugr žus bolševikams antr j kart , jis jau tre ius metus d st seminarijoje, tod l okupant paskelbta mobilizacija jo neliet . Tolesn jo apsisprendim nul m brutalus okupant siaut jimas, akivaizdus fizinis ir dvasinis tautos genocidas. Jausdamas pilietin pareig ir atsakomyb už tautos likim ir NKVD spaudim j padaryti savo agentu, 1945 m. balandžio 25 d. A. Ramanauskas paliko seminarij ir stojo

Alov s miškuose veikiant Nemunai io partizan b r . Po keli dien visuotinis kovotoj pasitarimas j išrinko b rio vadu.

Vargu ar tuomet A. Ramanauskas-Vanagas gal jo patik ti, koks bus ilgas, sunkus, rizikingas jo paties pasirinktas gyvenimo kelias. Aišku tai, kad jis nie-kada nesuabejojo pasirinkimo teis tumu, dr siai ir ryžtingai ženg prisiimdamas atsakomyb ne tik už savo, bet ir kit partizan veiksmus. Per vis partizaninio karo dešimtmet jis n karto ne tik nesulauž , bet ir nepažeid partizano prie-saikos.

48. Kryžius generolui Adolfui Ramanauskui-Vanagui Merkinės kryžiu kalnelyje

Neeilinius Vanago gabumus ginkluotojo pasipriešinimo kovoje pastebėjo Juozas Vitkus-Kazimieraitis. Tais pačiais 1945 m. jį paskyrė Džok grupės Merkinės bataliono vadu, 1945 m. gruodžio 15 d. patikėjo vadovavimą Merkinės puolimui. Už šį kmingumą Vanagas buvo apdovanotas Narsumo juostele. 1947 m. rugsėjo mėnesį slapto balsavimu partizanai Vanagą išrinko Dainavos apygardos partizanų vadu, o kitą metų lapkričio mėnesį - Piet Lietuvos srities vadu. 1949 m. vasario 2-22 dienomis Prisiklimo apygardoje vykusiame visos Lietuvos vyriausių partizanų vadų suvažiavime, kur buvo kurtas Lietuvos Laisvės Kovos Sąjūdis (LLKS), A. Ramanauskas atstovavo Piet Lietuvos partizanams. Suvažiavime buvo išrinktas LLKS Tarybos Prezidiumo pirmininku pirmuoju pavaduotoju ir vasario 16 d. pasirašė partizanų Deklaraciją, be to, jam buvo suteiktas Laisvės kovotojo majoro laipsnis. 1949 m. rudenį paskirtas LLKS Gynybos vadu ir suteiktas partizanų pulkininko laipsnis. Už nuopelnus kovoje su okupantais 1949 m. A. Ramanauskas-Vanagas

apdovanotas Laisvės Kovos kryžiumi (II laipsnio) su kardais. Vadovaujantis nepriklausomos Lietuvos statymais, 1998 m. kovo 6 d. Lietuvos Respublikos Prezidento dekretu apdovanotas Vyčio Kryžiaus 2-ojo laipsnio ordinu (po mirties). 1998 m. sausio mėnesį Lietuvos Respublikos Prezidento dekretu jam suteiktas brigados generolo laipsnis. 1950 m. už drąsų, pasiūlymų, sumanymų vadovavimą ir organizacinio darbo nuopelnus, jis buvo apdovanotas I ir II rėžiais 1-ojo laipsnio Laisvės Kovos kryžiais. Vadovaujantis Lietuvos Respublikos statymais, Lietuvos Respublikos Prezidento dekretu apdovanotas Vyčio Kryžiaus 1-ojo laipsnio ordinu (po mirties). Tai nebuvo kopimas karjeros laiptais, tai buvo didelė atsakomybės našta dėl Lietuvos ateities, dėl daugelio žmonių likimo ir gyvybių.

Merkin s bataliono partizan kovin veikla

B damas puikus organizatorius A. Ramanauskas-Vanagas, tap s Nemunai io 34 partizan vadu, netrukus sub r Merkin s ir Alov s vals iuose išblaškyt partizan b relius ir sudar 140 vyr kuop . 1945 m. birželio 2 d. kuopos vyrai buvo prisaikdinti ir birželio 4 d., vadovaujami Vanago, užpuol Merkin s sribus, pl šikaujan ius Galintankos kaime. Kautyni metu iš 20 nukauta 12 istrebiteli . Partizan pus je auk nebuvo. Po m šio Vanago kuopa pasitrauk Var ios mišk . Birželio 13 d. ryt juos apsupo apie 1000 enkavedist ir srib . Kautyn se dalyva vo Merkin s, Nedzing s ir Masališk s b riai - apie 130 partizan . Napatvirtintais duomenimis, ia nukauta 174 enkavedistai bei sribai. Žuvo 10 partizan .

Patyr pralaim jim okupantai papild savo paj gas ir prad jo persekioti ne tik ginkluoto pasipriešinimo dalyvius, jie terorizavo visus kaimo gyventojus, pl šikavo j sodybose, suimin jo, tard ir kankino partizan gimines bei arti mus žmones. Prasad jo šeim tr mimai, vienkiemi deginimai, žudomi nesp j pasisl pti jauni vyrai. Tada Merkio rinktin s štabas nutar laikinai atsisakyti puo limo taktikos ir partizanams pasi l patiems individualiai pasirinkti saugumo priemones. Pasi lyta pasišalinti kuo toliau nuo t vietovi , kur neseniai vyko kautyn s, glaustis vienkiemiuose, iš anksto paruoštose sl ptuv se.

Tuo laiku okupantai partizanams paruoš plataus masto sp stus - li dnai pagars jusi amnestij . Silpnesn s valios vyrai, tik damiesi išsaugoti gyvyb ir savo šeimas nuo tremties, prad jo registruotis, tik vienas kitas atiduodamas netinkam naudojimui ginkl . Ta iau netrukus sitikino klyd , nes NKVD po neilgo žaidimo, visus sugr do tardymo „izoliatorius“ (bulviaduobes, r sius, kuo giliau nuo žem s paviršiaus). Kiekvien žiauriai tard , kankino, si l bendradarbiauti, reikalavo išduoti buvusius kovos draugus ir r m jus. Greitai jie kone visi atsid r Vorkutos, Norilsko, Magadano ir kituose šiaur s lageriuose, o j šeimos Sibiro tremtyje.

Per t laik partizan gretos išsival nuo svyruojan i ir abejojan i , liko tik pasiaukoj kovotojai, nusprend t sti garbing kov prieš kruvin bolševizm .

Merkin s mušis

Baigiantis 1945 m., „A“ apygardos štabas, vadovaujamas J. Vitkaus-Kazimieraičio, kartu su A. Ramanausku-Vanagu, turėdamas tikslą pakelti partizanų kovą dvasi ir didesnį gyventojų pasitikėjimą, parengė Merkinės miestelio puolimo planą. Vadovauti m. šiuo štabas pareigojo A. Ramanauskas-Vanagas, kuris per trumpą laiką surinko apie 70 kovotojų kuopą. Drauge pulki pakvietė anapus Nemuno aktyviai veikiant A. Grušausko-Siaubo partizanų būrį. Marcinkonių bataliono vadai pažadėjo atsiųsti dešimties vyrų paramą. Druskininkų batalionas apsiėmė kontroliuoti Druskininkų-Merkinės plentą, nupjauti stulpus, nukirsti laidus - išardyti telefoninį ryšį. Dalį savo kuopos vyrų Vanagas pasiuntė prie Subartonių miško, reikalui esant, sulaukyti iš Alytaus pasiųstą enkavedistų paramą.

Prasidėjus m. šiuo ne viskas vyko taip sklandžiai, kaip buvo suplanuota. Siaubo būrio partizanai m. šyje nedalyvavo, nes ne stengėsi veikti Nemuno tilto sargybos. Marcinkonių bataliono vyrai pavėlavo - pasirodė tik pasibaigus m. šiuo.

1945 m. gruodžio 15 d. apie 11 valandą, Vanagas balta raketa paskelbė atakos pradžią. Matomumas pasitaikė labai blogas, nes smarkiai snigo. Vyrai, išsidėstę vilnėmis iš dviejų pusių, nuo miestelio kapinių ir Vilniaus gatvių, užėmė Merkinės

49. Lietuvos partizanų vadai. Iš kairės: stovi Teofilis Valickas-Balys, Petras Vaitkus-Genys, Adolfas Baublys-Merkys-Vytas, Adolfas Ramanauskas-Vanagas, Lionginas Baliukevičius-Dzugas, Jonas Jakubavičius-Rugys, Vincas Kalanta-Nemunas, Jonas Budnėnas-Klebonas, pirmas priklaupęs Jonas Kalanta-Mindaugas

centr , NKVD nam , pašt , vals iaus ir milicijos pastatus bei kal jim . Enkavedistai ir sribai, ištikti panikos, sl p si kur kas išman . Kai kurie užsidas cerkv je ir bažny ioje. Iš cerkv s bokšto sukaleno kulkosvaidis, kur taikli partizano Briedžio ugnis nutild . Bažny ios nutarta neapšaudyti, geriau aukotis, nes tai vis šventa vieta. Tuo pasinaudojo niekingi okupantai ir j pakalikai sribai - iš bažny ios bokšto jie pakirto keturis partizanus: Senovait , Putin , Milžin ir Šviedr , sužeid Audr ir Siaub .

Operacijos metu vis d lto silpnai veik tarpusavio ryšis. Stigo kariškos drausm s. Kai kurie kovotojai pernelyg atsipalaidav pamiršo anks iau duotus vado nurodymus.

Merkin je partizanai sunaikino vals iaus pastat apgadino milicijos, pašto, NKVD b stines, išsineš dvi spausdinimo mašin les, keturis naujus kulkosvaidžius, kelet šautuv , automat bei vairaus kalibro šaudmen ir su sužeistaisiais pasitrauk prie Subartoni miško. Vanagas pad kojo partizanams, pagerb žvuvsius ir sak skirstytis.

V liau raporte „A“ apygardos vadui Kazimierai iui praneš , kad miest puolant tiesiogiai dalyvavo 45 partizanai prieš tris kartus didesnes priešo paj gas. Partizanai nukov 15 enkavedist , 2 sribus ir daugel sužeid .

Merkin s miestelio šturmas - ne pozicinis laim jimas, tai moralin partizan pergai , išš kis okupantams, nuo b gim ir ginties per jimas puolim - tai naujas partizaninio karo etapas.

Subli ško bolševik propaguojamas klasi kovos mitas. Gyventojai pasakojo, kad, tik prasid jus miestelio atakai, „liaudies gyn jai“, užuot kažk gyn , lindo pasisl pti r sius ir pal pes. Kit dien okupacin s kariuomen s apsuptyje, lydimas sovietini tanke i , iš Vilniaus Merkin atbild j s Kremliaus statytis MVD ministras J. Bartašinas sitikino, kad tokia „klasi “ kova, jei ne ekist divizijos, vykt tik por dien .

Proletar „klas s“ gyn jai - sribai ir partinis aktyvas, reguliariai lankydavosi kaimuose. Ši niekinga paderm perženg visas padorumo ir žmogiškumo ribas. Remiami okupant , apipl šin jo vienkiemius, ty iojosi iš gyventoj , kankino, žud ir degino sodybas. Šitaip jie demonstravo savo „dr s “, ypa per tr mimo akcijas. Dažnai rus kareiviai steb josi srib nežabotais žiaurumais, kartais net pristabdydavo sisiaut jusias padugnes, kurios n r si iš kailio stengdamosi tikti okupantams ir kuo daugiau prisigrobt.

Merkin s puolimo atgarsiai nuaid jo per vis Lietuv kaip atsakas raudono teroro imperijai, kad ne manoma nugal ti tautos, kurios pilie iai laisv myli labiau už gyvenim . Garsus Dainavos apygardos vadas Lionginas Baliukevi ius-Dz kas savo dienoraštyje raš : „Kas b t , jeigu niekas nenor t pasiaukoti? Kas b t iš tokios laisv s, jeigu ji b t gaunama be kruvin auk ? Tada niekas nemok t jos vertinti ir ginti. Kas pagaliau užgr dint taut jos vali ir kas sudaryt tautos charakter ? Ši kova bus skaudi pamoka atei iai. Iš jos reik s daug pasimokyti. Ši kova mums rodo, k lietuviai turi ir ko jam tr ksta, kas yra ugdytina ir kas yra atmestina“.

Merkin s milžinkapis

Garbaus amžiaus merkiniškiai prisimena miestelio pakraštyje, šalia kapinių, kr mokšniais apaugusi didelė dauba. Paskutiniaisiais vokiečių okupacijos metais mokėsi Merkinėje ir mes, 11—III klasės gimnazistai, šioje dauboje žaidėme A. Diumos „muškietininkus“. Pokario metais miestelio gyventojai daubą pavertė atliekų svertynu. Kas tada galėjo pamanyti, kad bolševikai svertyne „laidos“ žmones, juolab kad čia pat yra miestelio kapinės.

Visais laikais laukiniame ar civilizuotame pasaulyje niekas nedrįso tyiotis iš mirusiųjų ir juos teisti, nes tvirtai tikėjo, kad po mirties kiekvienas teis vienintelis teisėjas - Dievas. Iki šių laikų yra paplitęs žmonių posakis: „Apie mirusius tik gerai, arba nieko“. Bolševikai nesaistė jokių posakių nei moralės dėsnių. Kupini nūšio, neapykantos ir baimės jie elgėsi tartum alkani žvėrys ne tik su gyvais, bet ir su mirusiais žmonėmis. Nukankino ar nužudė žmogų valkiojo purvinose miestelių aikštėse, po to slapčia tartum vagys, užkasino ten kur pakliuvo, net savo irštv prieigose ir kiemuose. Merkinėje pasirinko svertyną. Nužudėjų artimieji, rizikuodami gyvybe, slapčia paimdavo arba iš tų pačių strėb išpirkdavo partizanų kūnus ir paskubomis, be maldų ir šarvoni laidėjo gimtojo kaimo kapinėse, šalia giminių ir artimųjų.

50. Kopyčia Merkinės kryžių kalnelėje. 1994 m.

Dainavos partizanų apygardoje apytikriai žuvo apie 1800 kovotojų. Žuvusiųjų sąrašuose labai daug Merkinės valsčiaus jaunuolių. Be to, žinant, kad Merkinės apylinkėse vyko intensyvus ginkluotas pasipriešinimas okupantams, yra pagrindo spėti, kad sąvartyne gali būti pakasta iki šešių šimtų kovotojų. Panašiai mano ir senesnieji Merkinės gyventojai.

Nuslopinti partizanai juodijim, okupantai pradėjo naikinti nusikalstamo, kruvino teroro pėdsakus. Merkinės sąvartyną kartu su išniekintais partizanų kaimais užvertė storu žvyro sluoksniu. Išlyginę paviršių, aptvėrė metaline tvora ir steigė vidurinės mokyklos sporto aikštyną. Nieko nenutuokdami mokiniai stadione gaminio futbolo kamuolį, sportavo ir trypė Milžinkapį, nepašventintą - šventą Laisvės kovotojų - partizanų amžinos ramybės vietą.

Merkinė, kaip istorinis miestas - Dainavos šalies sostinė, niekada nestigo išskirtinio dėmesio. Čia anksčiau negu kitur, buvo kurta gimnazija. Kaišiadorių vyskupija parapijai suteikė dekanato teises, todėl čia buvo skiriami iškilieji kunigai - dekanai. Pokario metais Merkinėje buvo atsiųstas kunigas Vincentas Sladkevičius, vėliau tapęs pirmuoju Lietuvos Katalikų Bažnyčios kardinolu. Kur laikė čia kunigavo Juozapas Matulaitis, dabartinis Kaišiadorių vyskupas. Prasidėjus

51. Merkinės kryžių kalnelio fragmentas

Atgimimui, Merkin s dekanatui vadovavo buvusio rezistento, politinio kalinio L. Puzono s nus kunigas Rokas Puzonas, kuris aktyviai sijung S j džio veikl ir 1988 m. buvo išrinktas Lietuvos politini kalini ir tremtini s jun- gos Var nos skyriaus taryb (tuo metu vadint Tremtinio klubu).

Kunigo R. Puzono pasi lymu Merkin je atsisakyta iš buvusios daubos per- laidoti partizan palaikus. Jis pasi l vis sporto aikštyn pavadinti Merkin s bataliono partizan brolišku Milžinkapiu, o garbing viet pažym ti tik jimo, kan ios ir pergal s simboliais - Kryžiais. Pagerbti panašiai, kaip buvo gerbiami 1831-1863 m. sukil liai (Var nos r. prie Dubi i) ir knygnešiai - visur, kur tik buvo pralietas kraujas, kur buvo žudomi ir kryžiuojami Lietuvos patriotai. Pasekti Šiauli Kryži kalno istorija, kuri visam pasauliui simbolizuoja m s tautos ryžt ir atkaklum ginant laiv ir nepriklausomyb . Ši istorija t s si daugiau kaip šimt met . Jos ne veik caro valdžios pakalikai, nesugriov bolševikai su kolaboran- tais. Žinoma ir tai, kad per vis bolševikin s okupacijos laikotarp partizan ž ties vietose iš po nakties atsirasdavo atminties kryžiai, šimtamet se drev se koplyt l s ir r pintoj liai, kuriuos komunist aktyvas griov ir degino. Ta iau jie naujai pakil- davo, kaip ir visa tauta, žudyta, niekinta, skandinta ašarose ir kraujuje, atsities ir pakilo kaip niekad naujam gyvenimui.

Kunigo R. Puzono pasi lym par m rezistentai, politiniai kaliniai ir tremtiniai.

52. Koplytstulpis Merkin s kryži kalnelyje Piet Lietuvos partizan vadui pulkininkui leitenantui Juozui Vitkui-Kazimierai iui. 2003 m.

53. Merkin s kryži kalnelis. Giesm s prie Juozo Vitkaus-Kazimierai io kopylstulpio šventinimo proga. 2003 m.

Nuo tada partizan gimin s ir artimieji - buvusieji politiniai kaliniai ir tremtiniai Milžinkap supan iose kalvose prad jo statyti atminties kryžius ir kopylstulpius. Tokiam pasi lymui pritar ir skulptorius Albertas Belevi ius, kuris suprojektavo atviro modelio kopylt l , tinkam pastatyti Milžinkapio centre. Tuometinis Var nos rajono vyresnysis architektas Alvydas Kaš ta statin teisingo, o architekt G. Petrušien pagal skulptoriaus A. Belevi iaus kopyl ios maket pareng statybos br žinius.

Tuo laiku buvau išrinktas LPKTS Var nos skyriaus tarybos pirmininku ir su skyriaus atsakinguoju sekretorium Broniu Savicku prad jome r pintis kopyl ios statybos reikalais. Pirmiausia kreip m s Var nos statybin s organizacijos AB „Trobesiai“ direktori Vytaut Kukl . Pad tis buvo palanki, nes tuo laiku „Trobesiai“ Merkin je stat ambulatorij . Vytautas Kuklys sutiko pad ti technika, medžiagomis ir darbo j ga, kitaip tariant, pastatyti kopyl i .

1993 m. vasaros pabaigoje „Trobesiai“ savo gelžbetonio blokais pad jo kopyl ios pamatus. Tais pa iais metais spalio 10 d. buvusio stadiono centre Kaišiadori vyskupas Juozapas Matulaitis pašventino kopyl ios kartin akmen . Iškilmse dalyvav s monsinjoras Alfonsas Svarinskas pasak : „Kalvose rymantys kryžiai simbolizuoja m s tautos kan i , kopyl ia tartum prisik l s Kristus - pergal “.

Švent je dalyvavo Var nos rajono valdytojas Jonas Kalanta, tada ir papraš me jo tarpininkauti, kad AB „Matuiz plytin “ direktorius Vincas Nenevi ius kopyli os statybai paaukot 10 000 plyt . V. Nenevi ius plytas skyr su s lyga, kad išvežimui patys rasime transport . Dar kart , tarpininkaujant valdytojui, sunkiasvor sunk- vežim dav autotransporto mon s direktorius A. Baležentis. Plytas Merkin suvež vairuotojas M. Žuraulia.

54. Kopylstulpis Merkin s kryži kalnelyje LLKS Gynybos paj g vadui generolui Adolfui Ramanauskui-Vanagai

Stogo konstrukcijoms medienos paprašė me Var nos gelžbetonio gamyklos direktoriaus D. Gav no. Dal stogo dangos paskyr LPKT s jungos centras, o tr kstamai nupirkti ir kitoms smulkioms išlaidoms Var nos skyriaus taryba skyr 900 lit , kuriuos paaukojo Amerikos lietuvis Stasys Sula.

AB „Trobesiai“ kolektyvas koply i pastat 1994 m. vasar . Statybai talkininkavo rezistentai, politiniai kaliniai, tremtiniai, Merkin s šauliai, Var nos rajono krašto apsaugos bataliono savanoriai, geros valios Merkin s gyventojai. Pinigin param suteik Vilniaus tarptautinio oro uosto generalinis direktorius Mindaugas Ivanauskas.

1994 m. spalio 9 d. Merkin s kryži kalnelyje buvo šventinama koply ia. Iškilms prasid jo šv. Mišiomis, kurias aukojo Merkin s dekanas Rokas Puzonas, monsinjoras Alfonsas Svarinskas ir kunigas Robertas Grigas.

Po šv. Miši nuo bažny ios iki Kryži kalnelio Merkin s gatves užtvind žygiuojanti švent s dalyvi minia, buv politiniai kaliniai, tremtiniai, partizanai, ryšininkai ir r m jai - laisv s kov dalyviai, atvyk iš gretim rajon , kurie partizaninio karo metais priklaus Piet Lietuvos sri iai. iškilmes suvažiavo po vis Lietuv išsibarst dz kai, S j džio ir dešini j partij atstovai. Virš žygiuojan ios kolonos plaukst si tautin s ir patriotini organizacij v liavos. Skamb jo partizan žygio dainos. Vargo ir skausmo išvagotuose veiduose nesunkiai buvo galima ži r ti džiaugsm , kartu ir nerimo šeš l d l Lietuvos ateities, kadangi švent je mažai buvo jaunimo bei mokini , Lietuvos laisv s ir nepriklausomyb s garanto. Ne visi žinojo, kad Merkin s aikšt ir gatvi grindinys buvo apšlakstytas jaunimo ir gimnazijos moksleivi krauju, jie partizanauti iš jo palik sodybas ir gimnazijos suolus, niekieno neraginami stojo ginti Lietuvos laisv s ir nepriklausomyb s.

1945 m. gruodžio 15 d., kada partizanai kelioms valandoms išvadavo Merkin , buv s Merkin s gimnazijos mokytojas Juozas Lepeška-Jazminas gimnazij pas savo aukl tinius at jo ne kaip mokytojas, o kaip partizanas ir ištis valand kalb josi - aiškino, kokia kaina galima apginti tautos laisv . Kažin ar k panašaus vidurine mokykloje (buv. gimnazijoje) net ir po Atgimimo gird jo mokiniai iš savo mokytoj .

Koply i pašventino monsinjoras Alfonsas Svarinskas. Apie Dainavos apygardos Merkio rinktin s Merkin s bataliono kovas ir žygdarbius papasakojo dimisijos pulkininkas leitenantas Piet Lietuvos partizan vad as Juozas Petraška. Kalb jo kit apygard partizan vadai, iškil s Laisv s Kov S j džio atstovai, buv politiniai kaliniai.

Baigiantis paminklo atidengimo iškilms, virš Milžinkapio nuvilnijo partizanisk dain garsai. Dainavo Var nos, Druskinink , Alytaus, Lazdij tremtini ansambliai ir chorai. Merkin s, Kibyši , Vilkautinio etnografiniai ansambliai. Prie ryman i kryži b riavosi žuvusi j gimin s ir artimieji. Degino žvakeles, d jo g les, prisimin savo ir visos tautos tragedij .

Iš Milžinkapio granit

Vienas Dievas težino, kiek Merkin s kryži kalnelyje ilsisi partizan . vairiai žmon s šneka, šimtais skaičiuoja. Gal ir ne esminis dalykas, kur jie guli, žinant, kad j k nus priglaud Lietuvos žemel , kuri jie myl jo ir gindami nepagail jo savo gyvasties, paaukojo savo jaunyst .

Keturiolika met buvau atskirtas nuo T vyn s. Visa savo esybe jau iau dvasin alk ir troškul , gimtosios žem s kvap , pavasarinio v jo švelnum , drebul s lapo virpul , žydin i sod snieg . Graudu prisiminti, kas d josi širdyje. Sunkiau už šalt , alk , kasdienes paty ias ir nežini .

Daug ma iau belaiki , betiksli mir i . Skaudu buvo klausytis paskutini atod si , nor , priešmirtini žodži : „Dieve, kod l man lemta atgulti svetimoj, nesveioj žem j. Ne ten, kur mažas b giojau, ne ten, kur ilsisi mano prot viai - mylimi žmon s“. Gird jau skund mirštan i jaun bendražygi , kurie pavyd jo Lietuvos partizanams galimyb s mirti su ginklu rankose d l savo tautos laisv s. Iš bado mir vaikai motin gl byje. Skausmas, didis skausmas tvyrojo. Ne manoma apsaityti, nei aprašyti. Ir niekas d l to nekaltas? Nors niekam nekyla abejoni , kad kalta vienintel „neklystanti“ didžiausia visos žmonijos nelaim - komunist partija. Apmaudu, kad ir atgavus nepriklausomyb , buvusieji tebegroja pirmuoju smuiku, net dešini j partij priedangoje, vis aukš iau kelia galvas, tebevykdo Kremliaus nurodymus, drapsto purvais durus Lietuvos žmones.

Kaip jau anks iau min jau, nedidel m s entuziast grup ir toliau t s me karžygi amžinimo darbus, tur dami tiksl ateities kartoms pristatyti j nuopelnus sunkiausiai m s pavergtos t vyn s metais. Visiems reikalinga žinoti, koki auk kaina išlikome kaip tauta, kaip valstyb . Tod l mes, ne pinuos jaunyst s laisv s kovos dalyviai, j ryšininkai ir r m jai, ne kalbomis, ne mitingais, o savo rankomis kas me atminties paminkl pamatams duobes, nešiojome lauk akmenis, maiš me beton , atkakliai dar me visk negalvodami apie atlyg . Dar me tai, k mok jome, k sugeb jome, kas buvo reikalinga m s tautos gyvybingumo išlaikymui. Sunku b davo, kai atsimušdavome tartum sien netur dami l š granito plokšt ms, nemok dami patys jose iškalti didvyri vard . Daug sunkum tur jome, ta iau su Dievo ir ger žmoni pagalba su kaupu veik me visus sunkumus, jausdami vienas kito pet , tik dami, kad m s darbai bus reikalingi tiems, kurie ateis po m s .

Ne kainojam savo užduot niekieno neragindamas atliko istorikas Algis Kaš ta. Jis išsamiai analizavo dešimties met partizaninio karo ištakas, priežastis ir veikl . Remdamasis archyviniais dokumentais ir liudytoj parodymais, sudar Piet Lietuvos žuvusi j partizan s raš . Surinko apie 1800 kovotoj vardus, pavardes, slapyvardžius su gimimo ir ž ties metais. Tai didelis ir reikšmingas keleri met darbas žinant, kad juo toliau, juo labiau viskas eina užmaršt .

Tur dami A. Kaš tos sudaryt Merkin s partizan bataliono s raš , kartu su juo derinome granito lent išd stymo tvark prie koply ios. Išnagrini j kelet

pasi lym , nutar me keturiuose vietose aplinkui koply i paruošti betoninius paaukštinius su nedideliais nuolydžiais, ant j suguldyti granito plokštes su iškaltais partizan vardais. Paaukštinius m s prašymu sutiko pagaminti UAB „Var nos statyba“ generalinis direktorius Vytas Valentukevi us. Atliekamas granito plokštes, statant Senosios Var nos bažny i , paaukojo parapijos klebonas P. Civilis. Daug l š prireik plokš i šlifavimui ir poliravimui. Žuvusi j 323 partizan vardus, pavardes, slapyvardžius su gimimo ir ž ties metais iškal perpus mažesn mis kainomis Jonas Kibildis.

Pamin ti darbai pareikalavo daug l š , kurias aukojo pasaulio lietuvi bendruomen s ir atskiri asmenys. Amerikos lietuvis Stasys Sula nuo pat tautos atgimimo pradžios r m pavienius Lietuvos gyventojus, nemažas pinig sumas aukojo atminties paminkl statybai ir patriotiniam Lietuvos jaunimo aukl jimui, prisid jo amžinant Var nos ir Merkin s partizan batalionus. Jo protegavimu mus par m Amerikos lietuvi šauli s jungos narys J. Paž ra.

Gotlando salos gyventojas architektas Jonas Pajaujis (J. Lukšos-Daumanto bendražygis) atsiunt Švedijos lietuvi bendruomen s auk .

Kanados lietuvi Aidos ir Liucijaus Ulbin šeima, taip pat Hamiltono m. Senjor klubo nariai ir lietuvišk laid „Gintariniai aidai“ ved ja Liuda Stungevi en pad jo gyvendinti m s siekius, savo aukomis išreišk pagarb Lietu- vos laisv s kovotojams.

Merkin s batalionui priklaus keturi broliai, nars s partizanai Ivanauskai. J atžala Mindaugas Ivanauskas tarptautinio Vilniaus oro uosto generalinis direktorius svariu našu prisid jo prie Merkin s partizan amžinimo, pagerb ne tik savo giminai ius, bet visus laisv s kov dalyvius.

Milžinkapio viduryje prie koplyt l s amžinta Merkio rinktin s Merkin s bataliono 320 partizan . Atskiroje plokšt je didesniu šriftu pažym ti žym s Dainavos apygardos partizan vadai:

Juozas Vitkus-Kazimieraitis 1901-1946;

Adolfas Ramanauskas-Vanagas 1918-1957;

Lionginas Baliukevi us-Dz kas 1925-1950.

Tarp granito plokš i rašyti simintini objekto akcentai: „Šioje vietoje 1944-1953 m. sovietiniai okupantai ir j kolaborantai sribai sl p nukankintus ir žuvusius kovotoj k nus“, „Ir kas gi mus nugal s, jei mes mirti nebijom, jeigu mes nugal jome mirt “ (iš partizano L. Baliukevi iaus-Dz ko dienoraš io).

Tre ioje plokšt je raš me: „J s dienos skirtos kovai ir vargams, liks kaip nenykstantis granito testamentas dien dienomis vaik vaikams“.

Nuo 1989 m. Merkin je kasmet vyksta Lietuvos laisv s kov dalyvi s skrydžiai. Iš visos Lietuvos renkasi per stebukl išlik gyvi partizanai, ryšininkai- r m jai, buv politiniai kaliniai, tremtiniai, visi, kurie iš pareigos gyn t vyn , priešinosi okupantams, nepal žo žengdami kov ir kan i keliais, patyr daug skausmo sulauk trokštamos laisv s.

1998 m. rugpjūčio 2 d. s skrydžio metu buvo pašventintas granitas su rašytais partizan vardais. Tuomet pasveikinęs šventus dalyvius kalbėjo: „Šiandien gausiai susirinkome pagerbti Dainavos apygardos Merkio rinktinės, Merkinės bataliono žuvusių partizanų. Mes atjome tarsi karžygi šermenis, kuriems mirties valand niekas neuždeg žvakės, nepaties šarvonės drobės, ant nežinomo kapo nepamerkg l s. Pakasyn raudos buvo išsakytos dainose. Mums nežinomos J amžino poilsio vietos, tačiau žinoma j kova ir žygdarbiai“.

2004 m. rugpjūčio 21 d. Merkinės kryžikalnėlio milžinkapyje, kur ilsisi apie 600 partizanų, minėjome 60-ies metų Džukijos ginkluotojo pasipriešinimo soviet okupantams pradži .

Po šv. Mišni nuo bažnyčios iki Kryžikalnėlio suviliavomis, dainuodami laisvės kov dainas, žygiavo buv partizanai, šauliai, laisvės kov dalyviai, Merkinės ir visos Džukijos gyventojai.

Po trumpos žanginės kalbos, tylos minute pagerbėme žuvusius kovotojus. Alytaus rinktinės šauliai ginklo broliams saljutavo garbės švilpomis.

55. Merkinėje minint 60 metų nuo partizaninio karo prieš okupantus pradžios Džukijoje. 2004 m.

Dz kijos partizaninio karo eiga pažym ta istoriniuose dokumentuose, gyv liudytoj pasakojimuose, be to, ypa atspindi tuo metu sukurtose dainose. Merkin s m šio, kai 1945 m. gruodžio 15 d. buvo išvaduota Merkin , dain pa-dainavo Var nos buvusi tremtini ansamblis „Viltis“ (vad. G. Kuodien). Po dainos buvo perskaitytas Lietuvos Respublikos Prezidento V. Adamkaus sveiki-nimo raštas, kadangi atvykti tuo laiku jis negal jo. Seimo narys istorikas A. Kaš ta pla iai papasakojo apie partizanin kar Dz kijoje ir visoje Lietuvoje. Dainavos ir Tauro apygard partizan vadai K. Savi ius ir J. Matukevi ius kviet laikytis budru-mo, kol bolševikin šm kla ir Kremliaus remiami komunistai spraudžiasi valdyti m s krašt .

Jaudinan iai kalb jo LPKTS Alytaus apskr. koordinator , trij broli par-tizan , žuvusi d l Lietuvos laisv s, sesuo, buvusi politin kalin J. Juodžbalien . Švent s dalyvius sveikino Tautinink s jungos atstovas A. Songaila, Var nos šauli kuopos vadas S. Pl kys. Partizan dainas dainavo LPKTS Lazdij skyriaus ansamblis (vad. A. Bagdonavi ien).

Po iškilmi švent s dalyviai buvo pakviesti Merkin s kult ros nam sal prie vaiši stalo.

„Aukščiauusias“ namas Merkinėje

Miestelio centre, šalia buvusios gimnazijos, stovi niekuo neišsiskiriantis Merkinėje vieno aukšto mūrinis namas. Nuo 1996 m. jį neatsitiktinai steigtas sovietų genocido muziejus. Muziejaus eksponatas Nr. 1 - pats pastatas. Pokario metais jį „dirbo“, tikriau sakant, žmonėms gyvenimus ir likimus laužė NKVD budeliai. Šio namo vidaus sienas, aptaškytas nekaltų aukų krauju, nuplovė laiko lietus, tačiau kraupi vykių žaizdos Lietuvos kaimuose iki šiol neužgydytos. Tokiame namo okupuotame mūro krašte bolševikai turėjo kiekviename miestelyje ir ne po vieną. Juose tvarkėsi profesionalūs budeliai - ekistai.

Merkinėje malšinti itin aktyvios pasipriešinimo veiklos NKVD komisaras J. Bartaišas dažnai atsidavė savo patikintam žiauriam enkavedistui L. Martavičiui, kuris, tardymo metu sužvelgęs į tartum bulius, užuodęs kraujo kvapą, sumušdavo net vietinuosius tardytojus už pernelyg „švelnų“ tardymą. Nesunku nuspėti, kaip pats elgėsi su tardomuoju. Egzekucijos pabaigoje L. Martavičius mągo atvesti nelaimingą, jeigu šis dar laikydavosi ant kojų, prie grotuoto bėstinio lango ir šmaikštaudamas aiškino, kad šis namas yra toks aukštas, kad pro langą matyti Sibiras. Kartu siūlydavo pasirinkti bendradarbiavimą, tai reiškė grįžimą namo, ar tolimą kelioną pas baltus meškas. Tardomasis užtinusiomis akimis išvis negalėjo nieko matyti, o jeigu būtų ir matęs, tai tik griozdišką lauko išvietą.

Neretai tardant sismaginai ekistai, vienas kito skatinami ar norėdami suteikti viršūninkams, persistengdavo. Metaliniais strypais ar naganais rankenomis galvą užmušdavo žmogų. Po to surašydavo atitinkamą mirties aktą - nukautas mąginant pabėgti ar kažką panašaus. Arba nieko nerašę paguldėdavo ant gatvės grindinio šalia namo šio lauke žuvusių partizanų. Neretai naktimis sumesdavo tualetu duobes ar šulinius, kaip antai dar Daugstribai. Kitus užkasdavo savo bėstinio kiemuose.

Merkinėje sklido gandas, kad buvusiam NKVD bėstinio kieme ir lauko išvietėje pakasti tardymo metu užmušti tariaimi partizanai ryšininkai - rėmėjai ar iškovos lauko atgabenti sunkiai sužeisti partizanai.

Versiją, kad partizanai vado Juozo Vitkaus-Kazimieraičio palaikai užkasti Merkinės NKVD bėstinio kieme, išskleis Druskininkų gyventojas, tuo metu buvęs Merkinės gimnazijos moksleivis. Pasak J. Vitkaus sūnaus Vytauto, moteris papasakojo, kad 1946-aisiais metais mačiusi negyvo tėvą, gulintį NKVD bėstinio kieme. Šio pareiškimo pagrindu 2001 m. rugpjūčio 22-23 d., po 50-ies metų nuo garsaus vado žūties, buvo pradėtos jo palaikų paieškos. Jose dalyvavo Kauno prokurato rosinė pareigūnė, Juozo Vitkaus inžinerijos bataliono kariai (dislokuoti Kaune), archeologai, antropologai ir šios srities specialistas iš Švedijos. NKVD bėstinio kieme, kur anksčiau stovėjo enkavedistų garažas ir lauko išvietė, surasta septyni asmenų palaikai, kuriuos ekspertai išsivežė Kaunui tolesniems tyrimams. Po kruopštaus tyrimo paaiškėjo, kad J. Vitkaus palaikų nerasta.

Iš Kauno Merkin sugr žintus palaikus 2002 m. Var nos rajono savivaldybės l šomis perlaidojome Merkin s kryži kalnelyje. Taip Milžinkapyje atsirado dar vienas sm lio kaubur lis. amžino poilsio viet atgul septyni nukankinti ir išniekinti laisv s kov dalyviai.

Pagal lietuviškas tradicijas metini (nuo palaidojimo) proga artimieji užsako šv. Mišias, pašventina kiek anks iau pastatyt paminkl .

Pra jo metai ir kiti, ta iau niekas nepasir pino perlaidot kovotoj atminties amžinimu. Ant kaubur lio tebestov jo nedidelis kryželis. Atrod , kad prad jusi j švent darb iškasant entuziazmas išbl so. Tod l 2004-aisiais metais LPKTS Var nos taryba nutar pastatyti žuolin kopyltstulp . Pirmiausia l š papraš me Var nos rajono paminklotvarkos inspekcijoje, ta iau gavome neigiam atsakym . Kadangi iškasimo darbus vykd J. Vitkaus inžinerijos bataliono kariai, paraš me rašt Krašto apsaugos viceministrui pulkininkui J. Ge ui, primindami, kad prad tus darbus reik ia deramai užbaigti, ir, jei negali to padaryti patys, kad tam reikalui skirt l š , o mes, buv laisv s kov dalyviai, pastatysime žuolo kopyltstulp . Atsakym gavome neigiam su paaiškinimu, kad mums, kaip politinei organizacijai, pinig skirti negali (tartum b tume praš rinkiminei kampanijai). Pagaliau mus finansavo Lietuvos gyventoj genocido ir rezistencijos tyrimo auk r mimo ir atminties amžinimo fondo Valdyba. Kopyltstulp , toks jau sutapimas, pagamino tautodailininkas Juozas Vitkus, ne gimin Kazimierai iui. Pastatymui autokran labdaros b du skyr UAB „Var nos statyba“ generalinis direktorius Vytas Valentukevi ius. Statybos pagalbinis darbus atliko kaip ir daugeliu atvej tie patys laisv s kov dalyviai.

56. Kopyltstulpis Merkin s kryži kalnelyje laisv s kovotojams, perlaidotiems nuo Merkin s NKVD b stin s. 2004 m. lapkri io 15 d.

Perloja

Istoriniai šaltiniai teigia Perlojį buvus jau keturioliktojo amžiaus pabaigoje. Tokia prielaida tik tina logiškai, nes Didysis Lietuvos kunigaikštis Vytautas nestatė bažnyčios plyname lauke. Tikriausiai nuo tada iš kartų kartas iki mūsų laikų atėjo išskirtinai perlojiški pagarba Vytautui Didžiajam, pastatyti jį gyvenvietėje bažnyčios. Net po penkių šimtų metų nuo jo mirties savo įgomis ir išomomis perlojiškiai atsidėkodami pastatė jam didingą paminklą su rašu: „Vytaute Didysai, bisi gyvas, kol gyvas nors vienas lietuvis“.

1636 m. Perloja gavo miesto teises, kurios buvo patvirtintos 1772 m.

Artimiausi perlojiški kaimynai dėl išskirtinio charakterio juos vadino citnagais (titnagais, suprask, kietas, nepalenkiamas).

Ypatingą tvirtumą perlojiškiai rodė 1918 m., kada kada tik atgavusi nepriklausomybę Lietuvai iš visų pusių puolė priešai. Jie suprato, kad niekas jų neapgins, nuolat šikaujant lenkams ir visada alkanoms bolševikams. Parapijos sueigoje išsirinko patikimą vyrų komitetą, nutarė savarankiškai tvarkytis ir ginti ne tik Perloją, bet ir Lietuvą. Naujai susiteigusiai Perlojos savivaldai priklausė apie dešimt kaimų, kurie sudarė neutralią zoną su ginkluotu savisaugos būriu ir visomis tuo metu reikalingomis administracinėmis staigomis. Todėl Perloja pradėta vadinti Respublika, kuri gyvavo penkerius mūsų tautos sunkių išbandymų metus.

Vilniau prasidėjo ramaus karbinio darbo laikotarpis. Deja, neilgam, nes pasaulis iš naujo sukūrė dvi antižmogiškos blogios sistemos, žemiškas rojus (jei toks manomas) pavertusios pragaru. Lietuva gana ilgą laiką atsidūrė tragiškiausio vykių centre.

57. Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Vytauto monumentas Perlojoje, pastatytas 1930 m. minint 500-ias mirties metines

Adolfas Baublys-Merkys

58. Partizan brio vadas Adolfas Baublys-Merkys-Vytas, 1913-1949 m.

Naujas sroves bei judėjimus formuoja vienokiam ar kitokiam tikslui pribrendusios aplinkybės, kurioms pradinis impuls suteikia ne eiliniai, o žymūs žmonės.

Perlojos Respublikos pradininkas buvo „svieto“ pareigjė Jonas esnulevičius, o partizaninį judėjimą Perlojos apylinkėse organizavo Adolfas Baublys-Merkys, dar 1940 m. supratęs bolševikų melo ir klastos pragaištį Lietuvai.

1944 m., būdamas Rėdiškių valsčiaus policijos nuovados viršininku, už Lietuvos vietiniais rinktiniais kariais paimtą ir globojimą buvo vokiečiai suimtas ir kalinamas. Iš gestapo nagištrėkė, kai vokiečiai spruko iš Lietuvos, grįžo gimtąjį Perloją ir iškart ėmėsi rezistencinės veiklos: suorganizavo perlojiškius ir aplinkinius kaimo partizanų būrį, buvo jo vadas, turėjo slapyvardį Merkys, o paskui dar ir Vytas. Nuo pat kovų pradžios palaikė glaudžius ryšius su Jonu Jakubavičiumi-Rugiu ir Juozu Vitkumi-Kazimieraičiu, kartu rengė ginkluotą pasipriešinimą, kurį karines struktūras Dzūkijoje, vilkėjo Lietuvos karininko uniformą. Viliu bendradarbiavo

59. Var nos bataliono žymus partizanai. Iš kair s: Teofilis Valickas-Balys, Jonas Kazlauskas-Šermukšnis, Adolfas Baublys-Merkys, Feliksas Daugirdas-Sar nas. 1947 m.

su Adolfu Ramanausku-Vanagu. A. Baublys-Merkys-Vytas jo bataliono vado (Rugio) pavadootojo pareigas, buvo Dainavos apygardos štabo narys, DLK Vytauto grupės vadovas. M. Šiuose buvo tris kartus sužeistas.

A. Ramanauskas-Vanagas savo atsiminimų knygoje „Daugel krito su n...“ pagarbiamai atsiliepi apie perlojiškius:

Perlojiški dalinio vadovas Merkys gydėsi kiek atokiau esančiame bunkeryje. Su juo gyveno dar du partizanai: Genys ir la <...>. Surinkau ir patikrinau duomenis apie tuos dalinio vyrus, kurie pasižymėjo narsa kautynėse ar uoliu pavest uždavini atlikimu. Jie ateityje turėjo būti apdovanoti Narsumo juostele ar Uolumo juostele <...>. Šia proga tenka pažymėti, kad partizanai perlojėi išsiskirdavo iš kitų vyrų. Perlojos Respublikos vardas neveltui tariamas ir dabar. Perlojėi partizanai prižiūrėjo vieni kitus. Vieno užgavimui, apsileidimui ir nusikaltimui laikas vis užgavimu, apsileidimu ar nusikaltimu. Šiame dalinyje, kuriame daugumai sudarė vieną perlojėi (jis vėliau buvo pavadintas DLK Vytauto grupe), visuomet viešpatavo griežta drausmė ir broliškas susiklausymas. Narsa ir pasišventimas pareigai čia nebuvo atsitiktinis reiškinys. <...>

Su perlojėiais partizanais praleidau keletą dienų. Tuo laiku pas perlojėius netikėtai atvyko J. Rininkas. Jis grįžo iš kelionės, kurios tikslas buvo surasti Žalią Vėlinę <...>. J. Rininkas buvo didelis dainininkas. Jis turėjo gražų tenoro balsą, o todėl buvo plačiai žinomas kaip partizanų dainų platintojas <...>. Perlojėi taip pat buvo dideli dainininkai kaip ir jų vadovas Merkys. Dabar atvykęs J. Rininkas tuoj organizavo dainininkus ir greit išmokė, kaip kurias dainas dainuoti net keturiais balsais <...>. Iš viešnagės pas perlojėius savo vadavietė sugrįžau su J. Rininku (V, 1999. P. 240-241).

Kaip teigė A. Ramanauskas-Vanagas, perlojiškiai miškus pasitraukė ne slapstytis, o kovoti su okupantais ir tautos išdavikais.

Po to, kai 1945 m. gruodžio 15 d. Vanago kuopos partizanai buvo užimti Merkinėse, kitą dieną Merkio būrys šeimininkavo Perlojoje. Sunaikinus sribgūlius, išvaikė naujai sukurtą valsčiaus administraciją. Partizanai nuostoliai palyginus buvo nedideli: sužeistas būrio vadovas Merkys ir eilinis kovotojas Planeta-Antanas Juškauskas.

Merkio b rio tragedija

60. Paminklas Palkabalio miške prie vadavietės 1949 01 24 žuvusiems Adolfo Baublio-Merkio grupės partizanams

Per aštuonerius kov metų perlojiškiai turėjo daug pergali, o kartu patyrė ir netekimus, tačiau didžiausia tragedija vyko 1949 m. sausyje iš 24-osios 25- j naktį, kada buvo išduota DLK Vytauto grupės vadavietė.

Šis bunkeris buvo rengtas 1948 m. pavasarį už dešimties kilometrų rytus nuo Varėnos, Palkabalio kaimo miške masyve, prie pat kelio, jungiančio Maniagiris-Zervyn ir Palkabalio kaimus. Slaptumas anga buvo prie pat kelio, kad žiemos metu būtų manoma išvengti sniego brydų su pdsak. Kaip kruopščiai ir išradingai buvo rengiami bunkeriai, galima tik stebėtis.

Merkio brio vadavietė palyginus buvo erdvi, galinti talpinti iki 15 kovotojų. Vieta parengta apdairiai prisilaikant pozicinio ir gynybinio privalumo užpulties atveju ir saugiai pasitraukiant iš miesto lauko.

Varėnos ekistai raporte saugumo ministerijai stebėjosi: kaip galėjo nepastebėti slaptumą keli šimtai kareivių kolona, slenkanti šalia viens kito, kada 1948 m. gruodžio mėn. šukavo šį mišką?

Sudiliojus laiko taškus, paminėtus raporte, nuo miško šukavimo vadavietė buvo užpulta maždaug po mėnesio, nors išdavikas Bronius Navickas buvo užverbutas

kur kas anksčiau. Apie bunker jis žinojo nuo pat iškasimo pradžios, nes buvo jo pagrindinis globėjas. Partizanai juo pasitikėjo todėl, kad bunkeryje nuolat gyveno jo brolis Mykolas Navickas-Beržas.

Atrodo, išdavikas kurį laiką svyravo, grįšdamasis su savo sūžine, kol pagaliau apsisprendė. Susigundęs kruvinais Judo sidabriniais, pasuko išdavystės keliu.

ekistų raporte rašoma:

Agentas „Kirvis“ (B. Navickas) susitikimo metu, 1949 m. sausio 24 d., sutiko parodyti bunkerį. Todėl pradami operacijos prieš Merkį klausimai, turime omenyje tai, kad neseniai buvo sugauti du „banditai“ ir Merkys gal jo pakeisti buvimo vietas. Be to, dėl sulaukymo „banditų“ iškilo pavojus agentams, kuriuos privalome išsaugoti tolesnei veiklai. Buvo nuspręsta nieko nelaukiant atlikti kovinę operaciją prieš grupę štabo bunkerio.

Taigi iš sausio 24-osios 25-ąją pusiaunaktyje, kai Varėna skendo sūtemose, žvyrkeliu nuo miesto link Rudnios prigesintais žibintais riedėjo NKVD kariuomenės perpardytą sunkvežimį kolona. Priekyje visureigyje, lengvajame automobilyje, tarp karininkų sprausas išdavikas rodė kelią iki dantinginkluotiems žudikams.

Aštuntame kilometre kolona sustojo. Kareiviai išlipo iš sunkvežimio, paruošę ginklus ir pašėję slinko miško takeliais link partizanų bunkerio. Po vidurnakties, priartėjęs keletą šimtų metrų prie bunkerio, išdavikas parodė aukštumą, kurioje buvo rengta slėptuvė. Kareiviai tyliai tartum vorai keliais žiedais apsupo vadavietę ir ją patį iš visų pusių apšvietė galingais prožektoriais.

Partizanai, pajautę pavojų, vado sakymu per bunkerio angą išmetė granatų ryšulius virš sūviršio, kiti skubotai naikino dokumentus.

Nelygioje kovoje garbingai žuvo Merkio grupės pagrindinis sudėtinis - dešimt partizanų, tarp jų ir grupės vadas A. Baublys-Merkys.

Atlikęs kruviną darbą, ekistai partizanų karius, kai kuriuos dar su gyvybės ženklais, atvežė Varėn ir suguldė NKVD būstinės kieme šalia anksčiau atvežtų prie Zervynų kaimo žuvusių partizanų. Jis pradėjo atpažinimo akciją. Iš būstinės rūsio (kuris visuomet buvo perpildytas) vedžiojo suimtuosius, taip pat atvedė iš gatvių ir net iš kaimo tarymų piliečius (o tarymas jiems buvo kiekvienas Lietuvos žmogus) versdavo apžiūrėti ir pasakyti žuvusių pavardes.

Nepamiršo enkavedistai ir išdaviko B. Navicko - gausiai atsilygino už kruviną paslaugą, šeimai iš Marcinkonių kaimo perkraustė Varėn. Neilgai užsibuvęs Varėnoje, B. Navickas išsidangino Šiaulius. Po to persikėlė Klaipėdą, gyveno Marijampolyje. Okupantų tarnai nebuvo kliūkeisti gyvenamajai vietai, slėptis nuo žmonių ir toliau išdavinti tautiečius. Tik vargu ar manoma pabėgti, pasislėpti nuo savęs, nuo sūžinės graužaties, juolab kad ne smurto ir kankinimų veriamas išdavė ekistams dešimt partizanų, tarp jų ir savo brolis Mykolas.

Po trijų dienų trylikos partizanų kariai dingę iš būstinės kiemo (trys partizanai prieš kelias dienas buvo nukauti prie Zervynų kaimo). vairiai spaliojo žmones, kur

gal jo ekistai užkasti išniekint kovotoj k nus, juolab žiem , kada šalusi žem . Pasekti išvežant tuo metu nebuvo kam, nes partizan gimin s, artimieji ir apskri- tai dauguma rezistencijos r m j jau buvo patvarkyti. Vieni atsid r tremtyje, kitus ekistai sugr do lagerius.

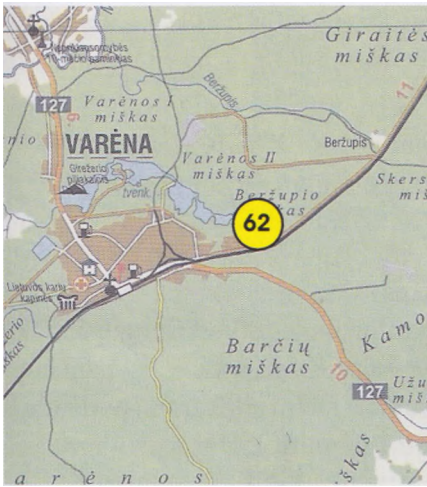
B go metai, ta iau partizan auka, kad ir pav luotai, nenu jo veltui, j svajon išsipild - Lietuv sugr žo laisv , už kuri jie paaukojo gyvyb . Kad ir kaip bolševikai sl p nusikaltim p dsakus, nei jie, nei visagalis laikas nenuplov pralieto kraujo d mi . Tik 1996 m., pra jus beveik pusei amžiaus, prabilo liudy- tojas (net dabar panor j s likti nežinomas), pasak jo, t g dži nakt atsitiktinai steb j s ne prastas „laidotuves“. Jis parod viet , kur buvo užkasti Merkio grup s partizanai.

Maždaug už poros kilometr nuo Var nos geležinkelio stoties, Vilniaus link, kair je geležinkelio sankasos pus je, kažkada dar caro viešpatavimo laikais stov jo kelio ruožo sargo namelis. Kiek atokiau b ta nedidelio kinio pastato. Niekas ne- pamena, kada išnyko šie statiniai, liko tik po kiniu pastatu iš akmen išm rytas nedidelis r sys. Tik tina, kad š r s vietinio stribo pasi lymu ekistai panaudojo partizan kapavietei.

Nuo šal io sustabar jusius partizan k nus okupantai sumet r s užpyl ne žem mis, bet pjuvenomis, o kiek v liau užvert šiukšl mis. Vasar kapaviet apau- go dilg l mis ir tik tiek išsiskyr iš aplinkos.

61. Paminklo statyba

62. Kryžius netoli Varėnos prie geležinkelio Varėna-Vilnius sankasos, kur buvo pakasti Merkio grupės partizanai

1996 m. liepos mėn. gavome Vyriausybės leidimą iškasti ir perlaidoti partizanų palaikus. Rugpjūčio 6 d. iš Vilniaus iškvietė archeologas Giedrius Aleliūnas ir medicinas, palaikų identifikavimo specialistas Arūnas Burka. Atkasti viršutinį kapavietės žemės sluoksnį padėjo krašto apsaugos savanoriai Varėnos bataliono kariai. Rasta trylikos žmonės: dešimties vyrų ir trijų moterų, palaikai. Juos sudarė atskirus nedidelius karstelius.

Rugpjūčio 10 dieną, 10.30 val. iš Varėnos laidojimo biuro salės, kur iš vakaro buvo pašarvoti partizanų palaikai, SKAT-o Varėnos bataliono kariai išnešė tryliką karstą. Iškilminga eisena, gaudžiant Alytaus „Geležinio vilko“ karių orkestrui, nusitęsė per visą Varėnos miestą. Amžinąjį poilsį buvusius kovos draugus palydėjo Piet Lietuvos partizanai, šauliai, SKAT-o kariai, partizanų giminės ir daugybė geros valios žmonių.

Toliau palaikai buvo vežami Perlojos bažnyčia, kur monsinjoras Alfonsas Svarinskas už žuvusiuosius aukojo šv. Mišias, pasak pamokslą. Žuvusieji giminės sutikus, palaikai buvo aikštėje žuvusiuosius aukojo šv. Mišias, pasak pamokslą. Žuvusieji giminės sutikus, palaikai buvo perlaidoti Perlojos bažnyčios šventoriuje - kapinėse, bendrame kape, netoli Perlojos Respublikos gynėjų - savanorių kapo.

Laidojant partizan palaikus, apie 1949 m. sausio 25 d. tragedij išsamiai papasakojo istorikas Algis Kaš ta. Toliau jis kalb jo:

Šis kapas - tai dar vienas istorinis simbolis garbingoje Perlojos žemje. Simbolis nesenos vis dar kraujuojan ios istorijos, kuri liudija ir paminklas prieš metus pastatytas DLK Vytauto aikšt je 48 žuvusiems Perlojos partizanams. Nežinau kito tokio Lietuvos miestelio, sud jusio ant laisv s aukuro šitiek daug auk . Šiandien ia atgul partizanai iš vairi m s rajono viet , tarp j - keturi perlojiškiai. Partizanai nebuvo kažkokia ypatinga žmon i r šis. Jie at jo piln pavoj mišk gyvenim iš pa ios m s tautos, iš dvasiška i sveiko lietuviško kaimo. Partizanai buvo reguliariosios Lietuvos kariuomen s, veikusios ypatingai žiauriomis okupacijos s lygomis, t sa. Iš jimas mišk buvo lemtinga riba - nuo tada j gyvenimas buvo paženklintas s moningos aukos ir ž ties žyme.

Apie partizan kovas ir pasiaukojim pasakojo Dainavos apygardos tarybos narys Vytautas Nanartonis, LLKS štabo viršininkas Vytautas Balsys. Nuoširdži užuojaut Laisv s kov dalyvi vardu žuvusi j gimim s ir artimiesiems pareišk LPKTS Var nos skyriaus tarybos pirmininkas Vytautas Kaziulionis. Jis pad kojo prisid jusiems palaik perlaidojimo darbuose. Saliuto š vi salv mis partizanus pagerb SKAT-o Var nos bataliono kariai. Nuaid jo Lietuvos ir Dz kijos partizan himnai.

Ant sm lio kaubur lio sugul gl biai vasaros g li , sužibo žvakut s. Druskinink ir Var nos tremtini ansambliai atliko partizan dainas. Visiems laidotuvi iškilmi dalyviams partizan gimini ir artim j vardu už atminties išsaugojim pad kojo Adolfo Baublio-Merkio s nus Vytautas ir po iškilmi pakviet Vytauto Didžiojo aikšt geduling piet .

M s širdyse ir granite amžiams išliks garbingi partizan vardai ir id jos.

Ant k tik supilto partizan kapo laikinai pastat me trylika nedideli medini kryželi . Adolfo Baublio-Merkio s nus Vytautas pažad jo iki palaik perlaidojimo metini pastatyti paminkl . Mes, politiniai kaliniai ir tremtiniai, buv partizan ryšininkai - r m jai, Laisv s kov dalyviai, sipareigojome Palkabalio miške partizan ž ties vietoje pastatyti paminkl , o prie geležinkelio Var na -Vilnius, kur j k nai išgul jo beveik pus amžiaus, pastatyti kryži .

Septyni metr aukš io kryži pagamino buv s politinis kalinys, partizanas Jonas Tamulevi ius. J pastat me 1997 m. pavasar . Prie kryžiaus granito plokšt je raš me: „1949 m. sausio 25 d. prie Palkabalio k. žuvo Dainavos apygardos Merkio rinktin s, Merkio 13 partizan , j k nai buvo užkasti šioje vietoje r syje. 1996 m. rugpj io 10 d. palaikai perlaidoti Perlojos kapin se“.

Kryži pašventino Var nos parapijos klebonas birželio 14 d. minint Gedulo ir Vilties dien .

Paminkl m s prašymu iš betono išliejo akcin s bendrov s „Trobisiai“ Vytauto Kuklio vadovaujamas kolektyvas.

Kryži ir paminkl stat ta pati entuziast grup . J pavardes min jau atidengiant paminklus Senosios Var nos kapin se ir G dži kaimo Broniaus Kriščiulevi iaus sodyboje. Paminkl ir pastatymui reikalingas medžiagas partizan ž ties viet nuosavu sunkvežimiu atvež Laisv s kov dalyvis Vytautas Melešius. Partizan vado Merkio s nus Vytautas Baublys par pino kalvio pagamint kryži saulut . Paminklo pap d je granito lentoje raš me: „Šioje vietoje Dainavos apygardos Merkio rinktin s LDK Vytauto grup s partizan vadaviet je 1949 m. sausio 25 d. nakt nelygioje kovoje su soviet kariuomene žuvo 10 kovotoj , tarp j grup s vadas Adolfas Baublys-Merkys.

Paminklas atidengtas 1999 m. spalio 23 d. Iškilmi pradžia - šv. Mišios Var nos bažny ioje, po to parapijos klebonas pašventino paminkl . Iškilme kalb jo Dainavos apygardos LLKS tarybos narys Vytautas Nanartonis, A. Ramanausko-Vanago dukra Auks Skokauskien , Var nos 14-ojo savanori bataliono vadas kapitonas Dalius Polekauskas. Iš sostin s pagerbti žuvusi j atvyko Vilniaus apskrities viršininkas Alis Vid nas, aktorius Tomas Vaisieta. Partizan dainas dainavo Vilniaus dz k „Pulkucio“ ansamblis (vadov A. Šiupinien), LPKTS Var nos skyriaus tremtini ansamblis „Viltis“ (vadov G. Kuodien). Partizan garbei saliotavo Var nos 14-ojo bataliono kariai savanoriai.

Teišlieka ateities kart atmintyje didvyri vardai.

63. Kryžius ir memorialin granito lenta prie buvusios Var nos NKVD b stin s, kur buvo kankinami, žudomi ir niekinami laisv s kovotoj k nai

Amžino poilsio vieta

Atminties paminklo statyba perlaidotiems Merkio brio partizanams r pinosi A. Baublio-Merkio s nus Vytautas. Jo prašymu projekt pareng ir buvo aktyvus statybos dalyvis architektas Giedrius Laucius. Prie statybos prisid jo ir l š paieškomis r pinosi LPKTS Var nos skyriaus taryba. Lietuvos gyventoj genocido ir rezistencijos tyrimo centro generalin direktor Dalia Kuodyt skyr 12 484 litus. Dal granito paminklo statybai (už 2000 Lt) paaukojo statybos bendrov „Vilsta“ (direktorius Henrikas Martinonis), 2000 lit paaukojo iš Australijos gr ž s Adolfo Baublio jaunyst s draugas dailininkas Juozas Petras epulis. Statant paminkl talkino Perlojos gyventojai. Paminklo pagaminimas kainavo apie 20 t kstan i lit .

1997 m. rugs jo 7 d. Perlojos bažny ioje už žuvusius partizanus buvo aukojamos šv. Mišios. Paminklo atidengimo ceremonij atliko A. Baublio-Merkio s nus Vytautas, A. Ramanausko-Vanago dukra A. Skokauskien ir Piet Lietuvos partizan vadas dimisijos pulkininkas leitenantas Juozas Petraška. Perlojos parapijos klebonui pašventinus paminkl , partizan garbei sugiedotas Lietuvos himnas.

švent suvažiavo po vis Lietuv išsibarst perlojiškiai, LLKS apygard deleguoti atstovai, žym s Lietuvos žmon s.

64. Merkio grup s partizan palaikai pašarvoti Var nos m. laidojimo sal je. 1996 m.

65. Iš Var nos karsteliai su partizan palaikais palydimi Amžino poilsio viet Perlojos kapin se. 1996 m.

66. Paminklas Perlojos kapin se palaidotiems Adolfo Baublio-Merkio grup s partizanams. Šalia iš kair s: paminklo iniciatorius ir statytojas Merkio s nus Vytautas Baublys ir statybos r m jas dai- lininkas Juozas Petras epulis. 1997 m.

Seimo narys istorikas Algis Kaš ta papasakojo apie išskirtin Perlojos ir visos Dz kijos ginkluot pasipriešinim okupantams, apie žiaur enkavedist ir strīb teror prieš m s krašto gyventojus. Vilniaus apskrities viršininkas Alis Vid nas teik vil i , kad ryt Lietuvoje bus atgaivinta lietuviška dvasia, daugiau kaip pus amžiaus trypta ir niekinta lenk ir soviet okupant . Perlojišk dešimtos klas s mokin R ta Baublyt deklamavo savo eiles apie partizan pasiaukojim kovoje d l m s vis laisv s. Auks Ramanauskait -Skokauskien primin savo t velio A. Ramanausko-Vanago atsiminimuose minim Perlojos partizan didel ryžt ir dr s kovoje d l Lietuvos nepriklausomyb s.

Tremtinio kompozitoriaus Antano Paulavi iaus vyr ansamblis „Giri Aidas“ dainavo „Kritusiems Lietuvos partizanams“, „Partizano mirtis“, „Pražydo pirmos melsvos žibut s“ ir kitas partizan dainas. Antanas Lukša padainavo dain „Partizano laiškas motinai iš bunkerio“ (A. Paulavi iaus muzika ir žodžiai).

Lietuvos krikš ioni demokrat partijos pirmininko pavaduotojas Vytautas Janonis steb josi perlojiški ištvorme ir sumanumu sovietme iu ginant DLK Vytauto diding paminkl centr in je Perlojos aikšt je.

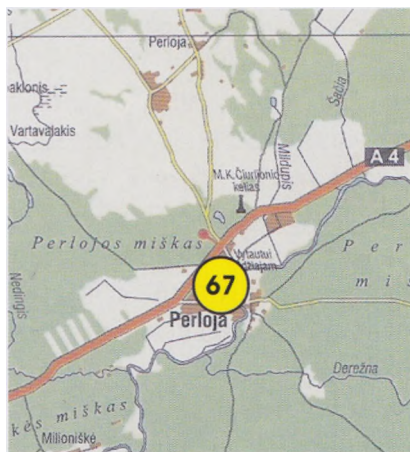
Var nos politini kalini ir tremtini ansamblis „Viltis“ padainavo kelias partizan dainas, tarp j vien sukurt ansamblio vadov s Gražinos Kuodien s: „Ar tu girdi mane, mielas brolau?“

67. Paminklo granite rašyti Merkių būrio partizan vardai

Iškilmingoje šventje kalbjo Var nos TS (konservatori) skyriaus pirmininkas Kazimieras Velžys, Vilniaus Vytaut klubo pirmininkas Vytautas Tulevičius, LLKS Piet Lietuvos partizan vadovas Juozas Petraška. Šaulys Juozas Jonytis pakviet švent s dalyvius rugs jo 21 d. dalyvauti Lisag r kaime šventinant kryži šešiams žuvusiems partizanams. Vytautas Kaziulionis vis švent s dalyvi vardu pareišk užuojaut žuvusi partizan gimini ms ir artimiesiems.

Iškilm s baigs bendra vis dalyvi atliekama daina „Lietuva brangi“.

68. Partizanas Stasys Baublys-Perlas, 1928-1949 (A. Baublio-Merkio jaunesnysis brolis)

69. Prie paminklo partizan gimini s ir artimieji

Žuv už Perloj ir vis Lietuv

Seniai toki gausyb žmoni mat Senoji Perloja kaip t simintin ir reikšming 1995 m. rugs jo 10 d. Galb t tiek buvo susirink tik 1930 m. atidengiant monument kunigaikš iui Vytautui Didžiajam minint jo 500 met mirties sukakt . Š kart iš visos Lietuvos suplauk žmoni minia pagerbti 48 partizan perlojiški , žuvusi už Perloj ir vis Lietuv .

Prieš metus, 1994 m. lapkri io 27 d., iškritus pirmajam sniegui, prad jo pildytis seniai puosel ta buvusio partizano, politinio kalinio perlojiškio Juozo Ci nio svajon - pastatyti Perlojos bažnytkaimio žuvusiems partizanas atminties paminkl . T dien jaunas ir energingas Perlojos parapijos klebonas Alfonsas Kelmelis pašventino paminklo pamat kertin akmen . Tada J. Ci nys sunerim s kreip si gausiai susirinkusius iškilmi dalyvius, prašydamas aukoti busimojo paminklo statybai. Perlojiškiai ir atvyk sve iai išgirdo iniciatoriaus raginim , jie pasielg panašiai kaip prieš daugel met statant manument DLK Vytautui. Paminklo statybai aukojo žuvusi j partizan gimin s, artimieji, Perlojos gyventojai ir kiti geros valios žmon s. Mažiau kaip po met paminklas buvo pastatytas ir atidengimo iškilm s prasid jo šv. Mišiomis Perlojos bažny ioje, jas aukojo Senosios Var nos parapijos klebonas Pranciškus ivilis. Po pamald , nešdami vairi patriotini organizacij v liavas, žmon s su jo prie paminklo, kur stov jo ginkluota garb s sargyba. Priekyje išsirikiavo savanoriškos krašto apsaugos kariai, šauliai ir buv partizanai. Išsid st iš vairi krašt atvyk choristai ir ansamblie iai.

Paminklo iniciatorius ir statytojai parengti iškilmi scenarij ir vadovauti iškilm ms praš Var nos kult ros nam direktor Regin Svirskien ir mane-LPKTS Var nos skyriaus tarybos pirminink Vytaut Kaziulion . žangin je kalboje, pasveikin s iškilmi dalyvius, pamin jau, kad Dz kija, o ypa Perloja visais laikais buvo tarsi Lietuvos gynybinis bastionas, tvirtas prieš svetimšali antpuolius ir atsparus nutautinimo m ginimams. Dz kai liko ištikimi saviems papro iams ir tradicijoms. Jie apgyn ir išlaik savo meloding šnek , visuomet didžiavosi garbinga tautos praeitimi. Apie tai liudija paminklas Vytautui Didžiajam, kur perlojiškiai ne tik pastat , bet ir apgyn nuo bolševikini vandal . Šiandien Vytautas Didysis triumfuoja kaip ir prieš kelis šimtme ius m s tautos galyb s laikais.

Pad koj s susirinkusiems, savo dalyvavimu pagerbusiems Perlojos žuvusius 48 partizanus, paminklo iniciatoriaus J. Ci nio prašomas, perskai iau jo kreipim si:

Gerbiami Perlojos gyventojai ir sve iai, atvyk pagerbti žuvusi šio krašto didvyri , kurie pa m rankas ginkl stojo nelygion kovon prieš milijonini prieš , žinodami, kad vienas prieš daugum ne k padarysi. Ta iau meil T vynei daro stebuklus. e n tauta dar mažesn , šiandien tikinamai rodo, kad laisv s troškimas suteikia dvasin s stipryb s. M s broliai partizanai žuvo, bet jie nenugal ti ir j

atminimas amžinas - rašytas granite. amžinimo mintis man kilo dar pirmais m s T vyn s atgimimo metais. Ta iau tr ko žini ir išmon s parenkant projekt . Apie tai sužinojo Vilniuje gyvenantis perlojiškis architektas Alfonsas Lukšys. Prie jo prisid jo ir Giedrius Laucius. Jie pareng dvej projekt maketus, kurie buvo geri ir graž s, abu priimtini. Po ilg svarstym ir pam stym pasirinkome A. Lukšio projekt . Ta iau esame d kingi ir G. Lauciui už r pest ir d t darb . Nuoširdžiai

70. Paminklas Perlojos DLK Vytauto aikštėje 48-iems žuvusiems Perlojos apylinkių partizanams. 1995 m.

d kojame parapijos klebonui Alfonsui Kelmeliui už projekto dokument tvarkym ir derinim su architektais. Tik prasid jus darbams Perlojos žem s kio bendrov pamat duob s iškasimui suteik reikaling teknik . talk su jo perlojiškiai. Parapijos klebonas par pino cement pamatams, ir jau praeit met ruden , iškritus pirmajam sniegui, pašventinom paminklo kertin akmen .

Nerami žiema pra jo ieškant žmogaus, kuris imt si vadovauti paminklo statybos darbams. Dievulis neapleido, pasiunt Var nos akcin s bendrov s „ Trobesiai “ direktori Vytaut Kukul , kuris nesvyruodamas sutiko atlikti paminklo statyb ir apdailos darbus. „ Trobesi “ techniniai darbuotojai Vladimiras Isakovas ir Vytautas Makselis pagamino form ir išliejo paminkl . Nuoširdus a i visam akcin s bendrov s „ Trobesiai “ kolektyvui, nes be j paramos neb tume išsivert . J pats didžiausias ind lis statant paminkl . Visus darbus prad jome su tuš ia sauja, ta iau žmon s nebuvo abejingi. Šiam kilniam reikalui pad jo visi, kiek kas gal jo. Pirmasis 200 Lt paaukojo Jonas Krivas, v liau po panaši sum aukojo ir kiti. Esu labai d kingas Vilniaus merui Aliui Vid nui ir Perliui Vaisietai, prisid jusiems prie šio kilnaus darbo. Vilniuje gyvenantys perlojiškiai surado ir daugiau ger žmoni , kurie prisid jo prie paminklo statybos. A i LPKTS Var nos skyriaus tarybai, nors ir neturtingai gyvuojan iai, ta iau suradusiai l š šiam kilniam darbui. Var nos

71. Paminklo Perlojos partizanams atidengimo švent 1995 09 10. Priekyje LPKTS Var nos skyriaus Tarybos nariai. Iš kair s: Edvardas Laugalys, Birut Šibailien ir Juozas Či nys paminklo iniciatorius

72. Karys garb s sargyboje ir aktorius Tomas Vaisieta vaidilos vaidmenyje paminklo Perlojos partizanams atidengimo metu. 1995 m.

rajonu savivaldyb buvo paskyrusi vien t kstant lit , bet, žinodami sunki rajono finansin b kl , šios aukos mes atsisak me, tik damiesi, kad šitie pinigai bus panaudoti rajono žmoni gerovei.

Dievas laimino š mano sumanym , tod l privalu pad koti visiems, prisid jusiems gyvendinant š garbing darb . Baigdamas dar kart d koju švent s dalyviams: perlojie iams, choristams ir uniformuotiems karo vyrams, su jusiems pagerbti žuvusi j partizan , gynusi ne tik Perloj , bet ir vis Lietuv .

Atidengti paminkl pakvie iau iniciatori Juoz Ci n , architekt Alfons Lukš ir statybos organizatori Vytaut Kukl . Atidengus paminkl , Alytaus savanoriškos krašto apsaugos kari pu iam j instrument orkestras pagrojo Tautos himn , o Var nos teritorin s gynybos savanoriai penkiomis salv mis pagerb žuvusi j karžygi atminim .

Paminkl pašventino Senosios Var nos parapijos klebonas Pranciškus ivilis. Po to perlojiškis aktorius Tomas Vaisieta, pasipuoš s vaidilos drabužiais, akompanuojant kankl mis, teatralizuotai rypavo iš tautos širdies gelmi sklindan i meloding raud :

Už aukšt j kalneli , gili j kloneli

Guli žalnier lis, lauki pašarvotas.

Ir atajo motul ir atneš marškinius.

- Kelkis, s neli, kelkis, žalnier li.

Ir atajo t vulis ir atved žirgeli

— *Kelkis, s neli, kelkis, žalnier li.*

- Aik, motula, šonan mano, nešk marškinius rankon savo.

Aik, t vuli, šonan mano, vesk žirgeli rankon savo.

Sopa galvel , kur šoblal kirto,

Alpsta širdel , kur strielbel šov .

Už aukšt j kalneli , už gili j kloneli

Guli žalnier lis, lauke pakovotas.

Guli žalnier lis, lauke pakovotas.

Po raudos aktorius r s iai prabilo:

— *O prakeiktas nuožmus žudike, kod l tu žudei motinai, t vui s n , seselei, broleliui — brol , žmonai — vyr , vaikeliu - maitintoj , mergelei - bernuž .*

73. Paminklo Perlojos partizanams atidengimo švent . 1995 m.

- *Mes visi suguldyti k nu ir siela, bet už jo viesulas, r bu raudonu apdr b m s gimt j žem ir prad jo laužyti m s vienyb . O gal žilagalv s iš jusios Anapili m s motinos gimd ne didvyrius, tik mylin ius savo t vyn .*

- *Netvarst m j s žaizd , nedainavom lopšini , ta iau j s esate m s s n s, broliai, ir kiekvienas sopulys šiandien mums neduoda ramyb s, kuri duob prari- jo tavo k n . Niekas nepašventino j duob s, kryžiumi nepaženklino kap , bet jie neprapuol , jie gyvi, mes savo širdy raš me: „Nelygioj kovoje krit , b sit laisv s paminklo ned žtantis granitas. Jiems išpl štas Viešpaties duotas laikas žem je, bet jie gyvi m s atminty, m s darbuose. Štai j , kurie žuvo už Perloj ir vis Lietuv , vardai “.*

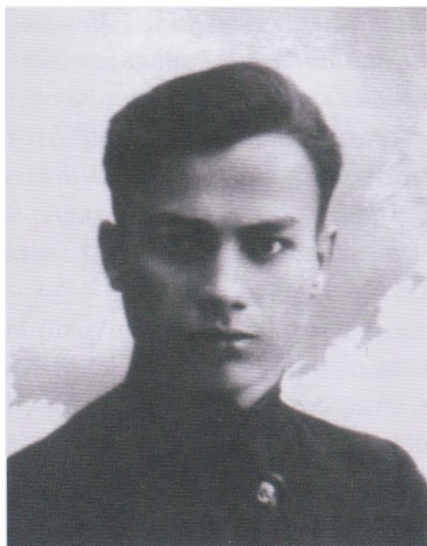
Aktorius pristat visus 48 didvyrius, rašytus granite. Paskelbus žuvusio ko- votojo vard , pavard , slapyvard , gimimo ir ž ties metus bei amži , kiekvienam j suskamba paminklo viršuje pakabintas varpas. Po vardijimo prabilo bažny ios varpas, kviesdamas telktis, vardan žuvusi j bud ti, gyventi vienyb je ir sutariant, prisiekti ištikimyb Lietuvai ir t sti žuvusi j partizan id jas bei siekius.

Paminklo atidengimo iškilm s užsit s iki v lumos, kadangi kalb jo iš visos Lietuvos suvažiav žym s žmon s: Lietuvos savivaldybi asociacijos prezidentas Alis Vid nas, Lietuvos S j džio tarybos pirmininkas Romas Bat ra, LPKTS pre- zidentas Balys Gajauskas, e nijos atstov Aminat Saijeva, Seimo narys Algir- das Endriukaitis, buv s partizanas J. Girskis, Alytaus LPKTS skyriaus pirmininkas Stasys Kizelavi ius, Panev žio skyriaus tarybos narys Antanas Šim nas, Vilniaus Vytaut klubo prezidentas prof. Vytautas Jurgutis ir kt.

Dainavo Alytaus, Var nos, Lazdij , Druskinink , Vilniaus, Elektr n , Perlo- jos tremtini chorai ir ansambliai, o taip pat Vilniaus dz k „Pulkucis“ (vad. A. Šiu- pinien).

Prie atidengto paminklo prisiek Var nos jaunieji šauliai.

Liškiava

74. Pirmasis Liškiavos partizan vadas leitenantas Bolius Šimkunas-Šarunas

75. Lietuvos kariuomenės leitenantas Mykolas Lukošius su žmona. M. Lukošienė kartu su B. Šimkunas-Šarunas, Juozu Slautauska ir Antanu Grušausku-Siaubu vadovavo Panaros mūšiai 1945 m. vasario mėn.

Kairiajame Nemuno krante, netoli Druskininkų, virš šimtamei pušų viršūnių iškilęs Liškiavos pilies kalnas. Kadaise ant jo stovėjo medinė pilis, gynusi Lietuvą nuo kryžiuočių antpuolių. Kalno viršūnėje akmenų, kalkių ir kitokių statybinių medžiagų liekanos verčia manyti, kad buvo ruošta si statyti mūrinė pilis. Tačiau, kryžiuočių iams pralaimėjus Žalgirio mūšyje (1410), pavojus iš vakarų sumažėjo ir pilis statyti atsisakyta.

Liškiava tarsi Dzūkijos krašto perlai. Nemuno vandens veidrodyje atsispindintys amžinai žali kalnagėriai, nepaprastai išnykstant gamtos grožis XVII a. pabaigoje privilegijų vienuolių dominikonų šalia pilikalnio pasistatydinti vienuolynai ir unikalūs baroko stiliaus Šv. Trejybės bažnyčia. Nuostabiomis skulptūromis ir freskomis bažnyčioje išpuošti net septyni altoriai. Viename iš jų stebuklingas Dievo Motinos paveikslas.

Iki 1997 m. (per kelerius metus) energingas Liškiavos parapijos klebonas Valius Zubavičius kapitališkai suremontavo sovietmečiu apleistą vienuolyną, restauravo Šv. Trejybės bažnyčią, sutvarkė aplinką, išpuošė ir paruošė garbingam trijų šimtų metų jubiliejui.

Liškiavos krašto žmonėms nereikėjo (ne taip, kaip vienuoliams dominikonams) pasirinkti gyvenamosios vietos. Jie gimė ir išaugo šiame Dievo palaimintame krašte. Jų protai višaknys nuo neatmenam laikų giliai augo jiems skirtame žemės lopinyje. Jie mylėjo, tausojė savo namų židinius ir per amžius gynė nuo priešų visą Lietuvos pietvakarių kraštą.

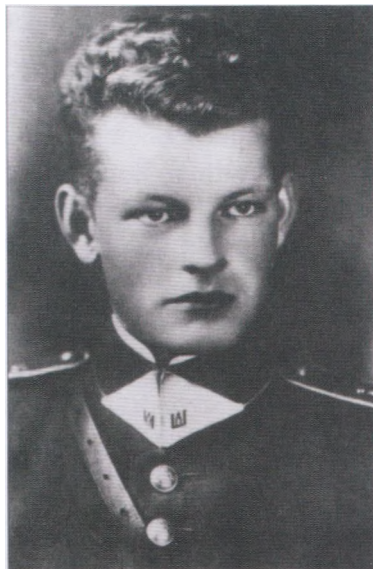
Patriotinis šio krašto žmonėms judėjimas išryškėjo sovietams okupavus Lietuvą, pra-

sid jus kruvinam bolševik terori. ia anks-
iau negu kur kitur organizavosi ginkluotas pa-
sipriešinimas. Garsus Panaros kaimo m šis tapo
pirmuoju išš kiu okupantams, išreikštu gink-
lo kalba.

Partizaninio jud jimo pradininkas buvo Lie-
tuvos kariuomen s leitenantas Bolius Šimk nas,
gim s Liškiavoje, net keturiolikos vaik šeimo-
je. Trisdešimties partizan Šar no b r jis suor-
ganizavo 1944 m. rugpj io viduryje. T pa i
met ruden b ryje jau buvo apie 70 kovotoj .

Neilgai B. Šimk nui-Šar nui buvo lemta va-
dovauti Liškiavos partizanams. 1945 m. vasario
m n. jis žuvo netoli Kap iamies io, Macevi i
kaime. ia buvo ir užkastas. Kiek v liau, apri-
mus enkavedist siaut jimui, partizanai savo
vad perlaidojo Liškiavos kapin se.

Žuvus pirmajam Liškiavos partizan vadui,
Šar no b rio vadovavim per m taip pat liš-
kiavietis Juozas Slauta-Aušra.

76. Albinas Kisieliauskas-Karvelis
Šventežerio skrajojan io partizan
b rio vadas, nul m s Panaros m -
šio pergal

77. Paminklas ir 25 kryžiai Liškiavos kapin se šiose apylink se žuvusiems partizanams

Liudytoj pasakojimu, Panaros m šyje dalyvavo Antano Grušausko-Siaubo, Juozo Slautos-Aušros ir leitenanto Mykolo Lukoši no partizan b riai. V liau prie j netik tai prisijung ir leitenanto Albino Kisieliausko-Karvelio kovotojai.

Enkavedistai nesitik jo tokio stipraus partizan pasipriešinimo ir, užuot prad j sumanyt puolim , buvo priversti gintis. Generolas Vetrovas savo ataskaitoje rašo, kad jo kariams pritr ko šovini , nes susir mimas vyko net 6 valandas. Ta iau jis nusl p , kad pakliuv partizan kryžmin ugn ekistai patyr dideli nuostoli .

Partizanai, laim j m š , per Liškiav trauk si Žaliamiškio giri , iš m šio lauko nešdamiesi sužeistus kovos draugus ir žuvusio vado M. Lukoši no k n , kur po keli dien palaidojo Liškiavos kapin se.

Apie Lietuvos tragedijos pradži nuosekliai pasakojo buv s partizanas Jonas Tamulevi ius.

„Kai 1940 m. birželio 15 d. valstybin sien perženg apgail tini - nusmurg , panaš s darž kaliauses,- soviet armijos kariai, tada jis tarnavo Lietuvos kariuomen je Alytuje. Šaip si lietuviai matydami raudonarmie ius atidavin jant pagarb eiliniams ulonams, palaik juos generolais d l j puošnios uniformos.

Netrukus trys lietuvi šauli pulkai iš Alytaus stovyklos buvo dislokuoti caro laik Var nos artilerijos poligone. ia prad jo aišk ti, kad lietuviai, apsupti šarvuo i ir gerai ginkluot enkavedist , tapo labiau panaš s belaisvius“.

78. Paminklo ir kryži šventinimas

1941 m. birželio 14 d. NKVD apgaule nuginklav apie du šimtus vis trijų pulk karinink sugr do juos gyvulinius vagonus Var nos geležinkelio stotyje. Naujojoje Vilnioje represuot karinink padaug jo iki šeši šimt . Juos patalpino bendrame ešelone, atskyr nuo keliasdešimties t kstan i šeim , suvežt iš visos Lietuvos. Ir karininkus, ir j šeimas vež Sibir , atšiauriausias Soviet S jungos vietas atskiruose spygliuotomis vielomis apraizgytuose vagonuose. Visi jie buvo pasmerkti neapsakomom kan iom, l tai bado ir šal io mir iai.

Daugiau kaip keturi šimtai vairaus rango karinink pakliuvo Krasnojarsko krašto Taimyro pusiasal , Norilsko ypatingojo režimo lagerius. 1952 m. ten pat pakliuvau ir aš, Vytautas Kaziulionis. Penktajame lageryje teko susitikti su generolu Juozu Barzda-Bradausku, buvusiu Lietuvos kariuomen s motorizuot dalini vadu. Iki to laiko jis išliko per stebukl , ta iau atrod palaužtas. Išlikusi j karinink buvo tik kelios dešimtys.

Prasid jus karui, iš Var nos poligono kelis t kstan ius beginkli Lietuvos karienkavedistai var si link Vilniaus, pakeliui šaudydami nepaklusnuosius. Tarp j buvo ir J. Tamulevi ius. Vilniaus prieigose ekistas jam peršov kr tin . Nuo mirties j išgelb jo vietiniai gyventojai.

Antr kart sovietams okupavus Lietuv , J. Tamulevi ius vienas iš pirm j stojo partizan gretas. J , kaip apmokyt kar , pabuvus karo s kuryje, palankiai pri m b rio vadas M. Lukošinas.

79. Var nos tremtini ansamblis „Viltis“ prie partizan kap Liškiavoje. 1999 m.

Memorialiniai ženklai Nedzing je

Sulauk Lietuvos nepriklausomybės atgimimo, su didele pagarba minime pokario kovotojus - partizanus, už Lietuvą ne tik kad sunkų vargą pasirinkusius, dėl jos ir savo gyvenimo nepagailėjusius, bet ir partizanų mirtį, ryšininkus - drąsius, dorus ir ištekėjusius to paties likimo brolius. Ten, kur jie kentėjo, kovojo, šiandien kyla kuklūs atminimo ženklai: kryžiai, atminimo lentos, paminklai. Deja, ne taip, kaip norėtume...

Apie tai liudija garbūs šiuo laiku po visą Lietuvą išsiblaškę Nedzingės parapijos žmonės: Druskininkuose gyvenantis Vincas Juškevičius; Kaune gyvenantys Juozas Pečiūnas, Stasys Sluškonis; Vilniuje gyvenantys Irena Makaraitytė-Krivienė, Marytė Grabavičiūtė-Baltrušienė, Bronius Gelucevičius, Bronius Simniškis; Alytaus rajone gyvenantys Stasys Ekanauškas, alytiškis Stasys Švedas; Merkinėje gyvenantis Motiejus Vinkevičius.

Jie mirtį sunkausi ir sudėtingo pokario rezistencijos amžinimo darbu. Kilnūs jėgos norai ir didelis pastangos bei davo neišgirstos arba atsainiai svarstomos.

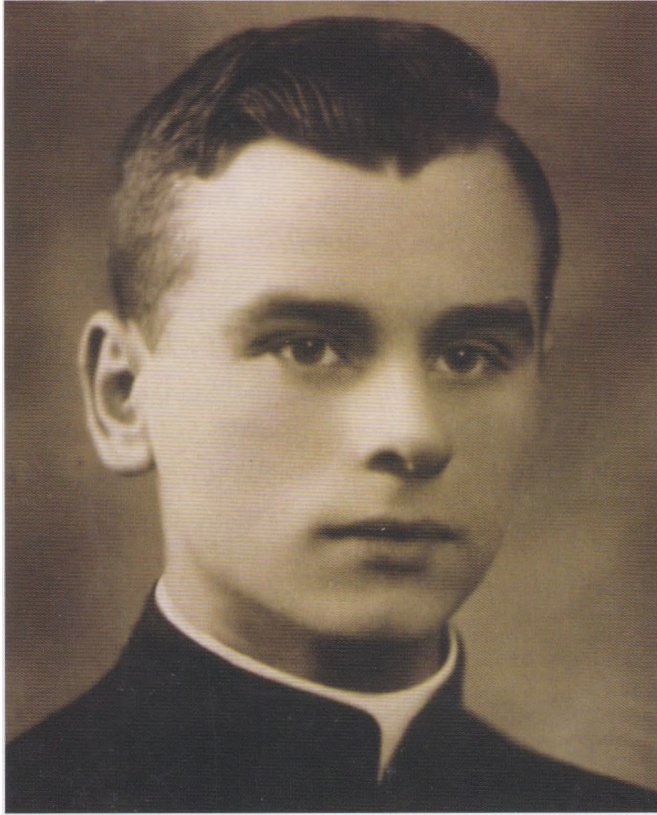
Dzūkijoje iki šiol visiems žmonėms žinomas pokario metu Nedzingės parapijos klebonas Zigmas Neciunskas-Elyt, garsus šio krašto partizanų ryšininkas ir mirtį, kurį mylėjo ir gerbė Nedzingės žmonės už jo neapsakomą gerumą ir didelius prasmingus darbus („Dzūkų mylėtasis kunigelis“ - taip užrašyta memorialinė lentelė).

Kunigas Zigmas Neciunskas-Elyt gimė 1912 m. liepos 12 d. Miroslavo parapijoje, Balknų kaime, kininko Jono ir Marijonos Neciunskų gausioje šeimoje. Zigmukas dėl tam tikrų šeimyninių priežasčių gyvendamas pasidėdintavo broliui Vladui, baigė Žiaunieriški pradžios mokyklą, po to Alytaus gimnaziją ir Vytauto Didžiojo universitetą Kaune, Filosofijos-teologijos fakultetą. 1939 m. buvo šventintas kunigus ir paskirtas Nedzingės parapijos vikaru; čia kunigavo iki 1941 m., nes buvo perverstas Giedraičius (Molteris) progimnazijos kapelionu. Antrą kartą Nedzingę sugrąžino 1944 m. parapijos klebonu.

Nuo tada ir prasidėjo kunigelio rezistencinė veikla. Konspiracijos sumetimais partizanai jam suteikė moterišką Elytės slapyvardį. Žymus Dzūkijos ir visos Lietuvos partizanų vadas Adolfas Ramanauskas-Vanagas atsiminimui knygoje „Daugel kritusių...“ (P. 184-185) rašė:

Pati Elyt buvo labai mylima ir gerbiama. Savo nuoširdumu ir aukojimusi visiems, ji gijusi nepaprastą autoritetą. Žmonės, ištekėjusi nelaimė ar bėda, pirmiausiai kreipdavosi Elyt, ji visiems padėjo davo materialiai ir moraliai. Viską, ką turėjo davo, ji išdalydavo neturteliams ir vargėms atsidurusiems.

Apie tai, kad Elyt turi tokį autoritetą tarp gyventojų, greitai sužinojo MGB organai ir pradėjo ją visokeriopai persekioti. Elyt, supratusi padėti ties rimumu, labai susirpino ir nusprendė su mumis susisiekti. Išsiaiškinę situaciją, nutarė parašyti Elytei tariamą perspėjimą, kurį jis turėjo parodyti Alytaus

80. Kunigas Zigmantas Neciunskas-Elyt partizan ryšininkas, politinis kalinys

saugumui būtent taip, kad apie tai sužinot ir šnipai. Perspėjimo tekst buvome gerai apgalvoj , kad rusai net ne tar , kad ia norima jiems akis apdumti. Su Elyte jie prad jo visiškai kitaip elgtis, nes man , kad ji - savas žmogus. Kaip v liau paaišk jo, jie netgi tik josi, kad Elyt pavyks užverbuoti.

A. Ramanausko knygoje „Daugel krito s n “ iš bendražygi ir artim j pasakojim sužinojome, kad kunigas Z. Neciunskas buvo neeilin fig ra rezistencini je veikloje. Klebonija buvo tarsi partizan ryšio štabas, nes mansardoje buvo didel sl ptuv , kurioje buvo radijo imtuvas ir vair s dokumentai - spauda, atsišaukimai.

Šioje sl ptuv je ne kart nuo mirtino pavojaus išsigelb jo Vanagas ir kiti žym s partizan vadai. 1945 m. balandžio 26 d. Nemunai io ir Alov s partizanai savo vadu išrinko k tik iš legalaus gyvenimo pasitraukus A. Ramanausk -Vanag , kuris po keleto dien savo b r sujung su Merkin s partizanais ir sudar 140-ies kovotoj kuop . Tuo laiku Nedzing s partizanai veik atskirai, be ryšio su kitais partizanais.

Geguž s m nes Vanagas gavo žini , kad su juo pageidauja susitikti Nedzing s

partizanai. Miške, šalia bažnytkaimio kapi-
ni, susitikim Vanagas su Klevu-Juozu
Kazlausku atjojo raiti, juos pasitiko Vincas
Ivanauskas-Gegutis ir Jonas Sinkevi ius-
Paukšt, kurie paaiškino, kad neturi ryšio
su kitais partizanais ir kad sutinka pereiti Va-
nago atsakomyb n. Tam pritar 12 susitikime
dalyvavusi kovotoj su s lyga, kad jiems
bus leista veikti Nedzing s apylink se.

Toks pasi lymas Vanago netenkino, nes
jis siek sudaryti stipr ir vientis dalin be
joki išlyg. Iškilus nesutarimui, nuspr sta
aiškintis dalyvaujant visam Nedzing s parti-
zan b riui nustatytu laiku.

D l enkavedist siaut jimo Nedzing s
apylink je susitikimas ne vyko ir buvo ati-
d tas net kelis kartus. Pagaliau geguž s m -
nesio pabaigoje susitik partizanai nutar,
kad dalis Nedzing s kovotoj pereis Vana-
go kuop, o kiti sudarys atskir dalin, kuris
veiks Nedzing s apylink je, bet klausys Va-
nago sakym. Buvo nustatyta data, kada
visas Nedzing s b rys atvyks sutart viet
priimti partizan priesaikos.

1945 m. birželio m nes Vanago kuopa
kartu su V. Voverio-Žaibo b rio partizanais
stovyklavo Var ios miške.

Pra jus dešim iai dien po priesaikos pri mimo, 1945 m. birželio 12 d. Var ios
miške vyko pirmasis stambaus masto partizan m šis su didel mis keli šimt
enkavedist paj gomis. Jame dalyvavo ir Nedzing s partizanai Vanago kuopoje.
M šyje buvo nukauta apie 170 priešo kari, žuvo ir vienuolika partizan.

V liau Vanago kuopa išsipl t batalion, kuriam priklauso visi Nedzing s
partizanai.

Ištis dešimtmet vyko m šiai, liejosi partizan kraujas, laist gyvybingas
nepriklausomyb s medžio šaknis.

Tad neatsitiktinai savo krašto patriotai nedzing nai, minint rezistento kunigo
Elyt s 80- sias gimimo metines, 1992 m. nutar amžinti jo atminim. Tam tinka-
miausias b das - klebonijoje, kur jis gyveno, dirbo, rengti Z. Neciunsko-Elyt s to
s mat. Tuo metu galiojan iomis 1984 m. kainomis - 446, 93 t kst. rubli. Deja,

81. Memorialin lenta kunigui Zigmui Neciunskui-Elytei Nedzing s bažny ios išorin je sienoje. 1998 m.

viskas taip ir liko popieriuje, nors plūš ta, vaikš iota ir belstasi ne vienas duris. Klebonijos ne tik niekas neremontavo, ji buvo nuolat apiplūšin jama ir bebaigianti griūti.

Savo atsiminimuose Vincas Juškevičius rašo: „Iškilo bityb imtis konkrečių darbų, kad kaip nors išsaugotume partizanų globos namais buvusį pastatą“. 1997 m. Juozas Pečiūšas, Stasys Sluškonis iš Kauno ir Vincas Juškevičius iš Druskininkų nutarė kurti visuomeninį draugiją „Nedzingas“. Buvo parengti statai ir atidaryta einamoji sąskaita finansiniam išlaidoms kaupti. Pirmame statybos skyriuje užregistruoti tikslai ir uždaviniai: 1.2. restauruoti Nedzingas parapijos klebonijos pastatą, kaip istorinį paminklą; 1.3. suremontuoti klebonijoje kurti Dainavos laisvės kovų muziejų; 1.4. pastatyti Nedzingas parapijos klebonui Z. Neciunskui ir jo parapijiesiems paminklus.

Išrinktas komitetas (pirmininkas - V. Juškevičius, pavaduotojas - Neciunskas, sekretorius - B. Simniškis) ir revizijos kontrolė. Nuo komiteto išrinkimo dienos jis statybos pagrindus per mėnesį veiklą, iniciatyvą ir atsakomybę draugijos narių konferencijai ir valstybės statams.

Kadangi Nedzingas parapijiesiems visų pirmausiai norėjo amžinti savo mylimo kunigo atminimą, bendradarbiaujant su Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimų centru ir generalinio direktoriaus Dalius Kuodytis geranoriška parama 1998 m. birželio 21 d. prie bažnyčios sienos iškilmingai buvo atidengta ir pašventinta memorialinė lenta. Joje išgraviruoti žodžiai: „Rezistencijos kovos dalyvis (Elyt), kančias kalvarijas jėgose sovietiniuose lageriuose 1946-1955 m., palaužtas fiziškai, bet likęs ištikimas Dievui ir Tėvynei. Tebnie amžinai gyvas pas Dievą ir žmoniją širdyse dulkėmis kunigais“.

Tolesnis „Nedzingas draugijos“ žingsnis - siekti, kad Nedzingas pagrindinei mokyklai būtų suteiktas garbingo kunigo rezistento Z. Neciunsko vardas. Deja, mokyklos vadovybei mūsų siekis, matyt, buvo nesuprantamas ir ji nusprendė pasilikti senąjį, iš sovietinio laiko, Nedzingas pagrindinės mokyklos pavadinimą.

1998 m. vis labiau darosi aišku, kad mūsų noras senajam klebonijos pastatui kurti muziejų taip ir liks noru. Iš naujo varstomos valdiškos durys, aiškinta, prašyta pagalbos - visur atsitrenkdavome sieną, vieniems - iš stango, kitiems - noro, o dar kitiems sovietiniai laikai iš galvos neišeina. Tokia nesmagi to meto tikrovė. Supratome - nebus lemta muziejui po klebonijos stogą sikurti.

Gavome Nedzingas vidurinės mokyklos vadovybės sutikimą, nutarėme rezistentų kovos muziejų kurti Nedzingas mokyklos patalpose.

Kadangi nuolat buvo susiduriama su vairiais biurokratiniais trukdymais, diskusijoje, kaip amžinti už Tėvynę žuvusių atminimą, J. Pečiūšas pasiūlymą pastatyti paminklą, nepaisant jokių leidimų, iš akmenų, kaip jau buvo padaryta kitur. Iš širdies visi tam pritarė - tegu bent tik viškas lauk akmenimis primena dailią Lietuvos laisvės padėjusius galvas partizanus.

Prasidėjo paruošiamieji darbai. Nuolatinis rėmimas - lėšos, jas reikėjo rinkti ir taupyti. Dėl to statybos organizavimui ir pačios statybos iki apdailos atlikome patys: V. Juškevičius, J. Pečiūnas, S. Sluškonis, M. Vinkevičius. Žinias apie partizanų žygius aplinkybes, gimimo-mirimo metus surinko Marytė Grabavičiūtė-Baltrušienė. Lėšomis rėmė pats J. Pečiūnas. Kreipėmės visur - ir organizacijos, ir pavieniai rėmėjai, ir Varėnos rajono savivaldybė. Nemažai lėšų gavome iš Kauno miesto ir kitų parapijų kunigų. 1998 m. gegužės 21 d. vyko rajono deputatų tarybos posėdis. Jame buvo svarstomas prieš kelias dienas teiktas Draugijos „Nedzingis“ prašymas skirti 3 000 Lt kunigo Z. Neciunsko ir Nedzingės parapijos partizanų, žuvusių dėl Lietuvos laisvės, atminimo ženklams pastatyti.

Pirminkaujančio kvietimui išsakyti nuomonę svarstomuoju klausimu atsiliepė tik deputatas, Varėnos rajono politinis kalnietis ir tremtinis vadovas Vytautas Kaziulionis. Jis parėmė prašymą ir kvietimą ir kitus paremti ir skirti 3 000 Lt.

№	A-Ω	☀
1.	Sukil. Antanas Juškevičius	1916-1941
2.	Sukil. Jonas Prakapas	? -1941
3.	Pulk. Juozas Šibaila-Merainis	1905-1953
4.	Julius Makaraitis-Varpas	1928-1952
5.	Juozas Makaraitis-Zilvitis	1927-1949
6.	Jonas Juškevičius-Gruodis	1925-1949
7.	Alfonsas Grabavičius-Šukis	1928-1948
8.	Bolius Stankevičius-Sakalas	1928-1948
9.	Antanas Stankevičius-Vakaras	1926-1950
10.	Petras Stankevičius-Rugpjūtis	1920-1945
11.	Vincas Vinkevičius-Žvalgas	1928-1951
12.	Stasys Vinkevičius-Jaunutis	1925-1949
13.	Jonas Celencevičius-Briedis	1927-1949
14.	Juozas Celencevičius-Šernas	1930-1949
15.	Vladas Karpūška-Šmitas	1914-1947
16.	Bronius Kasiulynas-Dobilas	1919-1946
17.	Alfonsas Kasiulynas-Lakūnas	1927-1948
18.	Juozas Kazlauskas-Gylys	1918-1948
19.	Bronius Čaplikas-Strazdas	1918-1946
20.	Kęstutis Zurlys-Gegutė	1925-1948
21.	Juozas Kopka-Naras	1927-1948
22.	Julius Vilkauskas-Vieversys	1929-1949
23.	Petras Vilkauskas-Aras	1927-1949
24.	Vladas Jeruševičius-Viesulas	1930-1949
25.	Vladas Stankauskas-Špokas	1925-1947
26.	Vincas Makaravičius-Liūtas	1925-1948
27.	Jonas Sinkevičius-Paukštė	1913-1947
28.	Petras Juškevičius-Gaigalas	1913-1947
29.	Jonas Juškevičius-Vaiduoklis	1930-1951
30.	Bernardas Šidlauskas-Planeta	1928-1950
31.	Juozas Šidlauskas-Klajūnas	1930-1950
32.	Juozas Pigaga-Klevas	1930-1949
33.	Adolfas Truncė-Vilkas	1918-1947
34.	Jonas Babavičius-Dainius	1928-1948
35.	Juozas Kašėta-Jurginas	1925-1948
36.	Pranas Šimkonis-Karklas	1931-1950

82. Paminkle rašyti Nedzingis partizanų vardai

83. Nedzingis centrinėje aikštėje iš lauko akmenų pastatytas paminklas šioms apylinkėms 36 partizanams. 1999 m.

Ta iau pirmininkaujantis Laisv nas Bud nas (krikdemas) pateik kit pasi lym - skirti dvigubai mažiau 1 500 Lt. Atviras balsavimas: 9 už 3 000 Lt, 9 už 1 500 Lt, priimtas sprendimas 1 500 Lt toj pus j, kur buvo pirmininkaujantis.

Pritr ko vieno balso Vinco Juškevi iaus ir Vytauto Kaziulionio laim jimui. To sprendžiamojo balso tik jom s iš Nedzing s apylink s deputat s, Nedzing s mokyklos istorijos mokytojos J. M.

Jos pakelta ranka prieš Nedzing , kartu ir prieš gyv j rezistencijos istorij , mane nuvy l ir suk l abejoni : „Ko moko m s vaikus tokia istorijos mokytoja?“

Tr ko l š . 1999 09 11 pos džio Alytuje metu buvo pasi lyta surinkti l š granito plokšt ms nupirkti, o pa i statyb prad ti kitais - 2000 m. Draugijos „Nedzing “ nar Irena Makaraityt -Krivien pasi l prad ti paminklo partizanams statyb asmenin mis bendrijos nari ir jos r m j l šomis. Stasys Sluškonis iš Kauno pasi l pagal galimybes surinkti l š ir iš žuvusi j artim j ir gimini .

V. Juškevi iaus ir J. Pei iaus pastangomis didel dal pinig gavome iš Krašto apsaugos ministerijos, už tai esame d kingi viceministru i E. Simonai iui.

84. Prie paminklo partizan gimini s ir artimieji

Taigi 1999 m. lapkričio 20 d. buvo atidengta stela žuvusi d l T vyn s laisv s 1941 m. sukil liams ir 1944-1953 m. partizanams. Paminklo granito plokštė se amžintos 36 didvyri pavard s. 2000 m. birželio m n. pašventintas ir pastatytas Sapiegiškio kaimo kapin se paminklas partizan r m j Kazlausk šeimai.

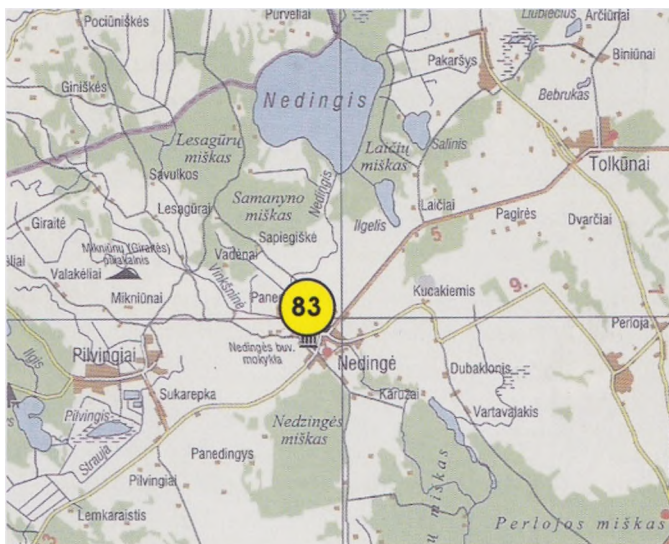
„Atlik savo pareig , esame ram s. Žinome, kad vargais ir meile palyt ti atminimo ženklai kart kartoms primins partizanus ir j likimo brolius - ryšininkus, pokario kovose už T vyn gyvyb s nepagail jusius“, - tokiais žodžiais savo atsiminimus baigia Vincas Juškevi ius.

Nepamiršo visi Lietuvos žmon s laisv s kovotoj , paaukojusi savo gyvyb vardan Tautos išlikimo, vardan laisv s ir nepriklausomyb s.

1998 m. birželio 21 d. prie Nedzing s bažny ios kunigui Zigmui Neciunskui-Elytei atideng memorialin lent architektas A. Jasinskas, skulptorius L. Žuklys.

1999 m. spalio 20 d. bažnytkaimio centrini je aikšt je atidengtas iš lauko akmen pastatytas paminklas Nedzing s apylink s partizanams.

Vis trij paminkl iniciatoriai ir darb vykdytojai V. Juškevi ius ir J. Pei ius.

Partizan vadaviet Kas i n kaime

Art jo tragiškas 40-ies met jubiliejus, kai po žiauraus kankinimo 1957 11 29 buvo sušaudytas vienas iškiliausi Lietuvos ginkluotojo pasipriešinimo vad Adolfas Ramanauskas-Vanagas.

1997 m. vasar iš Kauno Var n atvyko A. Ramanausko dukra Auks Skokauskien . Kadangi jos t velio partizanin veikla vyko Dz kijoje, taip pat Var nos rajone, ji nor jo pasitarti, kaip iškilmingiau pažym ti ši dat ir pasi l atkurti Vanago štabo bunker Kas i n kaime, Jakavoni sodyboje. Pasi lym nutar me derinti su dabartiniu sodybos šeimininku, buvusiu partizanu, v liau politiniu kaliniu Juozu Jakavoni , kuris artimai bendravo su A. Ramanausku-Vanagu. Bunkeris buvo rengtas prieš 52 metus, suderinus su to laiko sodybos šeimininku Juliumi Jakavoni . Partizanai j iškas 1945 m. ant aukšto Merkio skardžio šalia tvarto, kuriame buvo padarytas jimas ir keli metr tunelis bunker . Bunkeris tur jo maždaug 3,2 x 2,6 m plot ir apie 1,8 m aukšt .

Atsiminim knygoje „Daugel krito s n ...“ (P. 192-193) Vanagas rašo:

Gultai buvo vienaaukš iai, ant j laisvai gal jome gul ti keturiese, <...>. Kai kuriuos reikmenis sutalpinome lentynose, kuri ia buvo trys, radijo aparat pastat me ant didelio stalo galo, kuriuo jis buvo pritvirtintas prie bunkerio sienos ir tetur jo dvi kojas antrame gale.

Už stalo prie sienos, arti aparato, Kazimieraitis pasirinko nuolatin s d jimo viet . Antrasis suolas buvo iš kitos pus s stalo <...>. Abu suolai buvo taisyti nejudami ir, reikalui esant, skersai ant j gal užd jus lent buvo taisomas tre iasis suolas stalo gale nuo gulto pus s.

M s bunkeris buvo be jokios ventiliacijos. Per trump žiemos dien kv puodavom tuo oru, kuris buvo bunkeryje ir angoje. Vakarop arba vos sutemus bunkeris b davo prav dinamas. Nakt anga visuomet b davo atvira ir tuomet oro visai pakakdavo. Blogiau b davo dien . Dažniausiai neb davo galima žiebt degtuko. Kv puoti b davo labai sunku ir kr tin s kilnodavosi kaip kalv je dumpl s. Minut mis skai iuodavome laik , kol šeimininkai atidarys bunkerio ang <...>. Deguonies nepritekli ypa sunkiai pakeldavo Kazimieraitis.

Lauke esant dideliam šal iui, siena, prie kurios buvo anga, apšarmodavo per pusanthro metro virš . Šeimininkai ryte apmaskuodavo ang visai dienai, nušluostydavo šarm .

Šiame bunkeryje buvo suplanuotas Merkin s puolimas, parengtos pasižym - jusi partizan apdovanojimo taisykl s, spausdinamas „Laisv s varpas“, vair s atsišaukimai ir kreipimaisi gyventojus. ia Vanagas apraš išgyventas valandas, k žmogus jau ia atsird r s prie mirties slenks io, kada aiškiai gird jo, kaip ekistai nirtingai bado plieniniais strypais aplink bunker ir kasin ja žem tvarte. Sodyboje visk apvert apie 60 kareivi . Jis per t laik priraš piln mokyklin s siuvin .

Jeigu tai būtų buvęs vienintelis toks atvejis? Reikia tik stebėtis tų žmonių tvirtumu ir pravartu pacituoti partizanų vado Liongino Baliukevičiaus-Dzūkio mintis iš jo dienorašio: „Mūsų gaidi mūsų sielose, mūsų širdyse, bet ne ginkluose“. Galime tik pridurti - ir laisvą troškuly.

Bunkeris nebuvo išaiškintas, tačiau žinoma apie jo buvimą atsirado daugiau ir jame gyventi pasidarė nesaugu. Todėl sulaukus 1946 m. pavasario jis buvo paį partizanų užgriautas ir vadaviet perkelta vasarinis bunkeris.

Atvykę Kašišius, geranoriškai pritariant J. Jakavoniui, suderinome bunkerio atkūrimo planą. Organizuoti atstatymo darbus teko man. Nors objektas nedidelis, tačiau viską reikėjo pradėti iš naujo, tušiomis rankomis. Be to, ir laikas spaudė, nedaug teliko iki lapkričio 29 d. Bunkerio duobei iškasti paprasčiau Savanoriškos krašto apsaugos tarnybos 14-ojo bataliono vado S. Bartuškos skirti 10 vyrų. Duoti sutiko su sąlyga, jeigu savo transportu nuvešime objektą. Tuo laiku visiems truko kuro. Pasak J. Jakavonio, prieš 52 m. duobę bunkeriumi kasė tokie pat jauni lietuviškais uniformomis apsirengę partizanai: vadas Adolfas Ramanauskas-Vanagas, jo adjutantas Vincas Ivanauskas-Gegutis, Albertas Perminas-Jurinkas, Bronius Apšėnas-Strazdas ir Juozas Jakavonis-Tigras.

Kas gal jo pamanyti, kad po pus amžiaus čia darbuosis jauni, energingi

85. Juozo Vitkaus-Kazimieraičio ir Adolfo Ramanausko-Vanago bunkeris vadaviet Kašišiuose kaime Jakavonių sodyboje. Atstatytas 1997 m. Prie bunkerio partizanai Juozas Jakavonis-Tigras

laisvos Lietuvos savanoriai. J buvo dvigubai daugiau, jie dirbo nevaržomi, be baim s, neslapukaudami, netur jo šalia sav s paruošt ginkl atremti netik tam prieš užpuolimui. Jiems negal jo pakenkti bloga akis. Tai buvo nepalyginama.

Graudu buvo prisiminti tuos laikus, kada jauni vyrai savo rankomis kas duobes, kuriose buvo laidojamos j jaunyst s, ateities viltys ir neretai gyvyb s.

Stov jau ant kasamos duob s krašto steb damas rimtais veidais besidarbuojan ius karius. Sunku pasakyti, k jie m st dirbdami nesud ting darb . Pasikeisdami dirbo dešimtyje, tai - Vidas eikus, Raimundas Gvildelis, Vilmantas epulis, Antanas Diksa, Nerijus Eidukevi ius, Sigitas Laipienis, Vytautas Garmus, Saulius Januškauskas, Gintaras Petrušis ir Gediminas Samuolis.

Kai kuriems iš j teko dalyvauti 1991 m. sausio vykiuose, ginti Lietuvos Respublikos parlament ir šalies nepriklausomyb .

Jauni kareiviai bunkerio duob iškas per kelias valandas. Po darbo sodybos šeiminink Zos Jakavonien visus so iai pavaišino kaimiškais pietumis.

Autentišk bunkerio vid rengti, koks jis buvo prieš 52 m., kreipiausi AB „Trobėsiai“ direktori Vytaut Kukl . Kaip ir visuomet jis geranoriškai sutiko. Iškil klausimas d l medienos. Teko kreiptis Var nos rajono ur d Pran Celevi i , kuris leido V. Kukliui iš Var nos mišk masyvo išsivežti reikiam kiek medienos šiam objektui. Tik rudeniop, J. Jakavoniui paaiškinant, buvo atkurtas bunkerio vidus. Sienos išklotos lentomis, padarytas gultas, stalas, suolai, lentynos ir imituota tunelio anga. Viršus lankytoj patogumui paliktas atviras. Apsaugai nuo lietaus ir sniego ant keli stulp uždengtas šlaitinis skiedromis dengtas stogas, primenantis pav sin . Be to, buvo pagaminti kilnojami sulankstomi skydai, uždengti bunkeriu pasibaigus lankymo sezonui.

Kadangi šioje sodyboje nebuvo pralietas partizan kraujas, d kodami Aukšiausiajam kieme pastat me kryži , kur padar buv s politinis kalinys partizanas Jonas Tamulevi ius.

Prie bunkerio pav sin s pritvirtinome žuolin memorialin lent , pagamint tautodailininko, buvusio tremtinio Algirdo Juškevi iaus. Lentoje jis išskob šiuos žodžius: „ ia nuo 1945.05.28 iki 1946.05.01 buvo Adolfo Ramanausko-Vanago vadaviet . Sodybos šeimininkai Julius ir Karolina Jakavoniai“.

1997 m. spalio 26 d. (sekmadien) 12.30 val. Merkin s bažny ioje šv. Mišiomis prasid jo paskutiniojo Lietuvos partizan vado Adolfo Ramanausko-Vanago 40-ies met tragiškos ž ties min jimas. Prieš šv. Mišias, klebonui K stu iui Kazlauskui leidus, bažny ioje kaunie i vyr ansamblis „Giri Aidas“ partizan ir j motin garbei atliko patriotin menin program .

Po pamald keli autobusai ir keliasdešimties lengv j automobili kolona švent s dalyvius nuvež Jakavoni sodyb Kas i n kaime pašventinti kryžiaus ir atidengti A. Ramanausko-Vanago atstatytos vadaviet s.

Nedidelis Kas i n kaimas pamišk je, ant aukšto Merkio kranto, tolokai nuo

pagrindini keli, vis t neram laikotarp buvo partizan atspara ir prieglobstis, patikimai saugoj s ir globoj s laisv s šauklus. Dalijosi duona kasdienine ir kent netik tai užgri van ius mirtinus pavojus. Paprasti šio kaimo žmon s gerai suprato kovos prasm ir iki galo buvo ištikimi pasirinktam keliui. Per vis partizaninio karo laikotarp ia neatsirado išdaviko, niekas nesusigund okupant si lomais Judo si-dabriniais.

Atvykus Kas i nus, neseniai gausiai iškrit s pirmasis sniegas akivaizdžiai išryškino partizan kasdien s buities sud tingum žiemos s lygomis, kada para-lyžiuojamas bet koks jud jimas miško takais, kad nelikt p dsak , o spaudžiant šal iui b tinas prieglobstis vienkiemi žieminiuose bunkeriuose.

Be išorin s paramos ypa žiem partizanai išgyventi negal jo. Tod l jie be galo buvo d kingi ne tik šio kaimo, bet ir visiems Lietuvos žmon ms, kurie auko-josi rizikuodami savo gyvybe. Per susid rimus su enkavedistais ž davo partizanai, suplešk davo sodybos, ž davo vienkiemi šeiminkai su visa šeima.

Nesuklysime manydami, kad Jakavoni sodyboje, ir apskritai Kas i nuose, niekada nebuvo tiek žmoni , kaip t saul t v lyvo rudens popiet , ta iau Merkin s parapijos klebonas K. Kazlauskas, pašventin s kryži ir vadaviet , šiame kov už laisv atminties renginyje pasigedo jaunimo. Jis priekaištavo mokytojams, kurie neatveda mokini pasiklausyti gyv liudytoj pasakojim , kaip buvo kovojama ir aukojamasi d l tautos išlikimo.

86. Atminties žymuo prie vadaviet s Kas i n kaime. 2000 m.

Pašventinus kryži , Var nos tremtini ansamblis „Viltis“ sugiedojo giesm „Kryžiau šventas“. Atidengus ir pašventinus vadaviet , tylos minute pagerbti partizanai - visi laisv s kov dalyviai. Sugiedojus Lietuvos himn , SKAT-o savanoriai žuvusius pagerb penki salvi garb s saliuu.

A. Ramanausko-Vanago dukra Auks Skokauskien ir J. Vitkaus-Kazimierai ios nus Vytautas pad kojo Jakavoni šeimai, visiems, kurie r pinosi vadaviet s atstatymu, ir švent s dalyviams, atvykusiems iš visos Lietuvos pagerbti partizan vad ir vis kovotoj , žuvusi d l Lietuvos laisv s.

Druskinink tremtini choras, pritariant visiems švent s dalyviams, atliko Dz kijos partizan himn .

Vienkiemio šeiminkas partizanas J. Jakavonis pla iai papasakojo apie daugiau kaip prieš pus amžiaus išgyventus vykius. Partizanas Pranas Plat kis-Karklas, buv s Kazimierai io štabo kio dalies ved jas, prisimin , kaip klastingai buvo suimtas lik s bunkeryje vienas, nes Kazimieraitis buvo iš j s vizituoti sueig pakviest partizan vad . Karklui teko nakvoti ir šioje vadaviet je, ta iau žiauriai kankinamas tardymo metu priesaikos nesulauž .

87. Kryžius Kas i n kaime Jakavoni sodyboje. 1999 m.

Toliau kalbjo LPKTS pirmininkas Povilas Jakubionis, Krašto apsaugos viceministras Edmundas Simonaitis, LLKS vadovas Jonas Šeponis. Vilniaus apskrities viršininkas Alis Vidmantas šventis dalyviams pažadjo paskatinti ir sudaryti tinkamas lygas Vilniuje besimokaniam jaunimui aplankyti šią istorinę sodybą.

Iškilmingoji šventis dalis pasibaigė. Suteimoje prie miško suliepsnojo laužas. Savanoriškos krašto apsaugos tarnybos Varėnos 14-ojo bataliono kariai vaišino kariškais pietumis.

Dar ilgai prie gstanio lauž skambjo partizaniškos dainos.

88. Atstatyt vadaviet Kas i n kaime lanko ir domisi Lietuvos žmonės

Partizan Motina

Kaune, Istorijos muziejaus sodelyje, netoli knygnešio - žmogaus su krepšiu ant pečių, nuo saulės pslitu delnu prisidengusio akis, besidairančio, kur saugiau pereiti Rytprisi sieną, šalia sėjimo, beriančio dirvgrūdus, kukli motinos skulptūra, prieratelio iš elementoriaus mokanti vaikų lietuviško rašto.

Nepamatuojama motinos meilė savo vaikams, šeimai ir tvynei, tačiau jos gyvenime pareigos jausmas išskirtinis, lemiantis. Gal todėl ir pokario metais nesudrebėjo motinų rankos, laiminančios savo sūnus mirtin kovdama Lietuvos laisvės. Deja, iki šiol nesuprantama, kodėl deramai nevertinta ir nepagerbta partizano motina. Dažnai mūsų, kad paminklas jai turi būti didingas. Tačiau tam reikalingos ir lėšos, ir Lietuvos žmonų pripažinimas, ir pasirinkimas.

Buvau teisiamas Vakarų Sibiro karinio tribunolo. Tardymo metu ekistai nuolat primindavo, kad vargšams „litovcams“ (lietuviams) kaktomis nepramušti sienos, nesugriauti Sovietų Sąjungos. Pramušime kaktomis, ne kumšiais, ne grasinimais, o paprasčiausiai šypsodamiesi iš galingų bejėgiškumo. Pasitikėjimas savo teisumu, laisvės troškulys ir meilė savam kraštui - visa, ką paveldėjome iš savo motinų ateidami iš pasaulio, sudrebino melo ir blogio imperijos kertinius akmenis. Pradėjo irti apgaulės, klastos ir priedartos statinys, ištirpo tartum ledas Sangranda, paveikta tiesos ir meilės šilumos. Nugalo jo dainuojanti revoliucija.

1948-uosius metus kartu su tėvais sutikau plieniniais grotomis „išpuoštame“ šarmotame gyvuliniam vagonė pakeliui nauj - nežinom gyvenimui, tiksliau sakant, nauj būtegzistencijai.

Mano motina pagimdė devynis vaikus, išaugino septynis, bet Sibirą važiuojant trise. Šaltame vagonė jos maldos, mintys ir atodė siai buvo skirti dviem jos sūnams, mano broliams, partizanams. Niekada nei iš jos, nei iš kitų motinų negirdėjau priekaištų, kad jos yra savo vaikų pasirinkimo aukos.

Šioje kelionėje dar sunkiau buvo tėm motinoms, kurių vyrai pasiliko miškuose arba anksčiau buvo represuoti, o jas vežė su mažais vaikais ir seneliais. Dar ir šiandien girdžiu atskambantį šūripą, širdį veriantį vaikų klyksmą, kai apspit geležinį krosnelį, šildydami rankas, staigiai stabdant traukinį, jomis atsiremdavo

kaitusi iki raudonumo geležis, kitą, apipiltą karštu vandeniu, tarsi šluota nušlavus nuo krosnelės verdančius puodus. Negirdėjo vaikų riksmo ir nejautė degančios odos kvapo Kremliaus ir Lietuvos budeliai - pasirašė nekaltų žmonių mirties nuosprendžius. Tik motinos vaikus ramino ir glaudė, saugojo ir globojo.

Po mėnesio (1948 01 18) leisgyvi Sibiro „užkariautojų“ desant enkavedistai išlaipino už dvių šimt kilometrų šiaurę nuo Tiumenės miesto.

Bekraštėje alkanėje, pelketoje taigoje siautėjo pūga. Vėjo ir sniego sukriuose tartum girti svyravo šimtameiai beržai, maumedžiai ir kedrai, tarsi nujausdami, kad šitie žmonės per dešimtmetį padarys iš „tvarkos“, paliks plyn lauk, nes

medži kamienai, sukryžiuoti vienas ant kito, drybsos vasar pelki augmenijos patale, o žiem po metrine sniego antklode. Išpjautos medienos iš pelki b davo išvežama ne daugiau kaip 30 proc. Svarbiausia buvo išpjauti - vykdyti alkan tremtini rankomis valstybin plan . Visa kita likdavo pamiršta ir nebereikalinga.

Netoli kertamo miško, ant nedidel s aukštum l s prad jo spar iai pl stis t pa i kirt j ir j artim j amžinojo poilsio vieta - kapinait s.

Nuo bado, šal io ir negydom lig be laiko žmon s palikdavo ši ašar pakaln . Sibiro platyb se atsirado t kstan iai toki kan ios kalneli su lietuviškais ornamentuotais kryžiais.

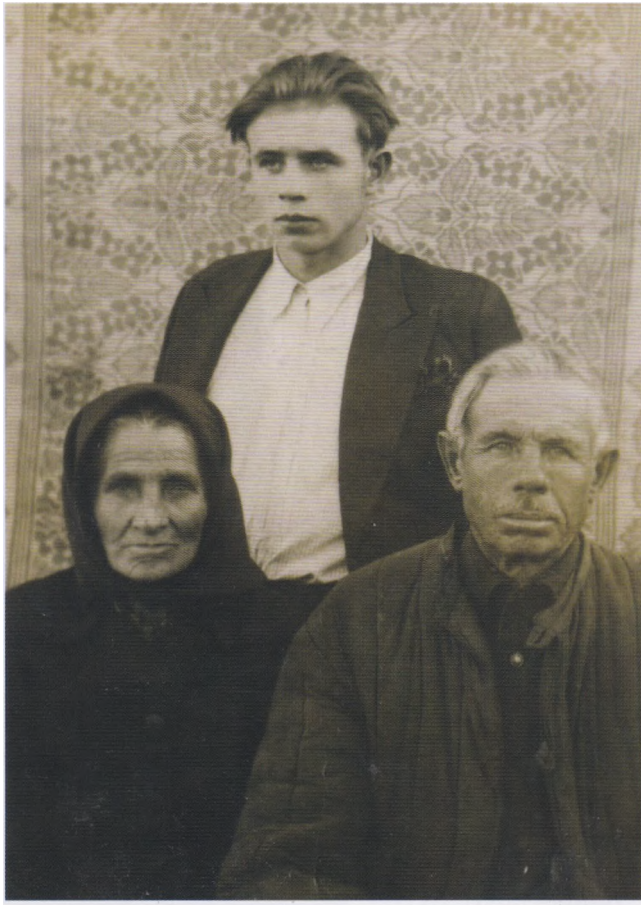
Lietuvi tauta kaip niekad išgyveno neapsakom sukr tim . Sibire esantys kent bad , šalt , pažemini m . Lietuvoje žmon s gyveno nuolatin je baim je su nerimu laukdami nakties. Atsik l ryt nebuvo tikri, kad sulauks vakaro. Mirt nešantys š viai, gaisr pašvaist s, gatv se suguldyti niekinami k nai, blaškymasis vengiant tremties, su mimai ir žiaur s tardymai net pa ius tvir iausius st m nevil t .

Su nuolatinu nerimu tremtiniai laukdavo laišk iš Lietuvos. Vis dažniau mus pasiekdavo mirtimi dvelkian ios žinios apie partizan ž tis, su mimus, naujas masines tremtis.

1949 m. geguž s m nes ir mes gavome žini , kad vasario 9 d. žuvo vyresnis brolis Juozas, o kovo 15 d. Leonas. Su nerimu steb jau motin . Jinai jau nebeverk , tarsi suakmen jusi žvelg pro maž trobel s langel . Po to m sirguliuoti t vas, ir pagaliau 1951 03 08 enkavedistai su m mane. Tremtyje pasiliko vieni du palieg seneliai. Po t vo mirties (1953 02 24) kitais metais, baig s dešimties met bausm Kazachstane, svainis Vincas Daugirdas negavo leidimo gr žti Lietuv . Pas j su s numi atvažiavo gyventi mano sesuo Bron . Jie ir pasi m motin . Pasikeitus klimatui, jinai mir po met (1955 11 01).

89. Aleksandra Kaziulionienė -Kvietkauskait partizan motina. Du jos s n s: Juozas-Klevas ir Leonas-Karžygys, didvyriškai žuvo d l Lietuvos laisv s

90. Vytautas Kaziulionis su tėvais tremtyje. Vakarų Sibiras, Tiumen sritis 1949 m.

Dažniausiai mūsų motinos sau nieko neieško ir neprašo, jos pačios dalija savo vaikams švelnumą, meilę ir rėmimą. Mano motina, tikriausiai nujausdama, kad atguls svetimoje žemėje, prašė vienintelės paslaugos, nesvarbu kada, bent jos palaikimą parvežti į Tėvynę.

Prabėgė daug laiko, bet ir po dvidešimties penkerių metų mes nepamiršome motinos paskutinio - vienintelio pageidavimo.

1980 m. rudenį sužinojome, kad Kazachstane, Akmolinsko mieste (sovietmečiu buvo Celinograde), kur sesuo Bronė palaidojo motiną, likviduojamos kapinės. Nedelsdami į ktuviu nuskridome parvežti motinos palaikimą. Gauti oficialius leidimus perlaidoti palaikimą, užkastingi už kelių kilometrų, buvo sudėtinga, be to, ir lėšas stokojome, todėl nutarėme pargabenti slaptai. Kai nuvykome, perlaidojimo terminas buvo pasibaigęs. Kapinių teritorijoje žiojė jo tušči duobi akivarai. Juodas kiaurymės išryškino neseniai iškritus sniegas. Atrodė, kad pasidarbavo viesu-

las, nors iškast kap buvo mažiau kaip pus . Aplink m t si medini ir metalini užtvar li laužas, kyšojo stiatikišk kryži liekanos. Iš daugiabu i namkr vos atitarnavusi rakand , šiukšl s sumestos už kap aptvar li ir tušias duobes. Kapin s virto s vartynu, kuriame šmirin jo perkar benamiai šunys ir kat s. Prie centrini vart riaumojo buldozeris traiškydamas iš gelmi išraustus kaulus, prieš save ritindamas kaukoles. Šio chaotiško vaizdo kraupum didino puš virš n se klykian i varn pulkai, tartum šm klos plasnojan ios virš išniekintos ramybės ir poilsio vietas.

Pav lav dar bent por dien , b tume rad tik kalnus žemi su boluojaniais kaulais.

Surasti kap nebuvo sunku, nes sesuo prieš 25 metus pati palaidojo motin , iš žuolini lenteli surent aptvar l , kuriame stov jo tvirtas žuolinis kryžius. Nusimin stov jome prie motinos kapo. Šiurpi aplinka skaudino, tartum repl mis gniauž šird , gerkl je strigo g los ir apmaudo gumuliai. Nor josi kuo greičiau išimti motinos relikvijas, gr žinti gimt j žem .

Netoliese buvo Pavolgio vokie i tremtini gyvenviet . Sesuo nu jo pasiskolinti ranki , aš nedelsdamas prad jau ardyti aptvar l . Pakaitomis raus me rusv lipni žem , pl k m s vis r škan rudens dien , kol pasiek me tiksl .

žuolinis karstas, išgul j s ketvirt amžiaus, pajuodavo, ta iau buvo tvirtas, nepatres s. Patikimai stov jau ant antvožo, galvodamas, kad net neatidengus b t geriausia pargabenti t vyn . Sesuo viršuje laik d žut , išklot drobule, palaik liams sud ti. Nežinau, gal pasteb jo ar instinktyviai ji pajuto mano nerim , neryžtingum . Ant karsto stov jau sustagar j s, tarsi tik damasis, kad už mane kažkas kitas atliks, k ia pat reik jo padaryti. Bron pasi l man, nuk lus karsto dangt , lipti virš , palaikyti d žut . Nesavom rankom atk liau dangt . akis krito didelis kuokštas tartum apšarmoju si plauk . Pažvelg s karsto vid , pajutau anks iau niekada nepatirt jausm . Pagaugai per jo per vis k n ir nusmelk mintis: tai, kas ia vyksta, panašu šventvagyst , neleistin skverbim si Anapilin, visatos ramyb , - veržimasis švent palaimint tyl , tarsi bej gio k dikio prievartavimas. Ar tai buvo baim ? Ne, gal tiksliau - dvasinis šokas.

Palaikus perlaidojome Var nos senamies io kapin se. Kap lanko jau pasen vaikai. G li atneša ir palaisto vaikai iai ir provaikai iai.

T kstan iai motin ilsisi svetimose žem se. Takai užž l , kryžiai nuvirt , užmiršti kapai.

T kstan iai s n partizan ilsisi nežinia kur, kaip ir j motinos, gal tod l mes ir stat me atminties paminklus j ž ties vietose, kad b t kur uždegti žvakutes, pad ti g li .

T vo palaik parvežti iš Tiumen s srities, Ba elino gyvenviet s, 1989 m. važiuovome trise: sesuo Bron , s nus Raimundas ir aš. Parvež palaidojome šalia motinos.

91. Partizanai broliai Kaziulioniai. Iš kairės: Leonas-Karžygys ir Juozas-Klevas. 1948 m.

Pagalčiau at jo laikas surasti broli, žuvusi kovos lauke 1949 m. pradžioje, palaikus. Kaip jau rašiau anksčiau, jaunesniojo brolio Leono palaikus iškasme iš Daugstribynskių kiemo su kitais 24-iais ten užkastais partizanais ir perlaidojome Daugstribynskių se.

Be rezultatų liko brolio Juozo palaikų paieškos. Liudytojais tiksliai nusakytas aplinkybes. Jų pasakojimai sutampa su Valkininkų garnizono eksterminacine raportu NKVD generolui majorui Gorlinskiui: 1949 m. vasario 8 d. Kuklių kaime gyvenantis partizanų ryšininkas, neseniai NKVD užverbuotas agentas „Ežys“, pasiuntęs provokacinę žinią partizanų vadui Feliksui Daugirdui-Šarūnui atvykti atsiimti svarbių dokumentų. Šarūnas Kuklius pasiuntė grandies vadą Teofilą Valickį-Balį ir 4 kovotojus: Joną Budnį-Kleboną, Juozą Kaziulionį-Klevą, Valentą Sinkevičių-Vaidilutį ir Bronį Paleckį-Šturmą. Kuklių kaime partizanų lauke dvi enkavedistų grupės. Viena, vadovaujama seržanto Kononovo, pamiškėje netoli kaimo, kitai gru-

pei vadovavo leitenantas Šubnikovas prie agento sodybos. Pirma grup partizanus praleido, palaik juos enkavedistais, nes partizanai vilk jo maskavimo chalatus. Priart jus partizanams prie namo, antra ekist grup sutriko ir šaudydami kur pakliuvo, patyr nemaž nuostoli , g dingai išsilakst (taip pažym ta NKVD raporte). Partizanai saugiai pasitrauk .

Vasario 9 d. okupantai, sutelk dideles kariuomen s ir strib paj gas iš Var nos, Valkinink , Daug , Alov s ir Alytaus, masiškai blokavo aplinkini kaim atskirus vienkiemius. Puodži kaime jiems pavyko aptikti nuo grup s atsiskyrusius Juoz Kaziulion -Klev ir Valent Sinkevi i -Vaidilut .

Persekiojami partizanai net 7 km trauk si atsišaudydami, kol prie Pabezninko ežero buvo užpulti ir nukauti pasalose laukian i enkavedist .

Sugretinus NKVD raporto duomenis ir Vazgirdoni kaimo gyventojų A. Didikos pasakojim , atrodo, kad paskutinis partizan m šis vyko su Var nos enkavedistais ir stribais, kadangi vasario 9 d. temstant A. Didikos kiem sugarm jo apie dvidešimt baud j , kuriems vadovavo Var nos NKVD garnizono leitenantas Zimanas. Su savimi jie atvilko prie rogi pririštus partizan J. Kaziulionio-Klevo ir V. Sinkevi iaus-Vaidilu io k nus. Gr žti Var n sutemus jie nedr so, nes apie 10 km reik jo keliauti miško keliais. Partizan k nus vilko kluon , o patys sak šeimininkams ruošti vakarien . Zimanas, atsis d s kert je prie stalo, šmaikštavo, kad ia jis jau iasi saugiai ir „bandit “ kulkos jo nepasieks, nes virš jo galvos j saugos švent j paveikslai.

Išaušus visa gov da, su savimi pasi m prie rogi pririštus žuvusi j k nus, patrauk link Var nos.

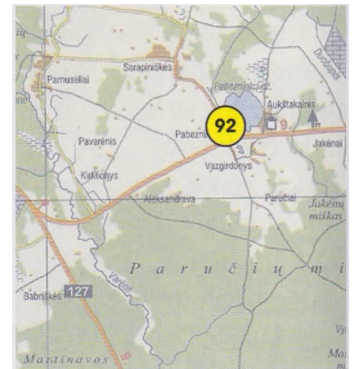
Taip baig si m s paieškos, nors ir labai steng m s, daugiau nieko nepavyko sužinoti.

Vilniaus slaptajame KGB archyve istorikas A. Kaš ta surado nežinia kaip ten patekusi partizan žini lapus. Partizano Klevo žini lape rašoma: Priklauso Merkio rinktinei, III batalionui, I b riui. Slapyvardis Klevas, gim s 1919 m. Partizanas nuo 1945 02 05. Tikr j partizano pavard ir kilm žino Šar nas, Klon , Kaimietis. Iki 1945 02 10 buvo III bataliono ryšininkas. Prisaikdintas 1946 XII. Svarbesn - se kautyn se dalyvavo: 1945 02 07 Migui ioni k., 1945 01 24 Grišoniški k., 1946 01 26 Korpiški k., 1946 09 27 Biž k., 1946 06 27 Druck n k., 1946 11 14 Rakatansk k. Sunkiai sužeistas kair koj 1945 05 10 Paru i miške. Partizano Klevo žinias suraš b rio vadas Šar nas 1946 m. gruodžio 10 d., pasirašo: *Šar nas, Klon , Kaimietis.*

D l objektyvi priežas i dokumente minimi tik slapyvardžiai. Iš tikr j : Klevas-J. Kaziulionis, Šar nas-F. Daugirdas, Klon -A. Gecevi ius, Kaimietis- P. Zagorskas.

Partizano V. Sinkevi iaus-Vaidilu io žini lapo nerasta.

Kadangi m s entuziast grup tur jo daug darbo statydama paminklus ten, kur žuvo daugiau partizan , arba perlaidojo j palaikus, Klevo ir Vaidilu io at-

92. Paminklas Vazgirioni kaimo kapin se partizanams Juozui Kaziulioniui-Klevui ir Valentui Sinkevi iui-Vaidilu iui. Prie paminklo Vaidilu io sesuo Ona Grigalini en -Sinkevi i t ir Klevo broliai Petras ir Vytautas Kaziulioniai. 2002 m.

minties pagerbimas užsit s , nors paminklas buvo pagamintas daug anks iau, kol dar egzistavo Vytauto Kuklio vadovaujama mon AB „Trobėsiai“.

Paminkl pastat me 2002 m. liepos m nes prie pat kelio Daugai -Valkininkai, ant ežero kranto Vazgirioni kaimo kapinait se, nes netoli nuo ia žuvo partizanai. Paminklo granite raš me šiuos žodžius: „1949.02.09 ant Pabezninko ežero ledo didvyriškai žuvo Dainavos apyg. Kazimierai io rinktin s Vanago grup s partizanai: Juozas Kaziulionis-Klevas, Valentas Sinkevi ius-Vaidilutis“.

Atidengimo ir šventinimo apeigos vyko 2002 m. rugpj io 10 d. S v. Mišias už žuvusi j v les aukojo Senosios Var nos parapijos klebonas Pranciškus ivilis. Iškilme gausiai dalyvavo ne tik var niškiai, atvyko kit rajon , taip pat iš Vilniaus ir Kauno žmoni . Pašventinus paminkl , Var nos bataliono savanoriai š vi salv mis pagerb savo pirmtak atminim .

Aš trumpai papasakojau apie partizan žties aplinkybes. Vaidilu io sesuo Ona Grigali nien supažindino su tragišku savo šeimos likimu. J šeimoje augo 4 vaikai, trys broliai ir sesuo. Vyriausias buvo Valentas, jos gyvenime atstoj s t v , kurio neteko ankstyvoje vaikyst je. Antras brolis Bronius-Vanagas žuvo miške neaiškiais aplinkyb mis. Tre ias mir iš bado sovietiniame lageryje. Primin savo vargus ir nuoskaudas, patirtas Sibire. Nuoširdžiai pad kojo atminties paminklo iniciatoriams ir statytojams.

Kalb jo Dainavos apygardos partizan vadas Kazimieras Savi ius, LPKTS tarybos pirminink Vanda Briedien , Var nos rajono savivaldyb s tarybos narys Vytautas Kuklys, rinkimus deleguotas LPKTS Var nos skyriaus. Apie tuos laikus ir itin nepalanki dabartin pad t , kada vis Lietuvos valdym uzurpavo buv komunistai, aiškino buv partizan bendražygiai.

Var nos tremtini ansamblis „Viltis“ atliko Dz kijos partizan himn , sukurt dain Klevui ir Vaidilu iui bei partizan motinai.

Po iškilmi visus švent s dalyvius pakviet me geduling piet prie Var n s up s, netoli tos vietos, kur buvo sutriuškinti 1945 m. Var nos sribai, keturiolika nukaut , žuvo vienas partizanas.

93. Paminklo atidengimo iškilm s. 2002 m.

Pasakojim norisi baigti Rimanto Vai ekonio ir Vytauto Cinausko dainos partizan motinai žodžiais:

*Nesuvyniojo nieks Tav
S n balt j drobul .
Ne prie nam , ne prie klev
Sulaužyti kauleliai guli.*

*Nieks nenušluost j veid ,
Kada ant akmen gul jo.
Nieks neprisimin mald ,
Kada vežimas nudard jo.*

Dieve, laimink Lietuv . Priimki Jos kan i , ašaras ir skausm , kaip atpild ir atgail už nepaklusnum . Atleisk, kad mums suteikt laisv vali naudojame neat-sakingai, nepaisome Tavo sakym .

94. Partizan gimin s ir artimieji. 2002 m.

Partizanas Lionginas Baliukevi ius-Dz kas

Vis labiau tolstame nuo Antrojo pasaulinio karo pabaigos. Ta iau Lietuvoje nuo tada jis tik prasid jo ir t s si mažiausiai dar aštuonerius metus.

Soviet kariuomen , so iai pamaitinta amerikie i , nusiaubusi daugiau kaip pus Europos, m si „valymo“ darb okupuotuose kraštuose. Lietuva, nuo sen senov s b dama didžiausia rakštis ir užtvaras besiveržiantiems Vakarus rusams, atsid r susidorojimo smaigalyje. Kremlius nutar išvalyti Lietuv nuo lietuvi , net 80 proc. išžudyti, išmarinti badu, perkraustyti Sibir , tolimiausius šiaur s regionus.

Bet m s žmon s nebuvo link lengvai pasiduoti ir dav tok atkirt , kokio nesitik jo okupantai. Lietuvos jaunimas, atsisak s tarnauti okupacin je kariuomen je, m si ginklo. Prasid jo nuožmus partizaninis karas.

Nedaug išliko gyv liudytoj , partizaninio karo dalyvi . Iki 1999 m., kaip teig Piet Lietuvos partizan vadas dimisijos pulkininkas leitenantas Juozas Petraška, iš keli dešim i t kstan i išliko apie keturi šimtai, o Dainavos apygardoje apie 35 kovotojus. J atmintyje išliko tragiškiausi gyvenimo momentai, vykiai ir nuoskaudos, kaip jie, sunkiai sužeisti m šio lauke, apnuodyti ar klastingai užpulti inkriminuot agent bei išdavik , buvo suimti ir atiduoti ekist susidorojimui. Su širdg la jie prisimena kan ias tardymo metu, bendražygi netektis Lietuvos miškuose ar bolševik mirties lageriuose.

Išsam to laikotarpio aprašym paliko garsus partizan vadas Lionginas Baliukevi ius-Dz kas savo dienoraštyje, rašytame nuo 1948 m. birželio 23 d. iki 1949 m. birželio 6 d. Istorikas Algis Kaš ta knygos „Liongino Baliukevi iaus - partizano Dz ko dienoraštis“ žanginiame straipsnyje „Nepalaužtas laisv s troškimas“ rašo:

Publikuojamas žuvusio Dainavos apygardos partizano Liongino Baliukevi-iaus-Dz ko dienoraštis, pus amžiaus išgul j s buvusiam KGB archyve Vilniuje.

Dienoraštyje iškyla tragiška idealisto asmenyb , dr stanti tiesiai pažvelgti pasaul ir save. Autoriaus pasaul ži ra, troškimai ir siekiai atsiskleidžia negailestingos partizan kovos fone. Iš kasdienyb s konteksto išsirutulioja ir nuodugnesni apibendrinimai esminiais tautos ir valstyb s išlikimo klausimais.

vardij s priežastis, atvedusias Lietuv prie 1940- j katastrofos, L. Baliukevi ius analizuoja ir aktualiausias pokario politines tautines bei moralines problemas. Kurdamas valstyb s vizij , kaip teisingumo trokštantis žmogus pasisako už socialiai orientuot valstyb .

Ryžtas ir heroizmas susipina su svajon mis sulaukti taikaus ir laisvo gyvenimo, sukurti šeim ...

L. Baliukevi iaus-Dz ko dienoraštyje atsispindi ir aktualiausios Dainavos apygardos partizan problemos bei kasdieniai r pes iai...

95. Dainavos apygardos partizan vadas Lionginas Baliukevičius. Dz. kas. 1949 m.

L. Baliukevičius gimė 1925 m. sausio 1 d. Alytuje. 1934 m. pradėjo lankyti Alytaus gimnaziją. Vokiečių okupacijos metais jį baigė ir 1943 m. stoją

Kauno universitetą, medicinos fakultetą. Studijavo tik vienerius metus, nes 1944 m. vasario mėn. stoją generolo Povilo Plechavičiaus organizuojamą Vietininkų rinktinę, sutarus su vokiečių okupacine valdžia, kad lietuviai kariniai daliniai kovos su sovietų ir lenkų partizanais Lietuvos teritorijoje. Vokiečiai pažadėjo nesikišti Vietininkų rinktinės veikla. Deja, 1944 m. gegužės 9 d. susitarimą sulaužė, todėl didesni daliniai kari su ginklais išsilakstė. 1944 m. liepos 11 d., priartėjus frontui iš rytų, L. Baliukevičius išvyko Žemaitijoje steigiamus Tarynų apsaugos būrius. Tačiau vokiečiai lietuviais nepasitikėjo ir su ginkluota palyda juos išvežė į ekoslavakiją saugoti vokiečių aerodromą. 1945 m. gegužės 15 d. L. Baliukevičius pateko rusų nelaisvėn. Ilgai buvo blaškomas variuose

belaisvių lageriuose, kol 1946 m. vasaros pabaigoje fiziškai išsekęs iš Donbaso anglies šachtų sugrįžo gimtinę. Tačiau namiškiai perspėjo, kad yra ekist

96. Dainavos apygardos partizanų vadų susitikimas su Rūgionio kovotojais

paieškomas, viešai niekur nesirod . 1946 m. lapkričio 1 d. stojo Dainavos apygardos Dž. K. rinktinės Vaclovo Voverio-Žaibo vadovaujama Geležinio Vilko grupė partizanų su Dž. K. slapyvardžiu.

Gana greitai buvo pastebėti Dž. K. literatai, rininiai ir kitokie gabumai. Jis buvo paskirtas Geležinio Vilko grupės Spaudos bei informacijos sritys viršininku, netrukus Dainavos apygardos štabo adjutantu ir pagaliau 1949 m. rugsėjo 19 d. Dainavos apygardos vadu. Per trejus su puse partizanavimo metus dalyvavo daugelyje kautynių, buvo apdovanotas I laipsnio Laisvės Kovos kryžiumi ir jam suteiktas partizanų leitenanto laipsnis.

Trumpam sugrįžkime į šią dieną. Tautiniai švenimai, paminklai bei patriotiniai renginiai susibūrimuose daugelis oratorių reiškia susirpinimą ir neretai priekaištauja jaunimui, kaltina mokytojus, kad renginius neatveda mokiniams ir patys juose nedalyvauja.

Šiandien daug kalbama apie pilietinės visuomenės kūrimą. Išties gal reikėtų ugdyti tautinę visuomenę, daugiau kalbėti apie mūsų praeities ištakas, nes tauta, nežinanti savo istorijos, yra panaši medžiagai. Sutikime, kad Švietimo ir mokslo ministerija per mažai skiria dėmesio mūsų valstybės istorijai, nepateikia mokykloms platesnės privalomos patriotinės programos, juolab kad mes esame paveikti pusės amžiaus stagnacijos ir komandinio valdymo. Tada už mus viską sprendžia vienintelė „neklystanti“ komunistų partija. Tik jiniai žinojo ir nurodė, kada ir kur rinktis, kur stovėti, kada plauti, kada tylėti arba sakyti tik tai, kas tiko partijai. Mes gyvenome užurpuotos tiesos plotmėje. Iš ten atsinešime vartotojišką

97. Dainavos apygardos partizanai kartu su ryšininkais ir rinktiniais

98. Varėnos rajono vidurinio mokyklos vyresniųjų klasių mokinių konkurso „Laisvės kovos ir kančios istorija“ vertinimo komisija. Iš kairės: Giedrius Samulevičius, Daiva Tamulevičienė, Vytautas Kazulionis, Algis Kaštas, Vidas Abromaitis, Edvardas Laugalys ir Romaldas Skripka

99. Konkurso nugalėtojai

poži r gyvenim . Nuo tada atsirado dirbtinis neklystan i j luomas. Ne vienas s moningai perženg padorumo rib , d l asmenin s gerov s supurvino s žin . Ne vien pavyko suklaidinti - tikinti, kad, kur balta, yra juoda, ir atvirkš iai. Ta iau, kad ir kaip stengtasi, nepavyko sulaužyti, neatmenamais laikais m s prot vi užkoduoto dorovinio prado. Gal tod l jaunimo, gimusio ir užaugusio sovietin je nelaisv je, nesužav jo, nepaveik ir nesuklaidino nepaliaujamai propaguojamas melas. Pribrendus svarbiam reikalui, jie nesusvyravo, partizan pavyzdžiu pirmieji pasipriešino, atsisak tarnauti okupacin je kariuomen je. Aktyviai siliejo atgimi- mo jud jim , prad jo organizuoti Baltijos kelio akcij , praliejo krauj gindami tele- vizijos bokšt ir kitus valstybinius objektus. Priekaištauti jaunimui n ra pagrindo ir ne jaunimas kaltas, kad per keliolika atkurtos valstyb s met gyvename ne taip, kaip tik josi partizanai ar Sausio 13-osios gyn jai. Beje, apie galimus neigiamus poky ius savo dienoraštyje pranašavo ir L. Baliukevi ius.

Kažin ar yra pagrindo priekaištauti mokytojams. Gal reik t nevedžioti mokinius, o sudaryti s lygas jiems patiems ateiti. Reik t prisiminti tarpukario kult rin patriotin gyvenim , kuriame didžiausi vaidmen atliko visuomenin s jaunimo organizacijos, žinoma, ir mokytojai nebuvo nuošal je.

Ne kuo labiau skiriasi šiuolaikinis jaunimas nuo pokarinio, reikia tik daugiau su juo pabendrauti. Tuo sitikinau, kai 1995 m. istorikas Algis Kaš ta Lietuvos politini kalini ir tremtini s jungos Var nos skyriaus tarybos nariams Edvardui Laugaliui ir man, Vytautui Kaziulioniui, pasi l prad ti Var nos rajono vidurin se

100. „Laisv s kov ir kan i istorijos“ konkurso dalyviai ir sve iai. 1996 m.

mokyklose (tuo laiku j buvo dešimt) konkurs „Lietuvos laisv s kov ir kan i istorija“. Tam pritar ir rajono švietimo, kult ros ir sporto skyriaus ved jas Algis Miškinis. Jis paved skyriaus inspektoriui Arvydui Skliutui suderinti su vidurini mokykl istorijos ir lietuvi kalbos mokytojais mokini ruošim konkursui, susidedan iam iš dviej dali : mokini rašiniai ir viktorina. A. Kaš ta pareng konkurso status ir program .

Bendros pastangos pranoko l kes ius. Mokiniai entuziastingai m si ne prasto, naujo darbo. Lank buvusius politinius kalinius ir tremtinius (rajone j buvo per t kstant), užrašin jo j atsiminimus, išgyvenimus ir netektis. Daug sužinojo apie soviet okupacin s valdžios pokario met teror , fizin ir dvasin genocid . Tada užsimezg m s glaudus ryšys su Kanadoje ir JAV gyvenaniais lietuviais, kurie vis laik pinigini mis aukomis r m konkurs . Konkurs par m ir Var nos rajono verslininkai, oficialiai teikdami geriausiems mokiniams ir juos ruošusiems mokyto- jams verting dovan . LPKT s junga skyr daug temini knyg . Kiekviename konkurse dalyvavo „Valstie i laikraš io“ korespondentai, kurie apdovanodavo mokin , geriausiai pasiruošus viktorinos klausimui apie li dnai pagars jusius „kol- chozus“.

Pagaliau 1999 m. Seimo nario A. Kaš tos ir Lietuvos gyventoj genocido ir rezistencijos tyrimo centro generalin s direktor s Dalios Kuodyt s pastangomis konkursas tapo respublikiniu. Vis labiau augo ir pl t si - sulauk (2005) dešimties met jubiliejaus. Per t laik mokiniai paraš per t kstant rašini apie rezistencij , nekalt žmoni tr mimus, kolektyvizacij ir kitas okupant padarytas skriaudas. Konkursas traktuotinas kaip partizan kov rašytinis paminklas, jaunosios kartos atmint susiejantis su tragiškiausiu tautos istorijoje laikotarpiu.

2000-aisiais metais „ žuolo“ vidurin s mokyklos 9-os klas s mokin s Agn s Petrauskait s (mokytoja Jaunuta Julija Kavaliauskien) rašinys „Laisv s apsupti“ respublikoje laim jo pirm j viet . Vilniuje Agn pasveikino ir apdovanojo Respub- likos prezidentas Valdas Adamkus.

Rašinyje „Laisv s apsupti“ A. Petrauskait pateikia ir su savuoju dienoraš iu gretina partizano Liongino Baliukevi iaus-Dz ko dienoraš io fragmentus. Spaus- diname šio rašinio patrupint variant .

KONKURSUI „LIETUVOS LAISVĖS KOVIRKANČIAUS ISTORIJA“

RAŠINYS LAISVĖS APSUPTI (Apmėstymai skaitant partizano Liongino Baliukevičiaus-Dzūkio Dienoraštį)

Varėnos „Žuolė“
Vidurinė mokykla
9 d. kl. mokinė
Agnė Petrauskaitė
Mokytoja Jaunuta
Julija Kavaliauskienė

Varėna
2000

...Ant stalo guli du dienorašiai: didingo žmogaus bei kovotojo, partizano Liongino Baliukevičiaus-Dzko ir mano, išpaikintos dvidešimt pirmojo amžiaus mergiotės. Tai jau pastarasis rašytas besiremiant ir aptariant prieš penkiasdešimt metų gyvenusios iškilios asmenybės mintis ir išgyvenimus.

Pirštai sklaido patrioto rašytus Dienorašio lapus, akys naršo tarp eilučių ieškodamos... Viskas nurimsta, ir aš, pamiršusi pasaulį bei aplinkinius, sustoju ties...

1948 metai, birželio mėnesio
23 diena

...Lygiai prieš trejus metus - 1945 metų vasarą - sėdėjau belaisvių lageryje, Bomo mieste. Ir vis tik nors tai buvo ir belaisvių lageris, bet aš ten buvau sitais kaip namie. Žinoma, tik lagerio negalima lyginti su namais. Maistas ten buvo puikus, nes aš buvau vyriausia galva maisto apylinkėse: prižiūrėjau gal penkias virtuves. BET TEN TR KO LAISV S, IR D L TO TR KO VISKO.

...NIEKAS NEGALI SIVAIZDUOTI, KAIP YRA BRANGI LAISV BELAISVIUI. Visos mūsų kalbos sukdamosi tik apie tai...

O dienoraštis po penkiasdešimt metų pasakoja...

1998 metai, birželio mėnesio
23 diena

...Niekada nesuprasiu žodžio „kalinimas“. Niekada nežinosiu belaisvio likimo. Aš to netrokštu! Negaliu savęs sivaizduoti uždarytos narvelyje, kaip ta kanarėlė, kuri iulba, bet kartu ir daužo snapeliu metalinius virbus. Žinau, bežiūrint vargšų paukštelį, pakils mano ranka, atidarys mažą kalvą ir parodys kelią laisvumui...

Taip aš prieš trejus metus netekau savo augintinį ir numyltiną...

O žmogus?.. Kaip jam blaškytis lageryje, iš kurio vis tiek neišleis, nes esu nusikaltėlis kovodamas už laisvumą. Savo, kitą, tavyje... Argi man šis už savo sitikinius bei principus kažkas blogo? Nejau už tai reikia sėdėti anapus spygliuotos tvoros ir žvelgti laisvumą? Žvelgti, bet neturi...

„Bet ten tr ko laisv s, ir d l to tr ko visko“...

Taip, laisvumas - paspirtis gyventi, jausti, mylėti. O jei jos neturi? Priešintis, bet nesusitaikyti su pavergtojo dalia. Visada taip buvo, nes tai auga kraujyje. NORIME GYVENTI LAISVAI. Mes vos gimę, klykiame tiesdami rankutes laisvumui, neapčiuopiam, bet juntam. Be jos žmogui spaudžia krūtinę, nes kiekviena gyvabūtyb net kvpuoti trokšta nepriklausomai...

Lyg v jo g siui pap tus iš niekur, iš nežinomyb s, abiej dienoraš i lapai ver iasi greitai greitai, kaip greitai lekia gyvenimas kovojant ir žinant: niekaip neišvengsi mirties...

1948 metai, liepos m nesio
18 diena

...Ši nakt mažai miegam. Tiek daug r pes i , kad aš GULIU ATSIMERK S, ŽI RIU ŽVAIGŽDES IR SVAJOJU APIE VISK - APIE SAVO T VIŠK , APIE ŽUVUSIUOSIUS, BROL SIBIRE VARGSTAN I MAM IR PARTIZANO DALI ...

Išaušta rytas. Šiandien jau liepos 19 diena. Kaip greitai laikas b ga! Juk netrukus bus dveji metai, kai aš partizanauju. Atrodo, kad nuolatinis tempimas, pavojai padaro tai, kad m s gyvenimo vykiai pro m s akis, s mon praslenska taip, kaip keleiviui lekian iame traukinyje kaimai, kryžkel s, kalneliai...

1998 metai, liepos m nesio
18 diena

...Dunda traukinys, o jame s džiui aš ir žvelgiu pro lang . Ži riu vaizdus, kurie pralekia taip greitai, jog net nesp ju suprasti ir siminti, k pama iau. Viskas praslenska per greitai!.. Atrodo, sušuk iau, tai ir traukinys sul t t . Bet aš negaliu praverti burnos, negaliu sustabdyti dundan i vagon . Aš tik mintimis seku vaizdus už lango...

Kod l? Kod l aš bej g k nors pakeisti? Jei nemoku sul tinti traukinio, sustabdyti vis kažkur skuban io gyvenimo tuo labiau nepavyks. „Gyvenime, kur tu skubi?! Palauk, palauk ir man s!“ - mintyse šaukiu. Bet gyvenimas neatsižvelgia mano norus. Tai aš privalau pri jo pritapti, tai aš privalau išmokti gyventi taip, kad susp iau k gero nuveikti...

Eina dienos, naktys, savait s, m nesiai. Prab ga metai, o tu, žmogau, šito n nepajunti. M s gyvenimas lekia taip greitai, nors nepatiriame joki pavoj . Nejaugi tie, kurie gyveno nuolatin je kovoje d l laisv s, manydavo, jog laikas slenka l tai?! Ne, PARTIZAN GYVENIMAS TUR JO DVI GUB GREIT . Atrodo, kovotojai tik vakar gim , o rytoj mirs. Ir jiems liko b ti šiame pasaulyje, priešintis tik viena diena - šiandiena...

O, Dienoraš io lapai, neskub kite verstis! Prašau, neskub kit! Sustokit bent minut lei. Suger žinkit mane prait ! Sustokit!..

1948 metai, rugpjūtio mėnesio
? diena

...Vakarykštė ir ši diena man primena pirmas švelnias rudens dienas. Dangus truputį kanotas, ir oras toks vėsus, malonus. Ypatingai gražu, kai baigiasi diena. Atrodo, lyg tai būtų paskutinis atsisveikinimas su vasara. Šios dienos kažkaip veikia mano nuotaiką. Mane nuteikia truputį melancholiškai. Vėl kyla prisiminimai, ir darosi gaila praėjusių gražių dienų ... Norėčiau, rodos, mokytis, dar ko nors pasiekti. ACH, ŠITOS GRAŽIOSIOS, RAMIOSIOS IR KARTU LIKNU DVELKIANČIOS DIENOS!

1998 metai, rugpjūtio mėnesio
? diena

...Tokiomis dienomis partizanai apniuksta, kaip kad apsiniaukia dangus. Rudenišku ramumu puikiai atsivijus atneša neramias mintis, gražius prisiminimus. Ir kova pasidaro tarsi beprasmė ... TA IAU KOVA UŽ LAISVĄ NET RUDENS MELANCHOLIJOJE LIEKA ŠVIESI, VERTA VISKĄ PAAUKOTI. Netgi besibaigiančias, vis dar skaisčias, bet likusias dvias atnešančias dienas...

Didis kovotojau, partizane Dzūkai, aš Tave gerbiu už Tavo mintis, Tavo ryžtą. Aš džiaugiuosi, kad tada buvo toki žmonės, branginęs laisvą, mylėjęs tautą, kalbą, savo tautą. Aš trokštu Tave pažinti per Tavo Dienorašio lapus, todėl grįžkime t melancholišką vasaros pabaigą ...

1948 metai, rugpjūtio mėnesio
? diena

...Žaibiškai, matyt, taip pat panašios nuotaikos užklumpa. Mes su juo prisimenam, kad jau esam vyrai: man-23 metai, jam-26. Nejuokiam subrendom. SUBRENDOM PER ANKSTI - SU ŠAUTUVU, SU PAVOJAIS. Nejaugi mes jau vyrai? Rodos, dar taip neseniai buvom vaikai, gimnazistai. Kaip tas laikas bėga! Keturi metai nuo tos dienos, kai apleidau Lietuvą. Po to viskas susimaišė. Kareivio duona, kelionės, nuotykių, belaisvių lageriai - vienu žodžiu, gyvenimo kratinys. Ir vėl Lietuvoj... Bet jau nebe ta Lietuva, žmonės tarytum nebe tie, pažįstami beveik neradau, o draugai - jie visi dingę. Užteks prisiminimais gyventi, nors tai labai gera...

Partizane Dzūkai, jai mūsų šalies istorijai, didėjai (koks tik begali būt) indelis jos laisvą. Tavo asmenybė atsispindi Tavo Dienoraštyje. Tik Tu mirei per jauną, bet didelį kilnų dalyką. AR SUGEBŲ IAU AŠ, MERGAIT, GYVENAN-

TI PO PENKIASDEŠIMTIES MET , MIRTI D L LAISV S, KURI TUR S
KITI? Jei ir ne iš karto po Tavo mirties, tai v liau. Ta iau vis d lto ir Tu jauti laisv ,
nes joje dalel Tavo sielos, dalel Tav s. Kaip ir mano kukliame dienoraštyje...

1998 metai, rugpj io m nesio
? diena

...Kada žmogus gali išstarti, kad jis jau subrendo? Vieni mano, jog subren-
dusiu galima laikyti t , kuris sulauk pilnametyst s, kiti - kad suaugame tada, kai
apm stome savo poelgius, numatome pasekmes, atsakome už savo veiksmus. O aš
visados galvojau: subr sta ir suauga žmogus tada, kai gali save paaukoti d l kit
laisv s, t vyn s, draug , tautie i ... Bet taip subrend žmon s to net nepajunta.
Nepajusdavo ir partizanai, kuriuos užgr dino sunkus gyvenimas, nuolatinis slap-
stymasis ir kovos, ia pat t nanti mirtis ir nežinomyb : ar išvys šviesesn ateit ,
laisv , nepriklausom Lietuv ... Vaikai, tap partizanis, tais didingais kovotojais,
vos pa m ginkl rankas, tampa vyrais, subrendusiais ir viskam pasiryžusiais.

O kaip aš? Kaip mes? Esame dar tik vaikai, nemat kovos ir mirties. Mes
turime laisv , d l jos mums n ra reikalo priešintis priespaudai. BET VIS D LTO
GALIME PADARYTI VIENA VARDAN NEPRIKLAUSOMYB S: NIEKADA
NEPAMIRŠTI T , KURIE JAI GYVYB PAAUKOJO...

Ir v lei ver iasi Dienoraš io lapai. Jie negali sustoti, kaip nestoja gyvenimas,
laikas...

1948 metai, rugpj io m nesio
20 diena

...Juo ilgiau b nu užsidar s bunkeryje, juo daugiau jau iu šito užsidarymo
pasekmes. Norisi bent kur laik laisvam pab ti, t. y. paklajoti po kaimus. Aš dabar
sivaizduoju, koks sunkus turi b ti vienuoliškas gyvenimas ir kaip sunku jaunam
užsidaryti. Aš esu iš prigimties aistringas charakterio. To, žinoma, niekam neparo-
dau. Mane daugiau laiko „šaltu anglu“. Deja, tie, kurie taip sako, labai apsirinka. PO
ŠALTUMU DVELKIAN IA IŠVAIZDA SLEPIASI TOKIA KARŠTA ŠIRDIS,
KOKIA RETAI BESUTINKAMA...

1998 metai, rugpjio mėnesio
20 diena

...Sunku buvo jauniems partizanams dienas praleisti nesvetingame, tamsiame bunkeryje. Čia nebuvo laisvės, todėl kovotojai nejautė esant jauni, nejautė net gyvenimo. Jiems tik belikdavo užsisukti savyje, karštširdžiai paslėpti po ledine išvaizda ir dirbtine ramybe. O tai savęs atsižadėjimas, lėtas apmirimas - kas jaunam baisiausia. JEI GYVENTI - GYVENTI DABAR, JEI KOVOTI - KOVOTI ŠIAKIMIRK, JEI MIRTI - MIRTI STAIGA...

Lietuvos kovotojai! Jūs atsižadate savęs dėl mūsų laisvės. Tegul Jūs kilnios širdys amžinai plaka laisvėje, kuri nemirtinga, kuri amžina!..

1948 metai, rugpjio mėnesio
20 diena

...MŪSŲ VISŲ TIKSLAS YRA IŠLAIKYTI PARTIZANINĮ JUDĖJIMĄ, KAD APIE JŲ GALĖTŲ ATSLIEPTI TIK SU PAGARBA. Gaila, kad dar vis atsiranda dūmų, tamsių dūmų, kurios mus juodina. Tas, kuris gerai pažįsta Lietuvą, jos būdą, jos istoriją, jos kančias, - tas supranta ir mus. Mes taip daug kartais kenčiame. Žmogus nesitęsęs geležinis (ir geležis per trumpą laiką surūdija, sutrupa) ir todėl kartais pradeda dvejojti, argi neišsėks mūsų jėgos? Kas iš tos Lietuvos, jeigu ji nustos geriausios savo dalies (turiu galvoje ne tik partizanus)? Kas bus iš jos, jeigu, atėjus lemiamam momentui, nebus kam jos prikelti, išgydyti?.. Gal visai atsirastų smulkūs žmogeliai su savo politiniais „kromeliais“, su savo politiniais rietėnomis, pradės mus auklėti su devizu: „Tas nevertas laisvės, kas negina jos“... Lėda tai pasaka, o jos galo dar nematyti...

Ir visgi grįžtu prie savojo dienorašio, tokio paprasto, tokio...

1998 metai, rugpjio mėnesio
20 diena

... Netgi pati laisvė nėra vientisa. Ji sudaro žmonėms įmintys, darbai, galimybes, tapo vienu dalyku - viena laisve, kurios, deja, dabar niekas nevertina. Dėl ko baimės ir pranašystės pasitvirtino: Lietuva, jos laisvė susiskaldė. Kiekvienas rėpina tik savimi kito interesais skaita... Kai išgirstu politines intrigas, pamatau peštynes dėl nereikšmingų dalykų, nustembu, kad lietuviai, ieškodami naudos, sugebėjo pamiršti tautą ir tautą... MŪSŲ LAISVEI REIKALINGA VIENYBĖ.

Ir dienoraštis su savo autoriumi sudaro vieną. Taip domu nagrinėti žmogaus priklausomybę nuo daikto, kuriame surašytos mintys - gyvos...

...Tylu. Dienorašio lapai nešnara. Taiau aš negaliu užsimiršti. Todl vltiesiu rank link parudusi puslapi ir pasim gaudama, lyg per sul tint film, švelniai veriu lap po lapo. Taip aš tarsiu sul tinu gyvenimo greit, o sustojusi tartum ir j sustabdu...

1948 metai, spalio mėnesio
19 diena

...Bunkeryje aš vienas. Vakar vis nakt lijo lietus, ir aš skaičiau vokišką romaną apie vyrą ir moterį, kurie buvo artistai, tačiau savo laimę pagaliau rado pradėję dirbti žemė. Žemė ir vaikai - aukščiausias tikslas, dėl ko suprato, jog verta gyventi... Žinoma, tai neturi nieko bendro su mano gyvenimu. Mes visiškai kiti žmonės. MES TURIM TIK VIEN TIKSLĄ, TIK VIENĄ IDĖJĄ - LAISVĄ LIETUVĄ, O VISA KITA IŠNYKO. Taip, taip, šeima, vaikai... Ką žinai ar bus mums lemta sukurti šeimą? Aš galvoju apie save. Man vis dažniau kyla apie tai mintys, bet... Jeigu ne šis „bet“, galbūt tada ir būtų galima. Tame „bet“ paslėpti didžiausi mano vidaus sunkumai...

1998 metai, spalio mėnesio
19 diena

...O, dienorašti, mano mielas dienorašti! Tavim šitiek metų pasitik jo žmonės, tavyje surašydavo pačias slapčiausias mintis, abejones. Tu buvai sielos draugas, ko taip reikėjo tragiškais partizanų kovos metais...

Pagalčiau partizanas Džakas užsimena apie šeimą. Tik dabar aš tikiu, koks jis žmogiškas ir paprastas. Jam, kaip ir kitiems kovotojams, buvo skaudu atsisakyti savo ateities: žmonos, vaikų, ank... Bet tikslas - matyti Lietuvą laisvą - buvo aukščiau visko, aukščiau paties savęs. Partizano viduje kaupdavosi visoki sunkumai, kuriuos jis galėdavo numalšinti viltimi. Viltimi apie Lietuvos Nepriklausomybę...

SUSIMSTAU APIE SUNKIUS PARTIZANŲ LAIKUS, KAI VIENINTEL PASPIRTIS GYVENTI IR KOVOTI - BŪSIMA LAISVĄ, KAI VIENINTELIS DRAUGAS - SLAPTAS DIENORAŠTIS...

Niekaip nesugebu versti kito Dienorašio lapo, kitos dienos rašo. Vis gražu ir gražu mintimis spalio 29-į, per kurią Džakas dienoraštį surašė tiek miniai, tiek savo tikėjimo, savo s...

1948 metai, spalio mėnesio
29 diena

... Šio bunkerio šeimininkai yra vargšai žmonės, tiesiog elgetos, tačiau jie širdys - auksinės. Jie nieko neturi, skarmalais apsilvilkę, sukrypusioji, supuvusioji trobelė (jei jie dar taip būtų galima pavadinti) gyvena, tačiau jie sutinka atiduoti mums paskutinį savo duonos kąsnį. Ir tai nėra kažkoks apsimitimas: ne baimės veriami jie tai daro, nes per tiek metų išmokom žmogų pažinti ir vertinti iš pirmo pažvelgimo, iš balso intonacijos. Šiuos žmones jauti visa siela, kad jie tau tik gero linki, kad jie trokšta naujo gyvenimo taip, kaip kad mes, partizanai, trokštame. Kas gi pagaliau verčia šį žmogų tokiu būtu? Juk jis galėtų būti pirmutinis „stribokas“ ar naujosios santvarkos „valdininkas“? Juk jis nieko neprarast, nes ir taip nieko neturi?..

...Aš prisiminiau taip pat ir „kadro karininką“, BDPS ryšininką Arną. Jis inteligentas, žmogus išsilavinęs, mokytojas, bet menkysta. Jam rūpi bizneliai, nusipirkti motociklą, kaimiečius partizanus degenaliniais švarkais vilioti. Vaizduoja kažkoki didelį asmenybę, o iš tikrųjų toks mažas. Taip. TIK VARGAS, NUOLATIN KOVA, AMŽINOS KLIENTYS IŠRYŠKINA TIKRĄ ŽMOGAUS VEIDĄ. Kiek nepriklausomo gyvenimo metais mes turjome „didvyrių, asmenybių!“ Kur jie dabar? Išnyko kaip muilo burbulai vėjui papūtus. Iškilę nauji žmonės, kurių pirmiau niekas negirdėjo, nematė.

1998 metai, spalio mėnesio
29 diena

Vis dažniau pagalvoju, kam aš užrašiau savo mintis, paremtas partizano Džeko Dienorašiu. Kam tai bus domu, reikalinga? Gal niekam, tačiau man labiau pavyksta suprasti Liongino Baliukevičiaus - partizano Džeko - asmenybę. Ir save pažinti, vertinti... O juk jauniems kiekvienam svarbu kiek nors atsiremti...

Kaip puikiai suprantu tu dviejų žmonių, skurdžiaus ir inteligento, sugretinimą kovų už laisvą metais. Juk tai tiesa: vargšų širdis gali būti tauresnė, atsidavimas tavynei - didesnis nei išpuikusi inteligentė. Na ir kas, kad pastarieji „biznieriai“, apsikrovę turtais, tačiau įdvasia, moralinėms nuostatos savo šaliai tokios menkos, tokios mažos, tokios skurdžios, kad net nesinori apie tai kalbėti. Savo šalį, savo tautą, laisvą pardavę žmonėms - neverti žmogaus vardo. Jie - niekas, nes širdies ir sielos vietoje - kažkoks materialus daiktas. Tokie žmonės neverti, kad partizanai dėl jų laisvą kovotų. Bet nepriklausomybės gynėjai neskirsto savo tautiečių, neskaldo Lietuvos, jos laisvą s...

O GAL LAISVĄ ŠVIESA NUSKAIDRINS IR TU, PAKLYDUSI, DVASI ?!

Dar ir dar kart skaitau partizano Dz ko prisiminimus apie vargš kaimiet ir inteligent mokytojų . Ir tik dar labiau teisingi man pasirodo kiti Dienoraštyje surašyti žodžiai...

1948 metai, lapkri io m nesio
10 diena

...Ta iau yra žinoma, jog kaimas visada už t vyn kovojo. Jis neklaus , kaip jam bus už tai atlyginta. KAI T VYNEI KAS NORS GRASINDAVO, KAIMAS IŠEIDAVO SU SAVO TYRA, PAPRASTA IR KIETA LIETUVIŠKA ŠIRDIMI KOVOTI. Jis žinojo, jog prieš reikia mušti, na, ir j muš - ryžosi savanoriai ir dabartiniai partizanai.

Aš dažnai pagalvoju, kas gi Tu esi, mano T vyne? Kod l tavo vaikai tokie keisti, tokie savotiškai užsispyr ? Iš kur toji didel pasipriešinimo j ga teka?

Aš jau iu, jog aš savo krašt pamilstu vis labiau ir labiau. Jeigu man šiandien kas pasi lyt laisv Amerikoje, aš neišvažiuo iau. Geriau ž ti ia garbingai kovojant, negu rankas sud jus laukti kažko iš kažkur nukrintant. Pagaliau m s kraujas nenueis veltui. Mes turime teis visiems ži r ti tiesiai akis, nes mes savo t vyn s neapleidom. NA, IR KAS GI MUS NUGAL S, JEI MES MIRTI NEBIJOM, JEIGU MES NUGAL JOME IR MIRT .

Bunkeryje visi miega. Tik aš vienas budžiu su savo nesibaigian iomis svajon mis. Mintys kaip paukš iai skraido, ir kr tin silieja karštos bangos...

Kaip tosios mintys skraido ir mano dienoraš io lapai. Tik mintys nestoja, o lapai ver iasi, ver iasi...

1998 metai, lapkri io m nesio
10 diena

...Aš dažnai prisimenu tuos, kurie kovojo už Lietuv , užjos laisv , jos žmones. Šie gyn jai - didingi, ta iau kad ir kaip b t keista, dauguma - paprasti žmon s: neišsilavin , neinteligentai...

Partizanai šitai irgi suprato (tas supratimas atsiskleidžia Dz ko dienoraštyje). Tik ar suprato - kod l? Pagaliau ar aš pati suprantu? ATRODO, TAUTOS PRO-TAS TUR T LABIAUSIAI T VYN VERTINTI... BET... MEIL KYLA IŠ ŠIRDIES, O MEIL JE ATSIRANDA IR PASIAUKOJIMAS. Pasirodo, tikrieji Lietuvos patriotai - paprasti kaimie iai, kurie žodžiais nešlovina t vyn s, tik j tyliai, bet karštai myli. J meil aš gerbiu, ta iau negaliu patik ti, kad gavusi išsilavinim (aš jo taip trokštu) nebemyl siu t vyn s... Arba t vyn man bus ten, kur daug moka (kaip dažnai girdžiu šiandien tai iš jaun žmoni l p)!

Yra visoki žmonai - visoki ir reikia. Ta iau netikiu, kad nebuvo inteligent , nebijojusi pasiaukoti. Buvo, tik mažokai... GAL D L TO, JOG ŽMOGAI, PAŽINUSIAM KNYGAS, SUŽINOJUSIAM ŠITIEK NAUJO, SUNKIAU TAI PRARASTI? GAL TOD L INTELIGENTAI TROKŠTA VIS LABIAU TOBUL TI, O LIETUVOJ N RA TAM S LYG ? Nežinau, nesuprantu, negaliu ir nemoku suprasti! Tik viena - pagarba Lietuvos kaimui, paprastiems žmon ms, iš jusiems partizanauti, išliks ilgam. J tik jimas, viltis nugal ti verta didžiausios pagarbos...

... Nugal j mirt (nors ir žinodami, kad jos neišvengs) partizanai aukojosi visk , aukojosi save d l laisv s, ateities - m s laisv s...

Dienorašti, dienorašti, dienorašti... Ir mano, ir partizano Dz ko... Aš jus branginu. Pirm j d l to, kad rašiau susikaupusi, apsvarstydama antrajame išreikštas galias mintis, kasdienius vykius asmenyb s, kurios gyvenimas buvo toks trumpas tais kovos metais. Bet vis d l to TAIP PARTIZANAS DZ KAS PAROD SAVO S MONING PASIRINKIM , PILIETIN VALI ...

1948 metai, gruodžio m nesio
25 diena

...Aš v l pradedu sitikinti, kad ateinaniais 1949 metais v l nieko nebus. „Prieš bolševizm reikia pastatyti nauj gyvenim Vakar valstyb se, paremt visuotiniu gerb viu, kuris b t lyg magnetas, kuris palengva pritrauks ir Ryt valstybes“, taip maždaug skamba Vakar diplomat žodžiai. Taigi, jie ten dar pirma kurs nauj gyvenim . Kiek tai truks, nežinia. Galb t penkerius metus, o galimas dalykas, kad dešimt ir daugiau met . Sakykim, kad penkerius metus. KAŽIN AR LIKS KAS NORS IŠ LIETUVOS PO PENKERI MET ? Li dna, pasiutusiai li dna, kai pagalvoji, kad mes visi esam kaip tie nuteistieji myriop, kurie skai iuoja savo gyvenimo paskutines valandas ir minutes. Gyvenimo laikrodžio rodykl slenka vis l iau ir l iau. Mes dirbam ir kovojam...

1998 metai, gruodžio m nesio
25 diena

...Dz kas man , kad po penkeri met iš Lietuvos nieko nebeliks. Liko, liko net po penkiasdešimt met . BET TOJI IR DABARTIN LIETUVA SKIRIASI VIENU: LAISV S TUR JIMU. Mes dabar esame nepriklausomi, ta iau tik d ka t , kurie už j kovojo. Lietuva ir lietuviai atgavo laisv , tik gaila, kad nuo kov už j iki jos atgavimo pra jo kone keturiasdešimt met . Partizanai pastat pamat norui išsilaisvinti, siekiui ir b tinybei. Ir kol mes tapome nepriklausomi, gyvenimo laikrodžio rodykl , rodos, slinko šimtus priespaudos met ... Iki 1990 met kovo 11-osios...

Susim stau apie kovas ir j prasm . Užpl sta tokios gilios mintys, kad pamirštu netgi dienoraš ius...Ta iau jie nepasimiršta. J lapai šiugžda, - juos ir varto nema-toma likimo ranka...

1949 metai, sausio m nesio
15 diena

...Aš visados tvirtinau ir tvirtinsiu, jog vyras tas, kuris dabar žadina taut , kuris dabar, nebudamas pavojaus savo gyvybei, kelia taut savo galingu žodžiu. KAIP ŽI R TI TOK RAŠYTOJ , KURIS OKUPACIJOS METAIS KINKOM DRE-BINO, OKUPANTUI PATAIKAVO, O NEPRIKLAUSOMYB S METAIS V L PRAD S GIEDOTI APIE KOVAS, AUKAS UŽ T VYN IR ir t.t. „Išverstask ris“ gali taip pasielgti.

Kapsas ir Vilnis* dažnai šitaip tvirtina: štai, girdi, pražuvo Antanas Miškinis, ir kas iš to. B t geriau s d j s ramiai ir lauk s, tai bent b t k paraš s, o dabar praeis daug met , kol Lietuvai gims antras toks Miškinis. Bet Kapsas su Vilnim pamiršo, kad šitas žuv s Miškinis tapo mums brangesnis. Jo pavyzdys liks amžinai švie ian ia žvaigžde, kuri ir ateinan iom kartom švies ir min s, kaip reikia gintis nuo užpuolik . Tai gyvas pavyzdys. Ir šitokie gyvi pavyzdžiai tik paskatina ir pamoko. Miškinis žuvo, bet ši veikla išjudina ir sustingusius neveiklume ir baim je. Toji auka reikalauja keršto ir kovos. Ji primena mums m s kovos šventum ir b tinum .

Kas b t , jeigu niekas nenor t pasiaukoti? Kas b t iš tokios laisv s, jeigu ji b t gaunama be kruvin auk ? Tada niekas nemok t jos vertinti ir ginti. Kas pa-galiau užgr dint taut , jos vali ir kas sudaryt tautos charakter ? ŠI KOVA BUS SKAUDI PAMOKA ATEI IAI. Iš jos reik s daug pasimokyti. Ši kova mums rodo, k lietuvis turi ir ko jam dar tr ksta, kas yra ugdytina ir kas šalintina.

Aš perdaug gin us nesikišu, bet daugiau klausau, nes, šiuo klausimu prad j s, imu karš iuotis. Visa ši kova, visos tos skaudžios aukos taip suaugo su mano širdies skaidulomis, ir tas, kuris bando t kov niekinti ar bent kiek mažinti jos reikšm , kelia pykt ir niršim ...

* Kapsas - Kostas Kubilinskas, rašytojas MGB agentas - Varnas; Vilnis - Algirdas Skinkys. Abu bunkeryje nušov miegant Kari n -Benedikt Labensk ir nuskub j Alyt išdav Žaibo-Vaclovo Voverio vadaviet . - V.K.

1999 metai, sausio mėnesio
15 diena

...Nedaug metų pragyvenau - vos keturiolika. Tačiau per savo trumpą gyvenimą supratau, kad gyventi reikia šiandienai. Aš nesmerkiu tų, kurie savo veiksmus suplanuoja, kurie žino ir siekia savo tikslo. Aš tik teigiu, kad MES PRIVALOME VELTUI NEPRALEISTI N VIENOS DIENOS, DARB NEATIDINI TI RYTDIENAI IR VISK DARYTI B TENT DABAR. NES RYTOJ M S LAUKS NAUJI DARBAI.

Juk partizanai gindami Lietuvos laisvą nedels, nelauk rytojaus. Kovotojai žinojo: arba dabar, arba niekada. Btent dėl to partizanas Dz kas niekino tuos, kurie okupacijos metais padlaižiauja priešui, o t vynei tapus nepriklausoma v l didžiais jos laisv s gyn jais pasidaro. Aš š partizan suprantu ir jam pritariu. Tačiau dviveidžiai savo elges stengiasi paaiškinti remdamiesi pavyzdžiais. Vienas iš jų - poeto Antano Miškinio likimas. Rašytojas buvo ištremtas už savo pasipriešinimą kovose už laisvą. Aš negaliu sutikti, kad jam reikėtų jo s d ti rankas sud jus. Antanas Miškinis ne tik eil mis šlovino t vyn . Šis žmogus meil jai rod pogrindžio veikla.

...Nevalia, niekam nevalia niekinti laisvą ir visko, kas su ja susiję : partizan , kit , paaukojusi gyvybę kovose už ją . Nevalia...

1949 metai, kovo mėnesio
13 diena

...Nenoriu tikėti, tačiau kažkas panašus tikrovė. Ne, jie negalėjo išduoti ir, be to, taip niekšingai, kaip klastingos gyvatės. Juk jie abu poetai, abu inteligentai, abu sielojosi mūsų tautos likimu. Norėdami sunaikinti apygardos štabą jie, o ypač Kapsas, juk turėjo geresnę prognozę. Galėjo išduoti Vanagą ir mane, arba ir dabar, kai nebuvom dar išvykę. Aš nesu literatūros kritikas, tačiau tai, ką jie turėjo atsivežti, buvo sukurta širdies, bet ne liežuvio... Aš netikiu. Tokios niekšybės, tokio velniško išdavimo dar nebuvo partizanų istorijoje. Judas šiuo atveju būtų toli pralenktas. Juk Kapsas taip nuoširdžiai rašė „Raudonjėroj“. Kam reikėjo rašyti, jeigu tada taip pat galėjo išduoti? Mintys, narpliojimai, svarstymai mane vėl apima. KUO GI REIK T PATIK TI, JEIGU TOKIE ŽMON S IŠDUODA?

1999 metai, kovo mėnesio
13 diena

...Jaučiau, kad kažkas spaudžia gerklę, tiesiog smaugia. Stengiuosi nuryti gniužulą, kuris neleidžia kvėpuoti. Aš dūstu, perskaičiusi šį partizano Dienorašio ištrauką ...

O žmonės, žmonės! Kaip gudriai jūs sugebate išduoti, nejausdami jokios širdies graužaties. Tiksliau, jūs negalite savęs smerkti: išdavikai neturi širdies. Nei jausmų, nei sielos... Jie tušti, niekingi ir maži žmogeliukai, neverti netgi tokio vardo. Judo pasekėjai - niekas, jie iš tolo boluoja garbingi ir tauri partizanų gretose, kaip rašalo dėmės ant baltų marškinių. Išdavikai, bjaurūs išdavikai, jūs ne žmonės! Žmogus negalėtų, nesugebėtų taip padaryti. Tai jau šitaip nesielgia ir gyvūnams. Taip niekingai išduoda tik klastos, gudrumo, savanaudiškumo pritvinkę žmogystos.

Tai jau dėl tų bitybių laisvės kovojo partizanai. Jie neskirstė tauties priešus ir draugus. NEPRIKLAUSOMYBĖS GYNĖJŲ NUOMONĖ, VISI PRIVALO TURTILAISVĖ ...

O aš nesu tokia kilniaširdė. Aš nesuprantu, kas yra pagieža. BET JEIGU PANIEKOS JAUTIMAS IŠDAVIKAMS - NEAPYKANTA, TAI AŠ NEKENTIU!..

Nenoriu, nenoriu nieko girdėti apie išdavikus, tai jau tai žiauriausi gyvenimo pamoka, kaip elgtis nevalia. Ir aš šią pamoką privalau išmokti...

...Garbingi partizanai, jūs dauguma žuvo. Tai jau jūs kraujas mums atneš laisvę, gyvenimą. O gimtoji Lietuva, persisunkusi jūsų krauju, iš naujo atgimsta geresniam, nepriklausomam gyvenimui. Per amžius. Iš jūsų pastangų, kovos, mirties...

O dienorašio lapai, atsiverskit prieš prasmingiausi, teisingiausi eilutės!..

1949 metai, kovo mėnesio
27 diena

...Nuo trimito žmonės stengiasi gelbėti kaip manydami. Pamiškis gyvenotojai sulindo su visa manta mišką. Visi kaip apkvaišai: nežino, nei kur eiti, nei ką daryti. Kaimuose žmonės iš vieno namo eina kitus, kad tik namie neliktų, nors „kitur“ irgi tas pats. Ir taip per visą dieną Jonas eina pas Petrą, o Petras - pas Joną. Sunku žinoti žmones - taip nusiminę. Daugelio akyse matau ašaras. Juk brolius, seseris, gimines tremia. Nerandu žodžių jiems suraminti. Ir ką gi aš jiems galiu pasakyti? Stoviu vienas, atsiramęs pušį, ir galvoju: „KAS LIKS IŠ Mūsų LIETUVOS, JEI ŠIS TERORAS ILGIAU TRYS?“

...Štai vienas mat , kaip dvi merginos, ištrkusios iš MVD-ist nag vos paaušus basos b go per gruod . MVD-istaijas vijosi apšaudydami kelet kilometr . Mergin kojos buvo kruvinos ir žaizdotos. Mane lyg elektrizuoja kas: juk ryt taip šalta, o be to, visur dar sniegas ir ledas. Kitas v l pasakoja mat s, kaip sena moteris b gusi su k dikiu ir verkusi. Nedidelis berniukas, matyt, taip pat pab g s nuo MVD-ist , vilko didel maiš . Nuo b gimo vaikas taip pavargo, kad sukniubo ant maišo ir gailiai pravirko. Jau iu, kad gerkl je kartu pasidaro. KR TIN SPAUDŽIA TOKS SKAUSMAS, JOG VOS GALIU TVERTI. MANE APIMA PYKTIS, KAD MES, PARTIZANAI, TOKIE BEJ GIAI. Kad taip daugiau b t , tai mes iššaudytume tuos niekšus MVD-istus, o dabar - trise... kiekgi prikariausi su pora automat , kuri apkabose sud ti supelij šoviniai. Iš viso, argi šioje apylink je tr mim gali sutrukdyti tokia P.K. Margio grup , kurioje lik 13 partizan . Kokie mes bej giai likome? Turime miške lind ti ir laukti, kol mongolai atliks savo egzekucij ...

1999 metai, kovo m nesio
27 diena

...O LIETUVA! KAIP SUNKU TAVE PRARASTI... T vyne m s , tu augai žmoni krauj , tu esi lietuvio dalel , ir niekam nevalia tav s iš širdies išpl štī...

Bet buvo toki kietakak i ir akmenširdži , kurie be s žin s graužaties dar š nusikaltim . Okupantai band užgesinti meil s Lietuvai liepsn , kuri deg kiekvieno partizano, kovotojo, kiekvieno lietuvio kr tin je. Ta iau terorist pastangos buvo bevais s: meil s ir ištikimyb s iš lietuvio širdies išpl štī nepavyko... Bet užtat puikiai sek si nuo t vyn s prieglobs io lietuvius „išlaisvinti“. Sigr sti gyvulinius vagonus žmon s tik pro mažus plyšelius mat tolstan i t višk , paž stamas vietas ir kaimynus, šimtus kart išbraidžiotas pievas... O GELEŽINKELIO B GIAI VED KAŽKUR [TOLUM , TREMT , NEŽINOMYB ...

Už k , už k tie žiaurumai? Kuo nusikalto k dikiai, vaikai, senukai? K blogo padar visos Lietuvos gyventojai? Kod l jiems teko vykti tremt ? Ir nesugr žti... Kod l? K ne taip padar paprast , ištikim savo šaliai, laisvei, kalbai lietuvi tauta?..

O Dienorašti, jeigu butum gyvas - pravirktum, kaip aš dabar braukiu gaili ašar . Ta iau aš vis tiek gr žtu tas sunkias pokario dienas...

1949 metai, balandžio m nesio
25 diena

...Visa gamta ir oras kvepia pavasariu. Deja, mes juo negalime pasidžiaugti. Turime tenkintis tuo, kad pro mažą angos plyšel matome ievos šakel, kelet prasiveržusių saulės spindulių ir girdime iulbant lazdyną krūmuose paukščių ir iurulentą upelį.

Kokios puikios dabar naktys! Taip maloniai šiltos, mažai jo vjelio gaivina-mos. Eini per laukus ir stengiesi kvpuoti pilna krūtine.

KOKS PUIKUS GAL T B TI ŽMOGAUS GYVENIMAS, JEIGU NE ŠITAS VELNIŠKAS TERORAS. Širdį protarpiais sugelia kažkoks nerimas. Ir visada jis mane, o gal ir visus kitus aplanko tada, kai mūsų gyvenime pasirodo truputį laimės ir skausmo. Tada - tarytum - kas viduje šnibžda, jog mums negali sektis, jog turi kas vyksti, kas mūsų planus apverst aukštyn kojom. Ir lauki kažko... Bet ko? Tik nelaimės, tik nepasisekimo...

1999 metai, balandžio m nesio
25 diena

...Kovos ir pasipriešinimo metais pavasariai būdavo ypatingai gražūs, viliojan-tys visas gyvas būtybes išlįsti laukan. O partizanas, slėpdamasis bunkeryje, grožytis ir džiaugtis gamta negalėjo. Jis privalėjo nepamiršti, kas ir kodėl įsiesė. Laisvę grynai negalėjo stengtis siekti grožio, nes pavasarinis atsipalaidavimas ved-pažt, kur nėra gamtos, kur nėra tvynės. Ir laisvės...

Tyliai verčiau dienorašio lapai.
Šnabžda ten surašytus žodžius...
Aš taip noriu, taip trokštu prikelti
Lietuvos partizanus - karius...

1949 metai, gegužės m nesio
3 diena

...Visur ir visais laikais buvo kalbama apie pasiaukojimą, tačiau darbais rodyti pasiaukojimą yra didelis dalykas. „Tepajau kiekvienas pasiaukojimo didingumą.. sakoma mūsų LLKS kreipimesi kovotojus. KAS MOKA PILNAI IR ŠVENTAI PASIAUKOTI, TAS, AŠ LAIKAU, YRA LAIMINGAS ŽMOGUS, NES JIS NUGAL JO SAVE, T.Y. DIDŽIAUSI KLIT PASAULYJE; TOD L JIS JAU IA TIKR LAIM, TIKR PASIAUKOJIMO, KAN IOS SILDUM, DIDINGUM, IR VISATAI J IŠKELIA AUKŠTIAU KIT...“

Šioje kovoje aš matau tik vien vienintel tiksl - laisv arba mirt . Bet mirtis n ra visada pilnas pasiaukojimas. Aš noriu ir stengiuosi eiti pilno pasiaukojimo keliu, bet, deja, tebesu tik pusiaukel je. Jau daug ir daug ko išsižad jau, ta iau dar toli gražu ne visko. Aš vis dar tebesu prisiriš s prie savo asmenini patogum , prie sav s...

1999 metai, geguž s m nesio
3 diena

...Pasiaukojimas. Dabar gyv pasiaukojimo pavyzdži beveik nerasi. Visi stengiasi d l sav s ir tik sau.

O prieš penkiasdešimt met viskas buvo kitaip. Tais laikais du iš trijų prival jo atrasti savo pasiaukojimo už t vyn s laisv keli . Ir tas kelias vedavo miškus, slapstym si, partizanin kov . Išmainyti savo gyvenimo siekius, troškimus pasiaukojim už kitus niekada nebuvo lengva. Tai padaryti reik jo didel s dvasios stipryb s, idealistini sieki ir j g nugal ti save, savo „aš“. Vienintelis tikslas tur jo b ti laisv s troškimas. LAISV ARBA MIRTIS. NES GYVENTI IR NETUR TI NEPRIKLAUSOMYB S TAS PATS, KAIP L TAI MERD TI. Ir netgi paskutin je agonijoje netur ti laisv s - kažkas siaubingo. Tod l nesvarbu - gyventi ar mirti. Visa esm - tai daryti laisvai, nepriklausomai... Laisvai...

Lietuvos partizanai laisv s negal jo tur ti. Net kovoti prival jo slapta. Gyveno irgi slapta. Visk dar slapta, slapta, ypa slapta...

Ver iasi Dienoraštis, ir staiga suprantu, kad vos keli lapai beliko. Sustok, sustok, Dienorašti! Sustok!..

1949 metai, geguž s m nesio
22 diena

...Po vis ceremonij aš pasijutau be galo pavarg s ir toks vienišas kaip niekada. Taip, rodosi, nor t si atsidurti kokioj nors ramioj ramioj vietoj, kur visiškai n ra žmonė , o tik žydintieji sodai su d zgian iom bit m, vijokliuose paskend namai, pilni graži raminan i knyg ... Ach, j s auksin s pasakos, kod l tik jumyse gyvas toks gyvenimas, bet ne žem je?.. Koks velniškai bjaurus tas žmogus! Kam jis turi sti, skandinti, žudyti kitus vien varg ken ian ius žmones? Kam jis pas jo neapykant ir klast , veidmainingum ?.. Vergilijau, Vergilijau, kada gr š tavo apdainuotas auksinis amžius?*

* Turima galvoje rom n poeto Ovidijaus „Metamorfoz s“, kur apdainuotas aukso amžius. - V.K.

Kvailas aš svajotojas. N RA PASAULYJE ŽYDIN I SOD SU D Z-
GIAN IOM BIT M, JEI T SOD TYRO GROŽIO IR RAMINAN IO BI I
D ZGIMO PIRMIAUSIA NEJAUTI SAVO SIELOJE. Kas žmogaus viduje gl di,
tas ir išoriniame pasaulyje atsispindi...

1999 metai, geguž s m nesio
22 diena

...„Kas žmogaus viduje gl di, tas ir išoriniame pasaulyje atsispindi“. Šiais
žodžiais išreikšta svarbi tiesa.

Juk vis partizan širdyse slyp jo laisv s pol kis, tai ir išoriniame pasaulyje
jie už t laisv kovojo. Ir tame pasipriešinime susijungdavo du pasauliai: išorinis
ir vidinis, dvi laisv s: trokštama ir dabar ginama. TAIP ŽMOGUS TAPDAVO
TVIRTESNIS GYVENIME, TAIP NEPRIKLAUSOMYB PASIDARYDAVO
DAR LABIAU VERTINAMA BEI MYLIMA...

Nenoriai ver iu paskutin Dienoraš io lap . Bet vis d lto domu, kokie pasku-
tiniai partizano Dz ko parašyti žodžiai...

1949 metai, birželio m nesio
6 diena

... mano vid sismelk lengvas nerimas. Iš kur jis - nežinau. Juk jokio pavo-
jaus n ra. Priešingai - ia taip ramu. O tas nerimas mane visada apima, kai b na
ramu, kai neturi darbo. Kaip koks neprašytas, kyru sve ias jis visada trukdo mano
ramyb . Nuotaika tada kažkokia suniukusi. S džiu, rodos, galvoju, bet mintys
nieko nesiekia. Beprasmiškai stebiu v jo judinamas šakas, girdžiu, kaip kažkur
kininkai šnekasi... Toks jau gyvenimas. Ant sielos užgul kažkokia sunki našta,
tarytum su krauju suaugo melancholija. Sunki atod siu noriu visu tuo atsikra-
tyti, bet ne manoma. Per šešerius metus suaugo toji melancholija su visomis mano
širdies skaidulomis...

Šiandien baigiau skaityti Tolstojaus „Prisik lim “ ir apysak „Kaukaze“. Koks
puikus rašytojas ir kokios geros, malonios jo knygos! AUTORIAUS JAU SENIAI
N RA GYVO, O JO KNYGOS LIKS GYVOS AMŽINAI...

TE AMŽIAMS MANO ŠIRDY PASILIEKA IR PARTIZANO DZ KO
DIENORAŠ IO MINTYS...

1999 metai, birželio mėnesio
6 diena

...Kažko ant širdies sunku. Tikriausiai tik dabar iš tiesis moninau kovos už laisvą prasmę, partizanų gyvenimo sunkumą, pasiaukojimo esmę. Noriau tai žodžiais išreikšti, bet žinau - žodžiai per mažai. Tarsi kažką noriau pasakyti, bet nesugebu, negaliu, nemoku...

Partizano Dienorašio žodžius išgyvenau visa esybe, liesdama juos kaip šiltą draugo ranką. Jaučiau, kad paaugau. Ne žiūriau, bet dvasiniais vertybėmis. Juk mano galvoje gimė didelė ir prasminga mintis, vos tik atverčiau pirmąjį Dienorašio lapą. Su partizanų gyvenimo sunkumais ta mintis augo. Aš supjau suprasti, supjau labiau negu anksčiau mylėti laisvą, Lietuvą, jos žmones. O kai vertėsi Dienorašio lapai, mano smegenyse glūdintys žodžiai augo, brendo. Pagaliau užvertusi paskutinį Dienorašio lapą, aš suvokiau, subrandinau taisyklę, kuri tikriausiai suvokė, kas, visi partizanai kovotojai. Dabar aš žinau:

LAISV VIEN KART GIM. JI IŠVYDO PASAUL
SU PIRMUOJU ŽMOGUMI, KARTU SU
JUO PIRM KART KVP. ŽMONS
MIR, O LAISV - NE. NES J STIPRINO
ŽEM S GYVENTOJ KOVA, MEIL, TIK JIMAS.
IR NIEKAS NIEKADA NENUŽUDYS LAISV S,
NES JI NENUGALIMA, JI VIŠO KO ESM .
LAISV - TAI AŠ, TU, MĖS.
MĖS GYVENAME LAISV S APSUPTI...

LITERATŪRA: Justinas Lelešius-Grafas. Lionginas Baliukevičius-Dienorašiai. K., 1994.

Pastaba. Liongino Baliukevičiaus-Dienorašio ištraukose sakiniai mano išryškinti. - *Agnė Petrauskaitė*.

Cituota iš minėtos knygos.

Prieš 50 met Lietuvos laisv s kov ir kan i istorij raš partizanas Lionginas Baliukevi ius-Dz kas. Jis savo akimis mat pl šiam , draskom , kankinam t vyn . Mat ryžtingus, kovoje užgr dintus bendražygius - paprastus kaimo jaunuolius. Reg jo kov be atpildo, kraujais sr van i d l laisv s ir ateities.

Du panaš s jaun žmoni dienoraš iai, tarsi dviej širdži s šauka pus s amžiaus tarpsnyje. Skirtingo laiko, ta iau be galo artimi laisv s ir t vyn s meil s sankloda. Dienoraš i vert s neužgož skirtingas laiko fonas, gal tik labiau išryškino m s tautos charakter ir ryžt ekstremalio mis s lygomis kovoti ir nepasiduoti.

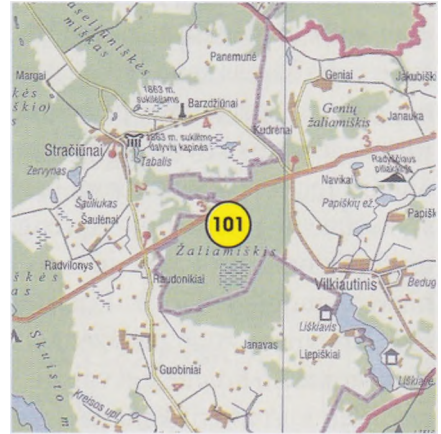
L. Baliukevi ius-Dz kas žuvo pa iame jaunyst s žyd jime, sulauk s truput dau-
giau kaip dvidešimt penkeri met . Tai buvo išskirtin asmenyb . amžinyb jis iš jo palikdamas savo laiko istorin testament - dienorašt ir ryšk audringo gyve-
nimo, kovos d l laisv s p dsak . Jis buvo žinomas dar ir kaip keliaujantis partizan vadas, gebantis kovos draugams žiebt tik jimo, vilties ir pergals kibirkšt .

Okupantai, nesitik dami partizan veikti gausiomis NKVD divizijomis, m si šlykš iausi priemoni . Apreng sribus ir kriminalinius nusikalt lius partizan uniformomis, provokacij specialisto MGB majoro Sokolovo nurodymu orga-
nizavo smogik b rius. Prisistat iš kažkur atseit po m šio atklydusiais partiza-
nais, smogikai žud partizanams lojalius kaimo žmones, degino besispyriojan i ,
ignoruojan i kolchozus valstie i sodybas. Sukiršinti ir supriešinti žmon s sutrik
nežinojo kuo tik ti, kam pasisk sti. Ne vienas, paveiktas šantažo, grasinim , kar-
tais ir papirktais, pakliuvo gudriai emg bist užsp st agent rin tinkl . Pradžioje
gaudavo, atrod , nekaltas užduotis, kol pagaliau suprato, kad kelio atgal n ra, ir
tarsi robotai akiai vyk d ekist sumanymus.

Vienas iš toki buvo, pradžioje uolus partizan ryšininkas, Kazys Kalanta, kil s
iš Deg si kaimo Leipalingio vals iaus. 1949 m. žuvus keliems partizanams, su
kuriais palaik ryš , išsigando ir prad jo slapstyti. Kitaip tariant, atsid r pasirin-
kimo kryžkel je. Tik damasis lengvai išsisukti, užuot garbingai kovoj s, pasirinko
išdaviko keli . T pa i met gruodžio m n. paraš atgailos laišk Druskinink
MGB viršininkui, pasižad damas savo kalt išpirkti s žiningai dirbdamas soviet
valdžiai. Gana greitai buvo iškviestas susitikim , užverbuotas ir gavo užduot
stoti partizan gretas.

Kazys Kalanta - MGB agentas Vasaris, „partizanas“ Aidas per tris „parti-
zanavimo“ m nesius išdav 12 Šar no rinktin s partizan bunkeris , kuriuose žuvo
apie 15 kovotoj , buvo suimta apie 10 ryšinink .

sitikin agento stropumu ir sugeb jimais, ekistai jam paved kur kas
sud tingesn užduot . Pareikalavo susekti ir išduoti Dainavos apygardos vad
Liongin Baliukevi i -Dz k ir Šar no rinktin s vad Juoz Geguž -Diemed .
Kaip jau min ta, Dz kas retai užsib davo vienoje vietoje, nebent sl ptuv se, kur
buvo parengiama ir leidžiama partizan spauda.

101. Kryžius Žaliamiškyje prie bunkerio duobės, kur 1950 m. žuvo vadas Dzakas ir trys jo bendražygiai. 2000 m.

Ankstyv 1950 m. pavasarį Žaliamiškyje partizanai iškas vasariną bunkerį vadaviet. Kaip teigia liudytojai, prie rengimo darbų dalyvavo ir išdavikas K. Kalanta. Informuoti apie bunkerio buvimą ekistai Žaliamiškių artimuose vienuose nesirodė, tačiau vis laik slapia būdavo netoliese, laukdami signalo užpuolimui.

nauj vadaviet Dzakas su savo adjutantu Augustinu Babrausku-Švendriu atvyko 1950 m. birželio 23-iosios ankstyv ryt. Iš pokalbių išdavikas suprato, kad vadas neketina užsibūti ir jau kitą naktį gali iškelti nežinia kur, todėl nedelsdamas pradėjo veikti. Atsirado ir dingstis - baigsi maisto atsargos. Sutemus išdavikas pasiūlymą nueiti pamišką, iš patikimų kininkų parnešti maisto. Bunkeryje pasiliko keturi partizanai: Dzakas, Švendrys, Juozapavičius ir vėlyvijos vadas Antanas Vailionis-Špokas ir eilinis Antanas Koknevičius-Švedrys. Išeidamas K. Kalanta spėjo nugalėti Dzaką nurodymu Švedriui užimti sargybos postą prie bunkerio. Kaip viskas paprasta, jeigu neturėtumėte kitaip?

Daug laiko man teko praleisti tarp keturių sienų su recidyvistais, žmogžudžiais ir kriminaliniais nusikaltėliais. Girdėjau jų girimąsi, kaip jie žudė, prievartavo, vogė. Tuo jie didžiavosi, pasakojo lenktyniaudami, kas daugiau pridurs blogio.

vog . Tuo jie didžiavosi, pasakojo lenktyniaudami, kas daugiau pridar s blogio. S dint bendroje kameroje, su vienu kitu teko ar iau susipažinti - išsišnek ti. Prisipažinsiu, manyje atsirado bent krislas atlaidumo, pateisinantis j poelgius. Dauguma j buvo karo meto vaikai, paklyd , pamesti, niekam nereikalingi. Retas kuris mat ar pažino savo motin . Nuo pat vaikyst s nuolatinis j palydovas buvo badas, skurdas, pažeminimai. Juose augo ir veš jo panieka ir niršis. J namais tapo kal jimai, ir tuo jie didžiavosi.

Bet kaipgi pateisinti rašytoj Kost Kubilinsk , Kaz Kalant ir daugel kit , kurie savo kail labiau brangino už s žin . Juolab kad jie išaugo normalioje aplinkoje, ger ir mylin i t v šeimose, ir ne spontaniškai, o s moningai ir apgalvotai parsidav š tonui.

Beje, suprantan i atsirado. Ir kaip nesuprasi, nepateisinsi, jeigu juos panaš s rašytojai, poetai, inteligentai (save tokiais laik) - „neklystan ios“ partijos šlovintojai. Išsk stomis rankomis Kost pri m savo gretas, rašytoj s jung . Šypsodamiesi spaud naujo bi iulio kruvinas rankas.

Palik s bunker , išdavikas skub jo pamišk prie Merkin s - Leipalingio plento, kur sutartoje vietoje daug dien pasalose lauk gauja enkavedist . MGB akte rašoma, kad vedlys prisistat s birželio 24-ios nakt informavo apie neseniai atvykus Dainavos apygardos vad Dz k . Praneš , kad bunkeryje iš viso yra keturi partizanai, vienas iš j stovi sargyboje.

102. Kryžiaus šventinimo iškilms Žaliamiškyje

Prisilinuo arčiau prie bunkerio, ekistai automato serija nukovė Švedrą, po to kryžmine ugnimi iš bunkerio besiveržiančius partizanus. Pamiškėje gyvenantys kininkai prisiminę girdėjusį granat sprogdimus. Matyt, partizanai verždamiesi iš bunkerio granatomis apmėtė ekistus.

Kiek žuvo kareiviai, raportuose retai kada buvo rašoma.

Artėjo partizanų Liogino Baliukevičiaus-Dzko, Augustino Babrausko-Švendrio, Antano Vailionio-Špoko ir Antano Koknevičiaus-Švedrio žūtis penkiasdešimtmetis. Jų garbei ir atminimui nutarėme prie buvusio bunkerio, kur liejosi kraujas, pastatyti kryžį, o Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras (LGGTC) standartiniu atminties žymeniu. Mes žinojome, kad jie žuvo Žaliamiškyje, tačiau tiksliai vieta nebuvo žinoma. Ilgai teko ieškoti. Kartu su A. Kašta aplankėme daug kaimų ir vienių, prigludusių prie Žaliamiškio, kol Guobini kaime sutikome buvusį partizanų ryšininką, Vorkutos politinį kalinį J. Zaurą. Jis atvedė prie duobės, kur buvo partizanų vadavietė. Tapat palidijo ir Vilkiautinio kaimo gyventojas J. Žukas.

Partizanų pagerbimo iškilms prasidėjo 2000-aisiais metais birželio 24 d. šv. Mišiomis Liškiavos bažnyčioje. Kryžis ir Atminties žymenis pašventino Merkinis parapijos klebonas K. Stutis Kazlauskas. Kovotojai buvo pagerbti tylos minute ir Varėnos savanorių garbės saliuotošiais. Istorikas A. Kašta išsamiai papasakojo apie garsaus partizanų

103. Atminties žymenis atidengimas Žaliamiškyje, kur netoliese su bendražygiais žuvo L. Baliukevičiaus-Dzko

104. Atminties žymens atidengimo iškilmės Varėnos „Žuolė“ vidurinės mokyklos mokinė Agnė Petrauskaitė skaito ištrauką iš savo rašinio „Laisvės apsupty“ apie partizanų vadą Lionginį Baliukevičių -Dzūkų

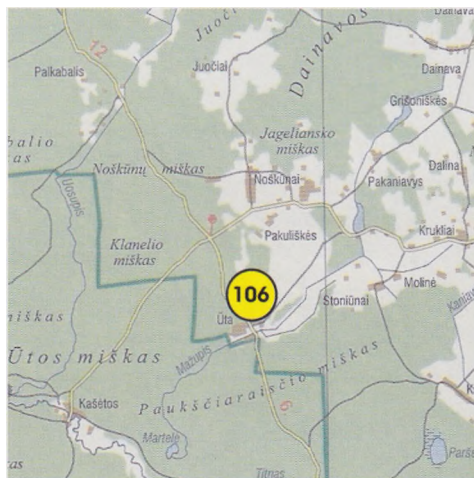
vado L. Baliukevičiaus -Dzūkų bei jo bendražygių kovinį veiklą ir nuopelnus tavynei. Laisvės kovų ir kankinimų istorijos konkurso nugalėtoja Varėnos „Žuolė“ vidurinės mokyklos devintokė Agnė Petrauskaitė perskaitė ištrauką iš savo rašinio „Laisvės apsupty“.

Iškilmės kalbėjo Piet Lietuvos partizanų vadas Juozas Petraška, LGGTC generalinio direktoriaus Dalia Kuodytė, Dainavos apygardos partizanai, laisvės kovų dalyviai ir daug geros valios žmonių. Kaip ir visuomet tremtiniai ir etnografiniai ansambliai padainavo partizanų dainas.

Atminties ženklas stovi prie pat Merkinės - Leipalingio plento kairėje kelio pusėje, kur baigiasi Varėnos rajono riba ir prasideda Lazdijų rajonas. Kryžius pastatytas miške prie buvusio bunkerio pietus nuo žymens maždaug už pusį kilometro.

Partizanai kovojo iki paskutinio kraujo lašo ir žuvo nenugalėti. Tik jie mums tautai atvedė pergalės dieną - Kovo 11-ją.

Merkio rinktinės Šar no b rio partizanai

105. Aleksandras Barauskas tos kaime (Varėnos raj.) pasienio posto sargybos viršininkas. Sovietini kareivi klasingai ir žiauriai nužudytas 1940 06 15. Pirmoji auka ginant Lietuvos nepriklausomybę

1939 m. prasidėjo Europos tautų pavergimo etapas. Jis pradėjo užvaldyti ne per seniai žmonėms nelaimė išperėti dviniai: vokiškasis fašizmas ir rusiškasis bolševizmas. Pasidaliję su vokiečiais Lenkijos valstybę, sovietai „pamalonino“ ir Lietuvą, atseit sugrąžino Lenkai okupuotą Vilniaus kraštą. Tada visai nelinksmi šmaikštavo Lietuvos gyventojai: „Vilnius mūsų, o mes rusai“. Varėnos rajone nuo Merkio pietus valstybinė siena buvo perkelta maždaug 15-20 kilometrų.

Ramus gyvenimas Lietuvoje pasibaigė 1940 m. birželio 15 d., vos tik pirmam soviet kareiviui peržengus mūsų valstybės sieną. Tą dieną pirmąją bolševikų auką Lietuvoje, taip pat ir Varėnos rajone, tapo tos kaime pasienio sargybos poste būdęs policininkas A. Barauskas. Ne už tai, kad pažeidęs neseniai gautas vyriausybės instrukcijas, kad, iš anksto informuotas netrukdyti, priešinosi ir nepraleido soviet kariuomenės. Išvis ar galėjo pasipriešinti vienas žmogus svetimos kariuomenės pulkamui. Okupantams užteko vien to, kad jis vilkėjo pasienio policininko uniformą. Bolševikai su juo pasielgė itin žiauriai - sukapojo kardais. Tai buvo pirmoji kruvina auka - auka visiškai nekaltam žmogui.

1992 m. Varėnos rinktinės šauliai, pagerbdami A. Barausko atminimą, jo žuvimo vietoje pastatė kryžį.

106. Kryžius ir Atminties žymuo Var nos raj. tos kaime pasienio sargybos viršininkui Aleksandrui Barauskui garbingai žuvusiam ginant Lietuv . 2005 m.

Ilgas b t s rašas per metus iki karo pradžios nukankint - išžudyt , išgabent Sibir vien tik Var nos rajono gyventoj . Tada nebuvo partizan , nebuvo jokio pasipriešinimo. Okupantams ir j pakalikams užteko to, kad buvai valstyb s tar-nautojas - valdininkas, pavyzdingas kininkas ar priklausai kokiai visuomeninei organizacijai.

Vokie i okupacijos metais miškingame Var nos rajone atsirado raudon j partizan b riai. Iki dant ginkluotus juos atskraidindavo l ktuvais iš Rusijos. Prie j prisijungdavo iš vokie i konclageri pab g belaisviai. Ginkl ir sprogmen jie tur jo iki valiai, ta iau niekam ner p jo, kad jiems reik s ir pavalgyti. O kam r pintis, jeigu net fronte alkaniems soviet kariams politrukai nagano mostu parodydavo, kur gauti maisto: „Štai užimkite t miest , ten ir pavalgysite“.

Po karo išp stai buvo šlovinama raudon j partizan veikla už fronto linijos. Atseit sprogdino tiltus, ginkl sand lius, ard geležinkeli b gius ir t.t. Išties ginklus jie naudojo vieninteliu tikslui - prasimanyti maisto. Pradžioje jiems sek si gana nesunkiai. Užpuol niekieno neginamus kaimo gyventojus, nepasitenkino vien maisto atsargomis, ne tik išsivarydavo gyvulius, ištuštindavo aruodus, papras iausiai apipl šdavo, prisikrov vežimus išsiveždavo drabužius ir kito-kius vertingus daiktus. Sunerim kaim gyventojai organizavo savisaugos b rius.

Kiekvienas apsiginklavęs kaimo vyras privalo naktimis saugoti savo teritoriją. Gėdži, Geidukoni, Gojaus ir kit mažesni kaimo vyrus organizavo Lietuvos kariuomenės tarnavęs puskarininkis, Geidukoni kaimo gyventojas Feliksas Daugirdas.

1944 m. vasarą antrą kartą Lietuvai okupavę sovietai pradėjo suimti vyrus, ypač tuos, kurie gavę šaukimus neišėjo tarnauti okupacinės kariuomenės. Feliksas Daugirdas, kartu su Jonu Jakubavičiumi ir Adolfu Baubliu organizavo Varėnos rajone pirmuosius partizanų būrius. Tuo laiku pagal vado pasirinktą slapyvardį pavadindavo vis būrius. Taip pat Varėnos rajone atsirado Šarūnas, Rugio ir Merkio būriai, kurie kiekviliu priklausė Varėnos batalionui.

Partizanų būriuose nuolatose keitėsi kovotojų skaičiai. Vieni žuvo, kiti užimavo jų vietas. Kuo toliau, juo labiau mažėjo, kol visai išseko papildymo rezervas.

Okupantai nuolat didino taip vadinamą kovotojų su „banditizmu“ skaičių. Iš tiesų tai buvo SSRS karas su lietuvių tauta. Jame dalyvavo NKVD diviziono pasienio kariuomenės pulkai, 3-ojo Baltarusijos ir 1-ojo Pabaltijo fronto kariai, ir dar 8-9 tūkstančiai kolaborantų - stribai. Nutautėjusio subolševikų komisaro Josifo Bartašino 1946 m. 03 26 sakymu buvo dislokuotos gulos (garnizonai) po 150—200 kareivių 165-uose Lietuvos miestuose ir miesteliuose. Vien tik tose gulose buvo daugiau kaip 25 000 kareivių.

Ar ne paradoksalu, kad 4-osios NKVD diviziono vadas gen. mjr. P. Petrovas kreipėsi A. Snieka reikalaudamas, kad jo kariams už naršymą būtų išdalyta iš JAV ir kitų šalių lietuvių atsiųsta parama tautiejiams - karo ir genocido aukoms. Taram išsidalijo lietuvių tautos duobkasiai ir naikintojai.

Apie partizanų kovas ir susidūrimus su priešais galima spręsti atidžiau pagrafinus autentišką dokumentą: „Partizanų žiniolapas“. Jame tik vieno partizano trumpalaikis ataskaita.

Merkio rinktinės III bataliono I būrio partizanas Šturmas [Bronius Paleckas], gimęs 1924 m., eilinis, nuo 1945.1.10, prisaikdintas 1945.VI. Tikrąjį partizano pavardę ir kilmę žino Juolas [Bronius Kvetkauskas], Klevas [Juozas Kaziulionis], Klonas [Adolfas Gecevičius],

Grafoje, kada ir kokiose kautynėse dalyvavo, pažymėta: „1945.II.4 Anykštėnų k., 1945.II.7 Migūnionių k., 1945.III.24 Žvirgždėnų k., 1945.III.26 Šiuškiakalnio k., 1946.I.24 Grišoniškių k., 1946.I.27 Ilgeliškių k. sunkiai sužeistas kairėpetis, 1945.VII.8 Bobriškių k., 1946.III.27 Korpiškių k., 1946.IV.27 Bižų k., 1946.XI.14 Rokantiškių k. Partizano žiniolapas 1946 m. gruodžio 10 d. pasirašė būrio vadas Šarūnas [Feliksas Daugirdas]“.

Iš visko galima spręsti, kad partizanų būriai buvo nuolat puolami, o neretai ir patys užpuolė naikindavo ekistų ir stribų gaujas.

Kovą prieš partizanus okupantai, išplėtę agentrinę tinklą, ypač suintensyvino 1949 m. Tada daug nukentėjo Varėnos batalionas. 1949 m. rugsėjo 22 d. Geidukoni

107. Dainavos apygardos Merkio rinktinės Felixo Daugirdo-Šarno būrio partizanai. Iš kairės: Bronius Paleckas-Šturmas ir Jonas Daugirdas-Kovas

miške buvo užpultas bunkeris. Pasak liudytojų, jie okupantus atvedė išdavikas. Bunkeryje žuvo trys partizanai: grandies vadas Juozas Voveris-Špokas, Bronius Paleckas-Šturmas ir Petras Valickas-Vyturys. Taip pat buvo žinoma, kad 1946 m. netoliese žuvo to paties būrio partizanas Jonas Jaruševičius-Nemunas.

Artėjant penkiasdešimties metų partizanų kovoms, kovotojų atminties pagerbimu pradėjo rinktės Gėdžių kaimo gyventojas, Varėnos šaulių rinktinės šaulys Jonas Paleckas. Atkūrus nepriklausomybę, jis buvo Savanoriškos krašto apsaugos tarnybos Varėnos bataliono savanoris. 1991 m. sausio 13 d., kada prie Vilniaus televizijos bokšto sužuvo rinktinės kariai, jis prisidėjo prie kovų prieš tankų priedangą, žudantį taikius Lietuvos gyventojus, J. Paleckas savo dėdės partizano Šturmo pavyzdžiu Respublikos par-

lamentu ir muose prisiekė iki mirties ginti Lietuvos laisvę ir nepriklausomybę. Už aktyvumą buvo apdovanotas Sausio 13-osios medaliu.

1999 m. jis kreipėsi LPKTS Varėnos skyriaus tarybą patarimo ir paramos. Mes pasiūlyme iš betono kiekvienam partizanui atskirai išlieti kryžius ir pažadėjome savo lėšomis granito plokštes iškalėti partizanų vardus.

J. Paleckas kartu su savo tėvu, buvusiu Šarūnų partizanų ryšininku, politiniu kaliniu Pranu Palecku ir su žuvusiu partizanų giminaičiu išliejo penkis kryžius, vien truputį didesnius. Mes pagamintas granito plokštes su partizanų vardais montavo kiekviename kryžiuje.

Taip Geidukonių miške prie buvusio bunkerio duobės žuvusiu partizanų atminimui buvo pastatytas paminklas. Akmeninė paaukštintame pakelti penki kryžiai su rašais:

„Juozas Voveris-Špokas 1923-1949
Bronius Paleckas-Šturmas 1924-1949
Jonas Jaruševičius-Nemunas 1898—1946
Petras Valickas-Vyturys 1923-1949“.

Juodpilyje kiek aukštesnis kryžius su rašu: „Garbingai žuvo už Lietuvos laisvę ir nepriklausomybę 1949 m.“

Praėjus penkiasdešimčiai metų, 1999 m. rugsėjo 18 d. Bobriškių bažnyčioje

108. Paminklas Geidukonių kaimo miške prie bunkerio, kuriame 1949 m. žuvo keturi Šarūnų partizanai. 1999 m.

už žuvusiųjų v les šv. Mišias aukojo kunigas Pranciškus Iivilis. Po pamald pašventino Atminties paminkl ir didvyri krauju palaistyt žem .

Partizanus pagerb me tylos minute, o Var nos savanoriai garb s saliuoto salv mis.

G dži pagrindin s mokyklos mokiniai perskait patriotin montaž . Piet Lietuvos partizan vadas Juozas Petraška primin , kad iš dviej t kstan i Dainavos apygardos partizan gyv išliko tik apie 35. Toliau kalb jo Dainavos apygardos vadas Kazimieras Savi ius ir Var nos šauli kuopos vadas K stutis Pl kys.

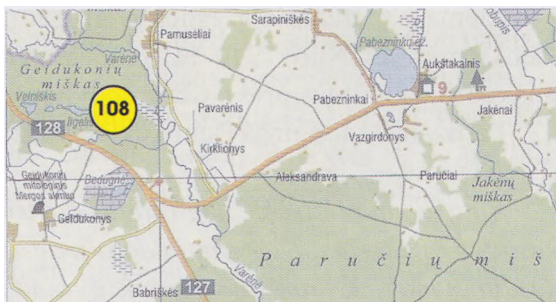
Iškilm s baig si Var nos tremtini ansamblio „Viltis“ partizan dainomis ir Dz kijos partizan himnu.

LPKTS Var nos skyriaus tarybos pirmininkas Vytautas Kaziulionis švent s dalyvi vardu išreišk nuoširdži užuojaut žuvusių gimin ms ir artimiesiems.

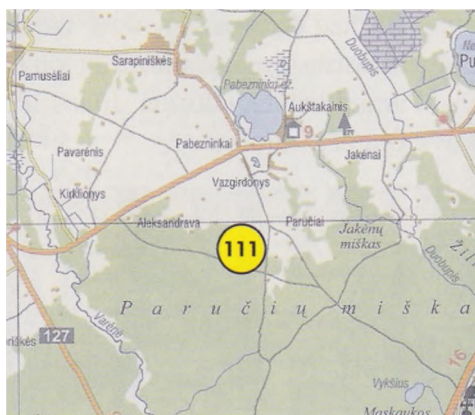
Paminklo iniciatorius Jonas Paleckas pakviet bi iuliškoje aplinkoje t sti kovotoj prisiminim .

109. Paminklo šventinimo iškilmi dalyviai. 1999 m.

Paru i miško prieglobstyje

110. Dainavos apygardos Kazimierai io rinktin s DLK Vytauto grup s Jono Jakubaviiaus-Rugio b rio partizanai. 1948 m.

Kaip jau min ta, partizaninio karo metu Lietuvoje vyravo dvi valdyst : miestus ir miestelius kontroliavo okupant kariuomen , sribai ir kolaborantai, o kaimai ir miškai priklaus partizanams, kurie telk si didel se stovyklose. Jie nuolat os keisdavo buvimo vietas. Trumpam apsistodavo kaimuose, keliaudavo miškais, kuri Dz kijoje apstu iki šiolei. Didelis Paru i miškas buvo atspara ir j prieglobstis. rytus jis jungiasi su Jak n , Žilin li , Valkinink , vakarus - Geidukoni , Marti-navos, pietry ius - Maskaukos, Sarkiški , pietus - Gl ko, Smalinink ir Girait s miškais, tampan iais masyvu. Pastarieji driekiasi vakarus iki Nemuno, pietus - iki epkeli raisto.

Žiem partizanai mažesn mis grup mis leisdavo dienas ar iau gimt j viet vienkiemiuose. Nuo 1946 m. prad ta rengti sl ptuves - bunkerius, vasarinius miškuose, žieminius prie pastat sodybose.

Partizanas Lionginas Baliukevi ius-Dz kas 1949 m. geguž s 12 d. dienoraštyje (P. 153) raš :

B t domus dalykas, jeigu kada nors išleist knyg vien apie tai, kaip partizanai kasdavo bunkerius. Kiek panaudota vairiausi gudrybi , kiek parodyta savotiško išradingumo!.. XX amžiuje žmogus gyvena žem n siknis s! Kombinuo iausios an-

gos, vairiausi maskavimo b dai. Ir kur tik partizanai netur jo sireng bunkerio ! Turb t jau n ra toki viet . Bunkeriai po tvartu, po klojimo gren dymu, po s šlavynu ar skiedrynu, po malkin m, avid se, paukštis se, rais tuose kastose statin se. Dvigubos sienos, dvigubos pal p s, po krosnimi, po slenks iais... vienus bunkerius reikia l sti pro duonkepi, i kitus - užpe kiu... Fantastiškai atsiverian ios sienos balkiai, šulai. Bunkeriai prie upeli , mergai i darželiuose, kr muose, jav lankuose, prie keliuk , vieškeli , bulvi duob se, kapin se, šventoriuose, šuliniuose ir prie šulini , bažnytkaimiuose... Vi sur ir visur bunkeriai, pradedant „šilais“, kur dar ir dabar partizanai gyvena atviruose bunkeriuose, ir baigiant lygumomis, kur bunkeriai visiškai slapti, kur ant bunkerio užpila daugiau kaip vieno metro sluoksn žem s, kur angos dures s tokios storos ir sunkios, kad jas gali tik keli vyrai iškelti...

domi bunkerio istorija. Kas j žino, tas žino, kaip sunku buvo kovoti. Ir vis d lto kovojo.

Paru i miškas buvo tinkamas partizan gyvenimui. Neaukšti kalneliai, dubos, vietomis tank s br zgynai ir pakankamai vandens telkini . Var n s up , Gl ko, Var nio ir daugelio mažesni ežer li bei upeli pakran i skardžiai la bai tiko partizan vasariniams bunkeriams. Vienas Dievas težino, kiek ia j b ta. Žinoma tik tiek, kad ne kart š mišk šukav enkavedistai, kareivis prie kareivio su šunimis, nesurado nieko, kol j neatved išdavikas.

Var nos saugumo viršininkas papulkininkis Vukolovas saugumo ministrui generolui mjr. Gorlinskiui raportavo, kad agentas „Žirutis“ partizano Balio giminitis, tiesiogiai bendravo su Teofili Valicku-Baliu ir vykd jo užduotis. Partizanams tiek medikamentus, popieri , vairius buitinius reikmenis ir juos fotogra favo. Vukolovas skatin s agent uoliai vykdyti partizan reikalavimus, kad, gij s kuo didesn pasitik jim , sužinot visk kas reikalinga ekistams.

B tent ši paslaug ir susitikim metu agentas atskleid savo giminai io partizan grandies vado T.Valicko-Balio kovotoj sud t ir bunkerio viet .

Bunkerius, ypa žieminius, partizanai rengin jo prie netoliese gyvenan i patikim glob j .

Kazimierai io rinktin s DLK Vytauto grup s, Šar no b rio, Balio grandies, partizanams 1948 m. ruden tinkam viet bunkeriu, kur išdav agentas „Žirutis“, pasi l nelegaliai gyvenanti aktyvi ryšinink Maryt esnulevi i t . Jos pusbrolis Vladas esnulevi ius gyveno Paru i kaime prie pat miško ir sutiko globoti partizanus. Bunkerio rengimui medžiagas jis atvež iš apleistos esnulevi i sodybos.

Gana tragiškai susiklost esnulevi i šeimos gyvenimas. 1945 m. rugpj io m n. Var nos sribai su enkavedistais atvyko suimti Maryt s t vo Adolfo esnulevi iaus. J vienkiemis buvo netoli Bobriški bažnyt l s kitoje Var n s up s pus je.

esnulevi iai iš anksto buvo persp ti, tod l visa šeima (t vai, du s n s ir

dukra), manydami, kad ekistai atvažiuos vežti Sibir , pasitrauk iš vienkiemio.

Stribai, vykdami Bobriškes, tur jo dar ir kit užduot - Var n perkraustyti okupantams lojali šeim , kuri partizanai buvo ne kart persp j d l bendradarbiavimo su ekistais.

Atrad palikt esnulevi i sodyb , stribai suman apipl št i. Dalis j (su kareiviais buvo per dvidešimt) iš jo ieškoti pasto i pagrobtam turtui gabenti, kiti „šeimininkavo“ vienkiemyje.

Tuo metu ne per toliausiai Paru i miške stovyklavo Jono Jakubavi iaus-Rugio ir Felikso Daugirdo-Šar no (kiek v liau jis tapo b rio vadu) bei Kazio Gl b Giedrio skyri partizanai, apie 50 kovotoj .

Pamišk je bud j s partizan sargybinis praneš Rugiui apie pasirodžiusius „sve ius“ ir j sud t. Vad sakymu partizanai nedelsdami užpuol stribus. J pozicijos buvo daug palankesn s. Be to, stribai puolimo nesitik jo ir panikuodami b go žemyn prie up s. Vieni skub jo perbristi kit krant , kiti paupiu leidosi abi puses. Partizanai iš viršaus mat visk kaip ant delno: jie nukov 14 srib , tarp j ir leitenant Kutešov . Partizanai neteko vieno kovotojo Vlado Jarmalavi iaus-Grigo. Sužeist nebuvo.

esnulevi i šeima namus nebegr žo. Netrukus Adolfas esnulevi ius buvo suimtas ir nuteistas. Neilgai jis ištv r lageryje, mir iš bado ir šal io.

1947 m. Alytaus enkavedistai areštavo Maryt esnulevi i t . Žiauriai kankinam j neprisipažino turinti ryš su partizanais. J paleido. Sogr žusi ir toliau dirbo partizanams.

Maryt s motina su jauniausiu s numi Juozu trumpam buvo sugr žusi namus, ta iau išvengusi didžiausios 1948 m. geguž s 22 d. m s krašte tremties, visam laikui paliko savo namus.

1948 m. ruden partizanai Maryt pasiunt Vilni su svarbia užduotim. Tikri nant dokumentus, j su m , tar paso klastote. Kadangi pasas buvo registruotas Trakuose, j atvež Trak NKVD b stin . Iš ia jai pavyko pasprukti.

Pagaliau 1949 m. pavasar Maryt stojo Felikso Daugirdo-Šar no partizan b r ir pri m priesaik partizan s Rugiag l s slapyvardžiu. Kartu su kitais partizanais apsigyveno tame pa iame bunkeryje, kur globojo jos pusbrolis V. esnulevi ius ir kuris buvo sur stas iš jos vienkiemio atvežt medžiag .

1949 m. lapkri io 10 d. išdavikas „Žirutis“ atved gausias enkavedist paj - gas. Bunker keliais žiedais apsup kareiviai reikalavo pasiduoti. Kad ir netik tai užpulti, partizanai priešinosi iki paskutinio kraujo lašo. Tuomet didvyriškoje kovoje žuvo visi T. Valicko-Balio grandies partizanai.

M. esnulevi i t s-Rugiag l s giminaitis, LPKTS Grigiški skyriaus tarybos pirmininkas Bronius Balukonis seniai puosel jo mint toje vietoje, kur buvo pralietas penki partizan kraujas, pastatyti Atminties paminkl . Jis savo rankomis pagamino stov , iš kurio dang šauna keturi kryžiai, skelbiantys visoms pasaulio šalims apie laisv mylin ios tautos kovas ir okupant nusikaltimus kaip ir šioje

111. Kryžiai prie bunkerio Paruči miške (Varėnos raj.) Dainavos apygardos Kazimierai ir rinktinės DLK Vytauto grupės partizanams, žuvusiems 1949 m. Šalia kryžių statytojai ir iniciatoriai. 2001 m.

vietoje, kur dar žiojį žemė su duobėmis, primenančiomis pavergtos žemės žaizdas.

Mes, Varėnos laisvės kovų dalyviai, buvę politiniai kaliniai ir tremtiniai, kryžiams paruošėme pagrindą, kurį mūrį juoda granito lenta su rašu:

„Šioje vietoje 1949 m. žuvo Dainavos apygardos, Kazimierai ir rinktinės, DLK Vytauto grupės partizanai:

Teofilis Valickas-Balys 1921-1949

Marytė Esnulevičiūtė-Rugiagilė 1927-1949

Zosė Budnaitė-Ramunė 1927-1949

Stasys Baublys-Perlas 1928-1949

Jonas Jaruševičius-Papartis 1925-1949“.

Paminklo atidengimas ir pašventinimas vyko 2001 m. rugsėjo 1-ąją -Pasaulinio Taikos, Laisvės ir Baltijos jūros dieną, kai prieš aštuonerius metus Lietuvos paliko paskutiniai svėtimos armijos kariai. Pagaliau kai laisvos Lietuvos vaikai pradeda mokslo metus. Ši kartą mokyklą, nes buvo sekmadienis.

Šventos Mišios už žuvusius buvo laikomos Akmens parapijos bažnyčioje, nes šiai parapijai priklauso Paruči kaimas ir ta vieta, kur praliejo kraują Lietuvos laisvės gynėjai. Šios skaudžios netekties paminti gausiai susirinko buvę politiniai kaliniai, tremtiniai, laisvės kovų dalyviai, partizanai, žuvusių giminių ir artimieji, dešiniai partijų atstovai ir Varėnos tremtinių ansamblis „Viltis“.

Dz kijos šil žmon s

los up s baseine žmoni gyvenviet s aptinkamos dar iki rašytini šaltini atsiradimo. Kryžiuo i kronikoje (keli aprašyme) 1385 m. pamin tos Dubi i , Kaniavos, Bar i ir kitos vietov s. Po Žalgirio m šio, sumaž jus pavojams iš vakar , prad jo spar iai augti naujos gyvenviet s prie los up s. Gyvenvie i pl tim si sustabd agresija iš ryt , 1655-1661 m. karai su Rusija nualino šio krašto žmones. Daug nukent jo dar iki šio karo sik rusi Marcinkoni gyvenviet , rašytinuose šaltiniuose pirm kart pamin ta 1637 m.

Devynioliktojo amžiaus pabaigoje, nutiesus Sankt Peterburgo-Varšuvos geležinkel , šalia jo m pl stis nauji kaimai, atsigavo ir Marcinkonys. 1880 m. ia buvo pastatyta dabartin daili Šv. apaštal Simono ir Judo Tado medin bažny ia. Pažym tinos akmenin je šventoriaus tvoroje m rytos Kristaus kan ios 14 sto i .

Dz kijos šil žmon s garbingai atlaik daugiau kaip šimto dvidešimties carin s Rusijos okupacijos met . Nepasidav - nenutaut jo.

Po Pirmojo pasaulinio karo diduma Lietuvos gyventoj tur jo 22 m. laisv s atokv p , tuo tarpu šil žmon s pateko iš vienos vergijos kit , kur kas agresyvesn - lenk vergij . Ta iau nepal žo, neišsigando prievartos, nepasidav spaudimui nei vilion ms. Savo vaikus, par jusius iš priverstin s lenk mokyklos, kaimo šviesuoliai slaptai mok lietuviško rašto, t vyn s meil s, tauraus elgesio, sav papro i ir tradicij .

Vilnijos kraštas buvo tarsi barjeras, kur atsimuš pavojinga m s tautai nutautinimo gr sm , kylanti iš ryt . Su miškais suaug žmon s buvo draugiški ir d mesingi, nepakant s melui ir prievartai. Iš prigimties linksmi ir šnek s dz kai mok jo išklausti ir kit nuomon . Gyvendami nederlingose žem se nebuvo turtingi, dažnai vos gal su galu sudurdavo, ta iau buvo dosn s kitiems, visuomet pasiruoš geranoriškai pad ti ištikus nelaimėi, pasidalyti paskutiniu duonos k sniu.

los krašto žmon s tokie išliko ir po 50-ies bolševik valdymo met , ko nepasakysi apie vis Vilnijos krašt . Sovietme iu dalis lietuvi , gyvenan i ar iau sostin s, sugud jo, ir, kaip nekeista, save m vadinti lenkais.

Atsiverskime n dienos istorijos lap , paklauskime, k kalba apie savo gimt j krašt ir žmones paprasta Marcinkoni kaimo mergait , ir suprasime, iš kur ta meil , garb ir pasididžiavimas sav ja t viške. Nepaprasti jos žodžiai išplaukia iš širdies gelmi , tartum gaiv s ramos lašai byrantys žalio šilo saman patal . Saman , kurios deng , saugojo, globojo ir sl p partizan buveines - bunkerius. O gal tai ne žodžiai, o širdies daina, plaukianti iš gyvenimo audr nepalaužtos širdies.

Marcinkoni vidurin s mokyklos devintos klas s mokin Ingrida Vygelyt konkurso „Lietuvos laisv s kov ir kan i istorija“ dalyv , apybraižoje „Marcinkoni dz kas myli savo žem ir laisv “ raš :

„Mano kaimas skambiu dz kišku vardu - Marcinkonys. ia ramyb s, palai-

mos er ia. Svyra pušynas pušyn lis, raistas raistelis, pelk pelkyn l , margaspalv pievut , sm l ta kaln l ... Nederlinga dirva, bet dosni žalia miško gyvyb ...

Net ruden jant, kai derlingesni lauk artojui nykesnis metas - šiaušiasi ražienos, g sta pievel s, juodulio spalva dengiasi arimai, - mano kaimo sodie iui dar nesibaigia žem s dosnumo švent . Vis vasar vasar l , ruden ruden l šilain dosniai dovanas dalina: m lyni salel s kvie ia, brukneli kek s pilnas saujeles uogeli priberia, spanguol s raudonu sirpuliu vilioja ...

Ir pasišiauš s kadagiukas aitriu kvapu gaivina, ir skruzd lyno, pušelai i sak kvaptis šaukte šaukia, ir viržynai kukliais violetiniais žiedeliais ak traukia.

Širdim, protu, visom jutimo galiom marcinkoniškis jau ia gimtosios žem s savast . Visa dvasios j ga jis priešinasi svetimšaliui grobikui, mindan iam gimt j šilain .

Pavartykim praeities puslapius.

Buvo lenkmetis - sodie iai trispalviais kaspinais svetimšalius stubino; vai- kai, iš lenkiškos mokyklos gr ž , lietuviškai krykštavo. 1933 m. marcinkoniškiai apsidžiaug nauju lietuviškos trispalv s grožiu švytin iu kryžiumi, bet teko j perdažyti viena spalva. Prie naujai pastatyto kryžiaus sukin josi lenk policijos komendantas Adomas Kioningas, ir jo pavaldiniai per mišias nugriov kryži , mat jis primin gediminai i stulpus (buvo su dviem skersiniais). Nerami naktis buvo prieš Šven iausiosios Mergel s Marijos gimimo švent . Žmon s saugojo išverst kryži , bet pat vidurnakt , kai buvo lik tik du sargybieniai, atvažiavo policininkas Plonskis su dviem kareiviais, vien sargybin sumuš ir areštavo, o antrajam pavyko pab gti ir kaimui apie vyk pranešti.

Pirmoji sužinojo Mar Korsakait . Išvydusi, kad kryžius vežamas iš kaimo, puol vytis šaukdama: „Kur j s Diev vežate? Policija j bas ant sniego laik tol, kol ji, ištr kusi ir nub gusi bažny ios vaipin n, m skambinti. G džiai gaud bažny ios varpai ne pamaldas kviesdami, bet niekinam kryži gindami... ir b go žmon s iš visos apylink s...

Pajuto svetimšali lenk valdžia pavoj . Var noje, Marcinkonyse, Parie je vagonai lenk kareivi stov jo... Jei marcinkoniškiai labiau pasipriešint ... Balstog s vaivada, kurio žinioje buvo Gardino sritis, nubaud aktyviuosius kaimo žmones, bet dav leidim kryžiui statyti, o Marcinkoni parapijos komendantas A. Kioningas si l atlyginti kaimui padaryt skriaud , bet reikalavo, kad žmon s atlygint jiems išlaidas už policijos ir kariuomen s iškvietim .

Pajuto priešai protesto ryžt , nepaklusnumo dvasi ir pab go... O laisv s viltis liepsnojo, nerimo žmon s, puosel jo svajon - bus laisv s švent ir m s kaime. Sodie iai ir šiandien ši pasipriešinimo j g mini kaip dvasin s pergal s išš k - nepab gom!

Taigi mus lenkino, bet nesulenkino, nepaverg m s prot , nenutild lietu- viškos širdži dainos.

Mus vokiečių, bet nesuvokiečių! Mes išsaugojome dėl kišk tautos troškimo bti laisvais. Juk ir mes kaimo žmonės kentome Štuthofą bei Mauthauseną vokiečių koncentracijos stovyklose, bet nepaliko, o likę gyvi išsaugojo lietuviškos sielos skambes ir grįžo gimtąjį kaimą.

Okupantai (lenkišk, vokiešk, rusišk) išblaškyti žmones neužmiršta savo kaimo.

Sunku marcinkonišk iš savo kaimo išviloti. Gundyk jį derlingu juodžemiu, pamario stebuklingu grožiu, pritaras, nenuneigs, bet nepatikliai, su nuostaba pažvelgtave, jei klajno keliu kit krašt sumanytum išviloti. Jia, tarp pušynų pušynai, ant šilto, švaraus smilkiuko, -jo vieta. Ssls mano kaimo dėl kai. Jia jtv t vai gyveno, myn raistelio sauslesn kalnais, aplenkdamo raisto klampyn marmalyn, Jia ilsisi j atminimas. Gal tikrai, paliksis šib t, žmogus medelių svyruoja, paukšteliu švirkauja, gal žydi šilagalė...

Pažvelk debes. Gal ten tavo mirs brolelis debesyves gano? Gal tas nutusias debesyves tvelis aria... Tai ar gali dėl kas beširdglos palikti žem, takus, takelius, kuriuos nuo amžių senoliai myn? Jia bsi saugus, nes raisto pelk savo žmog saugo, dirva j maitina, ramum, palaim siela pajunta, kai ošia pušait, švilpauja volungais, dusliu žimu sveikina bit kaman.

Kas gali bti kraupiau kaip tremtis? Prievara tarybiniai okupantai sodieius iš savo žem sraute rovir vež trm nesveting, atžari svetim Sibiro žem.

Sava šilain, nors skurdoka, vis tiek brangiausia. Žmogaus ir žem sderm apgaubia Jia sodiet tokia palaima, harmonija, kad jos sakralin šviesa nuskaidrina žmogaus bt. Neišrausi Marcinkoni dėl ko iš gimtosios žem s, nes nematomom gijom jis susij s su podirvio gyvyb s gyslom, su gelmse gl diniais r dynais.

Kai svetimšalio okupanto koja neaplenkia kaimo, kiekvienas pasiryžta žengti kovos keliu, tegu ir kania nužymtu, kai ištremia svetim šal, jis v l namo sugrįžta.

Šiandien Marcinkonyse gyvena 25 tremtiniai (o gal ir daugiau). Skaudžiu r žiu iki gyvenimo pabaigos sirž tremties viet pavadinimai...“

Keturiolikmet s Ingridos rašinyje per kraštus liejasi meil t vynei, laisvei, gimtajam kaimui. Ypa reikšmingi ir pasitvirtin jos žodžiai: „Kai svetimšalio okupanto koja neaplenkia kaimo, kiekvienas pasiryžta žengti kovos keliu, tegu ir kania nužymtu“.

Nesvyruodami tuo keliu ženg Lietuvos partizanai, telebokšto ir Parlamento gyn jai, tuo keliu pasukt kiekvienas atsiradus naujiems pavojams.

Dz kijos šil žmonės, gim ir užaug nelaisv je, netapo vergais - su motinos pienu jie atsineš laisv s ir tiesos troškul. Kiekvienas savo akimis mat, jaut ir išgyveno okupant nedorybes ir žiaurumus, neraginami suprato, kur j vieta ir k jie privalo daryti. Bolševik baudžiamosios akcijos, žudomi nekalti žmonės, deginamos sodybos, kaimai, kaip antai: Musteika, Klepoiai, Bakalorišk s ir kiti, paskatino imtis ginklo.

Manau, neatsitiktinai kovai dėl laisvės pasirinko Džukijos šilus garsus partizaninio karo strategas pulkininkas leitenantas Juozas Vitkus-Kazimieraitis. Ir jis neapsiriko. Atlapaširdžiai džūkai n kartoję neapvyli. Šiltai kaip apie patikimus jis atsiliep apie visus šio krašto kovotojus. Geru žodžiu minėję tuos bendražygius, kuriems buvo pavest j saugoti ir globoti.

Pirmasis iš j buvo J. Šeštoko-Bijūno b riu partizanas Jonas Grigas-Karvelis iš Kabeli kaimo Marcinkoni valsiaus. Jis stropiai atliko pavestas pareigas, r pino vado buitimi ir saugumu. V liu Kazimieraitis, sužinoj s J. Grigo šeimos suding pad t, pasi l jam legalizuotis. Karvelis ir toliau iki pat arešto (1945 m. lapkri o 14 d.), b damas rezerviniu partizanu, pasiliko aktyvus ryšininkas ir r m jas. Be to, po sav s Kazimierai iui rekomendavo patikimus partizanus Kraunelius: Jon - gl ir Vytaut - Žilvit . Jiems buvo patik ta globoti vad ir dažnai ruošti naujas vadavietes.

Rokas Bingelis-Vaidevutis iš Purpli kaimo Merkin s valsiaus buvo vienas iš pagrindini Kazimierai io ryšinink . Enkavedistams pakliuvo su spaudos leidiniais. Teisiamas elg si dr siai, nelenk galvos atgailaudamas. Buvo nuteistas sušaudyti. Tuo laiku kaip ir Rokas Bingelis Var nos NKVD buvo kankinama suimta partizan vado Adolfo Baublio-Merkio žmona Ona Baublien . Jie abu buvo gerai paž stami. Kalinami gretimose kameroose sugeb davo susisiekti ir vienas kit palaikyti. Patyr s tardym žiaurumus, Rokas Onai sak : „Onula, tu tai neišlaikysi, cie kraugeriai tavi užm is“. Ta iau Merkien atlaik . Tada tardytojas Kumovas jai pagr mojo: jeigu savo vyro mums išduoti nesutinki ir tau savi vaikai nebrang s (tuo metu Jonui buvo aštuoneri, Vytautui vieneri metukai ir trys m nesiai), tai kam tu mums reikalinga (Onai Baublienei buvo 28 metai).

Du automatininkai On išved iš Var nos NKVD b stin s už geležinkelio sušaudyti. Pasistat pamišk je kareiviai iš automat paleido link Onos Baublien s-Merkien s serij , matyt, tik damiesi, kad mirties akivaizdoje neatlaikys ir pasiduos. Bet ji nepasidav . Tada parved atgal ir v l uždar kamer .

Po trijų m nesi kankinimo Var noje ji buvo perkelta NKGB r sius Vilniuje. Ypatingasis pasitarimas („Troika“) paskyr 10 met kan i lageriuose. Aštuonerius metus ji kankinosi Kengyro, Džezkazgano, Balchašo lageriuose, buvo ver iama dirbti sunkiausių darbus. Stalino laikais kal jo užrakintose kameroose. Lietuv gr žo 1955 m. ruden vienmarškin . Susirado ger žmoni išsaugotus savo vaikus. Nam ar kitoki daikt nebebuvo. Gimtojoje Perlojoje tuometin valdžia registruoti nenor jo ir net lopin lio žem s bulv ms pasisodinti iš pradži nedav . Ta iau ji išgyveno, vaikus užaugino ir išaukl jo.

Pranas Plat kis-Karklas gyveno kartu su Kazimierai iu, r pino kasdieniais kiniais reikalais, gamino valg , tvark ir apk reno sl ptuv .

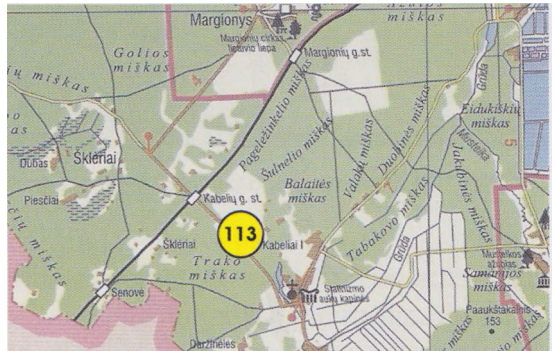
Savo užrašuose Kazimieraitis mini daug garbing laisv s kovai atsidavusi bendražygi , su kuriais jam teko nešti sunki partizano dali , kurie net žiauriai kankinami nepasak nieko, kas b t jam pakenk .

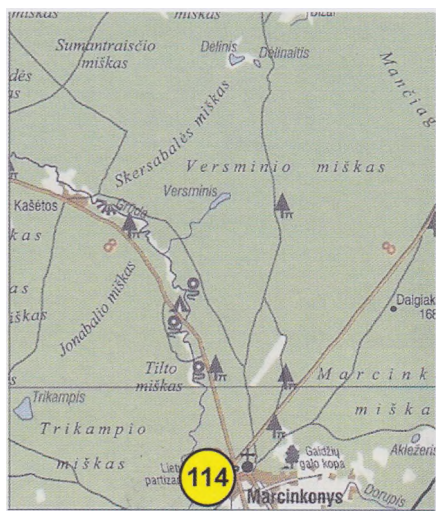
112. Partizan vado Merkio žmona Ona Baublien su s numis Jonu ir Vytautu 1947 met ruden prieš pat arešt .

113. Partizanas Jonas Grigas prie Kabeli kaimo (Var nos raj.) pastatė kryžį žuvusiems bendražygiams. Kryžiaus šventinimo iškilimų s. 2004 m.

Dz kijos šil žmon s per vis bolševik okupacij buvo mažiau pažeisti dvasiškai. Gyveno jie kaimuose, mišk apsuptyje. Žem ir miškai nuo caro laik jiems buvo išdalinta r žiais. Sovietme iu d l prast žemi ia nebuvo kolchoz , kurie neigiamai veik kaimo žmones. Šil gyventojai buvo laisvesni. Dirbdami miškuose, buvo atokiau nuo melagingos propagandos ir kasdienio persekiojimo, re iau susitikdavo su „svieto lygintojais“. Kaip ir anks iau, jie tur jo daugiau laiko naudotis miško g ryb mis. Ta iau bolševikai ir miškuose gyvenan i žmoni nepaliko ramyb je. Daugyb šeim ištr m Sibir , o v liau sugalvojo vietin tremt , kuri buvo išskirtin , tik Var nos rajonui. Niekaip negal dami užgesinti partizaninio jud jimo, suman praretinti r m j gretas. Labiau pasiturin ias šeimas atseit savo noru vež Klaip dos ir Šiauli apskritis. Apgyvendin Sibir išvežt kinink

114. Kryžius Marcinkoni bažny ios šventoriuje iš Sibiro negr žusiems tremtiniam

vienkiemiuose, tik josi dvigubos naudos: kad sumaž s palaikan i partizanus šiluose, o ten su naujais kolonistais susidoros vietiniai partizanai, nepak sdami j t v namuose apsigyvenusi atvyk li . Pastaroji versija nepasiteisino: vietiniai partizanai greitai išsiaiškino, kokie tai žmon s, kad ne savo noru atvyk ir už m j t viškes. Buvo daug atvej , kai partizanai artimai bendravo su naujais gyventojais ir naudojosi j parama ir užuov ja.

Neužsibuvo dz kai „sve ioje“ šalyje, kuri tur jo t pat vard -Lietuva. Dienomis svajodavo, naktimis sapnuodavo gimtin s šiaudais dengtas pirkias, visada žaliuojant mišk , basomis kojomis išb giotus takus. Pasitaikius pirmajai progai, par jo namo. Iš naujo k r si viens kitam pad dami.

Daug sunkiau buvo sugr žti tremtiniam iš Sibiro. Ilgai j neleido, kas savait , o v liau kart per m nes skai iavo, ar tu esi, ar nepab gai. Ir kurgi gal jai pab gti, jei buvai tame pa iame bendrame sovietiniame lageryje, apraizgytame spygliuota viela, atitvertame geležin s uždangos tvora. Demon užkeiktoje penktadalio pasau-

115. Kryžius Marcinkoni geležinkelio stotyje, iš kur prasidavo daugelio žmonių kelias nežini mirties ešelonais

lio šalyje. Kiekvienas privalo gyventi ten, kur jam pirštu parodė bolševikas. Kas to nesuprato ar nenorėjo suprasti, tam ant šautuvo užmautu keturbriauniu durtuvu buvo parodyta, kur jam paskirta vieta.

Marcinkoniškė Ona Budnienė pasakoja:

„Iš Sibiro paleido, suprask, gali važiuoti kur nori. Vargais negalais sugrįžau. Pirmiausia pasitiko saugumas ir sakė: „Per 24 val. išsinešdink“. Bet dienos buvo go, o aš lyg naujai gimtinės žemė augusi, tarsi nepajudinamas medis. Nesinori net prisiminti, kokių būdu pavyko netisidarbinti Varėnos ligoninės sandėlyje. Gana greit sužinojau ir pakvietė ne bet kas, o pats Varėnos rajono pirmininkas Pilipavičius ir paklausė: „Girdėjau, sidarbinai?“ - „Taip, sakau“ - „O kas leido? Ar žinai, kad pas mus tarybiniai žmoniai ir be tavęs pakanka? Tik akmenimis skaldyt tave priimčiau, bet ir tai dar reikėtų pagalvoti“.

Ir vėl tos pačios 24 valandos ir vėl siunčia važiuoti, - o kur gi? - tų pat Sovietų „sąjuz“ . Likau be darbo. Neregistruota. 1959 m. parašiau N. Chruščiovui prašymą . Tik jam leidus, visa šeima iš speiguoto Sibiro sugrįžo“.

O kiek iš vis negr žo. Pasiliko amžino šalo žem je. Ta iau m s žmon s neužmiršo ir j . Prasiđ jus Atgimimui, parsivež j palaikus, palaidojo šalia prot vi gimtin je.

Su skausmu marcinkoniškiai prisimena savo kraštie ius žuvusius, nukankintus, negr žusius, kent jusius ir vargusius, Aukš iausiajam leidus, sugr žusius ir v l iš naujo persekiotus. 1990 m. parapijos klebono Petro Purlio paskatinti bažny ios šventoriuje pastat skulptoriaus Antano esnulio padaryt kopyltstulp , kuriame išskobti žodžiai:

„1940- 1952

R pintoj li, kas Tave prie kelio skausme,
kas vieniš , kas užmiršt lankys“. B.Brazdžionis“.

kopyltstulpio pašventinimo iškilmes susirinko visos Marcinkoni parapijos žmon s. Dalyvavo Var nos tremtini , Marcinkoni tremtini ir etnografinis bei Kabeli kaimo folklorinis ansambliai.

116. Kryžiaus šventinimo iškilms Valkinink geležinkelio stotyje tremtiniams, iš ia prad - jusiems kan ios kelius

117. Paminklas Marcinkoni kapin se iš vairi apylink s viet perlaidotiems partizanams

Kasmet birželio 14- j Gedulo ir Vilties dien ia deginamos žvakel s žuvusiems ir negr žusiems. D kojama Aukš iausiajam už sugr žint laisv , pagerbiami laisv s kov dalyviai.

1995 m. geguž s m n. Marcinkoni stoties darbuotojai papraš parapijos klebono Valentino Virvy iaus pašventinti stoties pastat . Klebonas pasi l šventinimo iškilmes sugretinti su Gedulo ir Vilties dienos min jimu, nes iš šios stoties po karo vis dešimtmet iš Marcinkoni parapijos ir kaimynini vals i gyventojai prad jo vargo ir kan ios keli nežini . Kunigas V. Virvy ius tur jo J. Kazlausko „Teesie“, kryži album , sukurt padedant Vilniaus tremtini bendrijai. Jis parinko paprast , kukl be pagražinim kryži , kadangi ši krašt žmon s iš prigimties buvo kukl s, o vargai tremtyje negal jo b ti išgražinti.

Klebono min iai pritar parapijie iai. Kryži pagamino tuo laiku veikianti mon „Sandoris“.

1995 m. birželio 14 d. kunigas V. Virvy ius Marcinkoni bažny ioje aukojo šv. Mišias. Po pamald procesija su tautin mis ir bažnytin mis v liavomis at jo prie geležinkelio. Klebonas, pašventin s stot ir kryži , pasak pamoksl . Patriotines eiles deklamavo ir tremties dainas dainavo tremtiniai. J vaikai uždeg žvakeles. Diena buvo saul ta, tik retkar iais užplauk s debes lis pakrapnodavo, sakytum apverkdamas tremtini vargus ir negr žusi j netekt , kuri paskutin kelion prasid jo šiais b giais.

Kunigas V. Virvy ius kiek v liau vadovavo Valkinink parapijai. Jo iniciatyva Valkinink geležinkelio stotyje buvo pastatytas analogiškas kryžius kaip ir Marcinkonyse.

Vos tik prad jo br kšti laisv s aušra, vos tik pasirod pirmieji atgimimo ir vilties spinduliai, Marcinkoni žmon s mintimis sugr žo skaudži pradži pradži . Per daugel met j galvose neišdilo matyti kraup s vaizdai, kuri nepaj g ištrinti laiko t km nei skurdaus gyvenimo r pes iai. Vyresniojo amžiaus žmon s neužmiršo, kaip enkavedistai ir sribai ty iojosi net iš žuvusi j partizan , kaip dalk ir niekino j k nus. 1989 m. kaimo pamišk je prie kelio Marcinkonys - Rudnia žmon s atkas negiliai užkastus partizan palaikus, ant kaklo atrado stirojan ias elektros kabelio kilpas. Prisimin , kaip prie arkli uodeg pririštus sušaudyt kovotoj k nus sribai temp Marcinkoni centrene gatve. K nai duob je buvo sumesti viens ant kito, prie j atrado nesudilusi karišk sag su Vy io ženklų.

Kiti palaikai rasti netoli kelio Marcinkonys-Merkin . Jie buvo užkasti nuo karo likusiuose apkasuose.

1989 m. rugpj io 14 d. Marcinkoni kapin se buvo perlaidoti žuvusi j partizan palaikai. Už j v les šv. Mišias aukojo Marcinkoni parapijos klebonas Petras Purlys ir Merkin s dekanas Rokas Puzonas. Iškasant palaikus, taip pat ir laidotuvi iškilm se dalyvavo partizan gimin s ir artimieji, aplinkini kaim gyventojai, politiniai kaliniai ir tremtiniai iš viso Var nos rajono. Kiek v liau buvo pastatytas granito paminklas, jame iškaltos perlaidot partizan pavard s:

„Bal ius Bronius 1926-1948,
Veli ka Vincas 1925-1948,
Sasnauskas Petras 1924-1947,
Klimavi ius Juozas 1922-1949,
Klimavi ius Jonas 1927-1949,
esnulevi ius Juozas 1924-1947,
Valentukevi ius Vytas 1923-1949,
Pa kauskas Vaclovas 1932-1949.

Žuvusiems už Lietuvos laisv “.

Partizan Lak no, J reivio ir Laivo tragedija

Propagandin bolševik mašina per vis Lietuvos okupacin laikotarp steng si tikinti m s šalies ir pasaulio taut žmones, kad Lietuvos partizanai tai buv dvarponiai, buož s, imperialist atsi sti diversantai, kuriems ter p jo apginti savo turtus, susigr žinti prarastas privilegijas, sugriauti Soviet S jung .

Iš kailio n r si okupant padlaižiai, ne tikinamais paistalais nuodijo eter , gadi-no popieri , k r legendas, ta iau nepavyko tikinti blaiviai m stan ios visuomen s. Subli ško propagandinis burbulas, niekas nepatik jo komunist svai iojimais, juo-lab kad partizanai at jo iš kaimo žmoni tarpo, buvo paprasti jaunuoliai, dauguma j netarnav net kariuomen je, neturintys karini žini nei patirties, tik mylintys t vyn ir trokštantys gyventi laisvai.

Pagaliau kam ir beliko ginti t vyn , jeigu dar 1940-1941 m. bolševikai „patvar-k “ ne tik aukšto rango karininkus, bet ir inteligentij . Kelias dešimtis t kstan i Lie-tuvos patriot išžud , išmarino badu, sušald Sibire ir Užpoliar je.

Partizan vadas L. Baliukevi ius-Dz kas savo dienoraštyje raš : „...Ta iau yra žinoma, jog kaimas visada už t vyn kovojo. Jis neklaus , kaip jam bus už tai atlygin-ta. Kai t vynei kas nors grasindavo, kaimas išeidavo su savo tyra, paprasta ir kieta lietuviška širdimi kovoti. Jis žinojo, jog prieš reikia mušti, na ir j muš - vyžoti savanoriai ir dabartiniai partizanai“.

Nesunku paneigti okupant dezinformacijas apie pramanytus partizan turtus ir išškai iavimus konkreiais pavyzdžiais:

Mocišk n kaime, Miroslavo vals iuje, Alytaus apskrityje, ant nuostabaus Obe-lijos ežero kranto gyveno pusanthro ha žem s ir keturis vaikus turintis (du s nus ir dvi dukras) Vaclovas Petrikonis. Vargu ar j galima pavadinti kininku, juolab tur-tuoliu. Petrikoni šeima, užuot išsk stomis rankomis pasitikusi ir sveikinusi vargš „gelb tojus“, tik prasid jus ginkluotam pasipriešinimui, visomis išgal mis prad jo remti rezistencin jud jim . 1945 m. birželio m n. abudu Vaclovo s n s stojo k tik j kraštuose organizuojam Negro ir J ros partizan b r .

Art jant žiemai, nepasteb tiems ir mažiau tariamiems partizanams vadai pasi l stengtis sugr žti legal gyvenim . J nuomone, gyvendami namuose, jie gal jo daugiau pad ti Laisv s Kov S j džiu. Vienam V. Petrikonio s nui, kuris dar netur jo net 17 m., pasi lyta ryšininko veikla. Taip Antanas Petrikonis, gim s 1928 m., tapo nepakei iamu partizan ryšininku. Neaukšto gio, b damas nepaprastai judrus, prasmukdavo visur, kur tik b davo siun iamas. Iki 1948 m. pavasario gyveno legaliai. Prasid jus areštams, prad jo slapstyti. Partizanai jam par pino fiktyvius dokumentus ir kartu su kitu ryšininku J. Gyliu-Gintaru kuriam laikui pasiunt Kaun . Kiek v liau jie pabuvo Žemaitijoje, susitiko su to krašto partizanais, bet šie atvyk liams didelio pasitik jimo neparod . Tod l 1949 m. lapkri io m n. sugr žo namus ir, susitik s su Dz k rinktin s K stu io t v nijos

118. Partizanas Antanas Petrikonis-Laivas

III brio vadu Antanu Griškoniui-Jreiviui, pareišk nor stoti partizan gretas. Netrukus prisaidintas pasirinko Laivo slapyvard. Be to, susitarta Petrikoni sodyboje rengti slptuv.

Jimo anga buvo virtuvje, toliau jo 12-os metr tunelis ligi slptuv s, kurioje gal jo tilpti apie 7 žmones. Lapkričio pabaigoje joje apsigyveno trise: A. Griškoni-Jreivis, Vincas Januškas-Laknas ir A. Petrikonis-Laivas. Tuo laiku okupantai smarkiai išplėtė šnip ir provokatori tinklą, todėl buvo stengiamasi užslaptinti kas, kur ir su kuo gyvena. Deja, pats gyvenimas diktavo atsiskleisti. 1951 m. pradžioje m. šyje sunkiai sužeist partizan eslov Juškel-Deimant teko apgyvendinti slptuvje ir r. pintis jo gydymu. Po to laikinai buvo priimtas K. Sturionas - v. nijos štabo viršininkas Albinas Nedzinskas-Jovaras. Jis su savim atsigabeno spausdinimo

mašinėlį ir kr. v. vairi popieri. Apie por mėnesi gyvena Dzūk rinktinės vad. Jonas Kušinskas-Tautmylis (anksčiau Spyruoklis).

1951 m. rugsėjo mėn. Jovaras ir išgijęs Deimantas išlydė jo Dzūk rinktinės vad. Tautmylį. Netrukus pasklido gandai, kad Jovaras suimtas. Tuomet partizanai iš slptuvės pasitraukė: Laknas ir Jreivis iš jo kitapus ežero Mindaugo tveninyje, o Laivas apsistojo pas patikimą kaimyn Pran Ribinskį. Petrikoni visa šeima taip pat išsivaikiojo, kas kur gal jo. Namuose pasiliko tik A. Petrikonio 86 m. senelis.

Vien ryt senelis kaimynui P. Ribinskui pranešė, kad buvo atjė Jovaras su dar dviem vyrais ir teiravosi partizan. Senelis jam paaiškino, kad po to, kai jis su m. jė pasitraukė, o kur - ji nežinanti. Jovaras tikino, kad jis nebuvo suimtas, esant tik žmonėms paskalos. A. Petrikonis tuo patikėjo ir nusiramino su grūžo bunker. Po kelių dienų Jovaras atėjo vienas ir vėl klausė, ar nesugrūžo vyrai. Atseit jam labai reikia pasiimti spausdinimo mašinėlį. Senelei paaiškinus, kad sugrūžo tik Laivas, Jovaras pasakė, kad labai skuba ir mašinėlį pasiimti ateis kitą kartą.

Sugrūžęs Jreiviui ir Laknui ir viską apibendrinęs, tarė sukėlė Jovaro pasirodymas su nežinomais asmenimis, kuriems girdint jis klausinėjo senelį apie partizanus, minėdamas ir slptuvę. Tada jie nusprendė tik pernakti ir kitą vakar palikti slptuvę ilgesniam laikui. Tačiau kito vakaro sulaukti nebuvo lemta.

Antanas Petrikonis iki šiol gerai prisimena 1951 m. spalio 6-osios ankstų rytą:

„Išgirdė triukšmą virtuvėje, greitai apsirėngė. Aš tuneliu atšliaužiau sužinoti, kas ten vyksta. Kada išgirdau rusiškai kalbant, pasidarė viskas aišku. Griežė me ginklus ir viens paskui kitą šliaužė prie išėjimo. Kadangi tunelis buvo siauras

ir prie pat iš jimo žemas, pirmas atsideriau aš, už man s J reivis ir gale Lak nas. Girdžiu, nuo virykl s nuimami puodai ir geležys, pagaliau ir plytos, kurios buvo tvarkingai sud tos ant išlenktos skardos, kuri buvo leista per plytos stor ir kab jo ant speciali laikikli . Kada baig nuimti plytas, prad jo garsiai šaukti: „Pasiduokit, j s esat apsupti ir priešintis n ra tikslo, mes žinome, kad j s trise“. Mes tyl jome ir lauk me, kada jie išims skard - atidarys ang . Kažkod l rankomis išimti nesiryžo, tikriausiai žarstekliu užkabino ir išpl š . Tuo pa iu momentu iššokau ir aš su automatu. Kai atsistojau, tai iki pus s kr tin s man s buvo viršuje. Automatas nesuveik , nes šliaužiant tuneliu spyn pakliuvo sm lio. Tai vyko labai staigiai, ir ekistai tokios atomazgos nesitik jo, tod l visi iš virtuv s vert si lauk. Tik vienas paleido trump serij iš automato, bet daug aukš iau mano galvos. Aš atsitraukiau atgal, o J reivis man padav savo automat ir aš išk l s tik rankas visas puses iššaudžiau vis apkab . Po to visi trys iššokome virš . Susišaudant pirmas krito Lak nas. Apie vien valand vyko susišaudymas, mes pabaig me šovinius, liko tik pistoletai ir neveikiantis rusiškas rankinis kulkosvaidis „dekeriovas“. Visa sodyba liepsnojo. J reivis buvo sužeistas. Jau degant luboms, aš iššokau pro lang . Sužeistas J reivis irgi sugeb jo išb gti iš namo, bet ia pat buvo pakirstas. Aš šiek tiek pašliauž s pakilau ir pasileidau b gti kr m link. Pasipyl pragariška ugnis, jutau tik karšt

119. Kryžius Miroslavo valse. Mocišk n kaime Vaclovo Petrikonio sudegintos sodybos vietoje, kur garbingai kovodami žuvo partizanai

or prašvilpiant pro veid . Kelios kulkos kliud rank ir koj , palyginus nub gau tolokai, kol sukniubus beveik be s mon s pa m “.

Sunku pasakyti, iš kur tiek gyvybingumo turi žmogus. Žaizdas sunkiai sužeistam partizanui Laivui ekistai gyd , o tardydami iš naujo drask , reikalavo pasakyti - išduoti. K išduoti? Jeigu jau visa tauta buvo išduota ir nukryžiuota. Svarbiausia ekistams buvo byl pritempti prie straipsnio 58-8 - teroras, kad teismas tur t pagrind nuosprendžiui - sušaudyti. Nepasisek . Teis už „t vyn s išdavim “. Ir ne vien . Teis už t pat ir 86 m. senel . Atseik jo vienodai po 25 m. lagerio.

Sugr žkime atgal, kada Jovaras su Deimantu išlyd jo Dz k rinktin s vad Tautmyl .

Matyt, Jovar paveik partizan „ryšininkas“, aršus MGB agentas Jonas Dabulevičius- Miškas, kur ekistai pasiunt pas partizanus ryšininku dar 1948 m. Jis atliko aibes niekšybi , net savo rankomis žud partizanus. Jo pastangomis 1953 m. Prien šile buvo susekta Nemuno srities vadaviet , joje žuvo srities vadas Sergijus Staniškis-Litas-Viltis. Jovaras pasižym jo amoralia elgsena, girtaudavo. Tod 1 Miškas, užuot j likvidav s, pasirinko kit keli - pavert j budeliu, kalb jo pasiduoti ir išpirkti kalt savo draug krauju.

Jau b damas lageryje, 1952 m. A. Petrikonis tur jo žini , kad Jovaras ir Miškas „tebepartizanauja“.

Po daugelio met A. Petrikonis nepamiršo kovos draug . Kur buvo jo gimtin (dabar plynas laukas), kur buvo bunkeris, jis pastat kryži su rašu: „ ia stov jo Vaclovo Petrikonio sodyba, kurioje 1951 m. spalio 6 žuvo Lietuvos partizanai Antanas Griškonis-J reivis, gim. 1926 m. ir Vincas Jan iukas-Lak nas, gim. 1928 m.“

Žemai nusilenkus ir pagerbus už laisv žuvusias aukas, galima b t ir užbaigti ši li dn istorij , jeigu... Jeigu nekilt abejon s ir klausimo sau, o gal ir daugumai Lietuvos žmonei : kas gi mus valdo?

Vaclovas Petrikonis tur jo pusanthro ha žem s, tai patvirtina išlik s archyvinis nuosavyb s dokumentas.

Buv s partizanas, politinis kalinys Antanas Petrikonis, Vaclovo s nus, reabilituotas ir už pasižym jim narsumu ir išstverme ginant Lietuvos Respublikos laisv ir nepriklausomyb apdovanotas Vy io kryžiaus ordinu, nepretenduoja jok išskirtin atlyg ar privilegij . Jis nori tik atgauti paveld jimo teis mis pusanthro ha žem s. Žem s, kuri buvo aplaistyta jo kovos draug krauju. Atgauti sudegintos t višk s pelenus.

Atrodo, kad lengviau buvo sugriauti geležin uždang , Berlyno sien , nugal ti blogio imperij nei veikti nesugriaunam tvirtov , vadinam „Valstie i statymu“, kuris, beje, buvo priimtas Aukš iausiosios Tarybos dar okupaciniais 1989 m.

Pagal š statym komunist partijos šulai dabar vadinami nomenklat rininkais, išsidalino Lietuvoje derlingiausias gražiausiose vietose esan ias žemes. Jiems n motais, kad šios žem s tur jo teis tus šeimininkus. Jau aštuoni teismai buvo mažadžemio A. Petrikonio (išties bežemio) su naujo tipo dvarponiu, ta iau visk lemia „Valstie i statymas“ ir jo sumanytojai.

Šiandien daug kalbama apie demokratij , deja, ne už toki demokratij buvo liejamas kraujas.

Partizan vadas Jonas Jakubavius-Rugys

121. Var nos bataliono partizan vadas Jonas Jakubavius-Rugys

Vienas pirmųjų Dzijos ginkluoto pasipriešinimo organizatori Jonas Jakubavius gimė 1918 m. Drucknkaime, Varėnos valsčiuje, kininkų šeimoje. 1939 m. tarnaudamas Lietuvos kariuomenėje baigė puskarininkų kursus. 1943 m. jis kartu su Geidukonių kaimo gyventoju Feliksu Daugirdu, taip pat Lietuvos kariuomenės puskarininkiu, suvienijo aplinkinį kaimą jaunimui ginkluotai savigynai prieš raudonus partizanus, terorizavusius gyventojus. Kaimo savignybos vyrai ginklų nestokojo. Jais apsirūpino kaitik prasidėjus karui (1941 06 22), kai iš Varėnos poligono bėgė šio pasitraukę raudonosios armijos kareiviai. Be atodairių bėgdami nuo vokiečių, sandėliuose paliko daugybę ginklų ir vaizdo karinės technikos. Pirmomis karo dienomis vokiečiai, nekreipdami dėmesio niekam, veržėsi pirmyn. Nesulaukę pasipriešinimo, po kelių dienų atsitraukė prie Minsko. Kelias savaites buvusio

poligono stovykloje šeimininkavo Varėnos ir aplinkini kaimų gyventojai.

1944 m. liepos mėn. viduryje per Dzijos frontą nugriaudėjo iš ryt vakarus. Sugrįžę sovietai rugpjūčio 1 d. paskelbė mobilizaciją. Šaukė 19-35 metų vyrus sovietin armijai. Su tais pačiais ginklais vadovaujami J. Jakubavius-Rugys, F. Daugirdas-Šarūnas ir kiti Dzijos vadovai, užuot jį okupacinę kariuomenę pasirinko mišką, tik dūmiesi, kad Vakar valstybės neleis bolševikams užvaldyti pusės Europos. Deja...

1946 m. J. Jakubavius-Rugys buvo patikėtas vadovauti Varėnos partizan batalionui.

Per ketverius partizanavimo metus Rugys sumaniai vadovavo keliems partizan būriams. Atskirais atvejais jo batalione buvo iki 300 kovotojų.

Rugys buvo atsargus vadas, gebantis išvengti susidūrimo nepalankiose pozicijose su gausesniu priešu. Kartais pats organizuodavo iš anksto kruopščiai paruoštus užpuolimus, kuriuos laimėdavo su minimaliais nuostoliais.

1989 m. Merkinės operatyvinis galiotinis, enkavedistas vyr. leitenantas K. Jevseikas savo prisiminimų knygoje „Giltinis sutramdymas“ juodindamas Lietuvos partizanus teisingai komunist „humaniškus“ veiksmus, vartojamas tramdymo priemonės. Enkavedist tramdymo metodai ypač pasireiškėdavo nekaltų žmonių trėmimo metu, apiplėšiant ir deginant kininkų sodybas.

Skyriuje „Su vilko kailiu“ (P. 43-58) K. Jevsei ikas rašo, kaip 1946 m. balandžio mėn. ekistai sužlugdė Žemaitijos ir Dz kijos partizan susijungimą. Anot jo, Žemaitijos partizan vadą Jonas Žemaitis-Vytautas Dz kijos pasiuntė grupę partizan ryšiui užmegzti su J. Jakubavičiaus-Rugio bataliono partizanais. Kelionėje Žemaitijos partizanai Marijampolės miškuose susidūrė su NKVD kariuomene ir buvo sunaikinti. Pas juos ekistai surado paketą dokumentų, skirtų Rugiui ir kitiems Dz kijos partizan vadams, taip pat keli ryšininkai, per kuriuos buvo numatyta užmegzti ryšius su Rugiu, adresai. Per mėnesio iniciatyvą MGB centras parengė 18-os smogikų grupę, apdėvė juos lietuviškomis uniformomis, kad galėtų Rugio ryšininkams prisistatyti kaip Žemaitijos partizanai. Smogikams vadovauti paskyrė K. Jevsei iką. Grupę naujai išskęptą „partizanų“ paleido Bobriškių miške. Vis gegužės mėnesio smogikai šmirino juos ieškodami ryšių su partizanais, tačiau provokacija nepasisekė - Rugio suimti nepavyko.

Sunku pasakyti, kiek tiesos K. Jevsei ikos rašliavoje, bet aišku, kad Rugiui net po daugelio metų ekistai skyrė daug dėmesio.

Nagrindami KGB archyvų slapčius dokumentus, sužinojome, kaip ekistai skaldė ginkluoto pasipriešinimo Sąjūdį. Melagingomis žiniomis, sukurtais tarinėjimais kiršino vien prieš kitą partizan vadą. Tarinėjimo šešėlis buvo mestas tarp Kazimieraičio ir Vanago, Rugo kiršino su Vaclovu Voveriu-Žaibu. Nepasitikėjimo klas barstė tarp eilinių partizanų. Priešpajam ryšininkų sodyboms atsitiktinai, „netyčia“ pamesdavo kompromituojančius dokumentus, netiesiogiai su prielaidomis vardindami asmenis, atseit s žiningai atliekančius sovietinės valdžios pavestus užduotis. Spaudžiami Kremliaus, Lietuvos duobkasiai vartojo ne tik apgaulę, prievartą, šantažą, bet ir papirkimą. 1950-02-01 LSSR MGB 2 N valdybos, 1-ojo skyriaus 28 išlaikomu pasidavėliu algalapyje išmokėta 254 480 rublių. Iš jų Juozas Markulis, kuris profesoriaudamas Vilniuje „kuravo“ kone visas partizanų apygardas, išdavė tik aukšto rango partizan vadus, gavo 31 000 kruvinų rublių.

Partizanų gretas inkriminuotas rašytojas Kostas Kubilinskas, Kapslo slapyvardžiu „partizanavimas“ Dainavos apygardoje, bunkeryje šaltakraujiskai nušovė miegantį partizaną Benediktą Labenskį-Kariną, po to nuskubėjęs Alytį išdavė Vaclovo Voverio-Žaibo vadavietėi. Bunkeryje žuvo Žaibas kartu su trimis bendražygiais. Už tai K. Kubilinskui atseiktos 7 300 rublių. Tokiu algalapiu per visą okupacinį laikotarpį aptinkama tik vieta. Varėnos rajone 38 slapti MGB agentai už bendradarbiavimą ir kaimyniški išdavėnai Judo sidabrinius gaudavo iki 1991 m. rugpjūčio mėn., net pusantros metų po nepriklausomybės atgavimo. Šnipų papirkimams šiek tiek pristabdyti tada, kai 1991 m. sužlugdė bolševikų puos.

Kaip kiekvieno partizano, taip ir Jakubavičiaus šeima, ekistai traukė pasmerktojo sąrašą.

1946 m. vasario 16-18 dienomis Dz kijoje siautusi sniego pūga - užpustyti keliai nesutrukdė genocido vykdytojams vien tik iš Alytaus apskrities Varėnos

122. Jonas Jakubavius-Rugys su bendražygiais. Iš kairės: Jonas Budnaitis-Ramunė, Sofija Budnaitė-Ramunė, Jonas Jakubavius-Rugys, Teofilis Valickas-Balys

geležinkelio stoties gyvulinis vagonas ešelonas patalpinti 149 šeimas, 647 žmones, tarp jų ir Rugio tėvus. Jaunesnysis Rugio brolis Vincas žuvo per karą, neatsargiai palietęs nuo fronto užsilikusius sprogmunis, o sesuo Janina, partizanų ryšininkė, gyveno pusiau nelegaliai, nakvodavo pas neturintį kaimyną, kur sribai retai užeidavo. Taip Uralo, Sverdlovsko (Jekaterinburgo) srityje, išvežti tik senus Rugio tėvus.

Besislapstanti Janina su mama 1947 m. vasarą. Žiauriai tardoma Varšuvoje ji neprisipažino palaikius ryšius su broliu ir kitais partizanais. Išlaikė visą mėsą, ekistai suprato, kad J. Jakubavius tėvams niekada neišduos brolio nei jo bendražygių, todėl nutarė išvežti pagrindinį Lietuvos gyventojų genocido ir kankinimo centrą - Vilniaus KGB rėmimo tardymo izoliatorių. Per visą okupacinį laikotarpį dirbo nuožmiausi budeliai.

Žinodami, kad jų rankas pakliuvo žymaus vado sesuo, ekistai mėsą intensyviau „darbo“, sužalojo jaunos mergaitės sveikatą (tai atsiliepė jai vis gyvenime), tačiau nepalaužė jos dvasinį stiprybę, nieko neišgavo, nesužinojo. Pagaliau praradę galimybes sukurti bylą ir atiduoti teismui, išvežė Lukiškių kalėjimą. Iš ją žino atgal Varšuvą.

1947 m. gruodžio 19 d. Dz kijoje kaip ir prieš metus išvežant Rugio t vus, buvo labai šalta. V jas užpust kelius. Per sniego pusnis iš vienkiemi enkavedistai su ryšeliais ant pe i var si vos paeinan ius senelius ir motinas su mažais vaikais iki pagrindini keli , kur sodino sunkvežimius ir vež Var nos geležinkelio stot .

Apie tre i valand ryto ir m s šeim pažadino stipr s sm giai duris. pirki sugarm jo ginkluoti kareiviai ir sribai. Man tada buvo septyniolika met , kad nepaspruk iau spraud užstal tarp dviej kareivi . T vams sak per por valand pasiruošti kelion . Su savim leido pasiimti vienam asmeniui iki 50 kg mantos. T vas su motina rinko ir maišelius krov maisto atsargas ir šiltesnius dra- bužius. Tada pama iau prie dur stovint netolim m s kaimyn . T vas kaip tik tada pa m s d ž naminio tabako išties kaimynui kaip pad k , kad šis nepabijojo ateiti išlyd ti paskutin kelion . T vo ir mano nuostabai kaimynas paimti d ž s negal jo, jo rankos buvo užimtos - už nugaros laik pasl pt šautuv . Taip buvome palyd ti, neklydau sakydamas, paskutin kelion . T vai negr žo, mir Sibire.

Tremties s rašus sudarin jo ir išvežimo akcijoms vadovavo komunist partijos aktyvas. Tikriausiai ir m s kaimynas priklaus šiai partijai, o gal nenor jo prarasti pelningo darbo, tod l jam ir bruko rankas šautuv „deramai“ palyd ti kaimyn Sibir . Gird jau, kad po keli met nežinia d l koki priežas i jis pasikor .

Kažin ar Lietuvoje buvo bent vienas id jinis komunistas, išdr s s užprotestuoti nusikalstam žmoni deportacij . Rusijos id jinius komunistus, dar prieš kar m ginusius protestuoti, bolševikai be sentiment patvark . Daugum sušaud , kitiems „pasisek “, juos sugr do lagerius. Lietuvos komunistai nuolankiai pad- laižiavo, net persistengdami vykd okupant reikalavimus. Žinoma, ne už a i . Aplenkiant laik jiems buvo leista susikurti žem je roj , pavadint komunizmu.

Sudarant tremiam j s rašus, reik jo, kad kiekvienai išvežamai šeimai pasi- rašyt nuosprend ne mažiau kaip trys asmenys, vadinami liaudies atstovais, atseit pageidaujantys išvalyti aplink nuo nusikalstam element . Tokius parašus neretai rinko šantažo (nepasirašysi -važiuosi pats) ar apgaul s b dais. Pilie iui paaiškindavo, kad pasirašo d l sumažinimo duokl s valstybei, arba pakišdavo pasirašyti ant tuš io lapo. Panagrin jus archyvinius dokumentus galima susidaryti nuomon , kad Lietu- voje ne okupantai, ne komunistai, o kaimynas kaimyn „tvark “. Na, o subyr jus Soviet S jungai, komunistai išvis atsiribojo nuo nusikalstamos veiklos, surado at- pirkimo ož - Stalin . Greitai atsiribojo ir nuo pavadinimo. Komunistai pasivadino demokratine darbo partija, po to tapo socdemais. Dabar jie gyvena dar geriau nei sovietme iu. Daugelis per trump laik tapo milijonieriais. Lanks iais liežuviais ir pažadais tebevilioja žmones, kurie jais patiki ir išrenka valdži .

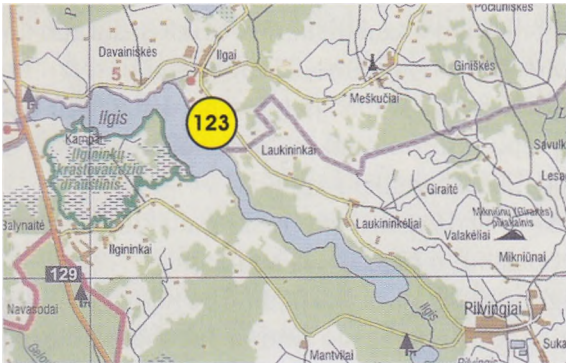
Dar nesp jus išaušti m s šeima, kaip ir daugelio var niški , atsid r šaltam vagonė. Vakarop durys užsitrenk , vagonas buvo užpildytas su kaupu.

Apie vidurnakt , siaurai prav r vagono duris kareiviai st m be jokio ryšul lio pusnuog mergin . Tai buvo partizan vado Rugio sesuo Janina Jakubavi i t . J

atvež iš Var nos NKVD b stin s r sio nuo vidurvasario kalint ir kankint . Ji vilk jo plonu sijon liu ir palaidinuke, kuri l žin jo nuo kraujo krešuli ir neužgijusi žaizd . Žmon s j apreng , priglaud ir maitino ne tik kelion s metu, bet ir Sibire, gyvendami kartu dalinosi visa kuo, k patys tur jo.

Tuo b du galvos skausmu ekistams liko pats svarbiausias Jakubavi i šeimos asmuo, partizan vadas Rugys. Nesisek ekistams su juo susidoroti kovos lauke. Jiems pavyko pasamdyti žudik , kuris atliko budelio darb .

1948 m. vasar J. Jakubavi ius kreip si savo ryšinink , Laukinink kaimo gyventoj , batsiuv Mizar prašydamas pasi ti batus. Tada jis nežinojo, kad Mizar užverbavo NKVD ir dav ginkl susidoroti su partizan vadu. Rugs jo m nes , at j s atsiimti bat , Rugys buvo nukautas prie dur slenks io.

123. Kryžiaus šventinimo iškilms s Jono Jakubavi iaus-Rugio ž ties vietoje Laukinink kaime. 2003 m.

Po daugelio metų, pasibaigus partizaniniam karui, Mizara iš Alytaus su šeima grįžo savo sodybą. Tuo laiku jauni vyrai šaukiami okupacinė kariauomenė pasirinkimo neturėjo. Netolimas Mizaros kaimynas, išleisdamas sūnų kariauomenę, suruošė išleistuvių vaišes, kurias pakvietė ir Mizara. Sūnus pasikvietė savo draugus, tarp jų Budnį iš Perlojos kaimo. Gerokai pasivaišinęs, Budnį, nežinodamas, kad prie stalo sėdėjo Mizara, užtraukė tuo laiku kaimuose visiems žinomą dainą:

Mizara - žudikas, Mizara vagis.

Nušov Rugelį pas savo duris.

Mizarai labai nepatiko, jis griebė nuo stalo virtuvinį peilį ir pašoko vytis bėgant Budnį. Šis bėgdamas iš kišenės išsiėmė peilį ir atsigręžęs pertraukė Mizarai per pilvą. Mizara susiėmė rankomis už pilvo pabėgo apie pusį kilometro iki namų ir krito negyvas toje pačioje vietoje kaip ir partizanų vadas Rugys. Kalbėjo tada kaimo žmonės, kad tai atpildas...

Iškilaus Dzūkijos partizanų vado Jono Jakubavičiaus-Rugio atminimui pagerbime tik po 55-ies metų. Jo žygių vietoje Laukininkų kaime pastatė kryžį, pagamintą kario savanorio Jono Tamulevičiaus.

2003 m. birželio mėn. 7 d. užvadovė Perlojos parapijos klebonas Nedzingis bažnyčioje aukojo šv. Mišias ir pašventino kryžį.

Iškilmingame minėjime istorikas Seimo narys Algis Kaštas išsamiai papasakojo apie Rugio kovinį veiklą ir nuopelnus dėl Lietuvos laisvės.

Dainavos apygardos partizanai prisiminė ne kartą, vadovaujant sumaniam vadui, dalyvavę mišiuose su daug gausesniu priešu.

Varnos savanoriai saliuotošiai salvomis pagerbė vado atminimą.

Partizanų dainas dainavo LPKTS Varnos tremtinis ansamblis „Viltis“.

124. Varnos tremtinis ansamblis „Viltis“. 2003 m.

Partizan vadas Antanas Grušauskas-Siaubas

125. Dainavos apygardos Šar no rinktinės partizan vadas Antanas Grušauskas-Siaubas

Adolfas Ramanauskas-Vanagas atsiminim knygoje „Daugel krito s n ...“ (R278) rašo:

Šia proga tenka pažym ti, kad Leipalingio batalionas mažiau pasižym jo kautyn se su priešū, ta iau jo vyrai buvo s moningi ir drausmingi kovotojai. Pasitaikydavo, kad ir ia kovotojas padarydavo nusižengim ta iau jie nebuvo gaus s ir žym s. Mažiau šifruodamiesi, mažiau patyr didžiuli masini krat . Masinius rus siaut jimus jiems dažniausiai užtraukdavo Kar. Juozapavi iaus grup s kovotojai su savo vadu Siaubu, nes jie girios partizan panos je neretai supliekdavo enkavedistus, o patys pasitraukdavo Žaliamiškiu. Anie už tai net pykdavo ant Siaubo, ta iau tas mažai gelb jo. Siaubo adresu daug k sakyti ir drausti nebuvo galima, nes jis muš okupant visur, kur tik jam buvo manoma. Siaubo vyrai išvadindavo leipalingie ius bailiais ir pridurdavo, kad jie gali ateiti ir prie pat Žaliamiškio mušti enkavedistus kiek tik patinka, o už tai ant leipalingie i nepyks, bet pad s vanoti „valdži “. Anie netur davo kuo atsikirsti ir tik prašydavo, kad Siaubas iš anksto pranešt apie j panos je ruošiamas pasalas. Tada jie gal s apsisaugoti nuo masini krat , atitinkamai pasiruošdami. Kiek man yra žinoma, Siaubo partizanai v liau šio džentelmeniškumo laikydavosi...

Antanas Grušauskas-Siaubas gim 1901 m. Radiš iaus kaime, Merkin s vals iuje. Tarnaudamas Lietuvos kariuomen je gijo puskarininkio laipsn , tod l jam buvo pavesta organizuoti ir vadovauti Seirij bataliono (Karininko Antano Juozpavi iaus grup s) partizanams. Batalione buvo keturi b riai, pirmajam ypatingajam - skrajojan iam b riui vadovavo pats A. Grušauskas. Kai kam užkli davo gr smingas jo slapyvardis. Išties jis k l siaub okupantams, j pakalikams visam bolševikiniam aktyvui. Iki pat mirties A. Grušauskas nepamiršo, kai 1944 m. gruodžio 23-osios ankst ryt jam gerai žinomose Merkin s vals iaus Ryliškio parapijos apylink se pasigirdo padriki š viai. Tamsoje dang nušviet gaisr pašvaist s. Deg Klepo i , Ryliškio, Druskinink li bei Taru ioni kaim sodybos. Merkin s sribai kartu su gausiomis enkavedist paj gomis uoliai vykd Kremliaus staytinio M. Suslovo, CK sekretoriaus A. Snie kaus ir NKVD komisaro J. Bartaši no kruopš iai parengt „pag sdinimo“, t.y. Lietuvos gyventoj genocido akcij . Pasmerkt j s raš sudar vietini komunist aktyvas. Per vien nakt su-

deginio apie 60 vienkiemi , nužud per 40 žmoniai . Sužv r j stribai ir ekistai šautuv ir automat buož mis gr do liepsnojan ius pastatus moteris ir senelius, m t vaikus. Jaun vyr nebuvo, jie nuo sovietini rekr t slapst si miškuose.

Neaukštame Klepo i kaimo kalnelyje rymo nekalt auk atminimo kryžiai ir koplytstulpiai, j pap d je surašyti neapsakomose kan iose žuvusi j vardai.

Klausimas, k prival jo daryti vyrai ir apskritai Lietuvos jaunuoliai, prarad savo šeimas, kurias okupantai be pasigal jimo žud , vež Sibiri kuo toliau nuo T vyn s? Atsakymas vienintelis: gintis ir kovoti d l savo tautos laisv s. Tuo ir užsi m skrajojantis Siaubo b rys ir dešimtys t kstan i Lietuvos partizan .

Negal dami pasipriešinimo kovotoj veikti m šio laukuose, okupantai rezg agent rin tinkl , papirkin jo išdavikus.

1947 m. spalio 31 d. enkavedist agentai „R ta“ ir „Medis“ išdav netoli Klepo i kaimo miške prie vaizdingo Lizd ežero A. Grušausko-Siaubo vadaviet .

126. Paminklas prie Lizd ežero, netoli Rylišio bažnytkaimio, kur 1947 m. žuvo partizan b rio vadas A. Grušauskas-Siaubas ir jo b rio kovotojai

Po atkaklios, didvyriškos kovos kartu su vadu žuvo dar trys bendražygiai. T pa i dien netoli bunkerio, keldamiesi per Nemun , žuvo dar keturi partizanai.

2004 m. vasar LPKTS Var nos skyriaus tarybos ir Var nos šauli kuopos r pes iu prie buvusio partizan bunkerio pastatytas paminklas. Granito plokšt je rašyta: „Šar no rinktin s Antano Juozapavi iaus grup s partizanams 1947-10-31.

Antanas Grušauskas-Siaubas
Antanas aplikas-V jelis
Antanas Juškevi ius-Savanoris
Anicetas Gavutis-Perk nas
Julius Muzikevi ius-Dobilas
Vytautas Gavelis-D mas
Vytautas Jurkevi ius-Rytas
Me islovas Baliukevi ius-Gir nas“.

Rugs jo 19 d. Rylišchio bažny ioje Kaišiadori vyskupas Juozapas Matulaitis aukojo šv. Mišias už prieš 60 met nužudytus Klepo i ir kit kaim kankinius, taip pat ir Siaubo b rio partizanus.

Po pamald šventoriuje vyko min jimas. Stebuklingai išlik liudytojai prisi- min , kaip po siaubingos nakties, stipriai š lant, stov jo prie pelenais virtusi savo

127. Prie paminklo Antanui Grušauskui-Siaubui du jo s n s. Iš kair s: pirmas Sigitas ir ketvirtas Algis. 2004 m.

nam ir žarst žarijas ieškodami sudegusi j artim j . Iš miško sugr ž keli jau-
ni vyrai, pakink likusius be pastog s sužvarbusius arklius, važin jo nuo vienki-
emio, prie vienkiemio rinkdami sušaudytus ar sudegintus buvusius kaimynus. Vi-
sus palaidojo nuo karo išlikusiose apkas duob se, be karst ir šarvon s. Daugel
gyventoj enkavedistai išsivež Merkin . ia juos žiauriai kankindami reikalavo
prisipažinti. K jie tur jo pasakyti, nežinojo nei budeliai, nei pasmerktieji, kuri
lauk tolima kelion mirties ešelonais.

Min jimo pabaigoje li dnas giesmes giedojo Alytaus tremtini choras. Po to
visi keliavo Klepo i kaim prie kryži pad ti g li , uždegti žvaku i . Iš Klepo i
kaimo švent s dalyviai nuvyko prie partizan paminklo.

Po trumpos mano žangin s kalbos, partizan atminim pagerb me tylos
minute ir Alytaus šauli rinktin s š vi salv mis. Paminkl pašventino Rylišchio
parapijos klebonas. Apie Siaubo b rio partizan veikl išsamiai papasakojo istori-
kas Seimo narys Algis Kaš ta. Baigdamas jis apgailestavo, kad iki šiol nepasmerkta
nekalt auk krauju permirkusi komunist partija.

Dainavos apygardos partizan vado pavaduotojas Vytautas Nanartonis, buv s
Siaubo b rio partizanas, kalb jo apie A.Grušausko dr s ir sumanum vadovaujant
b riui. Var nos šauli kuopos vadas K stutis Pl kys vardijo ir pad kojo visiems
prisid jusiems prie paminklo statybos.

Var nos tremtini ansamblis „Viltis“ ir Kibyši etnografinis ansamblis
dainavo partizan dainas. Min jimas baig si visiems švent s dalyviams sugiedojus
Dz kijos partizan himn .

Paminklo statytojams ir švent s dalyviams pad kojo Antano Grušausko-Siau-
bo dukt bei du s n s ir pakviet visus prie šventinio stalo.

Kalnišk s mušis

... Žalios egli šakos krito, kulkos tarpe m s,
Suvaityto žalias miškas, ž sit broliai j s ...

K tik baig si Antrasis pasaulinis karas. Dži gavo Europa, Amerika. Dži gavo pervag pasaulio žmon s. Deg fašizmo simboliai - svastikos. Deja, pasaulio didieji tada nesuvok , kad kartu su svastika b tina sudeginti bolševik simbol - pjautuv ir k j . Rusijos žmon s, ne mažiau nukent j nuo bolševik , š simbol vadino pagal nau-dojimo paskirt : *Serp i molot - smert ' i golod* (pjautuv as ir k jis - mirtis ir badas).

Tebeaidint karo pabaigos fanfaroms, saliuto salv ms, valstyb se, kur tik siek bolševik pjautuvo ašmenys, karas dar nesibaig , jis prasid jo nauja, pa ia nuožmiausia išraiška. Gr žtantiems nuo Berlyno fiziškai suluošintiems, o dvasiškai demoralizuotiems soviet kariams buvo pasakyta: „ namus pareisite tik tada, kai galutinai sutriuškinsite nepribaigtus fašistus“. Prie t nepribaigt j bolševikai priskyr daugyb Ryt Europos žmoni . Taip j Baltijos ir Vakar Ukrainos tautas. Kremliaus statytinis Lietuvai M. Suslovas sak , kad Lietuva gali b ti gera tik be lietuvi , tod l, pritariant nuolankiai Lietuvos komunist partijai, kurioje buvo per 80 proc. kitatau i , pasitelk NKVD ir reguliariosios armijos divizijas, kad vest „internacionalin “ tvark Lietuvoje. Kitaip tariant, prad jo masin tautos genocid . Degdami didyb s ir galyb s manija, atseit jie vieni nugal jo fašizm , bolševikai gal-vojo vienu ypu, per kelias savaites atlikti tai, ko carinei Rusijai nepavyko padaryti per 123 metus.

Apsiskai iavo raudonojo teroro strategai, per anksti raportavo Krekliui apie s kming bolševikin s tvarkos gyvendinim . Tada jie nesuvok , kad lietuviai laisv vertino labiau už gyvenim .

Visiems gerai žinoma, kad antižmoniška bolševik blogio imperija nuo pat pradžios per vis 74 m. gyvavim laik si ant Lenino nurodymu F. Dzeržinskio, vadinamu geležiniu Feliksu, suburtos nusikalt li gaujos V K - *Vserossijskaja rezvi ainaja komisija po borbe s kontrevoliucijei, sabotažem i spekuliacijei* (Vi-sos Rusijos Ypatingoji komisija kovai su kontrevoliucija, sabotažu ir spekuliacija), v liau dar vadinamos NKVD -*Narodnyj komissariat vnutrenich del* (Vidaus reikal liaudies komisariatas). Šis teroristinis samb ris apr p visk , kas demokratin je sistemoje vadinama vykdom ja valdžia, prokurat ra, teisingumu, teismais ir t.t.

Karo metais n vienas ekistas nedalyvavo m šiuose, nes tur jo kit pas-kirt - mojuodami naganais (m gstamiausias j ginklas), jie slinko iš paskos, kandin raudonarmie i , kad kas nesumanyt trauktis atgal. Neatsargiai besi-dairantis gaudavo kulk pakauš . Visus nepaklusniusius šaud vietoje. Ka-reiviai j bijojo labiau nei vokie i , kuriuos atakuodami tur jo šans išlikti.

1944 m. antroje pusėje, kai frontas persikėlė į reicho teritoriją, karo baigtis daugmaž buvo aiški. Todėl NKVD kaip palydovų paslaugą buvo atsisakyta, juos paliko okupuotuose kraštuose tvirtinti soviet valdžios. 1944 m. rudenį Alytuje dislokuotas NKVD generolo Vetrovo divizijos 34 pulkas. Enkavedistai pakiliai mums jiems gerai žinomo prasto darbo, rodė didelį „drąsą“ pavieni ir masiniai beginkli žmonės žudynėse. Kas kita, kai jie susidurdavo su dar tik besikuriančiomis ginkluotomis partizanų pajūgomis. Šie enkavedistai neturėdavo kuo stumti pirmąsias mūsų linijas. Reikėjo eiti patiems, o taip jie nebuvo pratę.

Dėl kijos partizanai ekistams aplaužė ragus dar nesibaigus karui. 1945 m. vasario 7 d. netoli Daugų Miguolių kaime, maždaug 200 partizanų junginys sudarė smūgą daug didesnei NKVD grupei ir tvarkingai pasitraukė iš mūsų lauko. 1945 m. vasario 12 d. per 100 Antano Kušlio-Vilko partizanų užpuolė Miroslavo miestelį, sunaikino NKVD būstinę, nelaisvumą 15 dienų. 1945 m. vasario 28 d. vyko garsus Panaros mūšis. Šie partizanų pergalės mums pagalbą atskubėjus net nuo Šventežerio Albino Kisieliausko-Karvelio partizanų būrys. Generolas Vetrovas, vairiai teisindamasis vyresnybei, savo raportuose pripažino, kad „banditai“, palaikomi vietos gyventojų, aršiai ir grėsmingai nusiteikę prieš soviet valdžią, o tvarkos vedimui reikalinga reguliariosios kariuomenės parama.

128. Paminklas prie Simno ežero, kur buvo pakasti Kalniškų mūsų partizanų kariai, vėliau perlaidoti Simno miestelio kapinėse

129. Paminklas Kalniškis m. šio vietoje, pastatytas marjampoliesio Jurgio Nevulio iniciatyva. 1991 m.

Karas baigėsi, tik ne ekistams. Neramumai didėjo kiekvieną dieną. Enkavedistai informatoriai iš vis pusi neš žinias apie partizanų gausumą ir telkinius. Kollaborantai verkšleno ir skundėsi gavę spėjamosius raštus. Partizanai sužlugdė bolševikų mainų akciją - išvežė Sibiro Lietuvos gyventojų sodybose kurdinti kolonistus iš Rusijos badaujančių kolchozų. Pagaliau ir Kremlius grasino ne tik NKVD šulams, bet ir Lietuvos komunistų partijos centrui.

1945 m. gegužės mėn. pradžioje NKVD agentai pranešė, kad Kalniškis miške, kurio kalnagalis bris apie 8 km ilgio ir 4-5 km pločio, slapstosi per 100 partizanų. Enkavedistai vieni neišdrįso šukuoti miško. pagalbinėms paskyrė 1-ojo Pabaltijo fronto kariuomenės 202-ą pulką. Kalniškis tuo laiku išties buvo Lakonobrys.

Apie garsų partizanų vadą Joną Neifaltą Lakonobrys pasakoja jo artimas kaimynas, buvęs politinis kalinys, Norilsko sukilimo dalyvis Antanas Volungevičius: „Neifaltų šeima gyveno Giraitės kaime, Šventėžerio valsčiuje. Vyresnysis sūnus Jonas, gimęs 1913 m. buvo tarnavęs Lietuvos kariuomenėje ulon puskarininkiu. Lietuvai okupavus vokiečiai gaudėni metu Joną sulaikė Šventėžeryje. Bandant

130. Kalnišk s m šio vietoje septynis kryžius ir koplytstulp pastat s politinis kalinys, Norilsko sukilimo dalyvis Antanas Volungevi ius, stovi prie savo sukurto ir išdrožto kryžiaus. 2003 m.

pab gti j sunkiai sužeid ir nuvež Alytaus ligonin . Šiek tiek apsigyd s, iš paklodži susuk s virv , nusileido iš antro aukšto ir paspruko. Sogr ž sovietai Jonui, nukent jusiam nuo vokie i , pasi l vadovauti Šventežerio sribams. Ta iau jis priesaikos, kuri pri m tarnaudamas Lietuvos kariuomen je, nesulauž . Kartu su žmona Albina Neifaltiene-Griškonyte ir jaunesnioju broliu pirmieji prad jo organizuoti partizan Jono Neifalto-Lak no b r . Gana greitai Lak no b ryje jau buvo apie 200 vyr . Jie priklaus Dainavos apygardos Šar no rinktinei. Nepasitvirtino bolševik melas, kad partizanai tai kapitalistai, buož s ir vokie i pakalikai. Neifaltai, kaip ir daugelis partizan , buvo mažžemiai ir kovojo prieš visus, kurie k sinosi Lietuvos laisv “.

Geguž s 15 d. kelyje Krosna - Lazdijai pasirod ilga karišk sunkvežimi kolona. Apie 1000 NKVD ir iš fronto sugr žusi kari jungtin s paj gos apsupo Kalnišk s mišk .

Ankstyv geguž s 16 d. ryt partizan žvalgai praneš , kad b rys atsid r apsuptyje. Pad tis susiklost sunki ir sud tinga. Svarstant nuomon s išsiskyr . Vieni si l mažomis grup mis m ginti veržtis iš apsuptyes. Dauguma palaik skyri ir

grandži vad pasi lym už mus palankias pozicijas kautis iki sutem . Partizanai pasirinko egl mis apaugusi aukš iausi Kalnišk s kalnag brio viet , vadinam Meškakalniū.

Kaip v liau paaišk jo, partizanams buvo palanki enkavedist puolamoji taktika. Atrodo, kad ekistai saugodami savo kail , kaip ir vokie i fronte, slinko iš paskos stumdami priek frontininkus, kad jie nesidair pult ir be gailės io naikint „buržuazinius nacionalistus“. Kareiviai šaukdami *ura* verž si kaln ir ia pat krito pakirsti taiklios partizan ugnies. Kritusius keit naujos voros, nes j buvo pakan kamai, o ekistams r p jo kuo grei iau susidoroti ir pranešti vyriausybei, kad per trump laik sunaikino daugyb „liaudies prieš“.

Partizanai buvo ginkluoti keliais kulkosvaidžiais automatais ir šautuvais, tur jo minosvaid . Vadai sp jo kovotojus efektyviai naudoti ir kiek manoma taupyti šovinius. Atskirais atvejais kareiviai buvo iš viršaus apm tomi granatomis ir daug kart atblokšti atgal, taip ir ne steng perimti partizan pozicij . M šyje ypa pasižym jo vado žmona A. Neifaltien -Pušel . sitaisius šimtamet je egl je, kulkosvaidžio serijomis taikliai guld neprąšytus sve ius.

Kalnas paskendo aitriuose parako d muose. Granat sprogin jimas, kulk švilpesys, niršusi kareivi keiksmas, priešmirtiniai šauksmai ir dejon s - atrod

131. Paminklas Simno aikšt je, kur buvo niekinami Kalnišk s m šyje kritusi partizan k nai

132. 1995 m. gegužės 16 d. Kalniškės mieste šio didvyrių pagerbimo minėjimas Simno miestelio aikštėje. Kalbą sako Piet Lietuvos partizanų vadą dimisių pulkininką leitenantą Juozas Petraška-Patrimpas.

lyg iš paties pragaro išsiveržę jėgos, ištroškusios žudyti - sunaikinti viską, kas pasaulyje gražu ir gera. Per trumpą laiką buvo neatpažįstamai sujauktas pavasario atgimstantios gamtos grožis, išniekinta šventa miško ramybė.

Partizanai didvyriškai atlaikė dešimteriopai gausesnės priešų atakas. Už tų žemių, dėl laisvės žuvo 44 karžygiai, tarp jų ir Pušelis, išstikima ginklo broliams ir priesaikos žadams t vynei.

Priešų nuostoliai buvo dešimteriopi: apie 400 kareivių padėjo galvas beprasmiame kovoje turdami tik vieną tikslą - pavergti tautą, atimti žmoniai laisvę, žudyti nepaklusniousius.

Didesnį puspartizanų ryžtingai atrūmė okupantų puolimus, sulaukė sutemos ir kartu su sužeistaisiais išsiveržė iš apsupties.

Žuvusių partizanų kėnus vielomis pririšę prie arklių (iškasant palaikus ant kaklų rastos vielomis kilpos) ekistai atitempė iki kelio ir sunkvežimiais atvežė Simnė. Jie bolševikai pradėjo iki šiol pasaulyje nematytą laidojimo ritualą. Jie tyčiojosi ne tik iš mirusiųjų, bet ir iš gyvųjų, kuriuos atvedavo iš tardymo kambarių be jokios dingsties sulaukę gatvės, reikalavo atpažinti. Kai kuriuos

„ragino“ automato buožmis ir guld ant kruvin žuvusiųjų kėnų. Neabejotina, kad vien už panašias patyčias bolševikus reikėjo teisti Niurnbergo tribunole kartu su hitleriniais budeliais.

Išlaik tris paras aikštėje žuvusiųjų kėnus, nakties metu okupantai užkas juos keliose vietose. Tik po 45 m. palaikai buvo iškasti ir kaip dera palaidoti Simno kapinėse. Čia į garbei pastatytas paminklas, granite rašyti vardai.

Aukščiausias Kalniškų kalnas, kur prieš 46 m. narsiai gynė partizanai, kalnas, kuris sugrąžino kovotojų kraują, taip pat nepamirštas. Marijampolietis Jurgis Nevulis su bendraminčiais iš surinktų kovos lauke akmenų pastatė didvyriams Atminties paminklą.

Paminklo atidengimas vyko 1991 m. gegužės 18 d. Tuo laiku dar nebuvo iš Lietuvos išvesta okupantų kariuomenė, ir neatsitiktinai okupantai čia pat suruošė provokacinius maneversus. Tada, kai ant kalno vyko paminklo šventinimo apeigos, pakalnėje poškėjo okupantų šviai. Tai ženklas, kad jie net po pusės amžiaus nesusitaikė su pralaimėjimu, nors iki galutinio blogio imperijos subyrėjimo skyrė tik keli mėnesiai. Tai vyko rugpjūčio mėn. ir ne kur kitur, o Maskvoje, puošiant metu bolševizmui buvo sulaužytas stuburas.

133. 60-ies metų Kalniškų kalno šventinimas 2005 05 14.

Ir vis dėlto bolševikai, jausdami artįjanį pabaigą, tarpomai priešmirtiną agoniją iš paskutiniųjų stengėsi parodyti, kad labiausiai išmoko viešpatavimo metais. Po trijų dienų paminklą susprogdino, parodydami nirusį ir beįgiškumą.

1991 m. gegužės 29 d. tas pats J. Nevulis kartu su D. Krakausku ir A. Akeliu paminklą atstatė ir 1991 birželio 22 d. paminklas buvo naujai pašventintas.

Nuo atgimimo pradžios atgavus nepriklausomybę ir laisvą, gražiausiu metu, kada žaliame gamtos rėbione baltai lyg nuotakos pasipuošia ievos, kalnų nusagstomų lynos žibuoklės, kada medžiaviršnėmis aidis paslapti miško simfonija žuvusiems, kada kiekvienas savo širdyje jaučia dievišką ramybę, palaiminimą pasididžiavimą, Kalniškės aukščiau Meškakalnio kalnų iš visos Lietuvos sueina žmonės nulenkti galvas žuvusiems - gynusiems kalnų ir visą Lietuvą. Ateina pagerbti žuvusius ir Aukščiau valia išlikusių partizaninio karo dalyvių.

Iškilmą prasideda Simno miestelio aikštėje prie kuklaus paminklo, kur gulio išniekinti partizanai. Po to šv. Mišios bažnyčioje ir galiausiai Simno kapinėse prie partizanų kapo. Pagrindinis iškilimų akcentas, kaip jau minėta, vyksta Kalniškėje.

Kasmet čia statomi paminklai, kryžiai ir koplytstulpiai. Partizanų giminaičiai, artimieji, buvę politiniai kaliniai ir tremtiniai, laisvės kovų dalyviai ir geros valios žmonės stengiasi, kad artimiausiu metu čia būtų 44 atminties ženklai. Kiek anksčiau čia buvo pasodinti 44 žuolai.

Paminėti ne tik paminklai statytojai, bet ir šventini renginių organizatoriai: Lazdijų šaulių kuopos vadas G. Karauškas, A. Bagdonavičius, Kuinškiečiai, Voskai. Septynis kryžius ir Šv. Mergelės Marijos koplytėlę savo rankomis pagamino ir pastatė A. Volungevičius. Prie šventinių renginių daug prisideda Lazdijų savivaldybės ir seniūnija, Simno seniūnija, Lazdijų šauliai ir Savanoriškos krašto apsaugos kariai. Kasmet čia prisiekia jaunieji šauliai. Pagaliau 60-ies metų Kalniškės m. šio sukaktį dviejų dienų žygiu paminėjo 94 Krosnos, Stebulių, Verstaminų pagrindiniai ir Šeštokų vidurinės mokyklos moksleiviai, Rudaminos kunigo Juozo Zdebskio skautų draugovės ir svečiai iš Punsko. Žygio iniciatoriai: Krosnos pagrindinė mokykla ir miestelio bendruomenė, taip pat Lazdijų laisvės kovų muziejaus „Laisvės takais“ padalinio vadovė Asta Bagdonavičienė.

Partizanų dvasia - nemirtingi jų žygdarbiai kiekvieno seno ir jauno lietuvių širdyje.

Noruli apylinki partizanai

Septintame kilometre nuo Merkin s kryžkel s link Druskinink , dešin je kelio pus je stovi iš lauko akmen sum rytas paminklas. Jame iš vis pusi montuotose granito plokšt se iškalta 43 žuvusi partizan vardai. Paminklo priekyje (nuo kelio pus s) rašyti žodžiai:

“Žuvusi
Noruli apylink se
nuo sovietini okupant
ir j talkinink kulk
Atminimui”.

Paminklo viršuje šalia kryžiaus granito plokšt , kurioje iškaltos trys pavard s, turin ios atskir istorij .

1944 m. gruodžio 17 d. Noruli kaime Edvardo esnulevi iaus vienkiemyje iš aplinkini kaim su j septyni vyrai lauk susitikimo su veikianiais partizanais. Jie buvo nusprend papildyti j gretas. Belaukian ius beginklius jaunuolius aptiko Merkin s sribai ir enkavedistai. Nusivar netoliese mišk , kur dabar stovi paminklas, tris vyrus, atskyr nuo grup s, sušaud ir užmet puš bei egli šakomis paliko miške. Po kiek laiko nužudyt j k nus aptik gimini s palaidojo savose kapin se. Toje vietoje, kur j krauj sug r žem ,

134. Paminklas Noruli apylinki (Merkin s sen.) žuvusiems partizanams

gimin s pastat kryži ir granito plokšt je raš j vardus. Kitais metais Merkin s stribai kryži nugriov , o plokšt trimis š viais sušaud , bet j gimin s išsaugojo ir po 50-ies met montavo paminkl . Granite išliko gerai skaitomi žvuvusi j vardai ir pavard s:

„Jonas Klimavi ius
 Vladas Janulevi ius
 Alfonsas Jezukevi ius“.

Šalia pavardži net nuotraukoje aiškiai matyti trij kulk suaižymo žym s.

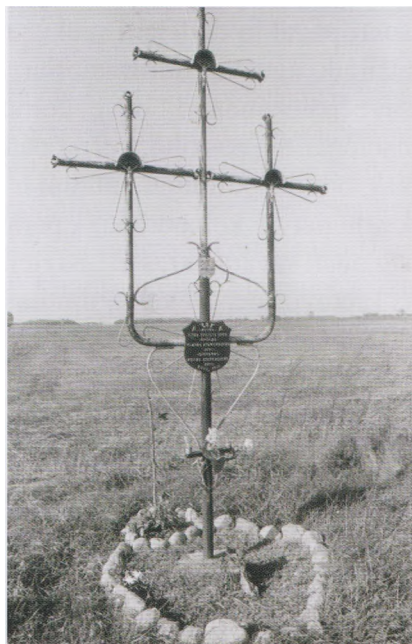
Sulauk nepriklausomyb s, Noruli kaimo gyventojai, buv tremtiniai, politiniai kaliniai, laisv s kov dalyviai, partizan gimin s ir artimieji nutar pagerbti savo apylink je žvuvsius kovotojus.

Pas Edvard Gesnulevi i iš Kauno atvyk s buv s kraštietis Stanislovas Ragauskas pasi l pastatyti paminkl . Jam pritar Druskininkuose gyvenanti Ona Caplikait -Vyšniauskien . Jos brolis Jurgis, kaip ir E. esnulevi iaus brolis Juozas, gim ir aug Noruliuose, paaukojo savo gyvyb gindami Lietuvos laisv . Statant paminkl aktyviai dalyvavo Juliaus Jekelio, Sasnausk , Jono Vabalo šeimos. Vis paminkle pamin t gimin s ir artimieji aukodami laisvalaik stat paminkl ir r m pinigais. Vadinasi, žmoni atmintis gyva ne tik žodžiuose, darbuose, bet ir širdyse.

Druskinink kelyje vyksta intensyvus jud jimas. Kiekvien dien pravažiuoja šimtai automobili . Pasteb j paminkl , sustoja nežinia iš kur atvyk ir kur skubantys žmon s. Prieina prie paminklo, padeda gli , susim sto. Taut a gyva tol, kol kiekvienam didžiausia vertyb yra laisv .

135. Kryžius Purpli kaimo (Merkin s sen.) partizanams. „N ra didesn s garb s, kaip gyvyb už t vyn atiduoti“

136. Kryžiai 1947 m. žvuvusiems partizanams Vitui Treigiui-Audrai, Vladiui Stankauskui-Špokui ir Rokui Stankauskui-Gintarui. Kryži pastat partizan gimin s 1993 m. (Merkin s seni nija)

Jeigu ne jie?

Per keturiolika nelaisv s met man „dykai“ teko bolševikin s imperijos geležinkeliais, up mis ir j romis nukakti daugiau kaip 40 t kstan i kilometr . Daugiau kaip pus met išgyvenau ant rat apšarmojusiuose arba tvankiuose vagonuose, pripl kusuose triumuose, kra iausi atvir sunkvežimi k buluose neretai 40°C šaltyje. Kas gali paskai iuoti, kiek etapuose mir ar buvo nužudyta kalini , kiek j išm tyta pakel se? Kiek k n pasiglemž r s ios Sibiro up s, Ledinuotasis vandenynas? Per t laik teko susitikti ir kalb tis su keliasdešimties tautybi žmon mis. N vienam iš j nekilo abejoni , kad jie bolševik teroro aukos. Visi sak , kad d l milijon sovietme iu nužudyt žmoni kalta komunist partijos sukurta sistema.

Nor dami save pateisinti buv komunistai, soviet kolaborantai, sako: jeigu ne jie, t.y. partizanai ir ginkluotas pasipriešinimas, Lietuva b t išvengusi toki skaudži padarini . Jiems n motais, kad 1940 - 1941 m. nebuvo partizan , niekas nesipriešino, kad ir nuleid galvas Lietuvos žmon s sutiko su tuolaikin s valdžios palankiais okupantams sprendimais. Kuo visa tai baig si, aišku be komentar .

Nuslopin partizanin kar , bolševikai Lietuvoje prad jo komunist partijos pl timo vaj . Pl timosi mechanizmas buvo grindžiamas privilegijomis: be eil s dalijo butus, talonus automobiliui sigyti. Buvo si loma dešimtys vairiausi buitini privilegij ir pagaliau aukšti postai. Svarbu, kad stotum. Toliau, nori ar nenori, teks šokti pagal j d del ir niekur nedingsi, kelio atgal nebus, nebent kal jim . Taip atsirado agentai, informatoriai, rezervistai - ištisa kolaborant gov da. Šiandien , save pateisindami, buv komunistai meluoja. Atseit partij buvo stojama iš nacionalini paskat , norint pad ti tautie iams, išlaikyti lietuviškum ir t.t. Kas jau kas, o buv politiniai kaliniai ir tremtiniai (apie tre dalis Lietuvos gyventoj) savo kailiu patyr kolaborant „param“, kai juos tr m ar sugr ž m gino bent kur prisiglausti savame krašte. „Savieji“ elg si žiauriau nei okupantai, pasi lydavo dingti iš Lietuvos per 24 val. Suimtuosius apklausdavo rusas, o vert jo ir budelio pareigas atlikin jo stribas, dar ir klastodavo tardomojo parodymus. Visi jie n r si iš kailio, kad tik tikt šeimininkui.

Atgavus Nepriklausomyb , kada jau nebuvo baisu kalb ti, atsirado dar viena t vyn s myl toj grup , prisistatanti inteligentais, intelektualais, rašytojais. Okupacijos metais priraš kr vas knyg , liaupsinan i partij ir bolševik „genijus“, kai kurie, iš savo rašliavos ištrauk iš konteksto keli sakini fraz , rodin ja, kokie jie buvo laisv s šaukliai, kiek rizikuodami nuveik t vyn s labui.

Apie tokius „kovotojus“ partizan vadas Lionginas Baliukevi ius-Dz kas dar 1949 m. sausio 15 d. savo dienoraštyje (V., 2002. P.75) raš : „Aš visados tvirtinau ir tvirtinsiu, jog vyras tas, kuris dabar žadina taut , kuris dabar, nepaisydamas pavojaus savo gyvybei, kelia taut savo galingu žodžiu. Kaip ži r ti tok rašytoj , kuris okupacijos metais kinkom drebino, okupantui pataikavo, o nepriklausomyb s

137. Paminklas Vartavalakio kaimo miške netoli Perlojos prie buvusio bunkerio, kur 1951 02 12 žuvo trys partizanai

metais v l prad s giedoti apie kovas, aukas už t vyn ir t.t. „Išverstask ris“ gali tik taip pasielgti...“ Kas suskai juos, kiek toki išverstask ri Lietuvoje dabar puikuojsi, ir v l vartosi tartum inkstai taukuose. Ne vienas toksai laisv s šauklys, ištisis dešimtme ius radijo ir televizijos laidose nuodij s eter , partizanus vadin s buržuaziniais nacionalistais ir kitokiais Kremliaus palaimintais keiksmažodžiais, šiandien stov damas aukštose trib nose gieda kitaip, ta iau blogiausia, kad daro tai, ko išmoko sovietme iu. Štai ia ir atsakymas Lietuvos žmon ms, kod l net po 15 met atgav Nepriklausomyb gyvename tarsi kume iai pas nedor šeiminink . Kur pažvelgsi, viskas sujaukta, apversta aukštyn kojom, iškreipta demokratija. Teisyb s ieškok neieškoj s nerasi, nes šal valdo ta pati senoji gvardija, išsiauginusi sau palankius p dinius. Apvog Lietuvos žmones dauguma j tapo milijonieriais. Neabejoju, kad atsik l partizanai dar kart paskelbt kar naujiems tautos eng jams.

Paprasti Lietuvos žmon s, tie, kurie ne žodžiais, o darbais puosel jo laisv , kurie kantriai vilko okupant jung , neabejoja, kad be partizaninio karo Lietuva neb t suradusi j g atsikelti. Pribrendus tinkamiausiam momentui suduoti netik iausi sm g galingai blogio imperijai, Lietuva tarsi tas mažas kelmelis apvert griozdišk bolševik išklerus vežim . Pagarba partizanams išliko ne tik j gimini ir artim j širdyse.

Netoli Perlojos Vartavalakio kaimo pamišk je gyveno kininkas Pranas Pigaga. Jo šeimos su partizanais nesiejo jokie giminyt s ryšiai, ta iau daugel met ji globojo už pus s kilometro nuo j vienkiemio miške partizan bunker . 1951 m. vasario 12 d. bunker išdav buv s partizanas, tap s smogiku, Zigmas Kaš ta. Jame žuvo trys partizanai, o Pran Pigag , jo s n Vytaut ir dukr Vladislav kaip tariamuosius su m enkavedistai. Kankino juos žiauriai, bet nieko neišpeš , tod l teis Maskvos ypatingoji „troika“. Šeimos gyvenimas buvo suardytas ir tik po daugelio met netek sveikatos ir gimt j nam , kas kur per didel varg sik r Lietuvoje. Ta iau ir v l jie nepamiršo partizan . Atgavus nepriklausomyb , Vytautas Pigaga kartu su partizan artimaisiais j ž ties vietoje prie buvusios sl ptuv s pastat paminkl su rašu:

„Žuv nuo pardaviko rankos 1951 vasario 12
 Vinikevi ius Vincas- Žvalgas
 Baranauskas Jonas- Balandis
 Šerlauskas Banadas- Planeta.“

138. Bunkerio Vartavalakio kaimo miške glob jo kario savanorio Vytauto Pigagos laidotuv s Vartavalakio kaimo kapin se. 2004 m.

Iš griuvusių pakilusi Lietuva niekaip negali atsitiesti. Slegiami skaudžios okupacinės naštos tebeklaidžiojame nežinomybės migloje, dvasinio nuosmukio tyruose. Per prarasto laiko erdvę iki mūsų atklysta partizanų testamentas, nuorodos, kaip mylėti ir ginti tėvynę, kaip tausoti nuomą prieš visų puoselėtą dvasines vertybes. Mes privalome pateisinti partizanų lėkėjus, nes jie nesvyruodami pralėjo kraują, paaukojo savo gyvybę dėl Tėvynės laisvės, dėl mūsų ateities. Privalome išbristi iš moralinio nuosmukio pelkės. Kad Lietuva išliktų ir klestėtų, turime susitelkti ir laikytis svarbiausių nuostatų - dešimties Dievo sakymų.

Laisv s ugnis - ateities kartoms

Aš dažnai pagalvoju, kas gi Tu esi mano T vyne? Kod l tavo vaikai tokie keisti, tokie savotiškai užsispyr ? Iš kur toji didel pasipriešinimo j ga teka?

Aš jau iu, jog savo krašt pamilstu vis labiau ir labiau. Jeigu man šiandien kas pasi dyt laisv Amerikoj, aš nevažiuo iau. Geriau ž ti ia garbingai kovojant...

Liongino Baliukevi iaus-Dz ko dienoraštis. 1948 m. lapkri io 10 d. (2002. P. 57)

Perskait s šias eilutes, retoriškai klausiu sav s: nuo kada ir nuo ko prasideda mano t vyn ? Gal nuo pirmo širdies tvinksnio ar klyksmo išvydus š pasaul ? O gal ištarus pirm žod mama, juk t vyn taip pat vadiname motina. š klausim nesvyruodamas atsakau - nuo tada, kai t vyn prarandame, kai m s gyvenime atsiranda šiurpi niekuo neužpildoma tuštuma. Ramiai gyvendami mes nejau iame, nepastebime ir ne vertiname nei t vyn s, nei laisv s, dažnai ir artim žmoni . Kaip L. Baliukevi ius, taip ir mes, buv politiniai kaliniai ir tremtiniai, visa tai skaudžiai patyr me ir išgyvenome. Tik tada supratome, kad nei t vyn s, nei laisv s niekuo nepakeisi. Gal tod l mes vienas kit labiau suprantame, nors m s nesieja nei kraujo, nei giminyt s ryšiai. Mus suartino vienodas likimas, gyvenimas už statym ribos, kur tvirtai jaut me vienas kito pet .

Po sukilimo Norilske iš 30-ies t kstan i politini kalini buvo atrinkta apie devyni šimtai aktyviausi sukil li , tarp j 86 lietuviai ir išvežti Magadano auk-

139. Kiekvienais metais Ariogaloje vyksta tarptautinis s skrydis „Laisv s ugnis - ateities kartoms“. S skrydžio vaizdas 2004 08 07.

so kasykl . Mus visada vež ten, kur savo noru niekas nenor jo gyventi. Mus gyvus laidojo r dynuose, anglies šachtose, kuo giliau nuo žem s paviršiaus. M s tarpe buvo iškili asmenybi , kaip antai: kunigas eslovas Kavaliauskas, teisininkas Vaclovas Zubkevi ius, inžinierius Vytautas Laugalys, vairaus rango kariški . Mus apgyvendino lageryje, vadinamame šachta Cholodnaja (šaltoji), kuris buvo sprastas tarp kaln siaurame sl nyje. Saul s spindulius matydavome tik aukštyn pak l galvas. Kunigas . Kavaliauskas ia suk r Norilsko sukil li himn . Daugeliui jo eil raš i pritaikydavome melodij . Nors buvome alkani ir išvarg , mes dainavome partizan , tremties ir . Kavaliausko sukurtas dainas. Dainuodavo ir Vakar Ukrainos Karpat kaln partizanai, pridurdami, kad tai daro *na zlo vragam* (prieš pyk iui).

Pateiksiu . Kavaliausko sukurt eil rašt , virtus daina, atspindint to laiko m s dvasin b sen :

*Mes pra jome ugn ir plien ,
Užsigr dinom tundr šaly, -
Nesutrupint m s gret šiandien ,
Nesutrypt laisv s žiedo širdy.*

*M s siekimai teisingi ir r st s,
M s j gos kaip up s vanduo, -
Milijonams pad sim pabusti,
Ir kartu laisv s himn giedot.*

*Praeity juodos dienos gestapo,
Ir ekistams siaut ti gana.
M s broliai prie didvyri kapo
Laisv sveikins su džiaugsmo daina.*

Šios ir kit dain aidas ištr k s iš Šaltosios šachtos-karcerio, Kolymos kaln virš n mis pasklido po pla iausi pasaulyje konclager , kurio vardas *Sovetskij Sojuz* (Soviet S junga). Š aid širdimi išgirdo ir pajaut laisv s ištrošk milijonai „soj zo“ verg . Nuo tada prad jo irti kruvinos imperijos pamatai.

Dar prieš metus esant gyvam pasaulio taut „t vui“ Stalinui jo sakymu b tume patvarkyti visi iki vieno, kurie sukilome Norilске, išdr some dainuoti Magadane. Po jo mirties 1953 03 05 sukilimas prasid jo praslinkus dviem m nesiams, o Kremliuje, kaip ir reik jo tik tis, užvir kova d l valdžios: susiriejo (kas k veiks) raudonojo teroro pagrindiniai veik jai. Nepasisek L. Berijai, j nurung tokie patys, kaip ir jis, kruvini nusikalt liai ir, apkaltin t vyn s išdavimu, sušaud , o jo šalininkus nedelsdami surakintomis letenomis patalpino tuos pa ius spygliuotomis vielomis apjuostus gardus, kuriuos jie patys suk r ir sugr do juos milijonus nekalt vairi

140. S skrydžio metu Ariogaloje susitinka variose Sibiro vietose buvę kaliniai ir tremtiniai. Prie stendo vieni kitus susirado Tiumenės srities tremtiniai. Iš kairės: Vytautas Kaziulionis, Joana Vilkelytė-Jankauskienė ir Nijolė Jurikonytė-Mačienė. Ariogala, 2001 08 04.

tautybi žmoniai. Santariai šypsodamiesi stebėjome naujai atvykusius „svečius“. Buvę prokurorai, tardytojai ir aukšto rango čekistai - neseniai prieš juos drebėjo kiekvienas mirtingasis - baikšniai dairėsi jiems neprastoje aplinkoje. Žvilgįojo lagerio kertose rengtus bokšteliams, kuriuose dieną ir naktį su kulkosvaidžiais būdavo įgerai dresiruoti sargybieniai.

Mums pasisekė. Likome gyvi tik todėl, kad tokioje sumaištyje niekas nesiryžo duoti komandos šaudyti beginklius, kaip tai buvo daroma anksčiau. Tačiau dar ilgai čekistai siautėjo, ir tik po septynerių metų nuo Stalino mirties grįžau į gyvenimą.

Visi, kuriems pasisekė sugrįžti Lietuvai ir sulaukti išsvajotos laisvės, su skausmu ir pagarba žemai lenkiame galvas prieš tuos, kurie su ginklu rankose žuvo koduodami dėl Lietuvos laisvės ir nepriklausomybės, kurie negrįžo nuo Šiaurės poliaus.

141. Var niškiai 2004 m. rugpj io 7 d. Ariogalos s skrydyje „Laisv s ugnis - ateities kartoms”

rinio rato, iš bekrašt s Sibiro taigos ir alkan Kazachstano stepi . Mes d kojame Aukš iausiajam už suteikt galimyb likti gyviems, kad b tume laisvi.

Iki šiol artimai bendraujame su visais likimo broliais ir ses mis. M s bendražygi šeima išret jusi, ta iau dar gausi. Kiekvienas gali sitikinti atvyk s Ariogal , kur nuostabijame Dubysos sl nyje nuo 1990 m. vyksta energingo LPKTS Raseini skyriaus tarybos pirmininko Antano Vizbaro sumaniai organizuojami s skrydžiai „Laisv s ugnis - ateities kartoms“. Kasmet ia su šeimomis suplaukia dešimtys t kstan i buvusi politini kalini , tremtini , laisv s kov dalyvi -rezistent . 2001 m. rugpj io 9 d. laikraštis „Tremtinys“ Nr. 30 (460) raš , kad rugpj io 4- j laisv s ugnies kurstyti 11 - j kart Dubysos sl n susirinko per 38 t kstan ius dalyvi . Švent s organizatoriai sl nyje paruošia standus, kuriuose rašytos tremties vietos. Prie j susitinka ten kent j bendražygiai. Visuose s skrydžiuose dalyvauja ir var niškiai, o rajono tremtini ansamblis dainuoja jungtiniame s skrydžio chore.

Baigdamas rašyti ši knygy , nuoširdžiai d koju mieliems bendražygiams, buvusiams politiniams kaliniams ir tremtiniams, su kuriais 15 met intensyviai dirbome - stat me paminklus, kopyltstulpius, paminklinius akmenis ir kryžius Lietuvos nepriklausomyb s ir laisv s kovotojams. A i istorikui Algiui Kaš tai, sudariusiam žuvusi j partizan s rašus.

D koju Lietuvos gyventoj genocido ir rezistencijos tyrimo centro gen. direktorei Daliai Kuodytei, LGG auk r mimo fondo valdybai, Var nos AB „Trobe-siai“ direktoriui Vytautui Kukliui, UAB „Var nos statyba“ gen. direktoriui Vytui Valentukevi iui, AB „Matuiz plytin “ direktoriui Vincui Nenevi iui, Var nos rajono savivaldybei, Vilniaus tarptautinio oro uosto gen. direktoriui Mindaugui Ivanauskui.

Nuoširdus a i Amerikos lietuviui Stasiui Sulai, Australijos lietuviui Juozui Pet-ruui epuliui, Švedijos lietuviui Jonui Pajajui, Kanados Hamiltono miesto lietuvi bendruomenei.

D koju politini kalini ir tremtini Var nos, Alytaus, Druskinink ir Lazdij ansambliams ir chorams, visuomet dalyvavusiems paminkl atidengimo ir pašventinimo iškilms.

Nuoširdus a i visiems geros valios žmon ms, prisid jusiems statant Dainavos apygardos partizan atminties paminklus.

Dz k partizan himnas

*Ar sninga, lyja nakt , dien ,
Ar šal iai kausto mus,
Žinau aš ginklo r š vien .
Kiekvienas ia ramus.*

*Mes partizanai vyrs vyr ,
Mes viešpa iai mišk ,
Ar dainos skamba, švinas byra,
Visuomet mums ramu.*

*Mums plieno šalmai galvas dengia,
Širdis pilna garb s,
Aplink granatom apsispend -
Ranka nesudreb s.*

*T vyn s meil aiškiai spindi
Akyse ir veiduos,
Ir žem s jie t v nei sprindžio
Niekuomet neatiduos.*

*Maža t vyn , bet galinga
Iš praeities laik ,
Ir toki vyr jai nestinga
Praeit keliams didiems.*

Idealist kartos žmogus

Apie knygos autori

Šios knygos autorius Vytautas Kaziulionis priklauso tai istorinei kartai, kuri galvojo ne apie save, o apie tautos likimą, kuri ir drįso, ir galėjo aukotis dėl tautos laisvės.

Vytautas Kaziulionis gimė 1930-aisiais Varėnos miestelyje darbuojuose kininko šeimoje, auginusioje devynis vaikus.

Patriotinės tautinės nuostatos puoselėjanti šeima bei anos Nepriklausomybės Lietuvos mokykla išugdė laisvą, sąžiningą ir dorą asmenybę.

Nuo pat antrosios sovietinės okupacijos pradžios du Vytauto broliai išėjo į kovą. Džiūgus miškus partizanauti ir nelygioje ilgametėje kovoje garbingai žuvo. Darbą damas paaugliui, Vytautas buvo aktyvus partizanų ryšininkas ir talkininkas, globėjo pas seseris vieniškiuose rengtas partizanų slėptuves.

1947 m. pabaigoje Vytautas su tėvais okupantai ištrūko Sibiro, Tiūmens srityje, Baikalo (vėliau Jarkovo) rajoną. Matydami sunkiai pakeliamas (ypač vaikams ir seneliams) gyvenimo sąlygas, Vytautas su bendraminiais kūrė draugiją „Priesaika ištrūkimui“, kurios tikslai buvo – gelbėti savo kraštiečius, organizuojant paramą daugiavaikėms badaujančioms šeimoms, puoselėti tautines tradicijas ir patriotiškumą. Buvo leidžiamas pagrindinis periodinis laikraštukas „Toli nuo Tėvynės“. Slaptai draugijai plečiant ir aktyvinant savo veiklą V. Kaziulionis su bendražygiais pateko į kalėjimą. Akiratyje ir 1951 m. pavasarį buvo suimtas. 1951 m. lapkričio mėn. po žiaurių tardymų Vakarų Sibiro karinis tribunolas nuteisė V. Kaziulionį mirties bausme sušaudant ir tik 1952 m. vasaryje nuosprendis buvo pakeistas – 25 metams lagerio. Po teismo pakliuvęs Norilsko griežto režimo 5-ajame lagerio, Vytautas sijaungė politini kalinių slaptą judėjimą. Aktyviai dalyvavo 1953 m. gegužės mėnesį prasidėjusiame Norilsko lagerininkų sukilime. Už tai buvo išvežtas Magadano aukso kasyklas. Čia ir vėl buvo vienas iš politinių kalinių protesto akcijų iniciatorių, su bendraminiais leido kunigo eslovo Kavaliausko inicijuotą laikraštuką „Toli nuo Tėvynės“.

1955 m. nepaklusnūs kalinys buvo perkeltas Taišetų lagerius Irkutsko srityje. 1956 m., Sovietų Sąjungoje prasidėjus atšilimui, V. Kaziulioniui bausmė buvo sumažinta iki 10 metų.

Lietuvė grįžo 1961 metais. Apsigyveno Kaune. Vėliau buvusi partizanų politinė kalinė. Išaugino dukrą ir sūnų.

Nuo 1988 m., prasidėjus tautos atgimimo Sąjūdžiui, aktyviai sijaungė visuomeninį politinį veiklą. Didžiausią dėmesį skyrė 1944-1954 m. partizanų kovų vertinimui ir žuvusių kovotojų pagerbimui. Dirbo atkakliai ir nuosekliai. Organizavo partizanų palaikymo iškasimą perlaidojimams ir amžinim paminklųose Daugų miestelyje, Senojoje Varėnoje, Perlojoje, Merkinėje ir kitose Varėnos rajono

142. Vy io Kryžiaus ordino teikimo ceremonijoje Lietuvos Respublikos Prezident roje. Vilnius, 1999 m. liepos 6 d.

vietose. Iš viso su talkininkais perlaidojo apie 50 partizan palaik , paminkluose amžino apie 700 žuvusi laisv s kovotoj vard .

Siekdamas išsaugoti herojišk ir tragišk partizanini kov atminim bei ugdyti jaunuomen s pilietines patriotines nuostatas, V. Kaziulionis nuo 1995 m. Var nos rajone kasmet organizuoja vyresni j klasi moksleivi žini viktorin bei rašini konkurs „Lietuvos laisv s kov ir kan i istorija“. Šis Var noje prad tas konkursas su Švietimo ministerijos ir Lietuvos gyventoj genocido ir rezistencijos tyrimo centro pagalba 1999 m. tapo respublikiniu. V. Kaziulionis aktyvus ne tik istorin je šviet jiškoje, ta iau ir politin je veikloje.

Nuo 1993 m. jis yra renkamas Lietuvos politini kalini ir tremtini skyriaus pirmininku. Nuo 1995 m. iki 2004 m. buvo renkamas rajono savivaldyb s taryb . 1999 m. Lietuvos Respublikos Prezidento dekretu V. Kaziulionis apdovanotas 5-ojo laipsnio Vy io Kryžiaus ordinu.

V. Kaziulionis yra veiksmo žmogus. Jo principai - ne steb ti ir komentuoti tai, kas vyksta, o pa iam veikti, spr sti, prisiimti atsakomyb - ir leido nuveikti didelius darbus.

Istorikas, Seimo narys *Algis Kaš ta*

Kaziulionis, Vytautas

Dainavos apygardos partizan atminties paminklai:
[Publicistika]/Vytautas Kaziulionis. - K.,

ISBN 9955-466-27-8

Knygoje pasakojama apie Lietuvos partizan ž ties aplinkybes Var nos rajone sovietin s okupacijos metais, j palaik paieškas ir atminimo amžinim ... Remiantis liudytoj duomenimis, parodoma laisv s kovotoj dr sa, okupant ir j kolaborant , MGB agent , niekšingumas bei žiaurumas. Minimas Lietuvos tragiškas laikotarpis, siejamas su ši dien realijomis, papildo visos Lietu- vos laisv s kov ir kan i istorij .

UDK 725:355.1(474.5)

Ka677

Vytautas Kaziulionis **Dainavos apygardos partizan atminties paminklai**

Išleido Vytautas Kaziulionis
ir AB spaustuv “Spindulys”

Spausdino AB spaustuv “Spindulys”
Gedimino g. 10, 44318 Kaunas
Interneto svetain : <http://www.spindulys.lt>
Užsakymo Nr. 5.999 Tiražas 1000 egz.

... Šiandien daug kalbama apie pilietin s visuomen s k rim . Išties gal reikt ugdyti tautin visuomen , daugiau kalb ti apie m s praeities ištakas, nes tauta, nežinanti savo istorijos, yra panaši med be šakn . Suti kime, kad Švietimo ir mokslo ministerija per mažai skiria d mesio m s valstyb s istorijai, nepateikia mokykloms platesn s privalomos patriotin s programos, juolab kad mes esame paveikti pus s amžiaus stagnacijos ir komandinio valdymo. Tada už mus visk sprend vienintel „neklystanti“ komunist partija. Tik jinai žinojo ir nurod , kada ir kur rinktis, kur stov ti, kada ploti, kada tyl ti arba sakyti tai, kas tiko partijai. Mes gyvenome

uzurpuotos tiesos plotm je. Iš ten atsineš me vartotojišk poži r gyvenim . Nuo tada atsirado dirbtinis neklystan i j luomas. Ne vien pavyko suklaidinti, tikinti, kad, kur balta, yra juoda, ir atvirkš iai. Ta iau, kad ir kaip stengtasi, nepavyko sulaužyti, neatmenamais laikais m s prot vi užkoduoto dorovinio prado. Gal tod l jaunimo, gimusio ir užaugusio sovietin je nelaisv je, nesužav jo, nepaveik ir nesuklaidino nepaliaujamai propaguojamas melas. Pribrendus svarbiam reikalui, jie nesvyravo, partizan pavyzdžiu pirmieji pasipriešino, atsisak tarnauti okupacin je kariuomen je. Aktyviai siliejo Atgimimo jud jim , praliejo krauj gindami televizijos bokšt ir kitus valstybinius objektus. Priekaištauti jaunimui n ra pagrindo ir ne jaunimas kaltas, kad per keliolika atkurtos valstyb s met gyvename ne taip, kaip tik josi partizanai ir Sausio 13-osios gyn jai...

V Kaziulionis